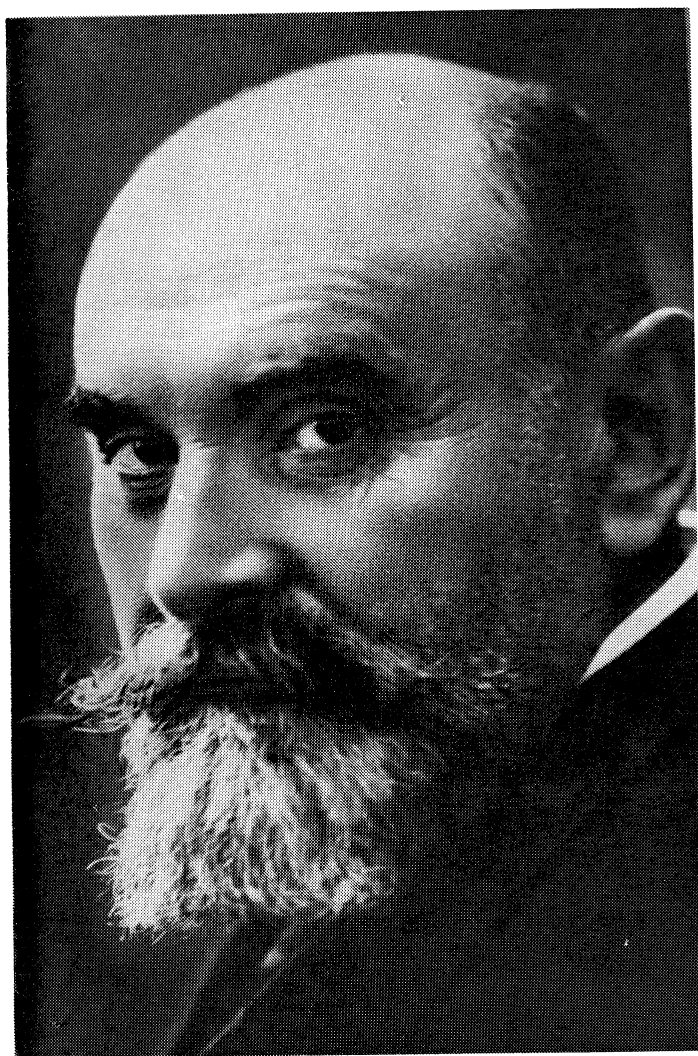

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ŞI SOCIAL-POLITICE DE PE LÎNGĂ C.C AL P.C.R.

CONSTANTIN DOBROGEANU GHEREA

OPERE COMPLETE

vol. 5

EDITURA POLITICĂ
BUCUREŞTI — 1978

Ediţie îngrijită
de un colectiv format din:
ION POPESCU-PUŢURI, ŞTEFAN VOITEC
(coordonatori),
AUGUSTIN DEAC, ION IACOŞ,
ION MAMINA

Coperta:
CONSTANTIN NIŢULESCU

PREFAŢĂ

Volumul al cincilea al Operelor complete *ale lui Constantin Dobrogeanu-Gherea cuprinde studiile, articolele, interviurile, luările de cuvînt în cadrul unor reuniuni muncitoreşti, precum şi alte materiale cu caracter politic-ideologic, edite sau inedite, din perioada care a urmat publicării lucrării monografice „Neoiobăgia" în 1910 şi pînă la sfîrşitul vieţii, în mai 1920.*

Şi în această perioadă de adînci transformări social-politice care au avut loc în România Constantin Dobrogeanu-Gherea a adus o deosebită contribuţie la analiza societăţii româneşti, la argumentarea temeiniciei partidului politic al clasei muncitoare, preconizînd forme şi mijloace de luptă corespunzătoare etapei istorice în care se găsea proletariatul român.

Prezentul volum ilustrează, o dată în plus, unul din aspectele semnificative ale activităţii teoretice a lui C. Dobrogeanu-Gherea, constînd în fidelitatea faţă de esenţa socialismului ştiinţific, făurit de K. Marx şi F. Engels, bazat pe „generalizarea ştiinţei veacului" şi pe experienţa mişcării muncitoreşti internaţionale. În acelaşi timp, ilustrează poziţia sa categorică împotriva închistării dogmatice, considerînd că atitudinea creatoare faţă de marxism se realizează nu prin îndepărtarea de spiritul metodei marxiste de gîndire sau chiar prin „eliberarea" de acest spirit, după cum au procedat o seamă de lideri din mişcarea muncitorească internaţională, ci prin înţelegerea sa profundă, prin analiza fenomenelor, avînd ca bază de pornire şi călăuză în acţiune principiile socia-

lismului științific. „Se înțelege — *scria C. Dobrogeanu-Gherea* —, toate modificările pe care le suferă societatea în mersul ei înainte, toate devierile, toate fenomenele noi și complexe care apar în cursul dezvoltării ei trudnice și atît de imens de complicate trebuie să fie cercetate, analizate, studiate în toată complexitatea lor. Însăși metoda și cercetările științifice ale lui Marx sînt pentru noi în această privință cel mai mare îndemn ; dar cercetările acestea, noi, socialiștii, trebuie să le facem pe baza iarăși a metodei și cercetărilor lui Marx. Părăsind această metodă și aceste cercetări, lipsiți de conducerea lor, riscăm să ne pierdem în haosul inextricabil al fenomenelor sociale atît de complexe, riscăm să ne pierdem în cel mai regretabil electism științific și în cel mai detestabil oportunism practic“ *(p. 42).*

În acest sens studiul intitulat Asupra socialismului în țările înapoiate, *publicat în 1911, conceput ca o completare a* Neoiobăgiei *în viziunea realizării unei mari lucrări destinate analizei trăsăturilor dezvoltării societății românești, abordează în spiritul socialismului științific problemele social-economice și politice ale României în conexiunea lor firească, structura social-economică a țării și suprastructura ei, ceea ce i-a permis lui Gherea să tragă concluzii deosebit de importante asupra stadiului de dezvoltare a societății românești din primele decenii ale secolului nostru, aducînd prin aceasta o contribuție la dezvoltarea socialismului științific. Evidențiind caracterul capitalist al evoluției țării atît în industrie cît și în agricultură, Gherea demonstrează că viața economică, politică, juridică, morală, culturală, în toată imensa ei complexitate, situează România pe treapta* unei societăți moderne, *burghezo-capitaliste, cu specificul ei determinat înainte de toate de starea de înapoiere a țării noastre în raport cu țările puternic dezvoltate industrial. Drept urmare, releva marele gînditor, și sarcinile partidului clasei muncitoare se subsumează acestui specific al României de atunci, țară aflată încă* în prima fază de dezvoltare a capitalismului.

Sarcina istorică a proletariatului român din perioada respectivă este argumentată de Gherea nu în mod abstract, ci indicîndu-se necesitatea luptei active, a afirmării clasei muncitoare ca o forță socială preocupată să realizeze prin acțiune hotărîtă acest măreț obiectiv de a fi avangarda în lupta împotriva tuturor anomaliilor și nedreptăților din societatea de azi, de a fi avangarda în lupta pentru apărarea tuturor celor năpăstuiți, obidiți și oropsiți din societatea actuală, pentru organizarea și pregătirea elementelor conștiente socialiste în vederea atingerii scopului ei final — societatea socialistă. Ținînd seama de realitățile românești, Gherea a insistat și asupra altor sarcini importante ale social-democrației românești — lupta pentru desființarea tuturor rămășițelor feudale din agricultură, ca și, în general, a tuturor piedicilor care stăteau în calea dezvoltării moderne a țării.

Principiul solidarității proletare este promovat cu consecvență în întreaga operă a lui C. Dobrogeanu-Gherea. El arăta că la baza acestui principiu stă comunitatea de interese ale maselor muncitoare din toate țările și că reprezintă unul din factorii care chezășuiesc succesul în lupta pentru eliberarea clasei muncitoare.

Volumul de față prezintă aportul său la elucidarea unor probleme care frămîntau mișcarea muncitorească internațională, în primul rînd problemele păcii și ale războiului.

Referirile frecvente pe care C. Dobrogeanu-Gherea le face în scrierile sale la însemnătatea zilei de 1 Mai, numeroase articole aniversative scrise de el pe această temă se află în strînsă legătură cu faptul că minunata sărbătoare a muncii era un prilej de evocare a semnificației solidarității internaționale a proletariatului.

În scrierile sale, Gherea a abordat în mod just și problema importantă a raportului dintre patriotism și internaționalism. Ideea pe care a reliefat-o el cu această ocazie este că patriotismul și internaționalismul sînt categorii istorico-sociale care se presupun reciproc, se completează și se armonizează. Cultivarea sentimentelor patriotice și educarea în spiritul internaționalismului proletar a clasei muncitoare și a maselor de oameni ai muncii constituiau, în concepția lui Gherea, o sarcină unică, de răspundere, a mișcării socialiste din toate țările.

În atmosfera politică din Balcani și din Europa, răscolite de cele două războaie balcanice și de primul război

mondial, C. Dobrogeanu-Gherea se manifestă activ, scrie articole și studii referitoare la războaiele balcanice, la primul război mondial imperialist al marilor puteri. Analiza esenței și a consecințelor acestora, a poziției mișcării socialiste și a politicii externe a României devine temă dominantă într-o seamă de articole, și mai ales în lucrarea Război sau neutralitate.

În activitatea febrilă pe care o desfășoară, în promptitudinea cu care reacționează față de precipitarea evenimentelor își găsesc expresie simțul acut al răspunderii, căutările pasionate ale unei conștiințe ce vibrează la marile probleme ale poporului nostru și, în general, ale umanității. Studiile pe această temă evidențiează cu pregnanță că teoreticianul socialist român a fost un luptător neobosit împotriva politicii imperialiste de forță și dictat a marilor puteri.

Adept al rezolvării problemelor litigioase pe cale pașnică, fără a fi partizan însă al pacifismului mic-burghez, Gherea a înțeles necesitatea istorică și justețea unor războaie de apărare și eliberare națională. Studiile și articolele din acest volum relevă justețea aspirațiilor naționale ale poporului român, necesitatea obiectivă stringentă a desăvîrșirii unității noastre naționale. Dezvoltarea popoarelor în marginile lor firești naționale era considerată de Gherea ca factor de progres, de accelerare a evoluției acestor popoare.

În perioada avîntului revoluționar, datorită stării sănătății sale, C. Dobrogeanu-Gherea participă într-o măsură mai redusă la frămîntările mișcării muncitorești. Prezența lui în coloanele presei socialiste s-a făcut totuși simțită, atît prin colaborări curente cît mai ales prin reproducerea unor fragmente din lucrările mai vechi. Gherea se bucura de o mare apreciere și stimă unanimă. Articolele scrise în această perioadă vădesc eforturile autorului de a înțelege transformările și cerințele epocii, permanența sa în miezul problemelor, receptivitatea la tendințele pe care le indică sensul dezvoltării sociale și interesele proletariatului.

Atunci cînd experiența mișcării revoluționare infirma anumite idei și aprecieri formulate anterior, Gherea își revedea concluziile, studierea atentă a fenomenelor noi sociale și politice constituind pentru el un deziderat permanent și o îndatorire esențială.

În ediția de față, textele sînt ordonate, în general, după criteriul cronologic. Notele aflate între paranteze drepte aparțin colectivului de îngrijire a ediției. În transcrierea textului s-au aplicat normele ortografice în vigoare astăzi. Fiecare text are indicată sursa primară și semnătura sub care s-a publicat.

Volumul este însoțit de adnotări și indici.

Institutul de studii istorice
și social-politice de pe lîngă C.C.
al P.C.R.

CÎTEVA CUVINTE ASUPRA VOTULUI UNIVERSAL[1]

În lupta socială pe tărîmul ideilor, principiilor, teoriei, ca în orice luptă, dealtfel, trebuie să știi să-ți alegi armele proprii de luptă dacă vrei să ajungi la victoria finală. Se înțelege, victoria în lupta socială nu se cîștigă pe tărîmul luptei de idei și principii — va veni odată și vremea aceea binecuvîntată —, ci pe tărîmul luptei de interese și pe tărîmul forței brutale. Dar cine ar putea să nege că, în această luptă, cea de idei, de principii are și ea rostul și importanța ei mare pentru ajungerea la izbîndă ? Ca să învingi însă, aici ca și aiurea, trebuie, încă o dată, să știi să-ți alegi terenul, armele de luptă, care, în cazul de față, sînt constatarea faptelor sociale, interpretarea lor, argumentele ce se aduc în luptă, dezvoltarea de judecăți și de principii ș.a.m.d.

Dintre armele acestea în lupta de idei și principii, una, mai ales, e prețioasă pentru apărătorii cauzelor mari și drepte. E o armă care a servit pururea de scut celor nedreptățiți, de reazem celor împilați, de apărătoare a cauzelor drepte și mari, pe care le-a și dus la victorie. Această armă miraculoasă de luptă se cheamă *adevărul.* Luptătorii pentru drept, pentru bine, pentru frumos niciodată nu trebuie să se servească de arme contrare, nu trebuie să scape din mînă arma asta minunată.

E drept că se pare cîteodată, în lupta de toate zilele, că o armă contrară : negarea unor fapte adevărate, interpretarea lor întortocheată, argumentele aduse *ad-hoc* —, că armele demagogiei sociale servesc cauzei celei drepte. Dar asta e numai o părere. Cu vremea se vede

clar că ele mai mult o deservesc și compromit decît o servesc, cu vremea armele neadevărului se rup în mîna celui ce le întrebuințează.

Și se mai întîmplă că arma adevărului, scăpată din mîna luptătorului pentru cauza cea dreaptă, e ridicată de adversarul său și, întrebuințată cu dibăcie și vicleșug, devine în mîna lui o armă de luptă eficace. Și astfel, sub scutul puternic al adevărului, pășește cauza cea rea și nedreaptă, pe cînd cea bună și dreaptă trebuie să se strecoare sub acoperișul șubred al neadevărului.

Și tocmai de aceea e atît de important să nu scapi niciodată din mînă arma asta atît de tăioasă.

Dacă am studia luptele sociale de la noi și de aiurea, am găsi dovezi destule ale exactității celor zise mai sus. O pildă ar fi și discuțiile care s-au făcut și se fac pentru și contra votului universal.

Cînd, acum un sfert de veac[2], socialiștii au pus în discuție chestiunea votului universal, adversarii lui, între multe alte argumente întortocheate sau false, au adus și unele care, ca constatare de fapte mai ales, erau perfect adevărate.

Astfel, spre pildă, adversarii ziceau între altele:

„Votul universal nu s-a realizat încă pe deplin nici în țările civilizate care l-au introdus și unde parlamentele urmează să fie expresia minorității privilegiate și nu a majorității poporului; cum dar ar putea el să se realizeze în mediul nostru social special, atît de înapoiat, pătruns încă de elemente sociale orientale și medievale? Țăranul nostru, și doar pe dînsul îl avem, mai cu seamă, în vedere cînd vorbim despre votul universal — țăranul nostru semibarbar, prin mediul special în care trăiește, zăcînd în întunericul beznă al satului, lipsit de lege, cu o administrație vitregă ce distruge simțul de lege și de garanție legală —, cum poate țăranul nostru, care constituie imensa majoritate a populației țării, să devină deodată, ca prin miracol, prin introducerea votului universal, un cetățean luminat, să-și trimită în Parlament pe aleșii ce-i reprezintă interesele adevărate, să-și schimbe propria-i viață și să prefacă viața țării? Toate instituțiile liberale introduse din străinătate au rămas pentru marea majoritate a țării o literă moartă, iară votul — fie și cenzitar — a rămas un miraj. Colegiul țărănesc a fost, și după 4 decenii a rămas, un colegiu minciună și minciuni au rămas și instituțiile liberale pentru țăran. Prin ce minune atunci votul universal va putea să devină o realitate în mediul nostru special? S-ar preface și el într-o minciună mai mult și atîta tot. Și cu votul universal tot administrația și jandarmul rural vor alege pe deputați. Aceeia deci care ar trage mai multe foloase și s-ar întări prin votul obștesc nu sînt păturile țărănești, ci guvernele noastre de astăzi, care atunci n-ar avea nici atîta opoziție cît au acuma. Și chiar, întrucît țărănimea ar deveni o forță politică oarecare prin votul acordat ei, nu va fi țărănimea muncitoare, ci burghezimea sătească, lipitorile satului, care și acum sînt *factotumul* în sat, și care ar învîrti politica în folosul lor, nu al țărănimii. Și, astfel, alături de politicianismul orășenesc am avea și unul sătesc".

Cam acestea sînt, între altele, obiecțiile pe care le făceau și le mai fac adversarii votului universal. Și, lăsînd la o parte exagerările, și mai ales tendința cu care sînt făcute, cine oare nu va găsi, dacă cunoaște bine țara, că obiecțiile acestea, în special ca constatări de fapte, sînt în cea mai mare parte întemeiate?

Dar partizanii votului universal au început prin a nega și combate toate aserțiunile adversarilor.

Socotind că clasele privilegiate nu se sinchisesc de adevăr în lupta socială, ci numai de propriile lor interese — ceea ce e foarte adevărat —, socotind, de asemenea, că, în acest caz, toate argumentele lor trebuie să fie totdeauna false — ceea ce nu e adevărat deloc —, partizanii votului universal au început, și continuă încă, să nege toate afirmările potrivnicilor în bloc. Ei nu tăgăduiesc, bineînțeles, că mediul nostru social special, realitatea socială a țării noastre, mai ales la sate, e mizerabilă — atîta ar mai trebui! Dar ei zic că „dracul nu e așa de negru cum îl zugrăvesc oamenii, că țăranul, chiar în starea de lucruri de astăzi, e un alegător mai independent decît orășeanul, că țăranii din Curtea de Argeș au ales de trei ori de-a rîndul pe Dobrescu-Argeș, împotriva guvernului — și încă ce guvern: al lui Ion Brătianu! (Un exemplu tipic ce se aduce de 20 de ani). Dacă acum, cu votul cenzitar, și tot știe țăranul uneori să reziste administrației, darămite cînd va avea votul universal! Atunci puterea va fi deplasată de la oligarhia politică de azi la țărănime și la reprezentanții adevărați

ai intereselor ei. Votul universal se va realiza deci cu adevărat și va da toate roadele ce comportă principiul său. Țărănimea, prin reprezentanții săi, nu numai că va distruge oligarhia politică și politicianistă de azi, nu numai că va inaugura o eră nouă politică, dar va mai inaugura, avînd puterea în mînă, și o eră nouă economică, o viață nouă va începe de aici înainte pentru țara noastră, o epocă nouă de dezvoltare socială".

Conservatorii noștri, adversarii votului universal, ar fi putut să facă următoarea obiecție, foarte întemeiată și adîncă, democraților, partizanilor votului universal.

„Dacă în mediul nostru social, *în realitatea socială* românească, pătrunsă încă de resturi mari de medievalism și orientalism, dacă în acest mediu, care preface pe țăran în rob, politica în politicianism, care viciază întreaga viață socială a țării, dacă în acest mediu votul universal nu numai că poate să se realizeze, dar poate să dea toate rezultatele pe care le comportă principiul său — ceea ce n-a reușit încă să facă în țările cele mai civilizate ; dacă votul universal se poate înfăptui în realitatea noastră socială și poate transforma și țara de sus pînă jos, atunci e vădit că această realitate socială — cu toată înapoierea ei economică și cu toate rămășițele ei de feudalism —, pe care o combateți atîta ca izvor al tuturor relelor, nu e rea deloc, ba e chiar mai bună decît cea din țările civilizate pe cîtă vreme îngăduie votului universal să facă minunile pe care nu le-a putut face acolo. Și atunci nu numai că nu trebuie s-o combateți deloc, drăguța de ea, dar, dimpotrivă, trebuie să ne ajutați s-o păstrăm în principiul ei, cîrpind-o doar unde și unde în detaliu".

Conservatorii n-au făcut democraților noștri această obiecție perfect întemeiată, pentru că, tacticieni dibaci și practici, au simțit că prin aceasta ar dezveli situația în luptă și ar arăta adevăratul teren pe care ea trebuie să se dea.

Dar dacă ar fi făcut-o ?

Atunci ar fi văzut și democrații noștri că terenul de luptă pe care se pun și argumentele și exagerările pe care le întrebuințează duc de-a dreptul la concluzii reacționare, nu revoluționare.

Iată partea aceea a opiniei publice care ar putea să aibă simpatii pentru votul universal, care, prin însăși

poziția ce ocupă în societate, ar putea să fie cîștigată pentru cauza lui, partea aceea a opiniei publice trebuie să-și spună cu melancolie :

„Slabă e, se vede, la noi în țară cauza votului universal dacă, pentru susținerea ei, trebuie să alergi la exagerări și la tăgăduirea evidenței faptelor !"

Și, astfel, punîndu-te pe un teren fals de luptă și întrebuințînd arme improprii, ajungi la concluzii opuse celor pe care le dorești și deservești mai mult cauza celor oprimați decît o servești.

Și atunci ce e de făcut ?

De revenit la terenul adevărat de luptă, care e constatarea exactă și adevărată a realității sociale și a faptelor ei, și de întrebuințat argumente în consecință.

Și, în acest caz, iată răspunsul pe care trebuie să-l dea apărătorul votului universal — democratul adevărat — adversarului său conservator.

„Domnilor adversari ! Ziceți că votul universal n-ar putea să se realizeze la noi și să dea rezultatele ce decurg din principiul său ; că votul universal, în condițiile noastre speciale, în realitatea noastră socială, ar rămîne, pentru multă vreme încă, o minciună la sate, cum a rămas și votul cenzitar ; că țăranul român, copleșit de mizerie, semiserv medieval, lipsit de administrație, de lege și garanții legale, trăind în întunecimea satului, nu poate deodată să devină un cetățean luminat și mai ales independent. El va vota după arătările jandarmului rural, și cei care vor ajunge politicește mai puternici, prin votul universal, nu vor fi țăranii, ci guvernul, care va dispune de unanimități și mai compacte decît acum ; iară, întrucît pot să cîștige politicește țăranii — va cîștiga burghezia satului, care, în condițiile speciale ale țării, se va preface într-o oligarhie politicianistă sătească. Toate acestea, lăsînd la o parte unele exagerări, și mai ales în prima epocă a funcționării sufragiului universal, sînt perfect adevărate".

„Ei bine ! vor exclama radioși adversarii noștri, dacă toate acestea sînt adevărate, atunci trebuie să recunoașteți și dv. că votul universal n-are ce căuta în țară la noi".

Ba deloc, doamne ferește, nu-i deloc aceasta concluzia care reiese din faptele constatate de dv., ci una cu desăvîrșire alta — și anume :

Dacă e adevărat că condiţiile ţării noastre sînt aşa de rele încît nu permit realizarea votului universal în însuşi principiul său, dacă realitatea noastră socială e aşa de păcătoasă încît ar preface votul universal într-un miraj şi minciună, după cum a prefăcut şi votul cenzitar, atunci e foarte clar *că aceste condiţiuni speciale ale ţării, că această realitate socială a noastră trebuie să fie modificate şi transformate cu desăvîrşire.*

Învăţămîntul nostru popular ajunge şi el, în multe privinţe, o iluzie şi o minciună — şi aceeaşi realitate socială din viaţa satelor, care împiedică realizarea votului universal, aceeaşi împiedică pe ţăran să înveţe carte şi ne face să fim — şi să rămînem cît timp va dăinui această realitate socială — ţara cea mai analfabetică dintre toate ţările moderne, inclusiv Rusia, Bulgaria şi Muntenegru.

Ar urma oare de aici că n-avem nevoie de învăţămîntul rural şi că trebuie să-l desfiinţăm şi pe cel existent sau urmează, dimpotrivă, că trebuie modificată, reformată şi transformată realitatea socială, care împiedică învăţarea de carte şi ne pune la coada ţărilor moderne? Dreptul de a dobîndi cele mai elementare cunoştinţe omeneşti, dreptul de a-ţi spune cuvîntul în trebile ţării al cărei fiu eşti e un drept primordial şi imprescriptibil în societatea modernă — şi, dacă realitatea socială a ţării se opune la realizarea acestor drepturi elementare, atunci ea trebuie radical schimbată.

Învăţămîntul poporului şi votul universal, introduse în societate, în organismul social, şi neputîndu-se realiza, sînt reactive sociale, sînt semne sigure că nu ceva, ci mult e putred în Danemarca Orientului; — şi, ceea ce e putred, aceea trebuie să fie înlăturat din organismul social, pentru însănătoşirea şi propăşirea lui, şi nu reactivul, care permite constatarea putreziciunii.

Ceea ce vă face pe dv., domnilor adversari, să scoateţi deducţii atît de false din premise atît de adevărate sînt, în primul loc, interesele de clasă, iară, în al doilea rînd, faptul că judecaţi în mod atît de simplist-logic în domeniul imens de complex al fenomenelor sociale:

„Bine, vor zice cam dezorientaţi amabilii noştri adversari, simţind că, prin schimbarea terenului de luptă, argumentele, pe cari le socoteau invincibile, se întorc victorioase împotrivă-le. Bine, să zicem că aveţi dreptate, să zicem că trebuie schimbată şi transformată realitatea

noastră socială. Dar atunci, pînă la această transformare, nu ne trebuie votul universal".

E aceeaşi deducţie falsă, simplist-logică, pe care o vor scoate adversarii noştri din cuvintele mele, după cum au scos-o din propriile lor cuvinte.

Am zis, şi am explicat de mai multe ori că evoluţia societăţilor înapoiate se deosebeşte de a celor înaintate, între altele, şi prin următoarele. La cele înaintate, instituţiile politico-sociale sînt rezultatul dezvoltării lor reale: materială, economico-socială şi culturală în sensul larg al cuvîntului; decurg din *realitatea lor socială* şi, ca atare, sînt realizabile şi realizate chiar la introducerea lor — ele se adaptează perfect mediului social, deoarece tocmai el le-a produs. Ţările însă înapoiate, prin însuşi faptul înapoierii lor, prin faptul că sînt prinse în vîrtejul evoluţiei sociale, a ţărilor înaintate şi trebuie să le ajungă, ţările înapoiate, tocmai de aceea, trebuie să introducă instituţiile înaintate, mai înainte de a avea toate condiţiile sociale pregătite pentru funcţionarea lor. La ţările înapoiate, îndeosebi de cele înaintate, tocmai aceste instituţii îşi pregătesc, prin funcţionarea lor, la început foarte defectuoasă, putinţa propriei lor realizări şi caută să-şi pregătească condiţiile necesare de viaţă prin modificarea mediului social, a realităţii sociale.

În acest sens, bineînţeles numai în acest sens, instituţiile înaintate au şi mai multă însemnătate pentru ţările înapoiate decît pentru cele înaintate. Aceasta, dealtfel, e însăşi una din legile de dezvoltare a societăţilor înapoiate, şi acele ţări care nesocotesc această lege riscă să ajungă la marginea prăpastiei, aşa cum a ajuns marea şi puternica Rusie, cu toată mărimea şi cu toată puterea ei. Viaţa socială e prea complexă ca să poţi să rezolvi problemele ei prin construcţii de silogisme logice, simple şi simpliste; o instituţie trebuie să aibă condiţii necesare pentru realizarea ei, instituţia X n-are toate aceste condiţii în ţară la noi, deci instituţia X nu trebuie să fie introdusă.

Viaţa socială şi istorică a societăţilor omeneşti e aşa de complexă încît nu putem avea reguli fixe şi nici un gradometru pe care să-l aplicăm organismului social ca să ne arate cînd e copt pentru cutare reformă. Bulgaria şi Serbia au votul universal, pe cînd Anglia pînă acum cîţiva ani nu l-a avut. Noi, o ţară înapoiată, am desfiinţat

de mult barbara şi ignobila pedeapsă cu moartea, pe cînd ţările cele mai civilizate din lume: Anglia, Franţa, Germania, poartă şi suportă încă această ignominie şi ruşine în organismul lor social.

Instituţiile liberale, burgheze, au succedat în ţările înaintate dezvoltării capitaliste, în ţările înapoiate o precedează. *Aceeaşi instituţie sau reformă socială care în ţara înaintată dă un anume rezultat, după însuşi principiul instituţiei, în ţările înapoiate dă alte rezultate, rezultate lăturalnice, care sînt însă tot aşa de importante şi necesare. O instituţie sau reformă socială introdusă într-o ţară, prin însăşi prezenţa ei în organismul social şi prin funcţionarea ei defectuoasă, îşi pregăteşte condiţii prielnice şi necesare de trai şi funcţionare.*

O, doamne! Viaţa socială e atît de complexă, iar mintea omenească e atît de simplă, mai ales cînd e condusă de strîmbul interes de clasă!

Dacă ne-am fi luat după logica adversarilor votului universal, ar fi trebuit să începem prin a desfiinţa învăţămîntul rural, care, neîndoielnic, n-are condiţiile sociale de trai în viaţa socială a satelor noastre. E adevărat, rezultatele învăţămîntului rural sînt neînsemnate, meschine — e numai o candelă cu lumina mică şi tremurătoare, arzînd în întunericul beznă al satului românesc. Dar lumina e lumină, oricît de mică ar fi ea, şi de la lumina candelei se vor aprinde torţele ştiinţei şi adevărului ce vor risipi întunericul de nepătruns.

Dar, mai ales (după logica adversarilor votului universal, ar fi trebuit să desfiinţăm toate instituţiile liberale, occidentale, pe care le-am introdus de o jumătate de veac. Oare, în mare parte, în viaţa satelor, mai cu seamă, n-au rămas ele încă o minciună goală, după cum afirmă, cu drept cuvînt, adversarii votului universal?

Democratul cuminte însă nu e nebun să se ia după logica adversarilor. El se foloseşte de însăşi existenţa acestor instituţii, de funcţionarea lor atît de incompletă, de prestigiul pe care îl are o instituţie introdusă, de toate contradicţiile ce izvorăsc din faptul că nu e aplicată, se foloseşte şi de realizarea ei, pe cît e [de] realizată, ca şi de însuşi faptul nerealizării ei, se foloseşte de toate ca de nişte arme în lupta pentru transformarea acestei atît de urîte realităţi sociale, pentru nimicirea tuturor

rămăşiţelor de feudalism ce otrăvesc organismul nostru social.

Votul universal va fi încă o armă, nouă şi însemnată, în această luptă. Şi chiar dacă n-ar da alte rezultate decît acesta — şi vom vedea altă dată că rezultatele sînt destule şi varii —, chiar dacă n-ar fi decît încă o armă în lupta pentru transformarea statului român într-un stat modern, civilizat, nu numai în formă, ci şi în fond —, chiar dacă n-ar da alte rezultate şi încă... trăiască votul universal!

„Dar, vor obiecta, desigur, adversarii — simţind că terenul le fuge de sub picioare —, comparaţia pe care o faceţi între învăţămîntul popular şi votul universal nu e deloc potrivită. Prin învăţămînt nu se primejduiesc deloc interesele superioare ale ţării — dimpotrivă —, pe cînd prin votul universal interesele şi conducerea statului sînt date pe mîna maselor ignorante şi inculte ale poporului, ceea ce primejduieşte serios siguranţa statului şi existenţa însăşi a ţării".

Ce ar fi mai primejdios sau mai preferabil pentru statul român: să fie condus de masele inculte ale ţărănimii sau de masele culte ale oligarhiei noastre politice — asta e o chestie de discutat. Dar în afară de orice discuţie e că a fost destul să ne punem pe adevăratul teren de luptă pentru ca adversarii să cadă în cele mai crase contradicţii. Parcă de ani de zile afirmă d-lor că din votul universal ţărănimea nu va cîştiga nimic, că, dimpotrivă, se va întări şi mai mult puterea guvernelor ieşite din oligarhia noastră politicianistă — şi acuma, nitam-nisam: „ţara dată pe mîna claselor inculte şi barbare!".

O ştiu şi d-lor că astea sînt numai vorbe şi nici nu le pasă atîta de interesele superioare ale ţării cît de interesele inferioare ale lor proprii. *Votul universal ar deveni, alături de altele, un dizolvant al acelei părţi din realitatea noastră socială care ne ţine în înapoiere şi economică şi socială şi ar deveni totodată şi o armă de luptă pentru transformarea acestei realităţi sociale.*

Inde ira.

Această realitate socială însă, şi mai ales în părţile ei cele rele, e izvorul de cîştig şi de putere pentru anume grupe, clase, categorii sociale. Or, o clasă socială mai totdeauna identifică interesele ei proprii cu interesele

țării și cînd îi sînt amenințate propriile-i interese i se pare, uneori chiar sincer, că sînt amenințate interesele superioare ale statului. Nu-i vorbă, întrucît *statul sînt ei*, în parte au dreptate, dar acesta n-ar fi un cuvînt ca toți cei care se luptă pentru transformarea statului pe baze mai superioare, să nu primejduiască existența bazelor lui actuale mai inferioare.

Și astfel, cînd partizanii votului universal se vor pune pe adevăratul teren de luptă și vor întrebuința și arme și argumente proprii, lupta se va preciza și se va limpezi. De o parte vor fi toți aceia care sînt pentru dăinuirea neștirbită a realității sociale, cu toate elementele ei de înapoiere semifeudală, de o parte vor fi clasele parazitare, oligarhia politicianistă etc..., de altă parte toți aceia care doresc și tind la transformarea acestei realități sociale, la descotorosirea ei de toate elementele de înapoiere economică și socială, vor fi social-democrația și democrația burgheză sinceră, cu toate categoriile ei.

Și această precizare și limpezire a luptei vor fi de un mare bine și pentru cauza votului universal și pentru țară.).

★

„Dar atunci, îmi va observa nu un adversar (cu adversarii mei nu mai pot să stau de vorbă — oricîtă plăcere mi-ar face asta —, n-am timp), ci un cititor binevoitor și atent. Dar atunci, pe cît se vede, subordonați cu totul priceperea problemei votului universal *înțelegerii realității noastre sociale*".

Se înțelege că da, neapărat că da!

Înțelegerea problemei votului universal, ca a tuturor problemelor noastre sociale dealtfel, *trebuie să fie precedată de analiza amănunțită, obiectivă, imparțială, analiză bazată pe o metodă adevărată, a realității noastre sociale.*

Această analiză a realității noastre sociale în toată întinderea ei ne poate da înțelegerea adevărată a problemelor sociale ale țării, și deci și a problemei votului universal. Această analiză și această pricepere ne pot arăta rostul votului universal în țară la noi: pe cît e de necesar sau ba, care ar fi rezultatele lui, ce poate și ce nu poate să dea el, chiar de la început, în mediul special al țării noastre.

Analizei unei părți din realitatea noastră socială e consacrată lucrarea mea asupra problemei agrare și problemelor pe care ea le implică [3] — lucrare ce se găsește acum sub tipar și care va apare în curînd —, ceea ce mă dispensează de a mai intra în alte dezvoltări în aceste „cîteva cuvinte" de față.

C. Dobrogeanu-Gherea

VIAȚA SOCIALĂ *(BUCUREȘTI), ANUL I, NR. 7—8, AUGUST-SEPTEMBRIE 1910, P. 1—11*

O CRIMĂ[4]

Sîntem o ţară eminamente agricolă şi eminamente înapoiată — adică o ţară lipsită de cultură agricolă sistematică, de irigaţii artificiale ş.a.m.d. —, dar avem, adică avem *încă*, un sol bun, fertil. Ca o ţară eminamente şi agricolă şi înapoiată, trăim demult, cum zice românul, „cu ochii la cer". De acolo aşteptăm mîntuirea. Plouă la vreme şi cu măsură — atunci avem o recoltă relativ îmbelşugată ; e secetă sau ploile sînt prea abundente — atunci sîntem expuşi la lipsă, la mizerie, iar seceta consecutivă a unui şir de ani ar aduce dezastrul complet — falimentul economic — şi împreună cu el falimentul sub toate formele lui — falimentul moral, cultural, naţional.

Las la o parte discuţia dacă în astfel de condiţii putem să rămînem şi să trăim încă multă vreme fără industrie — o ţară eminamente agricolă —, o ţară reacţionară, susţinută de agrarienii noştri şi, din alte motive, desigur, de poporaniştii noştri.

Despre altceva e vorba aici.

Aşadar, cu ochii la cer trăim noi demult, foarte demult, şi cerul ne trimite ani buni după ani răi şi ani răi după ani buni, după cum a făcut-o din vechimea îndepărtată la noi şi în alte ţări asemănătoare prin cultura lor.

Dar, iată, în anii din urmă a început românul să observe cu groază — unii mai conştient, alţii mai inconştient — că un fenomen nou, nespus de îngrozitor, începe să se producă în ţară la noi, şi anume : anii de secetă

devin tot mai deşi şi mai generali, iar anii de ploaie se prefac în ani de inundaţii şi dezastre.

De unde acest fenomen atît de îngrozitor, atît de ameninţător ?

„Pentru păcatele noastre" — răspunde oftînd adînc poporul neştiutor. „E o schimbare generală a climei, care se observă pretutindeni" sau „Aşa a fost întotdeauna la noi" — răspund cărturarii, şireţii servitori ai celor interesaţi.

Greşesc şi unii şi alţii. Adică greşesc cu ştiinţă sau fără ştiinţă cărturarii ; în cît priveşte poporul, apoi în explicaţiile lui naive e mai întotdeauna un sîmbure de adevăr şi dreptate.

Da, desigur, şi secetele care ameninţă să devină cronice şi inundaţiile năprasnice, care împreună cu secetele ameninţă însăşi existenţa şi viaţa ţării, sînt urmările fireşti ale unui mare, nesfîrşit şi de neiertat păcat, care se cheamă : *despădurirea ţării*. Se înţelege, ţara noastră, prin însăşi situaţia ei geografică, prin clima sa, e supusă secetelor. Dar pădurile seculare, care acopereau sînul ţării, au fost nişte izvoare imense de umezeală, care temperau clima şi, după cum zice românul, „atrăgeau ploaia". Acum ţara, despoiată de pădurile ei, n-are cine s-o mai apere de arşita nemiloasă a soarelui fierbinte de vară, şi cîmpiile româneşti, arse şi prăfuite, sînt supuse pustiirii secetelor nimicitoare. Da, desigur, ţara noastră — o vale mărginită de munţi şi dealuri — a fost supusă inundaţiilor. Dar pădurile seculare, ce acopereau munţii şi dealurile, opreau în drum revărsările de apă, care se infiltrau în pămînt, pădurile moderau mersul năprasnic al şuvoaielor în timpul unor ploi mai continue, mai repezi.

Acuma munţii şi dealurile dezgolite nu mai opun nici o rezistenţă apelor nimicitoare. Şi e destul o ploaie mai repede şi mai îndelungată şi vin şuvoaiele năprasnice, tîrînd după ele bolovani şi blocuri de piatră, distrugînd totul în drumul lor, vin şuvoaiele repezi, umflă deodată rîurile, care se revarsă asupra cîmpiilor, satelor, oraşelor, distrugînd munca românului. Astfel, acest neiertat păcat — *despădurirea ţării* — ameninţă însăşi existenţa ei.

Dar cine a săvîrşit această faptă sacrilege de adevărată trădare naţională ? Cine a despădurit ţara ?

Cine să fie ? Tot aceeaşi burghezie semifeudală, semicapitalistă, tot aceeaşi burghezie lacomă şi parazitară, care de o jumătate de veac gospodăreşte şi stăpîneşte ţara românească. Şi, întrebuinţînd acest termen de *parazitară*, îmi dau bine seama de însemnătatea lui. Nu mai sînt în vîrsta cînd se întrebuinţează termene şi calificative ca izbucniri fireşti ale unui temperament revoltat. Calificativul de parazitară dat burghezimii noastre — de unele excepţii onorabile nu vorbim — e ştiinţificeşte adevărat ca un termen din economia socială.

Se înţelege, noi vorbim de *clasă*, nu de indivizi. În adevăr. Burghezimea, ea însăşi, e departe de a fi peste tot aceeaşi şi ea poate, la rîndul ei — istoriceşte şi economiceşte —, să fie împărţită în felurite categorii, şi rolul istoric şi economic al unei categorii de burghezime sau alteia poate fi cu desăvîrşire deosebit.

Burghezimea capitalistă e exploatatoare a muncii omeneşti.

Aceasta e un fapt fatal, exploatarea fiind o condiţie indispensabilă şi necesară de viaţă a societăţii moderne. Exploatarea omului prin om nu va înceta decît în societatea socialistă. Dar burghezimea occidentală, exploatînd munca omenească, totodată a organizat producţia ţării, a deschis noile, îmbelşugate şi nebănuite încă, resurse de producere, de înavuţire şi îmbogăţire. Burghezimea capitalistă, ridicînd în mod prodigios productivitatea muncii, creînd o cultură formidabilă şi avuţii imense, a creat condiţiile obiective necesare pentru transformarea societăţii de azi într-o formă socială superioară — *societatea socialistă*. Rolul deci al burghezimii capitaliste a fost foarte mare. Şi numai acuma, în urmă — clasă îmbătrînită şi degenerată, prefăcută în rentieră şi acţionara unor societăţi şi întreprinderi pe care nici nu le cunoaşte —, ea devine tot mai mult o clasă de prisos şi o clasă parazitară.

Burghezimea însă hibridă din societăţile semicapitaliste înapoiate, cum e ţara noastră, începe pe acolo pe unde sfîrşeşte burghezimea ţărilor capitaliste — *ea începe prin a deveni parazitară*. Ea nu organizează producţia ţării, ci mai curînd o dezorganizează, ea nu creează noile resurse de muncă, de producţie, de înavuţire, ci distruge şi devastează cele existente. Din nenorocire, o dovadă izbitoare a acestui adevăr istoric şi economic-social e chiar ţara noastră.

Acum o jumătate de veac, burghezimea noastră născîndă, burghezimea noastră hibridă, semicapitalistă, semifeudală, burghezimea birocrată, parazitară a găsit ca izvor de producţie o ţărănime robită de veacuri, dar încă sănătoasă, robustă ; după o jumătate de veac, ea lasă în urma sa o ţărănime degenerată, demoralizată, istovită de mizerie, de boli, de pelagră, o ţărănime în care mai nu se găsesc soldaţi după măsură, o ţărănime istovită, din care s-a dus sănătatea, au zburat veselia şi cîntecele.

Acum o jumătate de veac, burghezimea noastră a găsit un sol fertil, bogat, în bună parte încă virgin. Ea a desţelenit pămîntul, a pus sub cultură tot solul ţării şi de zeci de ani îl stoarce pas cu pas, *fără ca să-i dea nimica înapoi, absolut nimic*. Ea stoarce pas cu pas fertilitatea pămîntului strămoşesc şi rodnicia lui, pe ale cărui produse le trimite peste graniţă ca în schimb să primească mode, lux, automobile. Şi, dacă, cu toate acestea, pămîntul ţării e încă neistovit şi fertil, cauza, vina sau meritul e al sistemului superficial de agricultură existent. O, dacă prin acest sistem de agricultură — în condiţiile economico-sociale actuale unicul posibil —, s-ar putea stoarce în cîţiva zeci de ani, pînă la ultima picătură, întreaga rodnicie a pămîntului, trimiţînd-o în străinătate în schimbul banilor sunători, ţara asta ar fi devenit pînă acuma neproducătoare, nepopulată şi nepopulabilă.

Acum cincizeci de ani, burghezimea noastră parazitară a găsit sînul ţării româneşti acoperit de cea mai mîndră podoabă a ei : *codrul român*, acoperit de păduri seculare, păduri moderatoare ale climei noastre sahariene, apărătoare de inundaţii, izvoare de ploi binefăcătoare, pădurile seculare dătătoare de viaţă şi sănătate. După cincizeci de ani, prin tăiere nesistematică, sălbatică, burghezimea noastră lasă ţara despuiată de cel mai mîndru veşmînt al ei, expusă la inundaţii dese, la secete cronice, la ruină şi dezastru.

Două împrejurări au fost fatale codrului român. Mai întîi, trebuia tot mai mult şi mai mult pămînt arabil pentru a-l pune sub *cultura prădalnică* şi pentru a mări exportul de grîne. Pe urmă, lemnul însuşi e un material preţios, care se cere în străinătate şi se plăteşte scump.

O, străinii știu să cruțe și să păzească prețioasele lor păduri pe socoteala *codrului* din țările înapoiate. Și astfel s-a început și s-a urmat și se urmează încă această devastare vandalică a pădurilor țării, urmează încă această adevărată crimă împotriva existenței țării — o crimă în multe privințe ireparabilă. Pentru că, lasă că pădurile seculare distruse pentru învierea lor cer iară secole, dar, afară de asta, pădurile de pe locurile stîncoase, pădurile de pe munții de unde se revarsă ape repezi nici nu pot să fie replantate. Secole peste secole i-a trebuit naturii ca să dea de dar nestemat țărilor românești pădurile lor seculare.

Și acest dar o clasă lacomă și nesocotită l-a distrus în cîteva clipe. Degeaba a fost protestul unui om de stat mai prevăzător, ca d-l P. P. Carp, care, în interesul statului, în interesul mai permanent al înseși claselor dominante, protesta împotriva acestei devastări vandalice, degeaba a fost blestemul aprins al marelui poet împotriva acelora care ucid „codrul frate cu românul" și îl lasă pe bietul român „sărac în țară săracă". Degeaba au fost toate. Și au căzut codrii falnici de pe munții înalți, de pe dealurile ridicate, de pe văile întinse. Rînd pe rînd, unul după altul, au fost jertfiți pe altarul înavuțirii repezi, lacome, parazitare. Și rezultatul e vădit acum: secetă, inundații, ruine și mizerie acuma, acuma și mai ales în viitor — e o pedeapsă nespus de grea, dar dreaptă, proporțională cu crima săvîrșită: *crima mare de frate-ucidere*.

Deci cine face și cine trage? Și ceea ce e tot așa de grav e că această devastare vandalică urmează înainte și se distruge iarăși și iarăși din ce a mai rămas sub ochii bine-voitori ai statului, sub scutul legilor chiar, menite chip[urile] să ocrotească pădurile, dar care, în realitate, servesc numai de a scăpa de concurența plictisitoare pe cei care dispun de stat și lege.

Cine dar va pune stavilă acestei devastări sistematice, care amenință să prefacă țara într-un pustiu întins?

Cine?

Poporul muncitor? Dar el e inconștient și n-are putere. Partidele politice? Dar ele sînt reprezentantele aceleiași clase care a despădurit țara. Opinia noastră publică? Dar ea, biata, se zbuciumă și muncește așa de mult și greu pe ogorul politicii și e preocupată atît de mult și exclusiv de chestiile atît de vitale pentru țară: ce au zis brătieniștii, ce zic carpiștii și ce vor zice takiștii.

Dar atunci cine? Cine?

Dumnezeule, ai milă și îndurare de țara asta și ia-o în paza ta!

C. Dobrogeanu-Gherea

CALENDARUL MUNCEI PE ANUL 1911, *BIBLIOTECA „ROMÂNIA MUNCITOARE", NR. 26, CERCUL DE EDITURĂ SOCIALISTĂ, BUCUREȘTI, 1910, P. 25—31*

PREFAȚĂ[5]

Traducerea operei lui Kautsky *Das Erfurter Programm*[6] în românește era de mult de o imperioasă necesitate, și faptul că această carte de propagandă, atît de importantă pentru socialismul internațional, apare în românește atît de tîrziu, aproape douăzeci de ani după apariția ei în nemțește, dovedește, trebuie s-o mărturisim, slăbiciunea socialismului românesc. Dar mai bine mai tîrziu decît niciodată.

Kautsky a scris această carte însărcinat fiind de Partidul social-democrat german. În intenția lui, ca și a acelora care l-au însărcinat cu această lucrare, ea trebuia să fie foarte modestă, un fel de manifest care avea să servească drept comentariu popular la programul pe care și-l dăduse Partidul social-democrat german în Congresul din Erfurt. Dar, odată pus pe lucru, cum se întîmplă atît de des la oamenii cu bogăția de cunoștințe și idei a unui Kautsky, manifestul a devenit o operă voluminoasă, și în locul unui scurt comentariu de program avem o admirabilă expunere populară marxistă a bazelor teoretice principiale ale social-democratismului din țările civilizate capitaliste. De aici, nepotrivirea dintre titlul cărții și conținutul ei.

Renumele și succesul atît de mare al acestei lucrări se datoresc nu numai faptului că e cea mai completă expunere a bazelor principiale ale social-democratismului, care a devenit o forță atît de covîrșitoare în societățile moderne civilizate, ci și calităților speciale ale autorului — claritate admirabilă de expunere, bogăție mare

BIBLIOTECA „ROMÎNIA MUNCITOARE" No. 30

K. KAUTSKY

BAZELE SOCIALDEMOCRAȚIEI

Traducere de ALBU, BUJOR, CĂLIN

CU O PREFAȚA ȘI UN STUDIU

ASUPRA SOCIALIZMULUI IN ȚĂRILE ÎNAPOEATE

de

C. DOBROGEANU-GHEREA

BUCUREȘTI

CERCUL DE EDITURA SOCIALISTA

1911

de idei nu îngreuiază însă citirea, dimpotrivă, pentru că Kautsky nu e numai un om de ştiinţă însemnat, dar şi un scriitor de mare talent, *un scriitor* în toată puterea cuvîntului.

În prefaţa ediţiei a 5-a, Kautsky zice că, recitindu-şi lucrarea, n-are nimic de schimbat sau de revizuit din fondul ideilor teoretice expuse cu doisprezece ani mai înainte, în prima ediţie, fond de idei bazat pe învăţăturile şi descoperirile economico-sociale ale lui Marx şi Engels. Mărturisire de cea mai mare importanţă din partea celui mai bun cunoscător al marxismului.

În adevăr. Deşi de la apariţia operei minunate a lui Marx şi Engels a trecut o vreme relativ atît de scurtă, totuşi o literatură mare, imensă, *pro* şi *contra* lui Marx s-a creat în toate limbile popoarelor civilizate. Sute de lucrări au apărut pînă acum asupra marxismului în toate limbile europeneşti, altele urmează să mai apară, fără să mai vorbesc de nenumăratele articole de reviste şi de gazete[7]. Literatura aceasta asupra lui Marx şi a marxismului a crescut atît de mult încît de pe acum n-ar ajunge viaţa unui om ca s-o cunoască în întregime. Într-o vreme aşa de scurtă, ea e pe drum să ajungă opera scrisă timp de atîtea secole asupra celor mai mari creatori ai geniului omenesc: Sofocle, Dante, Shakespeare.

Interesul acesta nemăsurat pentru opera lui Marx şi pentru marxism e foarte explicabil. El nu se datoreşte numai geniului lui Marx şi marii însemnătăţi teoretice a descoperirilor lui în domeniul economiei politice şi al sociologiei, ci se datoreşte şi însemnătăţii lor reale practice, dacă putem să ne exprimăm aşa. Descoperirile lui Marx privesc cele mai profunde interese reale, materiale şi ideale ale omenirii. Ele privesc evoluţia şi dezvoltarea societăţilor omeneşti. Ele explică şi arată mecanismul şi resorturile acestei dezvoltări, clarifică luptele ce au durat în societăţile istorice, luptele dintre oameni şi dintre clase din societăţile moderne şi arată calea prin care şi pe care luptele fratricide de mii de ani dintre oameni şi dintre clase vor înceta prin dispariţia însăşi a claselor într-o altă organizaţie economică-socială a societăţilor. Mai mult decît atîta. Teoriile şi învăţăturile lui Marx şi ale marxismului nu se mărginesc la constatarea şi explicarea obiectivă a acestor adevăruri, ci, practiceşte, ele se pun în serviciul unei clase (al celei pro-

letare), împotriva celorlalte, în serviciul clasei care e sortită de dezvoltarea fatală istorică a omenirii să fie întemeietoarea organizaţiei sociale care va urma celei prezente — organizaţiei socialiste. E deci mai mult decît explicabil imensul interes, vitalul interes ce-l deşteaptă învăţăturile lui Marx şi ale marxismului, cît şi pasiunea arzătoare cu care sînt discutate şi mai ales atacate.

A vorbi într-o prefaţă despre toată literatura aceasta, bineînţeles, e imposibil, vom releva numai un caracter comun, interesant al acestei literaturi şi al atmosferei în care ea se naşte. De cîte ori apare vreo scriere în care sînt dezbătute şi respinse teoriile lui Marx, de atîtea ori se ridică o clamoare în toată literatura potrivnică socialismului : de acum înainte, Marx e desfiinţat cu desăvîrşire, e omorît definitiv. În urmă apare altă lucrare, cu acelaşi scop şi rezultat, apoi iarăşi alta şi la apariţia fiecăreia se ridică aceleaşi strigăte de triumf, anunţînd aceeaşi dispariţie desăvîrşită şi definitivă a operei lui Marx. Şi asta în toate ţările şi limbile popoarelor civilizate.

Se naşte însă o întrebare firească : dacă, într-adevăr, teoriile lui Marx, dacă marxismul e omorît hotărît şi definitiv, ce nevoie mai e de alte masacre, de alte omoruri care urmează şi vor urma încă cu atîta regularitate ? De ce perseverenţa asta, de ce atîta îndărătnicie în a omorî iarăşi şi iarăşi pe un mort de-a binelea ? Răspunsul la această întrebare îndreptăţită, răspuns care trebuie să se nască în spiritul fiecărui om nepărtinitor, e următorul : *pentru că mortul ţine pe cei vii* sau, mai bine zis, pentru că mortul nu-i mort deloc şi după fiecare aşa-zisă omorîre proclamată în strigătele de triumf ale potrivnicilor el reînvie mai puternic şi mai viu decît oricînd. Şi, pe lîngă altele, aceasta dovedeşte adevărul, adîncimea, puterea triumfătoare a cercetărilor lui Marx, pe de o parte, iar pe de altă parte puterea proletariatului internaţional, putere mereu crescîndă, plină de încredere în sine şi în izbînda finală a cauzei sale.

*

Dintre obiecţiile ce s-au adus marxismului, una din cele mai serioase e următoarea.

Marx arată că desfiinţarea regimului capitalist şi prefacerea lui într-un regim socialist, deci prefacerea pro-

prietății individuale a instrumentelor de muncă în proprietate colectivă națională nu e dorința utopică a unor visători nobili, ci rezultatul necesar al dezvoltării istorice a omenirii, rezultat necesar și logic, care urmează din însăși dezvoltarea societății actuale capitaliste. În adevăr.

Socialismul modern științific cere desființarea proprietății individuale a tuturor instrumentelor de muncă și înlocuirea ei prin proprietatea colectivă. Or, tocmai societatea capitalistă și capitalul sînt acelea care îndeplinesc în societatea de azi acest proces. Tocmai capitalul mare, modern, productiv expropriază pe micii producători și meseriași — proprietari individuali ai instrumentelor lor de muncă — și-i preface în proletari. Pe de altă parte, prin concentrarea producătorilor și a producerii în uzine, producerea devine de la sine colectivizată, așa încît socialismului victorios nu-i rămîne decît să dea o altă formă de drept unui fapt îndeplinit, expropriind pe expropriatori și declarînd *capitalul* proprietate colectivă a națiunii.

La această afirmație a doctrinei marxiste, afirmație de o imensă importanță sociologică, adversarii socialismului, de o parte, iar de altă parte socialiștii din așa-numita școală *revizionistă* (socialiștii care cer revizuirea doctrinei marxiste)[8] răspund că toate cele de mai sus nu sînt adevărate sau sînt adevărate numai în parte. E adevărat, bineînțeles, că marele capital expropriază pe cel mic, comerciantul mare pe negustoraș, fabricantul mare pe meșteșugar; dar nu-i mai puțin adevărat că există totuși și astăzi, după cum arată și statistica, o clasă numeroasă de mici meseriași și negustori. Afară de aceasta, aceeași mare producere și același mare comerț capitalist care, pe de o parte, distrug mica producere și micul comerț, creează, pe de altă parte, la rîndul lor și în însuși interesul lor, o *anume* mică producere și comerț.

Întrucît privește agricultura, această ramură de producere atît de importantă, prevederile lui Marx nu s-ar fi adeverit deloc. În agricultură, spun adversarii marxismului, proprietatea mare nu numai că nu înghite pe cea mică, ci în realitate se observă chiar un proces contrar: proprietatea mică distruge pe cea mare, tinzînd s-o împartă în parcele mici. Și socialistul revizionist

E. David, cel mai talentat din școala revizionistă, a scris chiar un op foarte voluminos pentru a dovedi că în agricultură fatal trebuie să urmeze un proces contrar celui din industrie — un proces de desconcentrare a proprietății și a producerii în locul procesului de concentrare.

Din cîte obiecții s-au adus doctrinei marxiste, obiecțiile de mai sus sînt, fără îndoială, cele mai serioase. Dar și răspunsul pe care l-a dat școala marxistă, în special K. Kautsky, cel mai talentat și autorizat dintre marxiști, e pe cît de luminos, pe atît de decisiv.

Mai întîi de toate, adversarii marxismului fac o greșeală de metodă. Cînd un sociolog constată o tendință care se manifestă în generalitatea vieții sociale, așa că poate fi numită cu drept cuvînt o lege socială, atunci sociologul acesta are dreptul, ba chiar datoria să urmărească rezultatele, tendințele generale ale acestei legi pînă la ultimele lor consecințe, făcînd chiar abstracție de tendințele particulare și accidentale care ar modifica întrucîtva rezultatele legii generale. Se înțelege că în viața socială reală, atît de complexă, acele tendințe particulare și accidentale vor modifica uneori rezultatele legii generale, ceea ce întru nimic nu contrazice și nu slăbește analiza tendințelor generale ale legii. Aceasta în teză generală de metodă științifică. Prin urmare, minunata cercetare a lui Marx asupra necesității neînlăturabile în societatea capitalistă a concentrării capitalurilor și a producerii și asupra rezultatului fatal al acestei concentrări — exproprierea, aproape mecanică, și proletarizarea maselor muncitoare — rămîne întreagă în picioare.

Se înțelege, în practica vieții, exproprierea aceasta nu poate să meargă pînă la limita ei logic posibilă: de o parte, cîțiva capitaliști mari, de altă parte întreg poporul muncitor proletarizat. Pînă să ajungă acolo, societatea de mult se va fi transformat într-o societate socialistă, așa că în societatea capitalistă va exista totdeauna un număr anumit de mici producători neproletarizați.

De altă parte, e adevărat că același mare capital din producere și din comerț care expropriază pe meseriași și pe micii negustori, același mare capital creează, pentru propriile sale necesități, o seamă de meseriași și mici comercianți. Dar acești meseriași, acești mici — micro-

scopici — capitaliști creați de capitalul mare, puși în serviciul lui și trăind în atmosfera specială economico-socială a societății de azi, n-au nimic a face cu meseriile mici, cu proprietarii individuali ai instrumentelor lor de muncă de altădată. Aceștia din urmă reprezentau atunci baza însăși a producerii economice, o bază într-adevăr inalterabilă pentru proprietatea individuală, pe cînd acum toți acești microscopici așa-ziși capitaliști, mici meseriași, mici comercianți, nu sînt decît niște agenți și servitori ai capitalului mare. Ei trăiesc din grația lui, sînt un fel de proletari cărora capitalul le lasă instrumentele de muncă, dar numai atît timp și întrucît aceasta îi e lui preferabil.

Acești semiproletari pot fi comparați cu proletarii care lucrează pentru capital în industria casnică și, deși proprietari ai instrumentelor lor de muncă, ei sînt de obicei și mai nenorociți ca adevărații proletari; ei au toate neajunsurile proletariatului fără să aibă avantajele lui. Și nu numai că n-au un interes vital pentru susținerea proprietății individuale a instrumentelor de muncă, întrucît această a lor proprietate e mai mult aparentă și îi robește numai capitalului, dar ei au, dimpotrivă, tot interesul să dispară întocmirea capitalistă și să fie înlocuită prin societatea socialistă, în care vor deveni cu adevărat coproprietari ai instrumentelor de muncă socializate. Tocmai de aceea, din clasa micilor comercianți și meseriași se recrutează, de acum înainte, tot mai mulți și mai mulți luptători social-democrați. Această clasă producătoare de astăzi e departe de a avea o putere și o influență atît de hotărîtoare în prefacerile sociale ca proletariatul, dar chiar în măsura în care are o asemenea putere și influență ea e menită să le întrebuințeze mai curînd tot în direcția prefacerii societății de azi într-una socialistă și nu poate servi, în nici un caz, drept dig de apărare a societății actuale.

Cît privește proprietatea și producerea agricolă, apoi ele n-au evoluat întocmai după prevederile lui Marx, deși și el știa de mult că în agricultură concentrarea trebuie să se facă cu mult mai încet decît în industrie. Dar și strigătele acestea de triumf ale adversarilor marxismului sînt absolut gratuite.

Mai întîi e foarte greu, ba chiar imposibil, de a stabili direcția evoluției proprietății și producerii agricole,

foarte greu de a hotărî dacă proprietatea și producerea mare înving, ca în industrie, proprietatea și producerea mică, ori *viceversa*. Oscilatoarele date statistice pe care le avem sînt cu totul neîndestulătoare. E adevărat însă că în agricultură, în industria agricolă, procesul de concentrare a fost oprit în anii din urmă din mersul său; ba uneori se observă chiar o oscilare înspre desconcentrarea proprietății mari rurale și parcelarea ei în proprietăți mici. Aceasta se datorește însă unor condiții speciale, cum sînt, de pildă: concurența țărilor străine cu pămînt virgin (Argentina) — care reduce foarte mult rentabilitatea moșiilor mari —, scăderea prețului grînelor și altele. Schimbarea acestor condiții speciale — cum e creșterea prețului grînelor din ultimii ani — va avea, după toate probabilitățile, un rezultat contrar.

Pe urmă vine faptul, foarte important, că țăranul mic proprietar agrar, în lupta sa desperată întru apărarea micii sale proprietăți, pentru a nu se proletariza, muncește peste măsură și el și toți membrii familiei lui și-și reduce, totodată, la cel mai infim minim posibil cheltuielile de subzistență. Faptul acesta însă, atît de notoriu, dovedește tocmai adevărul deducțiunilor lui Marx. Evident că rentabilitatea proprietății și producerii mari agricole trebuie să fie mai mare ca a celei mici, dacă aceasta din urmă nu se poate menține decît prin supramunca și flămînzirea micului producător și a familiei sale. În condiții egale, depunîndu-se o muncă egală în marea și mica proprietate rurală, cea dintîi e deci evident mai rentabilă, fapt ce trebuie să aibă ca urmare, directă sau indirectă, exproprierea micului producător țăran. Dealtfel, aceasta se și întîmplă în realitate. Capitalul, neputînd expropria pe țăran sub formă de capital productiv din cauzele expuse mai sus, îl expropriază indirect, sub formă de capital negustoresc și cămătăresc.

Țăranul de acuma, spre deosebire de țăranul de altădată, nu produce decît în mod excepțional valori de întrebuințare, valori pentru propria sa întrebuințare; în societatea capitalistă, el a devenit producător de valori de schimb, producător de mărfuri. Or, în calitate de vînzător de mărfuri, el cade, pe de o parte, în lațurile negustorilor mari de producte agricole, ale capitalului negustoresc, pe de altă parte în lațurile capitalului cămătăresc, prin ipotecile care îi grevează tot mai mult și

mai mult mica sa proprietate. Rob al capitalului negustorului mare de producte agricole, rob mai ales al capitalului cămătăresc, care îi grevează din ce în ce mai mult proprietatea prin ipoteci, el devine tot mai mult un proprietar aparent, asemănător proletarului din industriile casnice, care lucrează acasă, cu propriile sale instrumente, din grația și în folosul capitalului și capitalistului. Și acest proprietar aparent, fără să aibă avantajele proletarului, are toate neajunsurile imense ale unui proletar din industria casnică : are griji mai multe, trăiește mai rău și muncește și se istovește mai mult ca proletarul propriu-zis.

Se înțelege că această țărănime robită capitalului nu poate sluji drept dig de apărare și drept bază a societății capitaliste, întemeiată pe aproprierea individuală a instrumentelor de muncă ; dimpotrivă, ea are tot interesul ca societatea capitalistă să se transforme în societate socialistă, întemeiată pe aproprierea colectivă a instrumentelor de muncă. Odată eliberat astfel din robia capitalului, țăranul va deveni cu adevărat coproprietar al instrumentelor de muncă și se va folosi, ca toți muncitorii, de binefacerile societății socialiste.

Acei țărani care în adevăr pot să slujească de apărători ai societății de azi, bazată pe aproprierea individuală a instrumentelor de muncă și pe exploatarea capitalistă, sînt proprietarii mijlocii, care întrebuințează proletari agricoli și exploatează astfel munca omenească. Aceștia însă nu mai sînt muncitori propriu-ziși, ci mici exploatatori, capitaliști mici sau mijlocii ; aceștia au într-adevăr aceleași interese și se confundă cu clasa capitalistă. Dar ce înseamnă, din punct de vedere numeric, economic, cultural și politic, clasa aceasta restrînsă de capitaliști mari sau mici, dublată chiar de țăranii chiaburi, ce înseamnă ea față de imensa majoritate a societății, constînd din proletariatul industrial, proletariatul comercial, proletariatul intelectual, proletariatul agricol și chiar marea majoritate însăși a țăranilor mici proprietari ? Numericește e o infimă minoritate, economicește tot mai mult o clasă parazitară, neproducătoare, ci numai încasatoare a plusvalorii, culturalicește fără însemnătate, iar politicește — forțele reunite ale apărătorilor conștienți și interesați ai actualei organizații economico-sociale, care sînt neînsemnate, aproape neglijabile față de forțele potrivnice, reunite și devenite *conștiente*, ale acelora ce au tot interesul în transformarea societății actuale în societate socialistă. Dealtfel, în țările industriale, în tot cursul dezvoltării lor, însemnătatea clasei țărănești, în totalitatea ei chiar, scade tot mai mult față de clasa proletară, scade și numericește și ca factor în producere.

Așadar, sînt zadarnice speranțele potrivnicilor socialismului, care pun atîta nădejde în mica proprietate țărănească, menită să slujească drept dig de apărare a societății capitaliste. Triumful socialismului și al organizației socialiste a societății, ca rezultat al întregii dezvoltări sociale, e fatal și sigur, așa cum l-a prevăzut și l-a arătat atît de luminos Marx.

Dealtfel, obiecțiile asupra punctului acestuia sînt și cele mai serioase din toate obiecțiile ce s-au făcut lui Marx și marxismului.

Toate celelalte sînt mult mai nefundate, argumentele adversarilor socialismului mult mai superficiale, iar ale revizioniștilor apar ca adevărate șicane.

Așa, de pildă, să luăm celebra „Verelendungstheorie" *, care a stîrnit atîtea polemici vehemente.

Marx a arătat că în cursul dezvoltării ulterioare a societății capitaliste, prin însuși mecanismul ei, prin tendințele și forțele de propulsiune inerente ei, puterea capitalului trebuie să crească tot mai mult față de puterea muncii. De o parte trebuie să crească bogăția nemăsurată a magnaților capitalului, de altă parte mizeria maselor muncitoare. Mizeria aceasta, contrastul acesta dintre marea mizerie și nemăsurata bogăție vor deveni, de asemenea, fatale societății capitaliste și vor necesita și provoca, împreună cu alte tendințe și forțe din societatea actuală, transformarea ei în societate socialistă.

La aceasta, potrivnicii socialismului de o parte, socialiștii revizioniști de altă parte răspund că nici aici nu s-au realizat deducțiile teoretice și prevederile lui Marx, întrucît în decursul dezvoltării societății capitaliste nu numai că nu s-a înrăutățit starea maselor muncitoare, dar chiar s-a îmbunătățit simțitor.

De aici, potrivnicii socialismului și apărătorii societății actuale deduc viabilitatea societății capitaliste, deoarece progresarea acesteia atrage după sine îmbunătățirea ma-

* [Teoria pauperizării].

selor muncitoare, iar revizioniştii trag concluzia că trebuie revizuită întreaga doctrină marxistă.

Răspunsul dat de marxism şi unora şi altora e pe cît de luminos pe atît pe decisiv.

Mai întîi e încă o întrebare : dacă starea claselor muncitoare s-a îmbunătăţit într-adevăr şi real nu după mărimea salariilor primite, ci după cîtimea bunurilor reale consumate de muncitori, şi e cu atît mai mult îndoielnic dacă îmbunătăţirea aceasta e atît de însemnată. Scumpirea vieţii, care se observă astăzi pretutindeni, avînd drept rezultat fatal creşterea mizeriei, pune în dubiu îmbunătăţirea aceasta progresivă a stării maselor muncitoare. Dar, afară de asta, întrucît această îmbunătăţire ar fi adevărată, şi pentru multe categorii de muncitori mai bine retribuiţi este adevărată, trebuie ţinut seama nu de *mizeria absolută* a muncitorimii, ci de *mizeria* ei *relativă*.

Totul e relativ pe lumea aceasta, relativă e şi mizeria. Cînd, într-un trib de sălbatici de la nord, un membru al tribului avea cîteva piei mai mult pentru acoperirea goliciunii şi a cortului său şi cîţiva reni mai mulţi ca alţii, el nu numai că nu era socotit de sine şi de ceilalţi sărac, ci, dimpotrivă, forma un obiect de invide, conta în faţa sa şi a celorlalţi ca om bogat. Mizeria e deci şi ea relativă şi trebuie judecată în raport şi sub raportul nivelului economic şi cultural al înălţimii economice şi culturale la care a ajuns societatea. Acelaşi fel material de viaţă, absolut vorbind, va fi socotit cu drept cuvînt bun şi îndestulător într-o societate săracă, mizerabil într-o societate mai bogată. Or, în sensul acesta, mizeria relativă a maselor muncitoare a crescut în societatea capitalistă modernă întrucît îmbunătăţirea absolută a stării lor materiale n-a urmat în acelaşi raport cu creşterea bogăţiei generale a societăţii şi a rămas astăzi cu mult în urmă faţă de nivelul economico-social şi cultural atins de societăţile moderne. Bogăţia acestor societăţi a crescut într-o proporţie mai mare ca bunăstarea materială a maselor muncitoare, prin urmare îmbunătăţirea stării materiale a acestor mase, deşi a crescut în mod absolut, în mod relativ a scăzut ; a crescut deci, relativ vorbind, mizeria lor.

De altă parte, mizeria aceasta e simţită cu atît mai intens de masele muncitoare cu cît bogăţia societăţii e

concentrată în mîini mai puţine. Concentrarea bogăţiilor în puţine mîini, creînd bogătaşi imens de avuţi, creînd un lux desfrînat şi neînfrînat al celor puţini, face pe cei mizeri să simtă cu atît mai arzător sărăcia şi mizeria lor şi excită totodată în sufletul mulţimii nevoiaşe invidia, pofte neînfrînate, revolta sufletească împotriva celor bogaţi, dorinţa arzătoare de transformare a nedreptei alcătuiri sociale actuale, care creează de o parte miliardari, de altă parte flămînzi şi desculţi. Mizeria aceasta relativă (relativă la nivelul economic-social şi cultural la care a ajuns omenirea şi relativă la bogăţiile concentrate în puţine mîini), mizeria aceasta n-a fost încă niciodată aşa de mare, abisul dintre sărăcia lucie şi bogăţia fără de margini n-a fost încă niciodată aşa de adînc ca în societăţile moderne capitaliste. Şi tocmai sărăcia şi mizeria aceasta relativă, şi nu cea absolută, sînt un factor revoluţionar. Sărăcia absolută distruge sănătatea, energia, spiritul de revoltă al omului, pe cînd, dimpotrivă, mizeria aceasta relativă e chiar cu atît mai revoluţionară cu cît e întovărăşită de o stare materială absolută ceva mai bună. Tocmai această mizerie relativă a zguduit din temelie societăţile omeneşti de-a lungul istoriei omenirii.

Dar, lăsînd la o parte indiscutabila creştere a mizeriei relative, să vedem ce e cu creşterea mizeriei absolute a maselor muncitoare.

„Aceasta nu există, ba se observă, dimpotrivă, o tendinţă contrară", zic potrivnicii marxismului.

Foarte bine. Dar de unde provine aceasta ? Să fie oare neexactă analiza lui Marx asupra acelor tendinţe economice şi puteri lăuntrice din societăţile capitaliste care tind spre sărăcirea continuă a maselor proletare ? Nu. Adevărul acestei analize, realitatea acestor puteri şi tendinţe nu le poate nega nimeni, nici adversarii marxismului. Aceştia zic doar, şi cu drept cuvînt, că sînt şi puteri şi tendinţe contrare care contracarează, împiedică şi modifică influenţa celor dintîi.

Care sînt însă acestea ? În primul loc organizarea şi lupta economică şi politică a proletariatului însuşi.

Societatea capitalistă adună grupe mari de lucrători în aceeaşi fabrică, mase mari de muncitori în aceeaşi localitate. Aceste mase mari de lucrători proletari se organizează în sindicate puternice mai întîi, în partide

politice social-democratice mai în urmă. Astfel, prin lupta lor economică, cum sînt grevele, și prin lupta lor politică, de impunere a unor anumite legi pentru protecția muncii, prin toată această luptă și activitate reușesc să-și îmbunătățească întrucîtva soarta, să paralizeze întrucîtva tendința capitalismului de a-i reduce la tot mai mare mizerie.

Așa e ; perfect adevărat ! Dar cine oare a văzut și a tălmăcit mai bine ca Marx imensul rol ce au de îndeplinit organizația proletariatului și lupta sa conștientă de clasă, de o parte pentru a-și îmbunătăți soarta imediată, de altă parte pentru a transforma societatea capitalistă în cea socialistă ? După Marx, tocmai proletariatului, ca clasă conștientă și organizată, îi e hărăzit imensul rol istoric de a îndeplini transformarea aceasta. Dintre toate forțele și tendințele dezvoltării sociale a actualei societăți spre cea socialistă, aceasta e cea mai importantă.

Așadar, organizarea și lupta proletariatului lucrează paralel și în aceeași direcție ca și tendințele de sărăcire a maselor muncitoare și de înavuțire nemăsurată a magnaților capitalului. Dar, obiectează antimarxiștii, tocmai aceasta nu poate fi exact, întrucît aceste forțe și tendințe nu merg totdeauna paralel, ci se încrucișează și se contracarează, lupta proletariatului paralizînd măcar parțial tendința de sărăcire continuă a maselor muncitoare.

Și această ultimă constatare e adevărată. Dar, încrucișarea aceasta de forțe, contracararea și paralizarea aceasta a unor anumite tendințe împiedică ele oare cît de puțin mersul societății înspre forma socialistă ?

Nu, ci tocmai dimpotrivă.

Lupta proletariatului înăuntrul societății capitaliste nu poate distruge și paraliza cu desăvîrșire toate imensele neajunsuri și mizerii ale acestei societăți, mizerii care rezultă în mod fatal din însăși organizarea ei, cum sînt : marea nesiguranță a vieții, armata de rezervă a lucrătorilor, sărăcirea lor absolută, creșterea mizeriei lor relative ș.a.m.d. În schimb, faptul că proletariatul, prin lupta sa, reușește totuși să paralizeze întrucîtva tendința capitalului de a sărăci cu desăvîrșire muncitorimea reușește să-i ridice pînă la un punct starea materială și morală, faptul acesta, dimpotrivă, ajută și grăbește la rîndul lui prefacerea socială. Un lucrător redus la ultimul grad de sărăcie, istovit de puteri și energie, abrutizat de mizerie e un foarte prost agent al unei transformări sociale. Prin ridicarea stării materiale și morale a muncitorului i se ridică, totodată, puterea de împotrivire, de revoltă morală în contra nedreptei alcătuiri sociale, i se ridică conștiința de clasă, energia în luptă ; toate acestea sînt calități indispensabile pentru ca proletariatul să-și poată îndeplini rolul său istoric în transformarea alcătuirii sociale de astăzi.

De aici rezultă, ca o concluzie de cea mai mare importanță, că puterile și tendințele sociale care se dezvoltă în sînul societății capitaliste și impun transformarea acesteia în societate socialistă, puterile și tendințele acestea sociale, descoperite și tălmăcite de Marx, lucrează în direcția arătată de el nu numai atunci cînd merg paralel și alături, dar și atunci cînd se încrucișează, se contracarează și întrucîtva își paralizează reciproc rezultatele lor logice.

Cum vedem, e o concluzie cam foarte puțin favorabilă potrivnicilor socialismului și apărătorilor organizației capitaliste a societății actuale.

Și, după cum sînt nefundate speranțele potrivnicilor socialismului, tot așa de nefundate sînt și pretențiile socialiștilor revizioniști de a revizui doctrina lui Marx, pentru că unele din prevederile lui nu se îndeplinesc întocmai, iar unele dintre analizele lui economico-sociale și dintre deducțiile trase din aceste analize suferă oarecare modificări și complicări în cursul mișcării reale a vieții sociale. Marx a arătat drumul cel larg pe care merg societățile moderne, drum care le duce spre o altă formă de organizare socială ; a arătat și acele hotărîtoare forțe sociale interne care mînă societatea întracolo ; dar se înțelege că, oricît de genial și pătrunzător ar fi fost, față de imensa complexitate a vieții sociale, nu putea să prevadă toate modificările și toate devierile pe care, fatal, urma să le sufere societatea în mersul ei. Dar nici aici n-avem a face cu un însemnat neajuns al cercetărilor lui Marx, iar din punctul de vedere al metodei ceea ce a făcut Marx era o necesitate și-i constituie un merit. Pentru a studia, în pura lor formă, legile dezvoltării sociale, forțele și tendințele profunde ale acestei dezvoltări, Marx a trebuit să facă abstracție, așa cum se face în toate științele, de fenomenele perturbatoare

ale acestor legi. Numai așa a putut el să descopere înseși legile acestea. Făcînd abstracție de modificări, de devieri, de cotituri, el a putut să vadă și să ne arate drumul cel larg pe care merg societățile de azi ; altfel s-ar fi pierdut el însuși în devierile și în cotiturile drumului.

Se înțelege, toate modificările pe care le suferă societatea în mersul ei înainte, toate devierile, toate fenomenele noi și complexe care apar în cursul dezvoltării ei trudnice și atît de imens de complicate trebuie să fie cercetate, analizate, studiate în toată complexitatea lor. Însăși metoda și cercetările științifice ale lui Marx sînt pentru noi în această privință cel mai mare îndemn ; dar cercetările acestea, noi, socialiștii, trebuie să le facem pe baza iarăși a metodei și a cercetărilor lui Marx. Părăsind această metodă și aceste cercetări, lipsiți de conducerea lor, riscăm să ne pierdem în haosul inextricabil al fenomenelor sociale atît de complexe, riscăm să ne pierdem în cel mai regretabil eclectism științific și în cel mai detestabil oportunism practic.

C. Dobrogeanu-Gherea

PREFAȚĂ LA LUCRAREA LUI K. KAUTSKY, BAZELE SOCIAL-DEMOCRAȚIEI, *TRADUCERE DE ALBU, BUJOR, CĂLIN. BUCUREȘTI, BIBLIOTECA „ROMÂNIA MUNCITOARE", NR. 30, CERCUL DE EDITURĂ SOCIALISTĂ, 1911, P. V—XX*

ASUPRA SOCIALISMULUI ÎN ȚĂRILE ÎNAPOIATE [9]

Am arătat în cîteva cuvinte în prefața acestei cărți *, mai mult ca un exemplu, felul obiecțiilor ce se fac marxismului și felul lui de apărare. Tot ca un exemplu și iarăși numai în cîteva cuvinte, vreau să ating aici obiecțiile ce se fac mișcării socialiste din țările înapoiate, în parte chiar pe baza învățăturilor lui Marx și ale marxismului.

Aceste obiecții se fac de obicei împrejurul următorului silogism dezvoltat. După înseși învățăturile lui Marx și teoriile marxiste, o mișcare socială reală cu caracter socialist și transformarea socialistă a societății nu se pot face decît dacă în adîncimile vieții sociale s-au dezvoltat condițiile necesare de viață pentru această mișcare și această transformare, anume un capitalism industrial dezvoltat, și dacă s-a creat clasa puternică menită să înfăptuiască această mișcare și transformare socială, anume proletariatul industrial. Or, în țările înapoiate, în țările eminamente agricole, cum e țara noastră, n-avem nici condițiile necesare pentru o astfel de mișcare și transformare socială, neavînd capitalism industrial dezvoltat, și nici clasa care să le înfăptuiască, neavînd un puternic proletariat industrial.

Această obiecție e, desigur, serioasă și atît de plauzibilă încît ea e adusă în primul rînd la începutul oricărei mișcări socialiste din țările înapoiate de către adversarii acestei mișcări ; a fost adusă și la noi acum mai bine de

* [Este vorba de lucrarea *Bazele social-democrației*, a lui K. Kautsky. Vezi volumul de față, p. 28—42].

un sfert de veac, şi încă de atunci i-am dat un răspuns, răspuns ce sub altă formă şi în altă ordine de idei l-am mai dat de atîtea ori în urmă. Am arătat că principala greşeală a potrivnicilor socialismului din ţările înapoiate e că ei speculează şi operează cu aceste ţări ca şi cu nişte organisme independente, de-sine-stătătoare, ce trăiesc în afară de legătura şi influenţa altor ţări şi care trebuie să refacă întreg ciclul de evoluţie prin care au trecut celelalte ţări înaintate. Dacă aşa ar fi, atunci se înţelege că şi în ţările înapoiate ar trebui să se fi dezvoltat absolut toate condiţiile economice, sociale şi culturale ca şi în ţările înaintate, mai înainte ca o mişcare socialistă şi o transformare socialistă a societăţii să devină posibile. Adevărul e însă cu totul altul :

„*Sociologii noştri* — ziceam eu în Cuvinte uitate* vorbind de condiţiile sociale reale ale ţării — *o izolează în mintea lor de alte ţări şi uită că dacă ţara noastră e un organism social naţional, ea face însă parte dintr-un alt organism social superior, e în relaţii strînse de viaţă şi condiţii sociale cu alte ţări mai înaintate, care determină chiar în bună parte condiţiile noastre de viaţă naţională ; uită de epoca istorică capitalistă în care trăim şi care influenţează şi modifică procesele de viaţă ce se petrec în ţară,* uită de toate condiţiile sociale reale, care rezultă de aici pentru ţara noastră. Şi, de aceea, multe lucruri le par plante exotice care la noi n-ar avea teren şi rădăcină, pe cînd dacă ar vedea şi pricepe totalitatea condiţiilor reale ale ţării şi-ar schimba desigur opinia" (p. 17).

Şi în altă parte :

„*Ţările rămase în urmă intră în orbita ţărilor capitaliste înaintate, ele se mişcă în orbita acelor ţări şi întreaga lor viaţă, dezvoltare şi mişcare socială e determinată de viaţa şi mişcarea ţărilor înaintate, e determinată de epoca istorică în care trăim, de epoca capitalist-burgheză. Şi această determinaţiune a vieţii şi mişcării sociale a ţărilor înapoiate prin cele înaintate le e însăşi condiţia necesară de viaţă ; şi în această alergare ele sînt nevoite să facă de multe ori în ani ceea ce celelalte, care le-au distanţat aşa de mult, au făcut în secole ; tempo, deci şi*

* [Vezi C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 3, Bucureşti, Editura politică, 1977, p. 481—482].

de multe ori însuşi caracterul mişcării lor, trebuie să fie altul decît al ţărilor înaintate capitaliste, de aceea mişcarea lor şi toate manifestaţiunile vieţii lor sociale se fac de multe ori prin sărituri, prin zigzaguri, sînt sau par a fi anormale" (*Ibid.*, p. 16).

Din faptul că evoluţia societăţilor înapoiate e influenţată şi în bună parte chiar determinată de ţările înaintate urmează, după cum am văzut, două particularităţi foarte importante pentru felul evoluţiei ţărilor înapoiate. Prima priveşte timpul în care se face evoluţia : evoluţia ţărilor înapoiate se face într-un timp mult mai scurt ca al celor înaintate, şi a doua : caracterul însuşi al acestei evoluţii e de multe ori fundamental schimbat. Astfel, una dintre cele mai însemnate schimbări şi deosebiri între caracterele evoluţiei unora şi altora e următoarea : în ţările înapoiate, transformarea formelor sociale de viaţă — a formelor sociale, politice, juridice etc. — se face mai înainte de a se fi dezvoltat în sînul societăţii toate condiţiile necesare de viaţă pentru astfel de forme de convieţuire socială, mai înainte de a se fi dezvoltat în special acel substrat economico-social care în ţările înaintate a făcut posibile, ba a dat chiar naştere acestor forme politico şi juridico-sociale. În ţările înapoiate, semicapitaliste, contrar celor ce s-au întîmplat în ţările înaintate capitaliste, e substratul acesta economic care se dezvoltă în urmă şi sub influenţa chiar a noilor forme politico şi juridico-sociale.

Aşa s-a întîmplat şi se întîmplă mai cu toate ţările înapoiate, aşa s-a întîmplat şi cu ţara noastră, aşa s-a întîmplat, spre pildă, cu Bulgaria, care în anul chiar cînd a fost liberată de sub robia Turciei, cu un substrat economic şi cultural nedezvoltat, barbar, cu clase sociale puţin diferenţiate, a căpătat totuşi instituţii politico şi juridico-sociale burghezo-capitaliste, iar fondul însuşi economico-social şi clasele corespunzătoare acestui fond se dezvoltă tocmai acum, între altele, sub influenţa formelor politico şi juridico-sociale căpătate.

Aci pare că avem a face cu o lege însăşi a evoluţiei societăţilor înapoiate, pe care în altă parte am formulat-o astfel : *În ţările înaintate capitaliste, formele sociale urmează fondului social, în ţările înapoiate, fondul social e acela care urmează formelor sociale.*

Această lege se explică foarte uşor. Societăţile înaintate capitaliste, prin legăturile intime de viaţă care se

stabilesc între ele și cele capitaliste înapoiate, impun acestora din urmă, puțin cîte puțin, întreaga lor civilizație, tot felul lor de viață — culturală, morală, formele politico, juridico și economico-sociale. Se înțelege însă că din tot acest complex de viață, în virtutea legilor mecanico-sociale, se impun mai întîi acele forme de viață socială care întîmpină mai puțină rezistență — societățile înapoiate adoptă și imită mai întîi acele forme care sînt mai ușor de adoptat și imitat. De aceea, mai înainte se imită și se adoptă formele superficiale : portul, manierele, lustrul, pe urmă cultura, instituțiile politice, juridice, moravurile, iar gradul de dezvoltare economică la care au ajuns societățile înaintate, ca cel mai greu de atins, se adoptă treptat și se realizează complet mai tîrziu. Și procesul acesta de dezvoltare economică se săvîrșește chiar sub influența formelor de viață socială adoptate mai înainte.

Această lege de dezvoltare a societăților înapoiate, care prezidează la transformarea lor în țări capitaliste, va prezida și la transformarea lor în țări socialiste. *Cînd țările înaintate capitaliste — care domină epoca noastră de dezvoltare a societăților omenești, care dau caracter și conținut înseși acestei epoci, determină evoluția omenirii și cată să prefacă țările rămase în urmă după chipul și asemănarea lor —, cînd aceste societăți se vor preface în societăți socialiste, atunci și societățile înapoiate, semicapitaliste, care nu-și vor fi dezvoltat toate condițiile necesare de viață pentru o societate socialistă, ca cele dintîi, își vor adopta și ele și li se va impune și lor forma de organizație socialistă a societății.* Întru cît privește condițiile necesare de trai care vor fi lipsind unei astfel de societăți (cum e gradul și înălțimea de producție economică, gradul de dezvoltare culturală și morală), acestea se vor dezvolta ulterior, sub organizația socialistă a societății. Se înțelege că toate aceste condiții absente se vor dezvolta atunci mai ușor, mai eficace, mai liniștit și fără acele zguduiri, lupte dureroase și jertfe nenumărate care se cer pentru o astfel de dezvoltare în organizația capitalistă a societății.

Este deci foarte explicabilă și foarte justificată activitatea socialiștilor din țările înapoiate prin care caută să organizeze anume forțe, să provoace mișcări socialiste care ar putea înrîuri mersul societății spre socialism, să curețe drumul de piedicile ce-i stau în cale, caută să formeze cît mai multe elemente luminate și conștiente pentru înfăptuirea unei societăți socialiste ; prin toată această activitate, ei fac ca transformarea societății înapoiate capitaliste în una socialistă, cînd îi va veni vremea, să se facă mai repede, mai eficace, mai liniștit, să fie chiar de la început mai rodnică. *Activitatea socialiștilor din țările înapoiate e analogă cu activitatea tovarășilor lor din țările înaintate, pentru că termenul la care ajung societățile lor respective în evoluția lor e analog.* Aceasta întru cît privește obiectul, idealul însuși al oricărei mișcări și activități socialiste — organizația socialistă a societății.

Întru cît privește mișcarea socialistă, lupta social-democrată cu scopuri imediate, practice, apoi posibilitatea, necesitatea, justificarea acesteia e și mai clară.

Prin raporturile intime de viață ce se stabilesc între societățile înaintate capitaliste cu cele înapoiate, se dezvoltă în acestea din urmă, sub influența celor dintîi, o structură socială asemănătoare acelora, procese de viață, elemente, grupări și clase sociale asemănătoare, e deci de ultima evidență ca și formele de luptă socială ce se vor da în societățile înapoiate să fie, de asemenea, asemănătoare acelora din societățile înaintate.

Dealtfel, cea mai bună justificare pentru mișcările socialiste din țările înapoiate e însăși existența lor.

În vreme ce adversarii mișcărilor socialiste din țările înapoiate discutau cu mare aprindere și cu un lux de dovezi, bazate pînă și pe înseși învățăturile lui Marx, și dovedeau negru pe alb că în țările înapoiate mișcări socialiste reale sînt absurde și imposibile, în vremea aceasta ele urmau să existe și să se dezvolte în țările înapoiate în care luaseră naștere și se întindeau asupra altor țări asemănătoare, așa încît nu e departe timpul cînd nu va mai fi nici o țară înapoiată, semicapitalistă care să nu aibă și o mișcare socialistă. În loc ca aceste mișcări socialiste să dispară din țările în care au luat naștere, cum ar fi trebuit să se întîmple dacă ar fi imposibile și absurde, dacă n-ar avea condiții de existență, în loc să dispară, ele urmează să existe, să înrîurească viața țărilor respective și să se propage în toate țările semicapitaliste de pe globul pămîntesc. Faptul acesta nu constituie el oare cea mai strălucită dovadă că în viața acestor societăți trebuie să existe condiții reale și adînci care să dea naștere la un

fenomen atît de general și atît de persistent? Și aceasta cu atît mai mult cu cît lupta socialistă din țările înapoiate cere nemăsurat mai multe și mai grele sforțări și sacrificii decît aceeași luptă din țările înaintate — cere de multe ori sacrificii de viață, iar în unele țări înapoiate, ca Rusia și Polonia, hecatombe de vieți.

Chiar pentru înșiși adversarii de bună-credință ai socialismului, familiarizați cu o metodă rațională de cercetare, problema socialismului în țările înapoiate trebuie de acum înainte să se pună altfel. În loc de a studia imposibilitatea și absurditatea socialismului în țările înapoiate, ei trebuie să studieze de acuma care sînt anume acele condiții reale și adînci din societățile înapoiate, semicapitaliste care dau naștere mișcărilor socialiste?

Pînă ce vor răspunde adversarii la întrebarea aceasta, din punctul lor de vedere, vom răspunde noi, măcar în cîteva cuvinte, din punctul nostru de vedere.

*

Am zis că societățile înaintate capitaliste determină evoluția celor înapoiate, le modifică structura și procesele vechi de viață, creează procese noi, după chipul acelora care există și la ele, și produc astfel de la sine condiții de viață pentru mișcarea socialistă.

Să vedem care anume sînt aceste modificări și procese noi de viață.

Țara noastră, sub influența și prin raporturile sale cu alte țări, s-a transformat din țară cu gospodărie naturală, producătoare mai ales de valori de întrebuințare, cum era altădată, în țară producătoare de mărfuri, de valori de schimb.

Cititorii care cunosc ceva din economia politică teoretică, care au citit ceva din economia politică marxistă vor pricepe bine imensa importanță a acestui fapt *. Prefacerea gospodăriei naturale, a formei de producere, mai ales a valorilor de întrebuințare în formă de producere a valorilor de schimb, a mărfurilor, e una dintre cele mai mari revoluții, una dintre cele mai mari transformări sociale pe care le-a suferit omenirea în evoluția ei. Această transformare revoluționează toate raporturile de producere și distribuire a bogățiilor, toate raporturile dintre oameni,

---

* Vezi, între altele, cartea de față a lui Kautsky.

și nu numai pe cele economice, dar și pe cele culturale, intelectuale, morale. Pe baza acestei forme de gospodărie se fac posibile o mai mare diviziune a muncii, o perfecționare și ridicare a nivelului producerii și a tehnicii ei, o înmulțire a populației, stabilirea unor raporturi mai strînse între oameni, alcătuirea unor societăți mai vaste, cu o mai diferențiată structură a organismelor sociale; pe baza ei se poate dezvolta civilizația capitalistă, organizarea capitalistă a societății, care, la rîndul ei, va da naștere civilizației și organizației socialiste.

Această mare revoluție n-avem nevoie s-o mai îndeplinim de acum înainte, căci am și îndeplinit-o: sîntem o țară producătoare de mărfuri ca și țările occidentale. Tot ce se produce în țara aceasta aproape exclusiv ia forma de mărfuri, tot ce se consumă în țara asta se consumă ca *mărfuri*, fie că sînt produse în țară, fie că sînt produse în țări străine și ne vin în schimbul altor *mărfuri* ce exportăm noi în străinătate. În privința aceasta, față de țările capitaliste din Apus, avem chiar și cîteva exagerări anormale și morbide, lucru ce se întîmplă așa de des în dezvoltarea țărilor înapoiate. Astfel, țăranul francez sau german, deși a devenit producător de mărfuri, produce totuși și articole pentru propria consumație — de-ale cărnii (de pasăre, porc, miel), brînză, lapte, legume și, în special, cartofi. La noi, sub regimul agrar neoiobag (capitalist dublat de iobăgist), imensa majoritate a țăranilor devine aproape exclusiv producătoare de mărfuri, în special producătoare de grîne pentru export. Afară de porumb, și acela doar cîteva luni pe an, restul, cum e carne, legume, brînză, le cumpără ca mărfuri, iar acele produse, ca laptele, care nu s-au putut preface încă în mărfuri dispar din consumația țăranului — vaca a început să devină o raritate și un lux în satul românesc.

Așadar, sîntem chiar de acum o țară producătoare de mărfuri, ca și țările capitaliste, cu toate urmările care reies din acest fapt social de atît de mare importanță.

Și pe baza acestei forme de producere și prin raporturile intime cu țările occidentale, noi am și devenit de acum o țară cu tip de dezvoltare capitalist, o societate capitalistă înapoiată încă, cu resturi medievale, dar totuși o țară cu un tip de dezvoltare capitalist.

Producerea în țara noastră are un caracter capitalist, raporturile de producere, deși la țară încărcate încă de

iobăgism, au totuşi în mare parte şi un caracter capitalist. Industria mare, inclusiv industria extractivă, e dominată de capital şi raporturile de producere sînt pur capitaliste. Acelaşi lucru şi în industria mijlocie, ca şi în industria casnică a semiproletarilor, care lucrează pentru magazinele din piaţă. Meseriaşii, mici patroni care lucrează singuri cu propriile lor instrumente, sînt pe zi ce merge în parte expropriaţi, în parte robiţi tot mai mult capitalului comercial şi cămătăresc, ca şi în ţările capitaliste. Producţia agricolă e, de asemenea, dominată de capital : marea şi mijlocia proprietate rurală, arendăşia mare şi mijlocie. Aici capitalul îşi însuşeşte elementele de iobăgie rămase încă în raporturile noastre de producere de la ţară pentru a-şi face dominaţia şi mai grea, pentru a stoarce munca pînă la cele din urmă limite posibile. Mai întreg cîmpul de producere începe deci să fie dominat *de capital* şi, cu tot amestecul de elemente iobăgiste în raporturile de producere de la ţară, apare totuşi peste tot rezultatul inevitabil al acestei dominări : *antagonismul profund de interese dintre capital şi muncă şi lupta acerbă, neîncetată şi neînduplecată dintre ele,* luptă care va dura pînă la transformarea societăţii pe baze socialiste. Gradul şi înălţimea tehnică a producţiei noastre sînt mult inferioare celor capitaliste dezvoltate — tocmai aceasta constituie principalmente inferioritatea noastră, care ne preface într-o ţară capitalistă înapoiată ; dar şi aici se înmulţesc perfecţionările producţiei, maşina îşi face intrarea sa triumfală nu numai în întreg cîmpul industrial, dar şi în agricultură. Şi, *nota bene,* maşinăria şi utilajul ce se introduc la noi, ca în general în ţările înapoiate, sînt cele mai perfecţionate de ultima invenţie, aşa că rezultatele introducerii maşinismului, cum sînt, pe de o parte, creşterea productivităţii muncii, de altă parte înăsprirea antagonismelor şi luptelor dintre capital şi muncă, sînt cu atît mai mari.

Avem o reţea considerabilă de căi ferate, care sînt pretutindeni cel mai mare imbold şi cea mai puternică bază pentru dezvoltarea capitalistă a unei ţări.

În marele domeniu al distribuirii bogăţiilor domneşte capitalul, legile de distribuire a bogăţiilor societăţilor capitaliste domnesc şi la noi, afară de unele modificări produse prin raporturi de producere neoiobage. Întreaga plusvaloare se împarte după şi în proporţia capitalului

posedant, fie acel capital funciar rural, urban, fie capital în acţiuni, investit în fabrici, în industrie, fie capital financiar pus în hîrtii, în împrumuturile statului. Sînt aceleaşi legi de distribuire a bogăţiilor din societăţile capitaliste, care şi la noi dau naştere la aceleaşi antagonisme, neegalităţi imense, la aceeaşi ură şi la aceleaşi lupte.

În domeniul circulaţiei bogăţiilor produse în ţară, domneşte ca stăpîn absolut capitalul, şi anume cel comercial. Capitalul e acela care pune în circulaţie şi aduce pe piaţa internă bogăţiile produse la noi şi destinate consumaţiei noastre, capitalul, şi mai ales cel străin — capitalul internaţional —, e acela care ia bogăţiile produse în ţara noastră şi le duce pe pieţele mondiale şi iarăşi capitalul e acela care, în schimbul acestor mărfuri, aduce alte mărfuri din pieţele mondiale pe piaţa noastră internă.

Şi, după cum circulaţia bogăţiilor e la noi aceeaşi ca în ţările capitaliste, şi circulaţia monetară e aceeaşi şi e supusă aceloraşi legi economice ca şi în ţările occidentale. Capitalul şi-a format şi la noi instituţii necesare pentru dezvoltarea sa, cum e Banca Naţională, care regulează emisiunea şi circulaţia monetară, cum e mulţimea instituţiilor noastre de credit, private şi de stat.

Într-un cuvînt, după întreaga noastră viaţă economică, după producerea, distribuirea şi circulaţia bogăţiilor, sîntem o ţară cu un tip de dezvoltare capitalist şi, cu unele modificări care rezultă din înapoierea noastră, sîntem supuşi aceloraşi legi economice care guvernează toate ţările capitaliste.

Şi organizarea noastră de stat, întreaga noastră viaţă de stat organizat e aceeaşi ca în ţările capitaliste înaintate. Constituţia noastră, parlamentele noastre elective, ministerele noastre responsabile, separaţia puterilor statului, Codul nostru civil şi penal, organizaţia legislativă judecătorească, administrativă — toate sînt la fel ca acelea din ţările capitaliste înaintate şi la fel e şi organizarea vieţii comunale. Cultura noastră e aceeaşi ca şi în ţările occidentale ; sîntem, desigur, mai înapoiaţi de cultură decît ele, dar tipul de cultură, dacă putem să ne exprimăm aşa, e acelaşi şi organizarea culturală şi organizarea învăţămîntului sînt aceleaşi : universităţi, şcoli

secundare, primare, şcoli de meserii, de comerţ, conservatoare ş.a.m.d.

Aşadar, după întreaga noastră viaţă socială, în toată imensa ei complexitate, după viaţa economică, după viaţa de stat organizat, viaţa politică, juridică, morală, culturală, sîntem o societate modernă, burghezo-capitalistă şi, cu unele modificări care reies din înapoierea noastră, sîntem supuşi aceloraşi legi sociale care guvernează şi societăţile înaintate capitaliste.

Evident că, fiind o societate cu un tip de dezvoltare capitalist, în sînul societăţii noastre se produc aceleaşi, sau analoge, efecte pe care le produce capitalismul şi în sînul societăţilor înaintate capitaliste, efecte sociale modificate doar de mediul nostru social special.

Nu pot vorbi aici despre toate aceste efecte şi nici măcar despre cele mai principale ; de unul trebuie însă să pomenesc, deoarece e foarte important atît în sine cît şi pentru cele ce urmează.

Capitalul, prin dezvoltarea sa în societăţile capitaliste, îşi taie singur craca de sub picioare : pe de o parte, dezvoltă un grad tot mai înalt de productivitate a muncii şi formează grupe colective de producători (o formă colectivă de producere), formează, prin urmare, principalele baze pentru o organizaţie socialistă a societăţii, iar pe de altă parte tot el distruge simţul şi interesul în masele muncitoare pentru proprietatea individuală, pentru apropierea individuală a instrumentelor de muncă, întrucît proletarizează tot mai mult masele muncitoare, le ia orice proprietate a instrumentelor lor de muncă şi face tot mai restrîns numărul acelor magnaţi ai capitalului care sînt interesaţi în existenţa acestei apropieri individuale a instrumentelor de muncă.

Se înţelege că un efect analog produce capitalismul şi în ţară la noi, cu o modificare şi deosebire foarte importantă, anume că prima parte a efectelor sale, pe care le-am putea numi pozitive, adică : ridicarea mare a nivelului de producere, a productivităţii muncii şi formarea unor grupări mari, colective de producători, merge încet şi anevoios. Pe cînd a doua parte, cea negativă, adică proletarizarea maselor de producători ai acestei ţări, aceasta merge destul de repede şi temeinic.

Astfel, capital indigen şi străin, fabrica şi atelierul din ţară, fie că e proprietate privată ori a statului, asemenea

şi fabrica din străinătate expropriază şi proletarizează tot mai mulţi meseriaşi români. Pe alţi meseriaşi capitalul îi aduce în serviciul său, punîndu-i să lucreze pentru el acasă la ei, cu propriile lor instrumente, ca şi în străinătate. Se formează, de asemenea, un proletariat relativ destul de puternic în industria noastră extractivă.

Drumurile de fier expropriază pe cărăuşi, comerţul mare şi mijlociu formează un proletariat important de funcţionari comerciali. Se formează un numeros proletariat intelectual, peste măsură şi anormal de mare în comparaţie cu producţia ţării, ca în toate ţările înapoiate. Statul, la rîndul său, pentru necesităţile organizării serviciilor şi ale monopolurilor sale, formează un puternic proletariat de salariaţi funcţionari. În sfîrşit, ţărănimea — ea însăşi — se proletarizează, se formează mase mari de proletari agricoli. Capitalul din agricultură, marea şi mijlocia proprietate rurală, marea şi mijlocia arendăşie, folosindu-se de resturile medievale, de raporturile de producţie iobăgiste rămase în viaţa economică a satelor noastre, ajutate fiind şi de înmulţirea populaţiei rurale, au ştiut într-o vreme extrem de scurtă să proletarizeze sau să semiproletarizeze aproape jumătate din întreaga ţărănime. Şi asta cu toate că avem o lege specială menită să oprească proletarizarea ţărănimii, legea inalienabilităţii pămînturilor ţărăneşti, şi asta cu toate că legiuitorul nostru, prin continue împărţiri ale pămînturilor statului şi prin fel de fel de măsuri legislative şi administrative, a căutat să împiedice proletarizarea ţărănimii. Am vorbit mai pe larg în *Neoiobăgia* * despre acest proces de proletarizare şi despre cauzele lui ; aici voi releva numai un fapt, deja îndeobşte cunoscut, constatat de statistica oficială, că *mai bine de cinci sute de mii de ţărani sînt proletarizaţi sau semiproletarizaţi.* Legiuirile agrare liberale [10] de la 1907, menite la rîndul lor să oprească procesul de proletarizare a ţărănimii, vor avea reuşita celor din trecut ; ele vor opri tot aşa de puţin procesul de proletarizare, după cum un dig făcut din scînduri putrede ar putea opri apele furioase de pe vremea inundaţiilor.

* [Vezi C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete,* vol. 4, Bucureşti, Editura politică, 1977].

Iată nişte modificări adînci săvîrşite în organismul nostru social, efecte ale organizaţiei noastre capitaliste sau semicapitaliste şi ale organizaţiei noastre de stat burghezo-capitaliste : *majoritatea locuitorilor acestei ţări, într-un fel sau altul, proletarizaţi sau semiproletarizaţi.*

Astfel ni se învederează care sînt elementele, grupările, clasele sociale menite în ţară la noi, ca şi în alte ţări înapoiate similare, să formeze substratul social pentru o mişcare socialistă şi să dea elemente pentru lupta social-democrată.

Să vedem mai de aproape care sînt aceste elemente.

În primul rînd e, bineînţeles, categoria lucrătorilor industriali din marea industrie privată sau din cea monopolizată de stat — o categorie identică aceleia din ţările capitaliste şi care constituie forţa principală şi esenţială a mişcărilor socialiste de acolo. Această categorie e puţin numeroasă, dar înşişi marii industriaşi o socotesc la 60 000 şi, ţinînd seama de exageraţii, încă trebuie socotită acum la cel puţin 50 000, iar împreună cu lucrătorii statului 70 000. Pe urmă vine categoria lucrătorilor din ateliere, din industria mijlocie şi lucrătorii din industria extractivă (30 000), ca şi lucrătorii de la oraşe care lucrează acasă pentru magazinele şi atelierele mari (cizmari, croitori ş.a.m.d.), apoi vin lucrătorii din industria transportului. Aici trebuie adăugată, de asemenea, acea categorie de mici meseriaşi de la oraşe care, deşi nu sînt încă proletari propriu-zişi, au ajuns în dependenţă completă de capital şi duc o viaţă şi mai nenorocită ca proletarii propriu-zişi.

Din aceste categorii de lucrători se recrutează importante forţe socialiste şi în Apus, se recrutează principalele forţe socialiste în ţările înapoiate, deci şi în ţara noastră. Ca număr, ei încep să se apropie de o sută cincizeci de mii, un număr, desigur, destul de considerabil, deşi încă modest faţă de numărul tuturor producătorilor din ţara aceasta. Trăind mai mult în oraşe, unde există libertăţi constituţionale, avînd o cultură oarecare, strînşi şi concentraţi în cîteva localităţi industriale, folosindu-se de cultura şi civilizaţia orăşenească, acestea sînt clase de muncitori menite să joace rolul de pătură conducătoare în mişcarea socialistă.

În al doilea rînd vine proletariatul intelectual. Acest proletariat, în păturile sale superioare, aristocratice, se

confundă şi în aspiraţii şi în interese cu clasele dominante, dar în păturile sale cele mai numeroase şi mai sărace are aceleaşi interese ca şi proletariatul muncitoresc. În ţările înapoiate, clasa aceasta e importantă şi prin cultura ei şi prin faptul, cum am spus, că e anormal de numeroasă. Pe urmă vine proletariatul ocupat în comerţ, în sfîrşit proletariatul salariaţilor statului, al funcţionarilor statului. Clasa aceasta, atît de anormal de numeroasă, se confundă în păturile sale superioare, ca şi categoria proletariatului intelectual, cu clasa dominantă, dar în păturile sale inferioare, numeroase, se confundă cu proletariatul salariat muncitoresc. Întru cît priveşte păturile acestea inferioare de salariaţi ai statului, ele trăiesc de multe ori mai greu şi sînt mai nenorocite ca proletariatul manual.

Toate aceste pături, grupe, clase de proletari formează în totalitatea lor o masă considerabilă, ce trece peste două sute de mii de oameni — considerabilă şi prin numărul şi prin importanţa sa socială.

La aceste mai bine de două sute de mii de inşi proletari şi proletarizaţi, locuind principalmente în oraşele noastre, trebuie să adăugăm pe cei cinci sute de mii de ţărani proletarizaţi complet sau semiproletarizaţi. Aci ar urma apoi să mai adăugăm şi un număr considerabil dintre ceilalţi ţărani, aşa-numiţii proprietari, care în realitate sînt numai proprietari cu numele. Dar să-i lăsăm la o parte ; şi fără ei avem o masă mare, de şapte pînă la opt sute de mii de oameni, care formează majoritatea producătorilor (a producătorilor direcţi şi a auxiliarilor indirecţi din producţie) şi formează şi majoritatea locuitorilor acestei ţări. Toţi aceştia sînt proletari sau semiproletari. *Ei n-au absolut nici un interes în existenţa societăţii acesteia, bazată pe aproprierea individuală a instrumentelor de muncă,* întrucît, ca producători, nu posedă ori nu mai posedă instrumentele de lucru, iar ceilalţi, neproducători direcţi, dar muncitori utili acestei ţări, sînt trataţi ca fii vitregi de actuala organizaţie burghezo-capitalistă a ţării.

Toţi aceşti proletari şi semiproletari nu numai că n-au nici un interes în susţinerea actualei organizaţii sociale, dar, dimpotrivă, au tot interesul ca ea să dispară şi să fie înlocuită prin organizaţia socialistă, în care producătorii vor fi copărtaşi ai tuturor instrumentelor

de muncă naţionalizate, socializate şi în care toţi membrii utili ai societăţii vor fi trataţi ca fii buni, egali şi egal îndreptăţiţi ai acestei ţări. *Încît, dacă societăţile capitaliste din Apus s-ar preface acum în societăţi socialiste, apoi chiar de pe acum majoritatea producătorilor şi locuitorilor ţării noastre ar avea tot interesul ca organizaţia similară să se introducă şi la noi şi ca dezvoltarea noastră ulterioară să se facă sub aşezămintele socialiste.* E deci clar de ce aceste elemente sînt menite să formeze substratul social pe baza căruia şi din care se poate dezvolta o mişcare socialistă şi social-democrată. Şi, încă o dată, substratul acesta social, elementele acestea constituie majoritatea producătorilor şi locuitorilor ţării.

Potrivnicii socialismului român căutau şi caută şi acum cu lupa elementele constitutive ale unui substrat social pe baza căruia s-ar putea dezvolta o mişcare socialistă şi elementele care ar putea-o înfăptui, dar, bineînţeles, nu le găsesc. Nu le găsesc pentru că nu vor să le vadă şi nu le găsesc pentru că le caută greşit. Domniile lor caută la noi un substrat social şi elemente sociale identice acelora din străinătate, din ţările capitaliste înaintate, care constituiesc marile mişcări socialiste de acolo. Şi se înţelege că nu le găsesc din simplul cuvînt că la noi nu există un astfel de substrat social şi elemente sociale identice, pentru că sîntem o ţară capitalistă *înapoiată*. Dacă am avea şi noi acelaşi substrat social şi elemente sociale identice, am fi şi noi o ţară capitalistă înaintată, şi nu una înapoiată. Pe de altă parte, dacă ţările înaintate capitaliste ar fi avut numai un substrat social şi elemente sociale pentru mişcarea socialistă la fel cu ale noastre, atunci acolo mişcarea socialistă şi social-democrată nu s-ar fi putut dezvolta deloc şi în nici un caz nu s-ar fi putut dezvolta acea mişcare socialistă mare şi puternică, cu toate caracterele ei specifice, mişcare care merge cu paşi siguri spre triumful definitiv; iar în ţările înapoiate ar fi, în cazul acesta, cu atît mai puţin posibilă o mişcare socialistă. *Tocmai de aceea, pentru că în ţările înaintate capitaliste s-au dezvoltat toate condiţiile necesare pentru o mişcare socialistă şi transformarea socialistă, s-a dezvoltat şi substratul social şi „die eigentlichen und richtigen“ (cum zice neamţul) elementele sociale necesare acestei mişcări şi transformări socialiste, tocmai de aceea au ajuns posibile şi în ţările înapoiate mişcări socialiste cu acelaşi scop, dar cu un substrat social şi elemente sociale nu identice, ci numai asemănătoare celor din ţările capitaliste.* Se înţelege însă de la sine că cu cît o ţară înapoiată se dezvoltă mai mult pe elemente identice celor din ţările înaintate, şi cu atît şi mişcările ei socialiste şi social-democrate capătă putinţa să devină mai puternice şi mai asemănătoare în toate celor din ţările capitaliste.

Am arătat pînă acum condiţiile care fac posibilă o mişcare socialistă şi social-democrată în ţară la noi şi substratul social pe baza căruia ea poate să se formeze, am arătat şi care sînt elementele sociale menite s-o înfăptuiască. Să cercetăm acum cîmpul ei propriu de activitate, care o face nu numai posibilă, dar şi necesară pentru viaţa şi dezvoltarea acestei ţări. Pentru că e evident că o forţă socială organizată trebuie să aibă în societate cîmpul ei propriu de activitate, rolul ei propriu în organismul social, după cum un organ are propria sa funcţiune într-un organism individual; altfel, forţa şi organul ar deveni de prisos, *ar încurca lumea degeaba*, cum zice românul.

Se înţelege că adversarii socialismului în ţările înapoiate neagă cu desăvîrşire că social-democraţia acestor ţări ar avea vreun rol propriu social, de oarecare importanţă, de îndeplinit. Astfel, d-l Stere zice într-unul din articolele [11] d-sale că activitatea şi rolul unei mişcări socialiste şi social-democrate în ţară la noi s-ar reduce la o manifestaţie şi o petrecere de Întîi Mai la grădina „Puţul cu apă rece“. Să vedem.

*

Organizaţia capitalistă a societăţilor omeneşti, civilizaţia capitalistă dezvoltă şi creează multe antagonisme şi conflicte, multe cauze şi prilejuri de ură şi de luptă între popoare, dar tot ea creează şi cauze şi prilejuri pentru solidaritatea şi înfrăţirea popoarelor. Cu aplanarea paşnică sau războinică a celor dintîi se însărcinează mai ales clasele dominante ale popoarelor civilizate; exprimarea şi exercitarea solidarităţii şi înfrăţirii popoarelor, acesta e rolul popoarelor muncitoare din ţările respective, în frunte cu organizaţiile lor socialiste. După cum se poate vedea în cuprinsul operei de faţă a lui Kautsky,

însăşi lupta, înseşi interesele vitale ale popoarelor muncitoare impun proclamarea şi exercitarea aceasta a solidarităţii lor internaţionale. Proletariatul, poporul muncitor al ţărilor civilizate, nu poate să lupte împotrivă şi să se libereze din robia capitalismului decît în mod internaţional, solidar cu celelalte popoare muncitoare civilizate. Solidaritatea şi înfrăţirea popoarelor muncitoare din ţările civilizate nu rezultă deci numai din interesele lor ideale, morale, ci chiar din interesele lor materiale bine înţelese.

Această solidaritate şi înfrăţire a popoarelor muncitoare din ţările civilizate e un fapt şi factor social de imensă importanţă, şi nu numai pentru viitorul omenirii, dar şi pentru întreaga viaţă şi dezvoltare socială prezentă. Astfel, evenimentele din urmă au dovedit ce factor important au devenit organizaţiile socialiste, social-democraţiile din lumea întreagă, pentru menţinerea păcii în lume. Dacă în ultimii ani n-am avut un război european între statele civilizate, aceasta se datoreşte în parte foarte însemnată şi social-democraţiei internaţionale. Şi acum e evident doar pentru oricine că după ce organizaţiile socialiste, social-democraţiile din ţările civilizate vor deveni o forţă mai mare, mai hotărîtoare războaiele dintre popoarele civilizate vor deveni o tristă şi monstruoasă reminiscenţă a trecutului. Se înţelege că rolul acesta, atît de mare, de a exprima şi manifesta la orice ocazie solidaritatea internaţională ce leagă poporul muncitor român de celelalte popoare muncitoare civilizate revine de-a dreptul şi de-a-ntregul organizaţiilor muncitoreşti şi social-democraţiei române. Doar nu se va apuca partidul liberal, conservator sau junimist să manifesteze împotriva războiului împreună cu sindicatele revoluţionare franceze, cu social-democraţia germană sau engleză.

Şi organizaţiile muncitoreşti române şi reprezentanta lor, social-democraţia română, au şi un rol special în această privinţă aici, în orientul Europei. Ele trebuie să lucreze şi să agite pentru înfrăţirea popoarelor balcanice şi pentru organizarea unei Confederaţii balcanice [12], pentru ca ele să se poată apăra cu forţe unite împotriva ţărilor cotropitoare, cum sînt Austria şi, mai ales, Rusia, care aşteaptă numai momentul favorabil pentru a le subjuga. Şi în special social-democraţia română trebuie să lucreze pentru dezvoltarea solidarităţii şi înfrăţirii dintre poporul bulgar şi [poporul] român.

Pe cînd şoviniştii de dincolo şi de dincoace de Dunăre caută să pună în relief tot ce eventual ar putea învrăjbi aceste două popoare, pe cînd clasele dominante de dincolo şi de dincoace de Dunăre se pregătesc de un eventual război în vederea unor antagonisme de interese reale sau aparente, rolul social-democraţiilor din amîndouă ţările este de a dezvolta toţi germenii de solidaritate care există şi pot exista între aceste două popoare, rolul social-democraţiilor de dincolo şi de dincoace de Dunăre e de a arăta popoarelor muncitoare respective că nu sînt şi nu pot exista antagonisme de interese atît de profunde încît să se facă necesar un măcel între ele, că un astfel de măcel poate fi în interesul unor clase şi coterii dominante, niciodată în interesul popoarelor muncitoare, şi că dacă s-ar ivi chiar conflicte reale ele trebuie neapărat să se rezolve pe calea paşnică a două popoare muncitoare solidare. Prin dezvoltarea solidarităţii între ambele popoare, social-democraţiile ţărilor respective trebuie să facă războiul între ele şi de prisos şi imposibil.

Şi dacă pregătirea de război în vederea apărării intereselor profunde şi a neatîrnării ţării e o necesitate, şi dacă războiul în astfel de împrejurări poate deveni la rîndul lui o necesitate tristă, dar totuşi o necesitate, cu cît mai utilă, cu atît mai înaltă, din punct de vedere naţional şi patriotic bineînţeles, e acea activitate care face războiul de prisos şi măcelărirea dintre oameni şi popoare o imposibilitate.

O ţară ca un organism social trebuie să se dezvolte ca un organism întreg în marginile sale etnice. Împărţită în mai multe părţi, cum e Polonia sau cum e în parte România, dezvoltarea sa devine anormală şi nesănătoasă în cel mai înalt grad. Din împărţirea şi acapararea aceasta rezultă cele mai mari inconveniente de dezvoltare pentru ţările acaparate, dar rezultă asemenea inconveniente grave şi pentru dezvoltarea morală şi democratico-socială a ţărilor acaparatoare. Subjugările acestea se fac în folosul claselor dominante, popoarele muncitoare se aleg din ele, de obicei, cu îngreuierea lanţurilor lor. Social-democraţia deci din lumea întreagă, care luptă împotriva oricărei nedreptăţi, oricărei apăsări şi robiri a omului prin om, luptă şi cu cea din urmă energie împotriva tuturor banditis-

melor politice din societatea capitalistă, împotriva tuturor acaparărilor naționale — luptă pentru eliberarea națiunilor de sub jugul străin. Și nu numai social-democrațiile țărilor cucerite, *ci tot așa și social-democrațiile tuturor țărilor cuceritoare.*

Cînd popoarele muncitoare conștiente vor dispune de soarta lor și a țărilor lor, atunci va suna și ceasul eliberării națiunilor mici de sub jugul celor puternice, atunci va deveni cu adevărat posibilă și întregirea țării noastre într-o Românie mare, cuprinzînd pe toți românii. Altă posibilitate pentru întregirea *unei țări mici ca a noastră* ca să se dezvolte astfel în marginile sale etnice, altă perspectivă nu există. Fanfaronada șoviniștilor și naționaliștilor noștri, care, pentru recîștigarea provinciilor subjugate, sînt gata să proclame război — pe hîrtie bineînțeles — Europei coalizate, e ridicolă în cel mai înalt grad și face mai mult rău decît bine idealului național.

Așadar, social-democrația noastră *internaționalistă,* care, într-o frățească înțelegere cu social-democrațiile tuturor celorlalte țări, caută să înfrățească poporul muncitor român cu popoarele celelalte, social-democrația tinde de fapt să apropie ceasul eliberării și întregirii poporului românesc în aceeași măsură în care șovinismul nostru naționalist, prin exclusivismul său și prin ura și zavistia ce seamănă între popoare, tinde de fapt să-l îndepărteze.

Aceasta este în cîteva cuvinte activitatea proprie a social-democrației române și a organizațiilor muncitorești întru cît privește relațiile noastre cu celelalte țări, politica externă a social-democrației române, dacă putem să ne exprimăm așa.

Să trecem la activitatea social-democrației întru cît privește viața internă a țării.

Activitatea care privește în primul rînd social-democrația ca atare e organizarea și pregătirea elementelor conștiente socialiste în vederea atingerii scopului ei final — societatea socialistă, dar, deși obiectul acestei activități e țelul final, elementele astfel pregătite caută să înrîurească viața imediată a țării, să-i imprime un anumit caracter în vederea intereselor imediate ale poporului muncitor, ca și scopurilor finale ale social-democratismului.

A doua sarcină a social-democrației e, pe de o parte, lupta pentru desființarea tuturor rămășițelor feudale, ca

și, în general, a tuturor piedicilor care stau în calea dezvoltării larg capitaliste a țării, pe de altă parte, lupta pentru salvgardarea intereselor poporului muncitor, ca și ale tuturor celor năpăstuiți și obijduiți prin această dezvoltare larg capitalistă. O parte din această activitate nu e proprie numai organizațiilor muncitorești și social-democrației române, ci și burghezimii capitaliste, în interesul căreia și prin care se face această dezvoltare. Decît [că] burghezimea n-are în vedere decît propriile ei interese materiale de înavuțire, acesta e doar și imboldul și motivul activității ei. Și numai întru atît, întru cît interesele ei de înavuțire concordă cu dezvoltarea capitalistă a țării, întru atît e și burghezimea pentru această dezvoltare, pe cînd din moment ce interesele ei de înavuțire imediată vin în conflict cu această dezvoltare și cu ridicarea nivelului economic al țării ea trădează cauza dezvoltării capitaliste de obicei din motive... naționaliste. O dovadă minunată o avem în atitudinea burgheziei noastre, care, de cîte ori felul dezvoltării noastre capitaliste nu-i produce atîtea avantaje și foloase cîte așteaptă, face front și se luptă direct împotriva dezvoltării economice a țării, sub cuvînt că nu se scurge toată plusvaloarea produsă de această dezvoltare în buzunarele ei naționaliste, în largile ei buzunare naționaliste.

Bineînțeles, cu desăvîrșire altele sînt motivele social-democrației. Social-democrația luptă pentru dezvoltarea capitalistă a țării, pentru industrializarea ei, *„pentru că un stat industrial creează relații omenești superioare statelor înapoiate cum sîntem noi; în societatea industrială se creează mai bune condiții de trai pentru muncitorime, condiții materiale, morale și intelectuale, se creează și mai bune condiții de luptă pentru emanciparea muncii. În societatea industrială se creează posibilități și elemente pentru dezvoltarea ulterioară a societății, la termenul cărei dezvoltări social-democrația își întrevede idealul“.* (Vezi *„Cuvinte uitate“*, p. 24.) *

Se înțelege de la sine că motivele burghezimii capitaliste și ale social-democrației fiind așa de profund deosebite, activitatea lor se deosebește tot așa de mult și,

* [Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete,* vol. 3, București, Editura politică, 1977, p. 492].

de aceea, ele ajung în activitatea lor, chiar în punctul acesta, la cele mai acute conflicte.

Întru cît privește atitudinea și activitatea burghezimii capitaliste, de o parte, și a social-democrației, de altă parte, față cu proletariatul și cu păturile muncitoare ale țării, apoi atitudinea și activitatea aceasta sînt nu numai deosebite, dar și diametral opuse. Burghezimea capitalistă caută să stoarcă cît se poate mai multă plusvaloare din proletariatul muncitor, iar prin politica sa vamală caută să stoarcă cît se poate mai mult din buzunarele consumatorilor săraci. Aceasta e, dealtfel, o atitudine și o activitate firească și logică și care decurge logic și firesc din situația ei de clasă capitalistă. Organizațiile muncitorești și social-democrația, dimpotrivă, caută să reducă plusvaloarea burgheziei capitaliste la minimum posibil și tot așa și celelalte sacrificii pe care trebuie să le facă clasele consumatoare sărace pentru dezvoltarea capitalismului. Pe acest teren doar se aprind cele mai acute conflicte, cele mai strașnice lupte dintre burghezia capitalistă, de o parte, și organizațiile muncitorești și social-democrația de cealaltă.

Așadar, activitatea burghezimii capitaliste și cea a social-democrației și organizațiilor muncitorești socialiste din țările înapoiate, chiar față de un obiectiv și scop comun — larga dezvoltare capitalistă, sînt cînd profund deosebite, cînd diametral opuse.

Astfel, și față de acest obiectiv și scop comun, social-democrația are propriul său domeniu de activitate, de imensă importanță și profund deosebit, ba chiar diametral opus domeniului de activitate al burghezimii și al partidelor ei politice.

Dealtfel, aici găsim domeniul special și propriu al activității social-democrației și sindicatelor muncitorești socialiste — avangarda întregii muncitorimi. Social-democrația și sindicatele socialiste trebuie să organizeze întreg proletariatul muncitoresc, pe toți muncitorii, care prin firea și situația lor economico-socială nu sînt meniți să fie potrivnici socialismului (cum ar fi proprietarii țărani mijlocii), trebuie să organizeze muncitorimea, pe de o parte, pentru apărarea intereselor ei imediate, materiale, morale, intelectuale, politice, ca și pentru apărarea intereselor ei permanente de clasă proletară, de altă parte trebuie să-i arate și să o pătrundă de menirea ce

o are în viitor, să o pătrundă de concepția, de ideile, de morala socialistă. Pe urmă, social-democrația și sindicatele socialiste trebuie să muncească și să lupte, după cum am zis, pentru dezvoltarea largă economică, morală și culturală a țării, întru cît dezvoltarea aceasta creează posibilități și pentru îmbunătățirea stării materiale și morale a muncitorimii și creează condiții de existență mai prielnice pentru organizarea socialistă a societății.

Și, în sfîrșit, social-democrația și sindicatele socialiste, avangarda și reprezentanta intereselor imediate și permanente ale muncitorimii, trebuie să se erijeze în protectoare, în apărătoare ale tuturor apăsaților, obijduiților și umiliților din organizația actuală a societății și trebuie să lupte împotriva și pentru înlăturarea tuturor nedreptăților din actuala societate, de oriunde ar veni ele.

Societatea capitalistă, alături cu efecte însemnate și binefăcătoare pentru viața și propășirea omenirii, produce și neajunsuri, și dureri, și nenorociri nu mai puțin însemnate. În țările înapoiate capitaliste, toate aceste neajunsuri sînt cu atît mai mari. Societățile înapoiate suferă și din cauza dezvoltării capitaliste, și din cauza insuficienței acestei dezvoltări. Iar în țările înapoiate, cu resturi atît de importante de feudalism cum e țara noastră, la relele capitalismului se adaugă și relele provenite din aceste resturi, atît de însemnate, ale trecutului feudal iobăgist. Am arătat în *Neoiobăgia* cum se cumulează la țară relele a două regimuri sociale — relele capitalismului împreună cu relele iobăgismului. Într-un fel sau altul, deși nu în mod atît de pronunțat, același lucru se întîmplă și la orașe. Astfel, social-deemocrația română trebuie să lupte împotriva relelor și a nedreptăților strigătoare produse de două regimuri deodată, de cel capitalist, ca și de rămășițele celui feudalo-iobăgist.

Se înțelege că toată această activitate imensă schițată aici nu e un domeniu exclusiv al social-democrației și al organizațiilor socialiste muncitorești, dar ele au aici un foarte mare cîmp propriu de activitate și un foarte mare rol de îndeplinit. Și este o parte foarte însemnată din această imensă activitate socială care nu poate fi îndeplinită decît numai de social-democrație și de organizațiile muncitorești.

Aşa, de pildă, e organizarea întregului proletariat muncitor din substratul social despre care vorbim mai sus pentru apărarea intereselor sale, a celor imediate ca şi a celor permanente. E evident că numai social-democraţia şi sindicatele muncitoreşti mai luminate pot îndeplini rolul acesta. Şi din altă parte cine ar putea să apere interesele proletariatului, ale poporului muncitor, decît numai el însuşi, grupat fiind într-o puternică organizaţie de clasă? Părerea de altădată că această grijă şi însărcinare — apărarea intereselor claselor muncitoare — revin statului şi claselor dominante e o poveste veche, în care nu mai cred nici copiii. Acum a devenit doar un adevăr banal, arhibanal, că o clasă, pentru apărarea drepturilor şi intereselor ei, trebuie să se organizeze, să le ceară, să lupte pentru realizarea lor. Acum e doar un adevăr banal că drepturile care nu sînt cerute, pentru realizarea cărora nu se fac sforţări şi nu se dau lupte, drepturile dăruite rămîn nerealizate, rămîn pe hîrtie, fără cea mai mică consistenţă, cum au rămas o autentică minciună drepturile *larg* constituţionale dăruite ţărănimii române. Chiar statul — în momentele lui rare, cînd scapă de sub tutela claselor dominante şi ar vrea să facă ceva pentru o clasă inferioară, în interesul său bineînţeles —, chiar statul nu poate face nimic dacă clasa ea însăşi nu e organizată, nu e luminată şi nu luptă singură pentru drepturile sale. Aici deschidem o paranteză pentru a răspunde la o obiecţie, şi anume la o obiecţie a d-lui Stere.

D-l Stere e, după concepţiile sale sociale, democrat-poporanist şi, ca atare, nu numai că admite dreptul fiecărei clase muncitoare de a se organiza pentru apărarea intereselor sale, dar socoteşte aceasta ca o datorie a acelei clase şi ca un bine pentru dezvoltarea socială a ţării. În privinţa aceasta, sîntem deci de acord. Dar, zice d-l Stere, de ce adică proletariatul muncitoresc şi sindicatele muncitoare să se organizeze sub egida socialismului şi prin social-democraţie să facă politică socialistă? Iată puternicele organizaţii muncitoreşti engleze trades-unions, care s-au organizat pentru apărarea intereselor lor corporative, au obţinut rezultate mari fără să facă vreo politică, şi Sombart găseşte că tocmai din cauză că nu făceau politică socialistă au putut obţine rezultate atît de remarcabile pentru interesele lor corporative.

Să vedem care e partea de adevăr cuprinsă în această obiecţie.

E adevărat că trad-union-urile de altădată, de acum cîteva decenii (acum îşi schimbă caracterul şi ele), au fost organizate numai în vederea intereselor lor corporative, nu făceau politică şi au obţinut chiar foloase materiale însemnate fără să facă politică pe seama lor, ci mergînd în coada partidelor politice ale claselor dominante. Dar cum au obţinut ele aceste foloase? Iată cum. Trad-union-urile au fost o organizaţie a păturilor celor mai bine situate materialmente şi mai ridicate cultura-liceşte — a păturilor aristocrate ale muncitorimii. Acestea luptau numai pentru interesele lor corporative şi au lăsat în părăsire interesele profunde ale maselor mizere de muncitori şi au lăsat în părăsire şi *permanentele* interese de clasă ale proletariatului, în felul acesta s-a făcut, bineînţeles, mult mai uşoară dobîndirea unor foloase materiale imediate. De altă parte, trade-union-urile sau nu făceau politică deloc, sau făceau politică pe seama claselor dominante, mergeau în coada partidelor politice ale acestor clase. Politica însă a acestor clase dominante a fost în Englitera, pe atunci, o politică de opresiune economică şi politică înăuntrul ţării şi o politică de cucerire şi de acaparare colonială în afară. Astfel, trade-union-urile au obţinut succese şi foloase, de o parte, jertfind interesele profunde ale maselor muncitoare şi interesele permanente şi superioare ale clasei lor şi, de altă parte, ajutînd indirect, dacă n-ar fi decît prin neopunerea lor la politica de opresiune înăuntrul ţării şi de cucerire şi de acaparare în afară.

Şi atunci foarte mulţumim pentru un aşa sfat, o aşa pildă şi o aşa organizare.

La noi, o astfel de organizare a proletariatului industrial — aristocraţimea muncitorimii noastre — în scopul apărării numai a strîmtelor sale interese imediate corporative ar fi, în cel mai mare grad, rea şi păgubitoare.

La noi, proletariatul industrial e încă slab, relativ puţin numeros, producerea industriei noastre e relativ mică în comparaţie cu suma întreagă a producerii ţării. Clasele noastre dominante îşi bazează dominaţia şi îşi trag veniturile în special din producţia neoiobăgimii noastre. Ele au puţin interes imediat pentru o largă dezvoltare a industriei capitaliste, de multe ori îi sînt de-a

dreptul vrăjmaşe. În astfel de împrejurări, le vine destul de uşor claselor noastre dominante să satisfacă unele cereri ale muncitorimii industriale, care s-a deşteptat şi devine atît de incomodă, să le satisfacă pe seama claselor neoiobage şi pe seama dezvoltării industriale a ţării ; le convine chiar să facă unele mici sacrificii proprii pentru ca, în schimb, să poată mistui în tihnă plusvaloarea produsă de neoiobăgime şi să conserve monopolul politicii şi conducerea treburilor ţării în mîinile partidelor noastre şi ale oligarhiei noastre politice. E tocmai una din cele mai de frunte îndatoriri ale social-democraţiei române să arate proletariatului industrial că el nu trebuie, sub nici un cuvînt, să-şi vîndă întîietatea sa — în lupta pentru dezrobirea muncitorimii — pe un blid de linte. Se înţelege că proletariatul industrial trebuie să lupte pentru îmbunătăţirea soartei sale, dar el nu trebuie să-şi uite menirea, care la noi în ţară, ca şi aiurea, e menirea sa istorică, de a fi avangardă în lupta pentru dezrobirea întregii muncitorimi, de a fi avangardă în lupta împotriva tuturor anomaliilor şi nedreptăţilor din societatea de azi, de a fi avangardă în lupta pentru apărarea tuturor celor năpăstuiţi, obijduiţi şi oropsiţi din societatea actuală. Dar asta numai în treacăt.

În special însă, ca răspuns la obiecţia d-lui Stere [13], trebuie să relevăm că organizarea proletariatului în felul preconizat de d-sa nu numai că nu e de dorit, ceea ce poate fi discutat, dar nu mai e posibilă şi atunci orice discuţie e de prisos. Acum cîteva decenii se putea, dar acum însă, nu. Şi iată de ce.

Proletariatul nostru industrial, care acum ia naştere, care acum e chemat la viaţă, nu se dezvoltă într-o ţară izolată, înconjurată cu un zid chinezesc, care s-o separe de toate celelalte ţări capitaliste, ci, după cum am văzut, proletariatul acesta trăieşte şi se dezvoltă într-o ţară care se află în cele mai strînse legături economice, culturale, morale cu ţările înaintate, într-o ţară a cărei viaţă socială în bună parte e chiar determinată de viaţa socială a celorlalte ţări ; iată de ce se înţelege de la sine că şi viaţa, dezvoltarea intelectuală şi morală, lupta proletariatului nostru, mişcările lui sociale, în forma şi conţinutul lor, se petrec sub înrîurirea mişcărilor sociale proletare din ţările înaintate capitaliste.

Din moment ce proletarul nostru îşi deschide ochii asupra vieţii înconjurătoare, el aude şi vede lupta uriaşă ce se petrece în ţările străine dintre capital şi muncă, el aude şi de exploatarea capitalistă, de antagonismele neîmpăcate, de lupta de clasă din societatea burgheză, de sensul mare al acestei lupte — menită să transforme lumea —, de rolul ce e chemat el să joace în această transformare şi de puterea uriaşă a proletariatului de acolo. El aude şi vede şi toate acestea merg adînc în inima şi în sufletul lui, ca tot ce atinge interesele adînci şi vitale ale omului. El aude, vede şi înţelege, iar ceea ce nu înţelege îi e tălmăcit de literatura socialistă română.

Ce mirare deci că propria luptă a proletariatului român ia forme identice acelora din ţările înaintate capitaliste ? Şi cum ar fi putut să fie altfel ?

Mai mult încă.

Lupta proletariatului din epoca burghezo-capitalistă, după cum cititorii au văzut şi din cartea lui Kautsky, e internaţională, nu naţională ; proletariatul unei ţări nu se poate elibera din robia capitalistă decît împreună cu proletariatele similare din alte ţări şi nici lupta actuală din societatea burgheză n-o poate duce cu succes decît în înţelegere cu celelalte proletariate. Este deci în interesul vital al proletariatului din ţările capitaliste de a atrage în orbita mişcărilor lor şi mişcările muncitoreşti din ţările înapoiate, după cum e şi în interesul vital al acestora din urmă de a intra în legături intime cu cele dintîi — ceea ce se şi face şi cu foarte mare succes. Astfel, din moment ce proletariatul dintr-o ţară înapoiată reuşeşte să-şi constituie cîteva sindicate, ele intră în legătură cu organizaţia sindicală internaţională, ele capătă aceeaşi organizaţie, au acelaşi secretariat internaţional al sindicatelor, participă la congrele internaţionale sindicale, unde se discută interesele tuturor sindicatelor din ţările înaintate capitaliste ca şi din cele înapoiate, se discută metodele de organizare şi de luptă comună. Cînd într-o ţară înaintată capitalistă din Apus izbucneşte o grevă, organizarea sindicală se adresează sindicatelor din ţările înapoiate cu cerere de ajutor şi cu cerere ca să nu vină lucrători să-i înlocuiască pe grevişti, iar cînd izbucneşte o grevă într-o ţară înapoiată greviştii primesc ajutor material şi moral de la sindicatele

din țările înaintate. E aceeași luptă și e aceeași viață care circulă în toate, e deci de ultima evidență că și principiile conducătoare, formele și metodele lor de luptă vor căuta să fie aceleași, și fiindcă mișcările muncitorești proletare din Apus au tot mai mult și mai mult un caracter socialist, un profund caracter socialist, de aceea și mișcările muncitorești din Bulgaria, Serbia, România vor avea același caracter socialist.

Și mișcările muncitorești din apusul Europei devin în totalitatea lor tot mai mult și mai mult socialiste ; un caracter din ce în ce mai socialist au capătat și trade-union-urile din Englitera. Prin organizațiile sale muncitorești, prin sindicatele sale, proletariatul își duce lupta sa economică ; prin organizarea sa în partid social-democrat, el duce lupta sa politică, dar și una și alta au un caracter socialist, același caracter socialist. Dealtfel, bineînțeles, lupta economică și politică nici nu se pot despărți ; în definitiv e aceeași luptă a proletariatului, luptă care apare numai în forme diferite. Astfel, sindicatele germane (Gewerkschaften) — unele dintre cele mai puternice și mai moderate, care au cea mai puternică influență asupra tuturor celorlalte sindicate din lume —, sindicatele germane sînt conduse de unul din cei mai cu vază conducători social-democrați, iar membrii sindicatelor, în marea lor majoritate, sînt social-democrați, o foarte însemnată parte dintre ei sînt înscriși ca membri în partidul social-democrat — avangarda proletariatului în lupta sa politică. Și tocmai o așa organizare, într-un fel sau altul, își dau și mișcările muncitorești proletare din țările înapoiate, și tocmai o așa organizare și-a dat-o mișcarea muncitorească română, atît de slabă în comparație cu cea germană. Și la noi s-au organizat sindicate de muncitori și s-au afiliat la organizația sindicală internațională ; nici la noi ele nu fac politică, ci duc lupta economică, iar avangarda lor a organizat un partid social-democrat pentru lupta politică a proletariatului.

Întocmai ca în Germania.

Și tocmai așa s-ar fi întîmplat cu mișcarea muncitorească română dacă n-ar fi luat parte la ea nici un singur intelectual socialist. Poate ceva mai tîrziu, după oarecare șovăieli anarhiste, dar tot o mișcare muncitorească cu caracter socialist și social-democrat ar fi devenit. *Pentru că proletariatul român s-a născut și se dezvoltă într-o epocă și într-o atmosferă socială internațională încărcată de socialism, pentru că lupta proletariatului român, formele, conținutul principal și metodele acestei lupte sînt determinate de lupta proletariatului internațional, în special a celui din țările înaintate capitaliste.*

Aceasta e clar ca lumina zilei, aceasta e clar ca și claritatea însăși, aceasta e inevitabil și fatal. și dacă e inevitabil și fatal, atunci... atunci nu mai încape nici o supărare.

Și acum închidem paranteza.

Dar activitatea proletariatului conștient și a social-democrației române nu se mărginește la domeniul schițat mai sus — atît de mare și larg —, ea se întinde asupra unei sfere de activitate care ar fi trebuit să rămînă domeniul activității sociale a burgheziei noastre, și anume : realizarea tuturor drepturilor cetățenești, a tuturor libertăților burgheze înscrise în constituție, dar rămase pe hîrtie, rămase o aparență, precum și rezolvarea tuturor problemelor legate de această prefacere a instituțiilor noastre occidentale din minciună în adevăr și realitate. Rezolvarea acestei mari probleme și a tuturor problemelor importante legate de ea, deși s-ar părea că trebuie să facă parte aproape exclusiv din lupta și activitatea burgheziei noastre liberale, intră în realitate în bună parte în sfera de activitate a proletariatului și a social-democrației române.

Și iată pentru ce.

Burghezimea liberală din Apus s-a eliberat din lanțurile feudalismului după o luptă lungă, eroică, crîncenă, care a durat secole, și odată cu sine a eliberat și întreaga societate. Burghezimea nici n-ar fi putut să se elibereze singură fără să elibereze, totodată, întreaga societate din lanțurile medievale ; această eliberare era deci o esențială necesitate pentru vitalele ei interese de clasă. De aceea tocmai a și luptat ea cu atîta energie, cu atîtea sacrificii nenumărate pentru eliberarea tuturor robilor din societatea feudală și prefacerea lor în cetățeni liberi, egali înaintea legii ș.a.m.d. De aceea, cînd a învins, ea a înscris toate aceste drepturi, libertăți, egalități în marea cartă burgheză — declarația drepturilor omului. Mai tîrziu, devenită la rîndul ei clasă dominantă, toate aceste drepturi și libertăți cetățenești nu numai că nu serveau dez-

voltării ei de clasă, ci, dimpotrivă, îi jenau toate mișcările de clasă dominantă, îi stinghereau interesele ei de nemărginită înavuțire materială de clasă capitalistă, îi primejduiau chiar puterea și privilegiile ei de clasă stăpînitoare. În schimb, toate aceste libertăți, egalități, drepturi cetățenești, toate aceste bunuri neprețuite dobîndite de burghezie au devenit o armă de luptă, cea mai prețioasă armă de luptă în mîinile unei alte clase, ale proletariatului, care luptă și el pentru eliberarea sa și a societății întregi, dar de astă dată nu din lanțurile feudalismului și ale clasei stăpînitoare feudale, ci din lanțurile capitalismului și ale clasei stăpînitoare burgheze. Astfel, dar, în cursul evoluției societății, interesele burghezimii ca clasă stăpînitoare au venit în conflict, într-un conflict grav, cu drepturile cetățenești, cu libertățile și cu toate acele bunuri omenești cucerite de părinții burghezimii apusene. Și atunci s-a întîmplat ceea ce firesc era să se întîmple : burghezimea, pusă în dilema grea să aleagă între interesele ei actuale materiale de clasă dominantă și interesele ei ideale de altădată, de pe vremea luptei pe care o dusese pentru dezrobire și progres, burghezimea a ales pe cele dintîi. Ea a trădat astfel ideologia, umanitarismul, principiile din declarația drepturilor omului, a trădat opera părinților ei de glorioasă memorie, a trădat-o și a devenit în mare parte o clasă reacționară, care caută pe cît e posibil să știrbească din drepturile cetățenești, din libertățile și egalitățile maselor muncitoare, și se aliază cu toate puterile întunericului care lucrează în aceeași direcție. Iar aceia care acum sînt cei mai aprigi, cei mai fanatici apărători ai *drepturilor omului,* ai bunurilor politice, culturale, morale cucerite de burghezimea de altădată, aceia sînt proletariatul muncitoresc și social-democrația, lucru iarăși foarte firesc, deoarece toate aceste bunuri cetățenești servesc în cel mai înalt grad lupta și interesele vitale ale clasei proletare.

Dar la noi, în Orient ?

La noi, ce e drept, burghezimea n-a trădat ideologia, principiile umanitare și liberale de altădată, nu le-a trădat pentru simplul cuvînt că nu a avut ce trăda — nu le-a avut în mod serios niciodată. La noi, burghezimea nici n-a luptat, nici n-a făcut sacrificii mari pentru dobîndirea acelor bunuri cetățenești și acelor instituții liberalo-burgheze care pe burghezimea apuseană au costat-o atîtea sacrificii și sînge. Instituțiile noastre burgheze ca și liberarea noastră din sclavia feudală se datoresc unui complex de împrejurări interne și externe, arătate în *Neoiobăgia,* în care lupta și sacrificiile burgheziei noastre, atît de neînsemnată pe vremea aceea, au jucat cel mai mic rol posibil. Aceia care au făcut într-adevăr oarecare sacrificii pentru transformarea noastră dintr-un stat feudal într-unul burghezo-liberal au fost unii boieri, boiernași și fii de boieri care s-au pătruns de ideile democratice din studii și prin contactul cu civilizația occidentală. Astfel, burghezia noastră n-a fost niciodată pătrunsă adînc de spiritul și de principiile democratismului burghez.

Mai tîrziu, noua noastră clasă dominantă burgheză s-a dezvoltat pe baza acestor instituții democratice dobîndite, dar ea a căutat să le prefacă în adevăr și realitate numai întru cît ele priveau raporturile ei cu clasa boierească și numai pentru a-i lua locul, pe cînd față de țărănimea muncitoare ea s-a erijat în fond într-o nouă clasă semifeudală, conservînd de fapt vechile raporturi iobăgiste, dîndu-le numai un lustru aparent de liberalism burghez. Cum am arătat în *Neoiobăgia,* burghezimea noastră ca clasă dominantă s-a dezvoltat și s-a întărit în special la țară tocmai pe baza acestui echivoc și a acestei contradicții : o stare reală de fapt semifeudală și o stare legală de drept burghezo-liberală. Burghezimea noastră, ca clasă dominantă, s-a dezvoltat în parte pe baza regimului de ilegalitate și i-a folosit strașnic regimul acesta. Realizarea tuturor instituțiilor democratice, a tuturor libertăților, egalităților și drepturilor cetățenești constituționale, realizarea lor față de profundele mase muncitoare ar primejdui în cel mai înalt grad interesele profunde ale claselor noastre dominante, interesele lor economice de exploatare neoiobăgistă la țară și interesele și privilegiile lor politice de oligarhie dominantă la orașe.

Dar atunci cui incumbă sarcina istorică în țara noastră de a rezolva această mare problemă socială și națională : prefacerea tuturor instituțiilor noastre constituționale față de masele muncitoare din aparențe în realitate, înlăturarea marii contraziceri ce există în țara noastră între starea reală de fapt și starea formală de drept ?

Cui incumbă sarcina rezolvării problemei ilegalismului, a înlăturării regimului de ilegalitate ?

Claselor noastre dominante ?

O astfel de părere ar constitui o mare erezie științifică și o mare nerozie practică. Clasele sociale nu lucrează niciodată conștient împotriva intereselor lor vitale de clasă decît silite, dacă le e impusă cu tot dinadinsul o astfel de lucrare.

Această sarcină mare revine iarăși maselor muncitoare și avangardei lor — social-democrației române. Ea trebuie să organizeze masele muncitoare, să le facă conștiente de imensa importanță ce are pentru ele prefacerea într-o realitate a instituțiilor și drepturilor democratice burgheze, ca și lărgirea lor (votul universal) și ea trebuie să impună această realizare. Numai ea poate s-o facă în mod eficace și real, pentru că această realizare a drepturilor și a instituțiilor democratice rămase pe hîrtie, precum și lărgirea lor, e în interesul cel mai vital al maselor muncitoare și al avangardei lor — proletariatul industrial — și organizația lui de luptă — social-democrația română. Că aceasta nu este un cuvînt deșert ne arată, între altele, faptul că, în vremea noastră, în fruntea tuturor mișcărilor pentru dobîndirea, realizarea, conservarea și lărgirea instituțiilor și drepturilor democratice burgheze în țările înapoiate stau proletariatul și social-democrația respectivă. În Rusia, generații întregi de socialiști au luptat și au pierit în lupta pentru dobîndirea instituțiilor democratice burgheze, și aceasta fără nici un ajutor din partea burghezimii ruse, iar acum tot proletariatul și organizațiile socialiste stau în fruntea luptătorilor. În toate țările unde nu există sufragiul universal, proletariatul și organizațiile socialiste luptă în primele rînduri pentru dobîndirea lui.

Dealtfel, nu vreau să exagerez deloc. Nu zic că rezolvarea marii probleme sociale arătate mai sus revine exclusiv proletariatului și social-democrației române. Nu. Sînt grupuri de intelectuali care pot fi antisocialiști și cu toate acestea să vadă și să simtă pericolele ce vor rezulta pentru societatea românească dacă problema aceasta va rămîne nerezolvată ; un om de stat mai prevăzător poate vedea clar ce primejdii rezultă pentru statul român din regimul de ilegalitate, care, printre altele, duce la un nou 1907 ; din mica burghezime pot

să se ridice elemente care să lupte chiar pentru prefacerea în realitate a instituțiilor democratice și pentru lărgirea lor ; astfel de elemente de luptă pot să dea, de asemenea, și clasa țărănească proprietară. Dar toți aceștia unde vor găsi ei putere de luptă dacă nu în masele profund muncitorești ; dar omul de stat care ar tinde la astfel de reforme adînci, împotriva chiar a intereselor imediate ale clasei sale, unde va găsi el un aliat mai bun ca proletariatul și social-democrația română ?

Așadar, și în rezolvarea marii probleme sociale de la noi, care e prefacerea statului nostru într-un adevărat stat democrat burghez, în realizarea, conservarea ca și în lărgirea libertăților și drepturilor dobîndite, proletariatul și social-democrația română au un rol de îndeplinit, un rol pe cît de temeinic pe atît de însemnat.

Și acum în rezumat.

Sîntem o țară producătoare de mărfuri, o țară cu un tip de dezvoltare capitalist și în strînse, intime legături de viață și dezvoltare cu țările capitaliste înaintate, astfel că întreaga noastră viață socială, economică, morală și culturală e determinată de viața socială a țărilor înaintate. Așa fiind, se creează și la noi condițiile necesare pentru existența unei mișcări socialiste și social-democrate. Prin faptul dezvoltării noastre capitaliste, se creează grupuri și clase sociale care servesc de substrat social pentru o mișcare socialistă și social-democrată, se creează elementele necesare pentru conducerea și înfăptuirea ei.

Și această mișcare socialistă și social-democrată, odată creată, are un mare cîmp de luptă, are un întins domeniu de activitate proprie, are un mare, rodnic și binefăcător rol de îndeplinit. Așa fiind, lipsa unei mișcări socialiste și social-democrate în țara noastră sau dispariția ei ar fi de un mare păcat și o mare și ireparabilă pagubă pentru normala și sănătoasa viață și dezvoltare a țării acesteia.

*

Am răspuns în cîteva cuvinte la obiecția adversarilor după care o mișcare socialistă și social-democrată într-o țară înapoiată ca a noastră ar fi o imposibilitate și o absurditate. Am văzut cît de întemeiată este această obiecție.

Dar nu totul e fals în obiecția aceasta. Falsă e numai deducția pe care o fac adversarii ; constatarea faptului înapoierii noastre însă și a profundelor deosebiri dintre țara noastră și țările capitaliste înaintate e adevărată. E adevărată și din parte-ne am recunoscut de acum aproape trei decenii adevărul acesta. Și fiindcă constatarea aceasta e adevărată, tocmai de aceea, ca social-democrați, trebuie s-o recunoaștem și s-o avem totdeauna înaintea ochilor noștri. Pentru că *adevărul* e și rămîne cea mai temeinică armă de luptă a socialismului și a social-democratismului și deci nu noi, social-democrații, vom fugi de el.

Da, se înțelege, sîntem o țară producătoare de mărfuri și cu un tip de dezvoltare capitalist. Dar sîntem o țară capitalistă înapoiată, săracă, o țară care produce în total, după cum am arătat în *Neoiobăgia*, 40—50 de bani pe cap de om pe zi. Sîntem, din nenorocire, o țară mizeră din punct de vedere economic și cultural și în bună parte încă o țară eminamente agricolă. Ca o țară cu un tip de dezvoltare capitalist, avem și noi condiții de existență pentru o mișcare socialistă, dar aceste condiții sînt diferite de acelea din țările capitaliste înaintate. Avem un substrat social format de dezvoltarea noastră capitalistă care dă putința manifestării unei mișcări socialiste, dar acest substrat, după elementele sociale din care se compune, după relativa importanță a acestor elemente, se deosebește de cel din Apus. Avem un puternic proletariat agricol, dar proletariatul acesta se deosebește de cel din Occident — proletarul nostru agricol e în parte încă un proletar neoiobag. Avem un proletariat industrial, dar el e încă puțin numeros și e departe de a juca în producția țării rolul pe care îl joacă cel din Apus.

Și multe alte deosebiri sînt de natură economică, morală, culturală.

Ce urmează din deosebirile acestea ?

Imposibilitatea unei mișcări socialiste ? Nu. Am văzut că nu. Ferească d-zeu. Ceea ce urmează însă în adevăr din deosebirile reale dintre noi și Apusul capitalist e că, în concordanță cu aceste deosebiri, activitatea practică, drumul practic al social-democratismului nostru trebuie să se deosebească de acela al social-democratismului occidental. Din deosebirile acestea rezultă că sînt probleme la noi de rezolvat pe care nu le au cei din Apus sau

pentru ei însemnătatea acestor probleme este alta, după cum și cei din Apus au probleme de rezolvat care n-au pentru noi aceeași însemnătate. Împrejurările în care se petrece lupta fiind deosebite, deosebită trebuie să fie întrucîtva și tactica practică.

Idealul social-democrației române, scopul ei final e același ca al celei apusene, metodele de luptă sînt în mare parte aceleași, metoda de cercetare a fenomenelor sociale, a mediului social e aceeași — e metoda marxistă ; dar această metodă urmează să se aplice unui mediu social deosebit de cel din Apus, de aceea și rezultatele cercetărilor trebuie să fie altele.

Dar, ca să ajungem la rezultatele adevărate, trebuie nu numai să întrebuințăm metoda adevărată, ci să și știm cum s-o întrebuințăm.

Și în privința aceasta admirabila carte a lui Kautsky, citită cu toată atenția cuvenită, poate să fie pentru socialiștii români de un neprețuit folos, chiar în afară de învățăturile socialiste pe care le pot cîștiga dintr-însa. Kautsky ne arată nu numai bazele principiale ale social-democratismului internațional, dar, odată cu aceasta, și felul cum trebuie să întrebuințăm metoda de cercetare marxistă pentru a desluși bazele teoretice ale social-democratismului și drumul pe care merge și trebuie să meargă social-democrația ca să ajungă la scopul său final. Kautsky aplică metoda marxistă unui mediu social întrucîtva deosebit de al nostru. Dar metoda corect întrebuințată la studierea unui anumit mediu social ne învață cum s-o întrebuințăm cu folos la un mediu social deosebit. Și astfel, urmînd calea și felul de cercetare al lui Kautsky în mediul nostru social special, vom ajunge la rezultate exacte, vom ajunge, de asemenea, să ne deslușim calea practică pe care trebuie s-o urmăm — cale întrucîtva deosebită de cea urmată de tovarășii noștri din Apus, dar care duce la același scop final, care duce tot acolo :

În țara făgăduinței.

C. Dobrogeanu-Gherea

POSTFAȚĂ LA LUCRAREA LUI K. KAUTSKY, BAZELE SOCIAL-DEMOCRAȚIEI, *TRADUCERE DE ALBU, BUJOR, CĂLIN, BUCUREȘTI, BIBLIOTECA „ROMÂNIA MUNCITOARE", NR. 30, CERCUL DE EDITURĂ SOCIALISTĂ, 1911, P. 245—283*

1 MAI

Cu cît trec anii, cu atît sensul și însemnătatea serbării proletare internaționale de 1 Mai se fac tot mai adînc și mai mari.

În intenția acelora de la Congresul internațional [14], această serbare trebuia să aibă un triplu înțeles. În această zi, proletariatul muncitor al tuturor țărilor capitaliste, peste hotare, peste țări și mări, își întinde mîna frățească, își proclamă solidaritatea sa neșovăitoare în lupta pentru îndeplinirea scopului și idealului comun: emanciparea totală a muncii de sub jugul capitalist prin desființarea regimului social capitalist și înlocuirea lui prin regimul socialist. În această zi, proletariatul tuturor țărilor își proclamă solidaritatea în lupta pentru scopurile imediate ale muncitorimii, pentru îmbunătățirea imediată a stării sale morale, intelectuale, politice, economice. În sfîrșit, în această zi solemnă de serbare internațională a muncii, proletariatul tuturor țărilor civilizate își proclamă solidaritatea și hotărîrea sa în lupta împotriva celor mai profunde și celor mai absurde și dureroase antagonisme, anomalii și nenorociri sociale — urmările logice și necesare ale întocmirii capitaliste a societății.

Și tocmai acest triplu scop al serbării de 1 Mai arată de ce ea, din an în an, devine tot mai însemnată și capătă un înțeles tot mai adînc.

Cu cît înaintăm pe calea vieții sociale moderne, cu atît ne apropiem tot mai mult de realizarea idealului, scopului final al socialismului, și cu cît ne apropiem mai mult de el, cu atît el devine tot mai clar, se deslușește, cată să devină aievea, să ia corp și suflet, și atunci, se înțelege, și lupta pentru realizarea lui devine tot mai plină de înțeles, mai gravă, mai însemnată.

Pe de altă parte, cu cît cresc organizarea și puterea proletariatului, cu atît și lupta lui pentru îmbunătățirea soartei sale imediate devine mai intensă, mai gravă, mai hotărîtoare. Uriașa grevă a minerilor din Englitera din anul acesta e doar o dovadă convingătoare și izbitoare.

În sfîrșit, cu cît se dezvoltă societățile capitaliste, cu atît se dezvoltă și cresc toate anomaliile, antagonismele, toate dezarmoniile, durerile și nenorocirile produse de organizarea capitalistă a societății și care sînt urmarea logică și firească a însuși principiului ei de organizare.

Așa să luăm, spre pildă, acea supraviețuire degradatoare, mizerabilă și pustiitoare care se cheamă războiul între națiuni. E adevărat că, împreună cu dezvoltarea producției și a civilizației capitaliste, frecvența războaielor e scăzută — războaiele nu mai sînt așa de dese. În schimb însă, ele au devenit, față cu tehnica războinică modernă, atît de pustiitoare, atît de distrugătoare încît un război mondial modern ar pune în pericol nu numai existența a milioane de vieți omenești, dar chiar și întreaga cultură și civilizație a omenirii. Chiar pacea din societățile moderne, așa-numita pace înarmată, prin greutatea imensă a cheltuielilor militare ce necesită, strivește sub greutatea ei viața societăților moderne, oprește înaintarea societăților spre progres și lumină, iar întregul progres al științei și tehnicii moderne în primul loc servește pentru o mai savantă distrugere a vieților omenești, a culturii și civilizației omenirii. De acum e ușor de prevăzut vremea cînd oamenii nu se vor mai măcelări și nu-și vor mai distruge avutul și civilizația lor de la distanțe mari cu tunuri uriașe cu tir rapid; de acum nu de aici, de jos, ci de acolo, din înălțimi, stoluri imense de aeroplane, de sus din ceruri, vor fulgera viețile oamenilor și avutul, și cultura și civilizația lor.

Cine va opri această nebunie degradatoare, infamă, pustiitoare?

E un uriaș care s-a născut, a crescut și s-a dezvoltat în mijlocul aceleiași societăți capitaliste, e proletariatul muncitor.

Cînd, acum cîteva săptămîni, un milion de mineri englezi și-au încrucișat mîinile lor bătătorite pe pieptul

lor trudit și au refuzat să mai muncească în condiții neprielnice, rezultatul a fost începutul dezorganizării întregii vieți sociale a Engliterei, ba încă, din cauza relațiilor intime economice dintre statele moderne, prin repercutare, viața socială a tuturor celorlalte state civilizate a început să fie amenințată de un dezastru.

Aceasta era prima manifestare de viață și voință a uriașului.

Ce va fi deci cînd mai multe milioane de muncitori și din mai multe țări civilizate, luminați și conștienți, încrucișînd mîinile bătătorite pe piepturile lor trudite, vor spune liniștit, senin, dar cu atît mai hotărît: *„Nu, nu, nu — nu mai trebuiesc războaie"*.

Atunci războaiele își vor fi trăit traiul, vor deveni o reminiscență mizerabilă a unui trist trecut.

Cînd poporul muncitor, luminat și conștient, întinzînd mîna sa oțelită deasupra popoarelor, liniștit, solemn, hotărît, va benedicta: *Pace vouă!* atunci... pacea va domni pe pămînt.

*

Astfel serbarea simbolică de 1 Mai a proletariatului internațional capătă din an în an tot mai multă însemnătate, pentru că însuși proletariatul devine din an în an mai puternic, iar condițiile obiective de viață socială din an în an mai favorabile pentru transformarea societății actuale în societatea socialistă.

C. Dobrogeanu-Gherea

ROMÂNIA MUNCITOARE *(BUCUREȘTI), ANUL VIII, NR. 29, DIN 15 APRILIE 1912*

1 MAI

S-a zis de atîtea ori, la noi ca și aiurea, că ziua de 1 Mai este Paștele muncitorului. E, desigur, o parte de adevăr în aceste cuvinte, dar numai o parte.

Serbarea proletară de 1 Mai cuprinde tot ce e mai mare și mai frumos în Paștele creștinesc, dar mai conține și altceva ce nu e cuprins în sărbătorile creștine, în serbările religioase. Ziua proletară de 1 Mai e în primul rînd ziua luptei pentru emanciparea definitivă a muncii omenești, după cum în viitor va fi serbarea triumfului definitiv al acestei emancipări. Crist însă, religiunea creștină — nu aceea închipuită, ci aceea vie, triumfătoare — zicea: Să dai Cezarului ce e al Cezarului, să dai stăpînului ce e al stăpînului. Religiunea creștină n-a căutat să emancipeze munca, ci s-o robească și mai mult, s-o robească definitiv în numele lui d-zeu. În această privință este o adevărată prăpastie între ziua de 1 Mai și Paștele creștin.

Dar în ziua de Paște se predică în biserici cuvinte de pace și înfrățire între oameni și popoare. În ziua de Paște răsună din amvon, în numele lui Crist, „Pace vouă", răsună: „Pace pe pămînt și între oameni bună învoire".

Da, în această privință, în privința chemării la frăție între oameni și popoare, e în adevăr o mare asemănare între Paștele creștin și serbarea de 1 Mai a proletariatului internațional.

Este o mare asemănare, dar și o mare deosebire.

Profeţii vremurilor îndepărtate, profeţii evrei şi creştini, predicau în pustiu. Ei chemau oamenii şi noroadele la înfrăţire, dar vremurile pentru realizarea acestei păci, pentru realizarea înfrăţirii între oameni şi noroade nu sosiseră încă. Pentru aceasta lipseau pe atunci şi condiţiile necesare subiective şi condiţiile sociale obiective.

Şi atunci marii şi nemîngîiaţii profeţi ai trecutului, marii predicatori în pustiu au simţit toată slăbiciunea lor, toată zădărnicia cuvîntului lor şi, negăsind pe pămînt puteri şi împrejurări prielnice realizării visurilor lor, şi-au ridicat ochii spre întinsul nemărginit al cerului. Ei au căutat acolo un zeu neexistent, care, prin forţe supraomeneşti şi supranaturale, să creeze ceea ce istoria şi timpul şi oamenii nu putuseră încă să facă.

Şi Crist, fiul omului, cu ochii spre cer, cu inima frîntă şi sufletul îndurerat, cerşea tatălui său ceresc să îndeplinească *minunea aceasta*. Dar minunea nu s-a îndeplinit, nu putea să se îndeplinească — n-avea cine s-o îndeplinească. Aici e marea şi dureroasa tragedie a acelora ce vin înaintea timpului lor — a acelora ce predică în pustiu.

Şi tot aici găsim explicaţia cum şi de ce cuvîntul lui Crist nu s-a prefăcut în faptă, ci a rămas un cuvînt deşert sau s-a prefăcut de multe ori în minciună şi chiar în contrariul lui.

Şi acelaşi preot care în ziua de Paşte, cu crucea ridicată deasupra norodului, predica: „Pace vouă!", cu aceeaşi cruce ridicată în mîna înţepenită escorta mulţimea la masacrarea oamenilor de altă credinţă, la războaie ucigătoare împotriva oamenilor de alt neam.

Cuvîntul lui Crist a răsunat în deşert.

*

Predicatorii de azi ai cuvîntului de pace şi înfrăţire — socialiştii, social-democraţii — sînt neasemuit mai norocoşi ca profeţii de altădată. Ei au cui predica, ei nu mai predică în pustiu. Sînt milioane de proletari, de muncitori organizaţi care îi ascultă şi care le prefac vorba în faptă. Timpul, marele creator, a creat toate condiţiile sociale necesare, şi pe cele subiective şi pe cele obiective, pentru realizarea visului de altădată de pace şi înfrăţire. Predicatorii de azi nu mai au nevoie de un

d-zeu din cer, de un principiu neexistent, ei predică în numele unui alt principiu — existent, real, mare, creator —: munca omenească, munca sub cele două ipostaze ale ei — cea fizică şi cea intelectuală —, munca creatoare. Ea este aceea care a creat toate bunurile de pe pămînt.

Ea este aceea care a statornicit cultura omenească, care a făcut să înflorească ştiinţele şi artele omeneşti, ea este aceea care a ridicat pe om de pe treptele umile şi joase ale animalităţii pînă la culmile civilizaţiei moderne şi tot ea, odată emancipată şi eliberată din ultimele lanţuri, lanţurile capitalismului, va ridica pe om de pe culmile civilizaţiei de azi pînă la culmile civilizaţiei socialiste şi-i va netezi drumul spre acele culmi îndepărtate, care se pierd încă vederii minţii noastre.

Religiunea, în numele unui principiu şi al unui d-zeu neexistent, coboară pe zei din cer pe pămînt. Socialismul, în numele principiului muncii creatoare emancipate, ridică pe om de la pămînt spre cer.

Şi tocmai pentru că predicatorii socialişti de astăzi au cui predica, şi tocmai pentru că timpul a creat toate condiţiile necesare pentru realizarea vorbelor lor, şi tocmai pentru că ei predică nu în numele unui principiu închipuit, ci real, existent şi creator, de aceea vorba lor nu mai răsună în deşert, ci e menită să se prefacă în faptă.

*

Cînd anul trecut spectrul unui război mondial plutea deasupra lumii îngrozite, în vechiul oraş elveţian de pe marginea Rinului, la Basel, s-au strîns delegaţii şi reprezentanţii social-democraţiei universale, reprezentanţii proletariatului, ai tuturor muncitorilor organizaţi şi conştienţi din lumea întreagă. Şi în acest congres măreţ [15] s-a luat hotărîrea solemnă de a lupta din toate puterile şi cu toate mijloacele posibile pentru ca războiul, cel puţin dintre naţiunile civilizate, să ia un sfîrşit şi toate diferendele dintre ele să se rezolve pe cale paşnică. În aceeaşi vreme, o mulţime de zeci de mii de manifestanţi, în frunte cu sute de copii mici îmbrăcaţi în alb şi purtînd ramuri de măslin, clama spre cer: *„Jos războiul, cerem pace şi frăţie între oameni!"*. Şi tot atunci, de pe

amvonul Münsterului, marea și vechea catedrală din Basel, vorbeau marii noștri predicatori : Jaurès, Victor Adler, Keir-Hardie și alții și, în vorbe înflăcărate și inspirate, anunțau popoarelor : *„Pace pe pămînt și între oameni bună învoire !“*.

Și toate aceste vorbe nu s-au mai pierdut în deșert. Ele au mers în toate colțurile lumii și au răsunat în inima și în sufletul tuturor popoarelor muncitoare : „Jos războiul, vrem pace !“.

Și războiul nu s-a mai făcut.

O, știu ! Dacă n-am avut acum un război european, aceasta nu se datorește *numai* protestului și opunerii socialismului internațional și proletariatului conștient. Pentru aceasta nici unul, nici celălalt n-au încă destulă putere. Dar pentru orice om imparțial și cu judecata limpede e clar că protestul socialismului și al lumii muncitoare de pretutindeni, că lupta antirăzboinică și antimilitaristă, lupta admirabilă și tenace a social-democrației austriece, cea dintîi interesată pentru pace, că lupta antirăzboinică, lupta mare și eroică dusă de social-democrația germană, mînă în mînă cu cea franceză, toate acestea au fost și sînt un factor important și esențial în păstrarea păcii lumii. Și e iarăși clar pentru orice om cu judecată dreaptă că ceea ce n-a putut face socialismul astăzi o va face mîine.

Cînd forțele socialismului internațional, cînd puterile proletariatului mondial vor mai crește, și doar ele cresc zilnic, atunci războiul, cel puțin dintre statele civilizate, se va preface într-un vis urît și monstruos al trecutului.

Ceea ce n-au putut face zeii vom face noi, oamenii.

Și iată de ce noi acum, în ziua de sărbătoare a muncii, în ziua de 1 Mai, cu legitimă și înaltă mîndrie putem striga :

Zeii au murit — trăiască Socialismul !

C. Dobrogeanu-Gherea

ROMÂNIA MUNCITOARE *(BUCUREȘTI), ANUL IX, NR. 30, DIN 21 APRILIE 1913*

CONFLICTUL ROMÂNO-BULGAR[16]

I

Acum, după toate cele zise *, putem să abordăm chestia diferendului româno-bulgar, care are un interes practic atît de arzător. Am văzut că punctul de vedere socialist, care e punctul de vedere al intereselor claselor muncitoare, poate să nu concorde deloc cu interesele *țării*, întrucît prin acestea din urmă clasele dominante își înțeleg propriile lor interese de clasă, de obicei protivnice intereselor claselor muncitoare. În cazul de față, în chestia diferendului româno-bulgar, punctul de vedere socialist concordă în adevăr și în toată puterea cuvîntului cu interesele țării întregi, cu interesele dezvoltării ei sociale, politice, morale și naționale. Aici sîntem deci la largul nostru și putem urma pe adversarii noștri pe propriul lor teren de luptă.

E foarte greu a urmări, în chestia diferendului cu Bulgaria, argumentările și manifestările așa-numitei noastre *opinii publice*, adică opinia celor cîtorva mii de politicieni de meserie și a amatorilor care se ocupă cu politica în țara noastră.

Opinia noastră publică, care se ocupă cu politica internă pînă la sațietate, care împinge interesul pentru această „politică“ pînă la uitarea tuturor celorlalte interese ale țării și ale poporului — interese sociale, naționale, morale, intelectuale, artistice —, această opinie publică, poate tocmai din cauza prea marelui ei interes pentru politică internă, nu s-a ocupat deloc de politica externă a țării. De aceea, cînd a fost chemată să se pro-

* [Se referă la scrisoarea către C. Racovski.]

nunţe în chestia diferendului nostru cu Bulgaria, a confundat, cum era şi de prevăzut, politica internă cu cea externă şi cu argumentele luate de la cea dintîi a început să combată pentru cea din urmă.

În adevăr, primul argument a fost că Bulgaria trebuie să ne dea *compensaţii* în formă de pămînt bulgăresc şi locuitori bulgari pentru că noi am stat neutrali, n-am sărit împotriva lor şi în ajutorul turcilor. Dacă am fi făcut aşa, şi păcat că n-am făcut-o, atunci bulgarii ar fi văzut Macedonia cum îşi văd ceafa; de aceea, dacă acum, mulţumită neutralităţii noastre, iau atîta pămînt şi oameni, apoi trebuie să ne dea şi nouă drept compensaţie Silistra ş.c.l.

A trebuit să intervină guvernul, care cunoaşte uzanţele internaţionale, şi să explice prin presa sa opiniei publice că argumentul acesta nu face două parale. În raporturile internaţionale nu poţi cere compensaţii fiindcă ai rămas neutral, pentru că toate statele au rămas neutrale — şi sînt foarte multe —, şi dacă un stat învingător s-ar apuca „să compenseze" pe toate statele care au rămas neutrale, atunci ar trebui să împartă nu numai ceea ce a luat, dar şi ce a avut dinainte, ba ar rămîne şi dator pe deasupra. Afară de aceasta, se obişnuieşte să se ceară compensaţii pentru că ai ajutat pe cineva, şi nu pentru că n-ai sărit asupra cuiva.

În politica internă asta se face, în cea externă nu. Şi, pe deasupra, cererea aceasta de compensaţii prea miroase a bacşiş oriental. Şi bătrînul nostru istoric d-l Al. Xenopol, într-un apel către opinia publică, îi cere să fie cît se poate de intransigentă în cererea Silistrei, dar să lase la o parte argumentul compensaţiilor că ne facem de rîsul Europei.

Al doilea argument, care a înlocuit pe cel dintîi, a fost următorul: vecina noastră trebuie să ne cedeze teritoriul şi locuitorii sus-numiţi drept recunoştinţă pentru serviciile, pentru ajutorul moral şi material, atît de însemnat, ce i-am dat la constituirea ei ca stat independent.

Şi iar a trebuit să intervină guvernul şi să arate că nici argumentul acesta nu e valabil, întrucît, de cînd am ieşit din stadiul sclavajului, al vînzării şi al dăruirii de oameni, recunoştinţa în raporturile de la stat la stat

nu se mai arată prin cedare de pămînt şi de cetăţeni, de sate şi oraşe.

E adevărat că sînt şi exemple contrare chiar în istoria modernă. Aşa, Ecaterina cea Mare, supranumită Semiramida nordului sau Mesalina germano-rusă, a împărţit favoriţilor ei — Saltîkov, fraţii Orlov, Potemkin etc. etc. (că mulţi au mai fost!) — nenumărate sate, oraşe, ţinuturi întregi, le-a împărţit o bună parte din Rusia drept recunoştinţă şi compensaţie teritorială pentru nişte servicii personale de natură neteritorială.

Dar cel puţin acolo toate aceste ţinuturi au rămas înăuntrul aceleiaşi ţări. Pe cînd aşa, ţara cea mai recunoscătoare, manifestîndu-şi ca atare recunoştinţa prin cedare de teritorii, în curînd ar ajunge să nu mai aibă ce să cedeze şi prin ce să-şi manifeste recunoştinţa. Pe de altă parte, recunoştinţa fiind o virtute, şi deci demnă de imitat, toate statele ar trebui să procedeze la fel şi să-şi exprime recunoştinţa reciprocă prin cedare de teritorii şi locuitori. În felul acesta, după o vreme oarecare, s-ar crea o aşa amestecătură de limbi şi o aşa deplasare de teritorii încît faţă de ele amestecătura de la turnul lui Babel şi emigrarea popoarelor ar fi o adevărată copilărie.

După multă dibuire s-a dat, în sfîrşit, peste un argument serios, valabil şi chiar foarte important; acesta e unicul care a rămas şi servă ca punct de plecare şi de reazem pentru cererile noastre în conflictul cu Bulgaria.

Iată-l:

„Bulgaria a declarat la începutul războiului că nu urmăreşte anexare de teritorii, ci numai eliberarea fraţilor de sub jugul turcesc. Toate marile puteri au garantat statu-quo teritorial. Acuma însă, după război, statu-quo e dat definitiv la o parte, Bulgaria se măreşte, ca teritoriu şi locuitori, cu aproape cincizeci la sută.

Această mărire a Bulgariei nu ne-ar supăra deloc, ba chiar ne-ar conveni şi nouă şi ne-ar bucura, întrucît sîntem meniţi să trăim în bună înţelegere, ba chiar în alianţă cu Bulgaria, pentru a ne apăra de aceleaşi pericole şi de aceiaşi inamici. Din nenorocire, e la mijloc o chestie de prima importanţă pentru noi, chestia Dobrogii.

Dobrogea e la graniţa Bulgariei şi are graniţa deschisă spre aceasta. Bulgarii însă, cel puţin unii dintre dînşii,

socotesc că au un drept asupra ei, șoviniștii bulgari socotesc că ea trebuie să le aparțină, în unele școli se învață după o hartă geografică în care Dobrogea e arătată ca o provincie bulgărească. Or, Dobrogea nu e pentru țara românească o provincie oarecare, ea este de o însemnătate mare, vitală. Numai printr-însa avem noi ieșire la mare, ieșire spre Occident, numai printr-însa putem să facem exportul nostru de grîne. Dobrogea e însuși plămînul prin care țara noastră poate să respire. Și tocmai din cauza acestei imense importanțe a ei vrem să căpătăm o graniță mai puternică, pentru a o pune la adăpostul lăcomiei bulgărești". Iată ce spun cercurile noastre oficiale, conducătorii noștri, în susținerea cererii lor ca Bulgaria să cedeze României un anumit teritoriu.

Această argumentare, e desigur, serioasă, iar obiectul ei e de o importanță considerabilă, precum e de vitală importanță pentru țara noastră drumul pe care-l va apuca ea acum, la această cotitură a istoriei, drum condiționat în parte și de acest nenorocit conflict româno-bulgar. Și pentru că aici sînt angajate interesele vitale ale țării, și pentru că de astă dată argumentarea e serioasă, de aceea vom căuta și noi să o analizăm cu toată seriozitatea, cu toată luarea-aminte și cu toată grija adîncă ce comportă un subiect de atîta importanță.

*

Întreaga argumentare de mai sus e bazată pe o presupunere, și anume pe presupunerea că bulgarii vor voi și vor putea să ne răpească Dobrogea ; e evident că de îndată ce n-am avea presupunerea aceasta întregul conflict n-ar mai exista.

Or, din capul locului, convingerea mea adîncă este că Bulgaria nici nu va putea și nici nu va voi să ne răpească Dobrogea.

Și iată de ce :

Am arătat mai sus cum războiul modern, care e dezastruos pentru orice țară, a avut pentru Bulgaria consecințe funeste speciale, și anume a distrus sau, în orice caz, a compromis pentru zeci de ani acele surse înseși ale puterii ei care i-au făcut fala în fața Europei și care i-au permis să bată oștile turcești. Va trebui să mai treacă doi-trei ani pentru ca politicienii bulgari să vadă toate

consecințele acestui război, tot dezastrul ce va rezulta de pe urma lui pentru Bulgaria. Numai atunci se va vedea bine cine a avut dreptate, politicienii — Danev et Comp. — care au provocat războiul sau tovarășii noștri din Bulgaria, social-democrația bulgară, care, cu o admirabilă consecvență și pînă în ultimul moment, a protestat energic împotriva lui.

Urma alege și... va alege.

Că Bulgariei îi trebuie cel puțin 20 de ani ca să se întremeze și să poată fi vorba măcar ca să poarte un război, în privința asta sîntem cu toții de acord.

Dar nici peste 20—30 de ani după războiul și dezastrul de acum Bulgaria nu va voi și nu va putea să întreprindă un nou război ucigător, mai ales împotriva unui popor creștin, față de care n-ar mai dispune de fanatismul religios al maselor, și împotriva unui popor organizat ca și ea militărește.

Și nu va voi și nu va putea Bulgaria nici peste 20—30 de ani să ne facă război pentru cucerirea Dobrogei și din alte cauze foarte importante.

Dobrogea, cu toate greșelile neînchipuit de mari pe care le-a făcut oligarhia noastră în administrarea acestei provincii — niște adevărate crime de dezorganizare și administrare —, a făcut totuși progrese mari sub dominația română. Starea economică s-a îmbunătățit, resursele de producție s-au înmulțit, populația a crescut foarte mult. Avem în Dobrogea 400 000 de locuitori, dintre care numai 50 000 bulgari, și, în treacăt fie zis, și aceștia din urmă ar fi foarte buni români dacă am fi fost o țară democratică și nu oligarhică. După 20—30 de ani, dacă vom căuta cît de puțin de Dobrogea și de interesele ei, vom avea cel puțin 500 000 pînă la 600 000 de locuitori, dintre care o infimă parte bulgari.

Pe de altă parte, din cele 2 500 000 de locuitori cu care se mărește Bulgaria de pe urma războiului de acum, jumătate formează o populație străină : turci, albanezi, greci, aromâni, evrei. Unul din avantajele Bulgariei de pînă acum era și faptul că avea o populație omogenă. De acum se schimbă totul. O parte însemnată din populația Bulgariei va fi de neam străin. Bulgaria n-a arătat, nici n-a avut ocazie să arate dacă are în adevăr

putere de asimilare a neamurilor străine. Şi cu siguranţă că n-are şi iată pentru ce: Bulgaria e o ţară agricolă; ţările de mică proprietate agricolă sînt însă lipsite de putere de asimilare. Iar mase compacte de agricultori ţărani nu pot fi deloc asimilate; acestea sînt legi sociologice. Şi masele compacte de agricultori ţărani de neam străin ce vor locui de acum în Bulgaria nu numai că nu se vor asimila, dar vor tinde natural către ţările respective ale conaţionalilor lor din vecinătate: turcii către Turcia, albanezii către Albania, grecii către Grecia. Războiul de acum, fanatizînd masele, excitînd toate urile şi pasiunile, va face această năzuinţă către ţara vecină mai înfocată şi vrăjmăşia către ţara şi neamul dominant mai acută. Şi astfel, din *eterogenitatea* Bulgariei, din acest nou fapt care e deja prin sine însuşi un mare neajuns, va rezulta pentru Bulgaria în mod fatal un al doilea neajuns, tot pe atîta de mare, şi anume: conflicte grave cu ţările vecine, conaţionale celor supuşi — Turcia, Albania şi Grecia. Aceasta va fi un izvor de mare grijă şi mare slăbiciune pentru Bulgaria. Şi acum iat-o, cu buclucul acesta pe cap, pornind un război sîngeros, în care şi-ar risca existenţa! Iat-o provocînd vrăjmăşia ireductibilă şi veşnică a ţării româneşti, iat-o angajîndu-se într-un *şir întreg de războaie* cu aceasta, pentru că ţara românească nu s-ar putea consola de pierderea Dobrogii ca de pierderea Basarabiei, cea dintîi dîndu-i unicul acces la mare şi fiindu-i astfel o condiţie însăşi de existenţă! Şi pentru ce ar face Bulgaria toate acestea? Pentru ca să capete încă o jumătate de milion de supuşi de neam străin, de vrăjmaşi mai ireductibili ca toţi ceilalţi la un loc!

Şi mai e şi altceva, tot atît de important.

Luînd Dobrogea, Bulgaria ar ajunge vecină cu Rusia, lucru de care se teme ca de foc. Bulgarii ştiu foarte bine, ştiu tot atît de bine ca şi noi, că dragostea ce le-o arată ruşii e departe de a fi dezinteresată, ei ştiu perfect de bine, mai bine decît noi, că ţinta, scopul Rusiei e Constantinopole, Dardanele, Marea Egee, Marea Mediterană şi că Bulgaria îi este un mijloc mic pentru acest scop mare. Realizarea însă a acestui scop, pe care Rusia îl urmăreşte de atîta vreme, înseamnă încorporarea Bulgariei în statul rus, dispariţia ei ca stat independent.

O, Bulgaria ştie foarte bine toate acestea, ştie ce înseamnă faimosul slavofilism şi grozava frăţie a Rusiei pentru popoarele slave. Ea ştie că slavofilismul e şi el un mijloc, un strigăt de război şi de raliere a ţarismului rusesc pentru subjugarea popoarelor slave nesupuse încă marii împărăţii ţaristo-asiatice; ea ştie că, dacă nu va băga de seamă şi va asculta sirena slavistă, o aşteaptă soarta Ucrainei nenorocite, a Poloniei despuiate şi strivite şi a altor popoare care au avut nenorocirea să ajungă în contactul şi în vecinătatea marii împărăţii hrăpăreţe. Şi tocmai pentru că este o ţară slavă, şi tocmai pentru că ştie ce riscă fiind în imediata vecinătate a Rusiei ea preferă să fie despărţită de aceasta printr-un alt stat — prin ţara noastră.

Că Bulgaria se foloseşte pentru scopurile ei de dragostea slavofilă a Rusiei pentru... Constantinopole, de asta e greu să-i facem vreo vină.

Şi pentru că am ajuns să vorbesc de slavofilismul Bulgariei, adus ca argument decisiv de politicienii şi de diplomaţii noştri improvizaţi, şi pentru că punctul acesta e de mare importanţă în rezolvarea conflictului cu Bulgaria, ca şi pentru viitoarea orientare a politicii noastre externe, îmi permit să deschid aici o paranteză şi să povestesc cîte ceva din propriile mele reminiscenţe şi impresii.

Trecuseră numai 4—5 ani după ce ruşii eliberaseră pe bulgari de sub jugul turcesc. Guvernul rusesc, avînd, se vede, asupra *recunoştinţei* dintre popoare o concepţie asemănătoare aceleia a oamenilor noştri politici improvizaţi, hotărîse că Bulgaria, drept recunoştinţă pentru liberarea ei, trebuie să lase pe Rusia să-şi „rectifice" frontiera pînă hăt la graniţa turcească şi, ca atare, începuse deja să trateze Bulgaria ca pe o gubernie rusească. De atunci a urmat o luptă aprigă, îndîrjită între Bulgaria şi Rusia. Un incident mai cunoscut al acestei lupte a fost răpirea lui Battenberg [17].

În toiul conflictului, Rusia, pentru a se răzbuna împotriva Bulgariei *nerecunoscătoare*, rechemase pe toţi ofiţerii ruşi, lăsînd armata bulgară fără comandanţi. Dealtfel, pentru armata de uscat tot mai aveau bulgarii ofiţeri de-ai lor, dar flota, oricît de sărăcăcioasă era, rămăsese absolut fără conducere. În această situaţie grea, cui credeţi că s-a adresat Bulgaria? S-a adresat revolu-

ționarilor ruși, celor mai jurați inamici ai țarismului, și doi distinși ofițeri de marină, Lutzky și Serebreakov, emigranți politici cunoscuți, au luat conducerea flotei bulgare. Am fost și eu pe atunci în Bulgaria să văd pe acești doi buni prieteni ai mei și prin ei, bineînțeles, am intrat în contact cu oameni din felurite clase sociale din Bulgaria. Ei bine, niciodată, dar niciodată n-am văzut în țara noastră, de la care tocmai atunci Rusia răpise Basarabia, niciodată zic n-am văzut atîta pornire împotriva Rusiei, atîta îndîrjire, atîta ură amestecată cu frică și grijă cît am văzut atunci în Bulgaria, pe care rușii, chipurile, o eliberaseră cu cîțiva ani mai înainte de sub jugul turcesc. Dacă Bulgaria ar fi fost în stare, în 24 de ore ea ar fi declarat război Rusiei.

Dar acestea sînt simple impresii, care ca atare n-au atîta preț. Iată însă și un fapt patent din domeniul vieții generale, publice, acesta e Stambulov și stambulovismul.

L-am cunoscut bine pe Stambulov înaintea războiului ruso-turc [18]. Eram tineri amîndoi, foarte tineri, el era pe atunci un fel de socialist-lavrovist, *vperedoveț*, eu eram de pe atunci marxist. Dormeam amîndoi într-o cameră săracă, îngustă și joasă din strada Nerva Traian și discutam toată noaptea, iar ziua consumam la ardei grași copți. De ce tocmai ardei grași? Pentru că erau mai ieftini decît pîinea.

De atunci toate s-au scumpit grozav, și ardeii, și pîinea, și toate necesarele vieții, numai patriotismul s-a ieftinit și a devenit azi o monedă curentă și... ștearsă.

Așadar, l-am cunoscut bine pe Stambulov. Era un om hotărît, energic, dar o minte mărginită, un suflet îngust, rău și un om strașnic de autoritar. Autoritar nu ca un om din casta stăpînitorilor, care e învățat să poruncească, ci ca un rob oriental scăpat din robie, care, la rîndul său, se răzbună pentru toate înjosirile suferite făcînd pe autoritarul care nu suferă contrazicerea.

În Bulgaria, Stambulov, mulțumită lipsei totale de oameni de pe vremea aceea și altor împrejurări, deveni prim-ministru și de fapt dictatorul țării. Și atunci, cum era și de așteptat, toate neajunsurile și defectele caracterului său se dezveliră, luară proporții de neînchipuit, niște proporții patologice.

Ce n-a făcut omul acesta odată ajuns dictator al Bulgariei. A ucis, a furat visteria statului, a violat femei,

a torturat copii, a arestat foști colegi de minister dintre cei care întemeiaseră Bulgaria, cum era Karavelov; asupra acestuia din urmă a pus pe paznicii închisorii de au săvîrșit un imond atentat și pe urmă se mai lăuda că va proceda la fel și cu alți demnitari ai statului.

Ei bine, cum s-a putut ca acest om, acest dement sadic să devină măcar pentru o parte a poporului bulgar un erou național pînă într-atîta încît după moarte să se dea numele său unui partid de guvernămînt, cinste pe care în țările parlamentare a avut-o pe cît știu doar Kossuth, întemeietorul Ungariei moderne.

Explicația acestui fapt extraordinar e următoarea: Stambulov a avut energia și curajul ca la timpul dat și la timpul cel mai critic să se opună planurilor cotropitoare ale Rusiei. Stambulov pentru un timp dat a scăpat Bulgaria de pericolul rusesc. Iată ce a făcut dintr-un dement sadic aproape un erou național.

Și aceeași Bulgarie, care are o pricepere clară și un sentiment adînc și just al pericolului rusesc, să pornească ea, după războiul distrugător de acum, după ce și-a realizat aproape întreg visul național, să pornească, zic, un nou război dezastruos, în care să-și riște toată situația cîștigată cu atîtea jertfe? Și pentru ce ar face-o? Pentru ca să capete o provincie cu o populație de o jumătate de milion de locuitori de neam străin, ca să provoace vrăjmășia ireductibilă a unei țări vecine, care va pîndi necesarmente momentul să-și ia revanșa și pentru ca, după toate, să ajungă prin provincia cucerită în vecinătatea imediată a Rusiei, ceea ce ar însemna să se bage, de bunăvoie și cu bună știință, în gura lupului.

Luînd Dobrogea, și aceasta e o particularitate foarte importantă, Bulgaria ar veni în vecinătatea, atît de periculoasă pentru ea, cu Rusia nu printr-o populație bulgară, patriotică, ci printr-o populație compactă de o jumătate milion de locuitori de origine străină, o populație cucerită și dușmănoasă. Bulgaria ar ajunge astfel din primul moment la completa discreție a Rusiei. Și toate acestea după ce ea va fi avut deja un milion și mai bine de locuitori de neam străin, din cauza cărora va trebui fatal să intre în conflict cu trei țări vecine!

Oamenii politici ai Bulgariei care ar face o politică așa de idioată ar fi buni de legat.

Ziarele au relatat că Danev ar fi zis în convorbirile avute cu oamenii de stat români : „Nu luăm Dobrogea, chiar dacă ne-aţi da-o gratis". Se înţelege, aceasta poate fi o simplă butadă a unui diplomat care se crede abil. Dar, dacă a spus-o sincer şi în deplină pricepere şi cunoştinţă de cauză, atunci Danev e o rară excepţie între diplomaţi : un om care cunoaşte clar adevăratele interese ale ţării sale.

Şi iarăşi nu va voi şi nu va putea să facă Bulgaria un război de cucerire şi din altă cauză foarte importantă : nu vor permite marile puteri, nu va permite Europa.

D-l Beldiman, ministrul nostru la Berlin, într-un discurs ţinut tinerimii române care studiază în capitala Germaniei, vorbeşte cu multă ironie despre concepţia opiniei noastre publice asupra războiului pe care ni l-ar declara eventual Bulgaria, o concepţie care nu ţine deloc seama că în afară de Bulgaria mai sînt doar şi alte state europene, un complex întreg de mari state europene care hotărăsc eventual şi în ultimă instanţă de război şi pace în Europa. Şi e în adevăr extraordinară concepţia rectificatorilor noştri asupra viitoarelor războaie ale Bulgariei. Ascultîndu-i, s-ar părea că Europa e un întins bărăgan, prin care se plimbă bulgarul ca vodă prin lobodă căutînd cui să mai facă război şi ce provincie să mai anexeze !

Ceea ce a zăpăcit aşa de mult pe improvizaţii noştri bărbaţi politici e războiul actual, războiul balcanic [19]. Dar războiul acesta nu poate sluji deloc, dar deloc, ca termen de comparaţie. El îşi are rădăcinile lui în evenimentele tragice petrecute acum cinci sute de ani, el începuse să devină o necesitate de acum o sută de ani şi ajunsese azi un nod gordian care trebuia neapărat tăiat. Pe corpul Europei orientale, regimul turcesc devenise în ultimele decenii o adevărată bubă malignă, care trebuia neapărat spartă, într-un fel sau altul. E atît de adevărat aceasta, încît statele cele mari, care începuseră prin a fi unanime în cererea de a se respecta statu-quo, tot atît de unanime au fost, după primele victorii ale creştinilor, în declaraţia că Balcanii trebuie să aparţină ţărilor balcanice. Era parcă o satisfacţie şi o uşurare că, în sfîrşit, se vede putinţa de a scăpa odată, într-un fel sau altul, din acest *cauchemar* politic care se cheamă

chestia Orientului. Iar ministrul de externe al Italiei, făcînd, nu-i vorbă, *bonne mine à mauvais jeu* *, declară în ultimul său discurs că Europa a aşteptat numai ca să crească statele balcanice pentru a le preda ţările respective.

Că Europa a împiedicat de zeci şi zeci de ani această creştere, că a susţinut prin mijloace artificiale viaţa muribundului regim turcesc grefat pe corpul viu al ţărilor balcanice, despre aceasta ministrul s-a ferit să vorbească.

Se înţelege, abcesul s-ar fi putut sparge şi altfel, nu numai prin procedeul barbar al războiului, dacă ar fi fost ascultaţi socialiştii sau dacă marile puteri n-ar fi dus o politică banditească imperialistă.

Dar, în sfîrşit, oricum am privi lucrurile, războiul de acum e ultimul război din Europa care are o parţială justificare şi necesitate.

Am arătat mai sus cum războiul devine în Europa, pe zi ce merge, o imposibilitate şi materială, şi morală. De o parte e creşterea democraţiei, şi în special creşterea puterii proletariatului şi a social-democraţiei, de altă parte e evoluarea însăşi a tehnicii războiului, a mijloacelor de distrugere, cum şi evoluarea şi creşterea complexităţii organizaţiei sociale capitaliste, care fac imposibil războiul în Europa, patria însăşi a capitalismului. Peste 20—30 de ani, proletariatul şi social-democraţia vor fi devenit o putere aşa de mare încît prin ele însele vor împiedica orice război ; şi, în orice caz, proletariatul, ajutat de întreaga democraţie şi ajutat de mersul însuşi al lucrurilor, de evoluţia tehnicii războinice şi de complexitatea organizaţiei sociale, va face absolut imposibil un război în Europa.

Dar să zicem că nici peste 20—30 de ani nu va fi trecut primejdia războaielor europene, să zicem că ameninţarea posibilităţii unui război va pluti încă deasupra Europei îngrozite. Doar atît că groaza aceasta va fi atunci înzecit mai mare. Chiar şi în acest caz, marile puteri se vor împărţi atunci, ca şi astăzi, în grupe pentru păstrarea unui anumit echilibru european, grupe a căror constituire bineînţeles că nu o putem prevedea de pe acum. Dar ceea ce putem prevedea cu siguranţă e că în acest caz Bulgaria şi România sau se vor ralia la acelaşi com-

* [Haz de necaz].

plex de puteri, cum ar fi azi Tripla Alianță, sau se vor ralia una la Tripla Alianță și cealaltă la Tripla Înțelegere, ca să întrebuințăm numele grupărilor astăzi existente. În prima supoziție Bulgaria și România vor fi aliate (ceea ce e chiar unica politică sănătoasă pentru amîndouă), și atunci un război între ele ar fi exclus ; în presupunerea a doua, un război de cotropire al Bulgariei ar pune față în față nu numai Bulgaria și România, ci ambele complexe de puteri cărora ele sînt raliate. Războiul bulgaro-român ar urma deci să degenereze într-un război european. Și dacă acum un război european ar fi o grozăvie fără seamăn, care ar pune în pericol toate bunurile culturii omenești acumulate prin muncă și jertfe de mii de ani și care ar pune în pericol însăși civilizația omenirii, ce ar fi el peste 20—30 de ani ?! Și Europa ar permite ea Bulgariei să pună în pericol pacea lumii, civilizația omenească pentru că i-a venit gustul să anexeze o provincie străină, bulgarul suferind, se vede, de mîncărime războinică ?

Și Bulgaria nu va voi și nu va putea să pornească un război de cucerire a Dobrogii încă dintr-o cauză. Am lăsat-o pe aceasta la urmă, deși ar fi trebuit poate să încep cu ea.

Războinicii cavaleri ai Turtucaiei și ai Balcicului comit o teribilă inconsecvență în discuția diferendului româno-bulgar. Pe de o parte, ei cer guvernului să fie energic, să mobilizeze, să pună mîna pe Silistra-Turtucaia-Balcic, dacă nu și pe întreg Cadrilaterul, iar pe de altă parte dau ca justificare a acestei cotropiri presupunerea că Bulgaria ne va lua Dobrogea. Însuși guvernul, vădit jenat de felul acesta de a discuta diferendul, a intervenit prin ziarele guvernamentale cu oarecare mustrare : „Cum are să vină Bulgaria să ne ia Dobrogea ?! Dar cum adică sîntem noi un popor de chiori și schilozi ?".

În adevăr, dacă sîntem așa de slabi față de Bulgaria încît oricînd i-ar trăsni prin cap ar putea să ne ia Dobrogea, atunci nici nu putem ocupa împotriva Bulgariei Silistra, Turtucaia ș.c.l. ; iar dacă le vom ocupa folosindu-ne de faptul că Bulgaria e angajată în altă parte, atunci tot nu le vom putea păstra după încheierea păcii.

Avem noi, în adevăr, în organismul nostru social o cauză de slăbiciune în comparație cu Bulgaria — aceasta

e neoiobăgia noastră. Dar de data asta și orbii văd că ea trebuie desființată și că masele populare trebuiesc chemate la viața cetățenească. Și atunci cînd vom deveni și noi o țară mai democratică, presupusul război de cotropire al Bulgariei ar ridica țara întreagă în picioare, mic și mare, fără deosebire de credințe și opinii, atunci *dreptatea* întreagă și neștirbită fiind de partea noastră și energia și entuziasmul ar fi de partea noastră, atunci nu numai întreaga opinie publică civilizată și democrată din lumea întreagă ar fi cu noi, dar ar fi cu noi chiar democrația și social-democrația Bulgariei.

O țară care pornește un război de cucerire trebuie să fie, de acum înainte, cu mult mai puternică decît rivala ei. Și Bulgaria va porni un război de cucerire împotriva unei țări de o egală forță și care are și întreaga dreptate și forță morală de partea sa !

De pe acum deja, cu tehnica războinică modernă, *războiul între două țări deopotrivă de puternice* e dezastruos într-o egală măsură și pentru învinși și pentru învingători. Peste 20—30 de ani, cu tehnica războinică progresîndă, un astfel de război ar deveni un adevărat și ireparabil dezastru. Și Bulgaria va încerca această aventură singeroasă, această adevărată sinucidere pentru ce ? Am văzut mai sus pentru ce. Nu, nu ! Întreg pericolul bulgăresc e imaginar, e, cum ar zice neamțul, „aus der Luft gegriffen" *.

Și ce nevoie avem noi de pericole imaginare cînd sînt altele atît de aproape, atît de reale, atît de formidabile și amenințătoare. Avem în vecinătatea noastră un colos de douzeci de ori mai mare ca noi, o țară cotropitoare și hrăpăreață, care ne-a luat Basarabia de la Prut, care ieri încă, fiind aliată cu noi, ne-a răpit mișelește Basarabia de la gurile Dunării. Avem, pe de altă parte, în vecinătatea noastră un alt colos, o țară de zece ori mai mare ca a noastră, o țară de asemenea cotropitoare și hrăpăreață, care ne-a răpit Bucovina și deține sub stăpînirea ei a treia parte din întreg neamul românesc. Și noi ne orientăm întreaga noastră politică, ne încordăm toate puterile noastre, ne concentrăm toată atenția noastră spre... Bulgaria pentru motivul că, în urma războiului, din pitică cum e, s-ar mări cu o șchioapă, ar crește de

* [Prins din zbor, inconsistent].

la 4 000 000 la 6 500 000 de locuitori și în felul acesta ne-ar strica bunătate de echilibru !

Nu e aceasta enorm, nu e aceasta grotesc ?!

Cunosc obiecția care mi se face.

„Toate sînt bune, știm și noi argumentele d-tale, decît d-ta nu iei în considerație felul de a fi al bulgarului, caracterul lui, care nu se potrivește cu al nostru și care trebuie să ducă odată fatal la conflicte sîngeroase. Cîte n-am făcut noi pentru bulgari, i-am ajutat să-și dobîndească independența, mii de români au căzut la Grivița și la Plevna pentru Bulgaria, și ei, drept recunoștință, ne-au arătat totdeauna colții. Se vede că așa e bulgarul, nerecunoscător, rău, lacom, egoist, se vede că organicește nu se potrivește cu românul, așa că mîine-poimîine tot trebuie să avem de furcă cu Bulgaria. Iată de ce chiar de acum trebuie să luăm toate măsurile necesare".

Acest argument l-am auzit de atîtea ori, e atît de răspîndit ; mulțumită presei noastre patriotice, el este astăzi aproape pe buzele tuturor. Argumentul acesta e lipsit de orice seriozitate : această împărțire a popoarelor în bune și rele, în recunoscătoare și nerecunoscătoare și această așa-numită organică imposibilitate a unor popoare de a se înțelege între ele sînt, teoreticește și practicește vorbind, o adevărată copilărie. Totuși, din cauza răspîndirii lui, e de neapărată nevoie să răspundem acestui ultim argument menit să semene ura și vrajba între două popoare.

E adevărat că țara românească a făcut însemnate servicii Bulgariei. Înaintea războiului ruso-turc, atunci cînd țările balcanice s-au ridicat împotriva Turciei, întreaga simpatie a guvernului românesc a fost de partea acelora care se răsculau împotriva ignobilului jug turcesc. Ca martor ocular, aș putea să povestesc și eu multe despre simpatiile acestea. Pe vremea aceea era doar o altă pleiadă de oameni politici în țara noastră, nu erau epigonii de astăzi. Pe atunci era M. Kogălniceanu, C. A. Rosetti, I. Ghica, I. Brătianu, Cîmpineanu și alții, tot oameni care nu-și uitaseră propriul lor trecut revoluționar și vedeau mai clar interesele politice ale țării. E adevărat, de asemenea, că, făcînd războ Turciei, țara românească a ajutat la constituirea Bulgariei de azi. Se înțelege că România a făcut ce a făcut în vederea intereselor ei, nu în a intereselor bulgare, dar nu-i mai puțin adevărat că serviciile aduse Bulgariei au fost însemnate. Și noi toți, care am trăit acele vremuri, știm bine că recunoștința Bulgariei față de țara noastră a fost puternică și caldă. Atunci cînd Ion Brătianu, în ciuda muscalilor, a primit personal pe prințul Battenberg la înapoierea acestuia din Rusia, unde fusese răpit, și i-a dat toate onorurile cuvenite unui suveran străin, atunci un vînt de înfrățire a suflat dincolo și dincoace de Dunăre, atunci amîndouă popoarele au simțit bine și au înțeles clar că au aceleași interese de apărat și aceleași primejdii de conjurat. Și atunci Bulgaria a manifestat priceperea acestor interese comune și recunoștința sa față de țara noastră printr-un act real, de o importanță mare, unică ; ea a propus țării noastre nu alianță, ci *uniune personală* sub coroana regelui României, ceea ce, avînd în vedere raporturile de putere dintre țara noastră și Bulgaria pe vremea aceea, însemna că Bulgaria se punea de bunăvoie sub suzeranitatea de fapt a României și în orice caz îi recunoștea prioritatea și preponderența.

Asta a fost atunci, mai de mult, pe cînd țara noastră era condusă tot de oligarhie, dar oligarhia însăși era reprezentată la guvern prin oameni foarte inteligenți și care nu-și uitaseră încă cu totul trecutul lor de revoluționari burghezi de la 1848.

Pe urmă au venit epigonii, și politica noastră externă s-a concentrat în special în jurul ilustrului *statu-quo* din Balcani. Acum cel puțin știm cu toții ce însemna acest statu-quo. Era susținerea, perpetuarea și conservarea coruptului, descompusului și muribundului regim turcesc, sprijinirea și întreținerea jugului turcesc deasupra popoarelor creștine din Balcani care mai rămăseseră încă sub dominația musulmană.

Dar în al cui interes a fost acest celebru *statu-quo ?* Acum cel puțin știm clar și aceasta.

Rusia fusese întîi prea din cale-afară de ocupată cu proiecte de cuceriri banditești în Asia, iar în urmă, după războiul cu Japonia, era prea slăbită și avea deci tot interesul să nu se deschidă prea din vreme succesiunea omului bolnav sau mai bine zis a omului muribund. Austria pîndea momentul să-și anexeze definitiv Bosnia și Herțegovina [20], să pună mîna pe sangiacul Novi-Bazar și să-și deschidă un drum la Salonic și la Marea Egee.

Germania se folosea și ea de agonia muribundului : pe de o parte, susținîndu-i viața prin inhalații de împrumuturi și prin injecții subcutane de furnituri militare, îi storcea zeci și sute de milioane, iar pe de altă parte, în semn de recunoștință pentru binele făcut, își întindea sfera de influență în Asia Mică, construia drumul de fier al Bagdadului ș.a.m.d.

Dar noi, noi ce interes material și, mai ales, ce interes moral aveam să păzim acest drăguț de statu-quo și să ne învrăjbim cu statele balcanice ?

Noi ?

Nici un interes, dimpotrivă, noi o făceam dezinteresat, gratis, o făceam... *pour le roi de Prusse* *.

Noi n-aveam nici un interes să suținem statu-quo pentru că, pe de o parte, orice întărire a statelor balcanice era și în folosul nostru, întrucît sîntem meniți să trăim cu ele în bună înțelegere și să ducem aceeași politică, pe de altă parte, orice revendicare națională realizată în Europa, și în special în Peninsula Balcanică, reprezintă un pas înainte pentru realizarea propriilor noastre revendicări naționale.

Și făcînd o asemenea politică am făcut-o conștiincios, am făcut-o lată și am declarat popoarelor balcanice că cine se va atinge de regimul turcesc va avea de-a face cu noi.

Am făcut, într-un cuvînt, după cum s-a zis de atîtea ori de atunci, pe jandarmul Europei în mijlocul popoarelor balcanice — și jandarmul nu e iubit nicăieri, așa îi e meseria.

Și am făcut mai mult. Avem în țările balcanice o populație însemnată de conaționali, de aromâni. În loc ca prin relații prietenești cu țările respective creștine, printr-o politică amicală față de acestea, prin ascendentul ce am fi putut avea asupra lor să asigurăm dezvoltarea liberă a limbii și culturii românești a fraților de la Pind, i-am prefăcut și pe ei în păzitori ai aceluiași faimos statu-quo, i-am prefăcut în aliați și agenți ai regimului muribund, compromițîndu-le pe viitor, în parte cel puțin, libera lor dezvoltare culturală. Asupra politicii noastre trecute, a greșelilor ei, ca și asupra aceleia pe care, după umila noastră opinie, trebuie s-o urmăm de acum

* [De florile mărului].

înainte, voi vorbi pe larg mai departe. Aici am atins politica noastră externă urmată de epigoni numai în legătură cu argumentul de mai sus, numai atîta cît era nevoie pentru a-l analiza și a-l clarifica. Și din aceste cîteva cuvinte, dealtfel îndeobște cunoscute, nu reiese oare clar, clar ca lumina zilei, clar ca însăși claritatea, că ceea ce a făcut să se nască între noi și popoarele balcanice, și în special între noi și bulgari, neînțelegeri și uneori începutul unei vrăjmășii latente nu e vreo ingratitudine inerentă caracterului bulgar, nici vreo incompatibilitate a caracterelor popoarelor respective, ci numai politica absurdă urmată de oligarhia noastră ?

Printr-o politică înțeleaptă, făcută nu *pour le roi de Prusse*, ci în sensul adevăratelor interese ale țării, va dispărea orice urmă de vrăjmășie între cele două popoare și se vor stabili între ele acele raporturi de adevărată prietenie ce trebuie neapărat să existe între două popoare care au aceleași interese de urmărit și aceleași pericole de conjurat, și încă ce pericole de conjurat !

II

Dar să facem totuși o supoziție, dacă n-ar fi decît pentru a urma lucrarea aceasta ; să presupunem că, cu toate argumentele atît de puternice care pledează contrariul, războiul Bulgariei împotriva țării românești pentru stăpînirea Dobrogei nu e exclus din domeniul posibilității : cine știe ce împrejurări și conjuncturi politice neprevăzute pot să apară în viitor, cine știe ce curente nesănătoase, șoviniste, nebune pot să prevaleze la un timp dat în Bulgaria ș.a.m.d. Se înțelege că pentru acest caz, ca chestie de prevedere, trebuie să ne gîndim și la apărarea eventuală a Dobrogei împotriva Bulgariei. Și care sînt primele și cele mai importante și cele mai esențiale măsuri care trebuiesc luate în această direcție ?

Sînt aceleași măsuri care trebuiesc neapărat luate pentru însăși existența țării acesteia, pentru liniștita și neîmpiedicata ei ființare, pentru dezvoltarea ei ulterioară ca societate, ca țară, ca neam. Aceste măsuri sînt : în primul rînd, desființarea neoiobăgiei și prin aceasta ridicarea țărănimii din mizeria ignobilă și animalică în care trăiește acum ; apoi chemarea maselor muncitoare

la viața politică cetățenească, îndrumarea economică a țării pe drumul larg pe care merg țările civilizate capitaliste, ridicarea administrației și justiției din halul în care se găsesc astăzi și democratizarea lor, schimbarea și transformarea moravurilor noastre, a mentalității noastre feudalo-orientale și alte măsuri de mai puțină însemnătate. Fără aceste măsuri, mai ales fără cele dintîi, însăși viața și existența țării acesteia, cu sau fără rectificare de graniță, sînt precare și efemere.

Apoi, pentru că e vorba în special pentru apărarea Dobrogei, se impune ridicarea ei economică, pentru ca populația ei românească să crească cît mai repede. Se mai impun și răscumpărarea silită a tuturor proprietăților mari (în mare parte acaparate și luate cu japca), parcelarea domeniului format din acestea și din pămînturile statului în mici proprietăți de cîte 10 hectare și împărțirea lor la țărani : colonizarea internă a Dobrogei. Cînd Dobrogea va avea o populație compactă de 600 000 de locuitori români în mare parte mici proprietari țărani, ea va deveni de la sine inexpugnabilă pentru un cotropitor ca Bulgaria.

În sfîrșit, înarmarea întregului popor român : milițiile naționale revendicate de programul nostru socialist în scopul apărării patriei. Cînd întreg poporul, poporul cel adevărat, luminat și conștient, va fi înarmat și va lupta pentru existența țării lui împotriva cotropitorilor, atunci țara românească va deveni inexpugnabilă și pentru țări cu mult mai puternice decît Bulgaria.

Sînt sigur că, în afară de această ultimă cerere pur socialistă, cu toate celelalte vor fi de acord toți oamenii care gîndesc și judecă clar, din orice partid ar fi.

Decît ei vor obiecta : „Se înțelege că e de primă importanță transformarea democratică a țării noastre. Se înțelege că sînt foarte bune măsurile propuse pentru întărirea Dobrogei, dar ce-are a face una cu alta ? Doar nu ne va strica o frontieră mai puternică spre Bulgaria, obținută printr-o rectificare de graniță ; va fi și ea un fapt de prevedere mai mult".

Dacă va strica sau nu vom vedea îndată, dar ceea ce cred c-ar trebui să se priceapă din capul locului e că, măsurile de mai sus odată luate, acea anexare de teritoriu bulgăresc poreclită rectificarea graniței devine de prisos.

Dealtfel, e absolut evident că elementul prim și esențial în discuția acestei rectificări de graniță, a utilității sau inutilității ei e chestiunea dacă în adevăr rectificarea aceasta ne e necesară nouă din punct de vedere strategic, dacă prin ea granița noastră devine mai inaccesibilă Bulgariei. Or, din acest punct de vedere, părerile sînt extraordinar de împărțite, atît între specialiștii cît și între guvernanții noștri. Și, din capul locului, această mare deosebire de vederi te pune pe gînduri.

Acum în urmă, din cercurile conducătoare, și încă cele mai conducătoare, s-a emis ideea că Silistra are pentru noi nu atît importanță strategică, cît simbolică. S-ar părea că de acum înainte rectificările de graniță se vor clasa ca și curentele literare : vor fi rectificări de graniță clasice, romantice, simbolice, decadente sau parnasiene.

Dintr-această mulțime pestriță de vederi asupra importanței strategice a teritoriului Turtucaia-Silistra-Balcic, cea mai aproape de adevăr ne pare opinia d-lui general Iliescu. Și aceasta pentru două motive. Mai întîi, înalta competență a d-lui general Iliescu e mai presus de orice îndoială și apoi opinia d-sale de specialist concordă și cu bunul-simț. Într-o scrisoare adresată d-lui Costa-Foru, d-l general Iliescu zice în substanță că nu se poate nega o oarecare valoare strategică rectificării de graniță cerute, dar e absolut ridicol de a se exagera valoarea aceasta. Așadar, admitem și noi că teritoriul Turtucaia-Silistra-Balcic are o valoare strategică reală. Aceasta admisă, discuția care trebuie să urmeze e dacă valoarea strategică a provinciei, odată anexată, compensează toate acele neajunsuri și pagube care rezultă din această anexare. Judecarea aceasta e impusă de cea mai elementară logică și de cel mai elementar bun-simț.

Pentru că e de ultima evidență că dacă neajunsurile și pagubele materiale și morale care ar rezulta din această anexare ar întrece mult foloasele ei, atunci facem pur și simplu o afacere dezastruoasă. Să judecăm deci cu toată atenția și cu toată nepărtinirea care se cer într-o chestiune în care sînt angajate interese atît de importante ale țării.

*

Sîntem una din puținele țări care n-au robit neamuri străine. În schimb, țara românească a fost victima banditismului cuceritor al vecinilor noștri, care ne-au răpit și ne stăpînesc un teritoriu și un număr de locuitori români aproape egal cu acela al României libere. În această privință, după Polonia și Serbia, sîntem țara cea mai nedreptățită. Aceasta e situația reală, creată de istorie, țării noastre. Se înțelege că această situație reală, creată de istorie, trebuie să determine și politica internă, dar mai ales politica externă a țării, procedeele ei, orientarea și metoda ei.

Evident că acestea vor fi diferite după cum sînt diferite și tipurile de organizație socială de stat.

În cazul nostru ne interesează două tipuri de organizație socială a statului. Primul e un stat expansiv, acaparator, cuceritor, care-și întinde dominația politică și economică asupra altor state, teritorii și neamuri — astfel sînt marile state capitaliste moderne, cu politica lor imperialistă de astăzi. Alt tip de stat reprezintă țara noastră. Ea nici nu vrea și nici nu trebuie să se gîndească la expansiune, acaparări, cuceriri ; dimpotrivă, ea trebuie din toate puterile ei să reacționeze împotriva politicii de acaparare și cucerire, deoarece e tocmai politica aceasta care a îmbucătățit-o și a decimat-o.

E evident că felul politicii, metoda și procedeele ei vor fi altfel la primul tip de stat și altfel la cel de-al doilea. În primul caz, conținutul politicii și orientarea ei vor fi îndreptate, pe de o parte, înspre expansiune și acaparare, pe de altă parte înspre păstrarea teritoriilor și populațiilor cucerite. În al doilea caz, întreaga orientare politică și metoda ei vor fi îndreptate, pe de o parte, înspre conservarea teritoriului rămas neacaparat, pe de altă parte spre eliberarea teritoriilor ce i-au fost cucerite de ceilalți. Prima politică am putea-o numi, întrebuințînd termeni moderni, *politică de expansiune ofensivo-imperialistă*, a doua — *politică de defensivă națională*.

Țara noastră, cu toate greșelile uneori destul de grave, a dus pînă acum politica externă care-i convine, o politică cuminte, de *defensivă națională. Ceea ce în adevăr a produs un rău imens țării, ceea ce a viciat grav viața întreagă a organismului ei social n-a fost politica externă, ci politica ei internă.*

Din nenorocire, războiul din Balcani a produs o completă confuzie, a tulburat priceperea, și așa destul de vagă, a treburilor țării, în special a treburilor ei externe. Opinia noastră publică sau o bună parte a ei n-a înțeles că Bulgaria și țările balcanice, procedînd după cum se știe, nu ies din rolul lor și nu fac decît tot politica țărilor mici și despuiate, *o politică de defensivă națională*. Dacă revendicările lor au îmbrăcat o formă mai energică, agresivă, imediat realizabilă, cauza e deosebirea totală dintre condițiile reale create nouă și lor de istoria însăși a dezvoltării noastre. Dacă România ar fi fost în situația lor, ar fi lucrat aidoma (ar fi făcut poate și războiul de acum, care, în multe privințe, e o greșeală gravă) și am fi ajuns la aceleași rezultate. Iar dacă n-am fi dezvoltat atîta energie și impetuozitate ca bulgarii, de vină n-ar fi fost politica noastră externă, ci cea internă, neoiobăgia noastră. Toate acestea nu le-a priceput opinia noastră publică, nu le-a priceput presa noastră, care face, în parte cel puțin, educația opiniei publice, după cum, la rîndul ei, e educată de ea.

Amîndouă cred că pricina pentru care bulgarii își văd astăzi realizate revendicările e că ei sînt un popor zdravăn, eminamente patriot, care știe ce vrea și știe să voiască ; pricina e că sînt energici, îndrăzneți, impetuoși, de aceea știu să ceară și știu să ia, de aceea și au o politică realistă, egoistă, și nu umanitară sau utopică ; o politică energică și agresivă, asemănătoare aceleia a țărilor celor mari (adică o politică pe care am numit-o de expansiune imperialistă). Iată de ce capătă bulgarii atîtea foloase, iată de ce își văd realizate revendicările lor naționale, idealul lor național.

De aici urmează de la sine ce trebuie să facem, la rîndul nostru, ca să ne îndeplinim, ca și bulgarii, idealul național.

Pentru aceasta trebuie să fim energici, îndrăzneți, agresivi, să ducem o politică realistă, asemănătoare aceleia a statelor mari, să ne pătrundem de adevărul că în lume domnește pumnul, dreptul celui mai tare și să știm să voim, să cerem și, mai ales, să știm să luăm. Deci ca concluzie : se impune să mobilizăm, să pornim, să ane-

xăm, şi fiindcă nu putem anexa Basarabia şi Bucovina, atunci să anexăm cel puţin Cadrilaterul.

În sprijinul şi ajutorul acestui curent astfel format a venit un altul, pornit de la cercurile conducătoare oligarhice, de la conducerea noastră diplomatică.

Pentru justificarea politicii noastre externe, care hărăzise ţării rolul de jandarm menit să păzească faimosul statu-quo din Balcani, s-a spus totdeauna că politica aceasta are o parte misterioasă, ascunsă vederii profanilor, însă plină de foloase, că la timpul său glasul ţării va răsuna şi va fi ascultat, că la spartul tîrgului, adică la lichidarea chestiei Orientului, vom avea şi noi cuvîntul nostru de spus şi ne aşteaptă avantaje şi compensaţii de care nici idee nu ne putem face. Se înţelege că acum, la lichidarea chestiei Orientului, opinia noastră publică cere realizarea foloaselor promise, cere Cadrilaterul sau cel puţin teritoriul Turtucaia-Balcic.

Şi cam în felul acesta s-a născut şi s-a întărit curentul „rectificator", care împinge ţara pe drumul unei politici de expansiune imperialistă, politică funestă şi în contrazicere flagrantă cu adevăratele interese ale ţării.

Da, în viaţa politico-socială, ca şi în viaţa individuală, un pas greşit atrage după sine altul dacă cel ce l-a făcut n-are destulă pricepere şi energie să se oprească la vreme.

*

Toţi aceia care împing guvernul la o atitudine energică şi agresivă şi la anexarea provinciei bulgăreşti Turtucaia-Silistra-Balcic vor să prezinte această anexare ca un fleac de nimic, o rectificare de graniţă ca oricare alta, peste care vom trece la ordinea zilei ca peste orice fapt divers. Nimic mai greşit ca această părere. Prin anexarea provinciei sus-numite, un element nou şi un element străin intră în organismul nostru politic, îi modifică construcţia şi, în conformitate cu aceasta, şi unele din funcţiunile sale sociale, modifică politica internă şi politica externă a ţării. Pînă acum am avut o populaţie omogenă. Anexîndu-se însă cu forţa o provincie străină, am deveni întru-atîta o ţară eterogenă. Din moment ce am face-o, am avea un fapt nou în politica *internă* : o luptă pentru asimilarea provinciei anexate şi lupta de împotrivire a acesteia ; am avea şi noi o iredentă bulgară, o luptă împotriva ei, cu toate consecinţele care rezultă din acest fapt şi din această luptă.

Pînă acum politica noastră *externă*, cu toate greşelile făcute, a fost şi a trebuit să fie, după cum am zis, *o politică de defensivă naţională,* adică o politică avînd de scop apărarea a ceea ce avem şi revendicarea pentru viitor a ceea ce ni s-a răpit. De acum înainte, dacă am urma pe războinicii noştri rectificatori, un element cu totul nou ar interveni ca obiect de preocupare pentru politica externă, şi anume : păstrarea a ceea ce am anexat ori am răpit noi înşine, păstrarea şi împotriva celora pe care i-am anexat şi împotriva celora de la care am anexat.

Acest obiect nou introdus în cîmpul de activitate şi preocupaţie al politicii noastre externe evident că nu poate fi decît în paguba celor vechi, căci ar distrage o parte din sforţări şi din atenţie, care ar fi altfel îndreptate în sprijinul politicii de defensivă naţională. Dar noul obiect de preocupare al politicii externe e păgubitor celor vechi nu numai prin faptul acestor distrageri de atenţie şi sforţări, ci mai ales prin faptul că el e în contrazicere desăvîrşită cu obiectele de preocupare anterioare. E evident că nu e acelaşi lucru cînd ai tu revendicări de făcut altora sau cînd alţii au a-ţi face revendicări ţie. Sînt două situaţii total deosebite, ba diametral opuse. În cazul dintîi, vei avea o altă politică externă ca în cazul al doilea.

E deci evident că urmînd îndemnurile rectificatorilor noştri va trebui să ne creăm şi o politică nouă, în orice caz profund modificată, în conformitate cu noul fapt intervenit.

Şi astfel, introducînd un element nou de natură imperialistă, dacă ne putem exprima aşa, va trebui să părăsim politica de defensivă naţională, unica bună şi convenabilă nouă, şi să ne creăm o politică de natură imperialistă şi ea, care ni se potriveşte ca nuca în perete.

Dar acestea sînt generalităţi. Să trecem deci la viaţa politică : din nenorocire, ea ne dă un material destul de bogat pentru dovedirea acestor generalităţi.

*

Principala bază a politicii noastre externe trebuie să fie o înțelegere democratică cu popoarele balcanice, și în special cu Bulgaria. Aceasta, pe de o parte, în scop de apărare a independenței politice naționale, iar pe de altă parte în scop de apărare împotriva exploatării de către marile țări capitaliste, care tind să prefacă toate micile țări înapoiate în *Hinterlandul* lor.

Un alt element fundamental al politicii noastre externe e înțelegerea cu Austria. Firește că prin înțelegerea cu Austria nu vreau să zic ca să o urmăm în toate aventurile ei de expansiune imperialistă, provocate de interesele ei dinastice sau de interesele reacționare ale aristocrațimii ei semifeudale. Obiectul înțelegerii trebuie să fie clar și hotărît : Austria ne garantează putința unei dezvoltări pașnice și liniștite, după cum și noi, în marginile puterilor noastre, îi garantăm ei același lucru.

Și aceeași politică, absolut aceeași, se impune și Bulgariei.

Aici se arată încă o dată solidaritatea intereselor noastre cu acelea ale Bulgariei. O înțelegere cu Austria făcută de blocul româno-bulgar ar fi mai rodnică pentru amîndouă și le-ar asigura mai bine neatîrnarea față de un stat atît de puternic ca Austria *.

De la războiul balcanic încoace, dar mai ales de la apariția nenorocitului conflict româno-bulgar, se aude tot mai des și din partea unor oameni de la care te-ai aștepta mai puțin că ar trebui să părăsim politica noastră tradițională și să facem o înțelegere cu Rusia. Aceasta ar fi, într-adevăr, o politică cu totul nouă, dar care ar însemna începutul sfîrșitului țării.

Pe de altă parte, Rusia a început în ultimul timp să dea din ce în ce mai mult tîrcoale țării noastre. Diplomația rusească a avut totdeauna ceva din instinctul marilor carnasieri, care simt prada de la distanță. De cînd cu conflictul ruso-bulgar, Rusia nu ne mai slăbește cu dragostea. Ce mai protestări de iubire ! Ce demonstrații de prietenie ! Ce reminiscențe de confrăție a armelor (terminată prin răpirea Basarabiei) și ce mai telegrame :

* Nu mă pot întinde aici asupra politicii externe. Asupra acestui subiect vorbesc mai pe larg în capitolul următor.

telegrame de felicitare, telegrame de inaugurare, telegrame de condoleanțe ! Ce cadouri și ce mai deputății militare ! Rusia ne trimite cruci și ordine presărate cu diamante, ne trimite un baston de mareșal împodobit cu briliante și ne trimite și un veritabil unchi de țar, un adevărat Romanov, din seculara fabrică imperială moscovită.

Bineînțeles că în aceeași vreme merge și lucrătura politică. E o lucrătură grosolană, făcută nu cu ață albă, ci cu adevărate frînghii rusești, încît doar diplomații n-o văd. Nouă Rusia ne spune că avem perfectă dreptate, că trebuie să cerem vîrtos compensații și că putem conta pe concursul dumneaei dezinteresat. Bulgariei îi spune că poate conta pe concursul ei de rudă de sînge și să nu care cumva să ne cedeze Silistra, căci de ea sînt legate reminiscențe istorice rusești. Iar Europei Rusia îi spune ca să ne lase pe amîndouă în grija ei, că ne împacă ea bine, se pricepe ea doară la meșteșugul acesta, că, de cînd a făcut-o dumnezeu, tot numai la pace și la liniște s-a gîndit și numai de ele a avut parte.

Evident că în sine tîrcoalele acestea ale Rusiei nu ne sînt primejdioase ; dar e primejdioasă impresia favorabilă pe care ele încep s-o producă asupra opiniei noastre publice, adică asupra celor cîteva mii de oameni care se ocupă la noi cu politica. Și, din nenorocire, nu numai asupra acestora, ci și asupra înșiși guvernanților noștri. În adevăr, ce înseamnă acest fapt, chiar făcînd parte subtilităților diplomatice, că însăși România a cerut ca judecata conflictului româno-bulgar să se facă tocmai la Petersburg ?

E cunoscuta fabulă a vulpii și a iepurelui care s-au dus în vizuina ursului să stea la judecată.

„Știți fabula pînă la sfîrșit ? E veche și plină de învățăminte“ : ursul i-a primit cu cinste, i-a judecat pe dreptate, i-a împăcat frumos și pe urmă le-a luat pieile amîndurora drept cheltuieli de judecată.

Tîrcoalele asidue, zvîrcolirile frenetice ale Rusiei sînt dealtfel perfect explicabile — de cînd cu conflictul româno-bulgar sînt în joc unele din cele mai importante interese ale ei de expansiune imperialistă. Pentru Rusia e aici vorba de Dardanele, a căror stăpînire ar preface Marea Neagră într-un lac rusesc, e vorba de Constantinopole și de ieșirea în Mediterană.

Şi mai departe ?

Şi mai departe începe domeniul fanteziilor febrile ale panslavismului şi ale prorocilor lui, cum e visul mult cunoscutului slavofil Danilevski : Roma, în care se încoronează ţarii viitorului... dacă pînă atunci va mai rămîne vreo urmă de ţar.

Dar, lăsînd la o parte utopiile panslaviste, fapt e că Constantinopolul şi Dardanelele formează de secole obiectul de rîvnire lacomă al Rusiei. Drumul într-acolo însă duce pe deasupra României strivite şi a Bulgariei mutilate.

Iată de ce aceste două ţări trebuie să fie înţelese şi strîns unite.

Şi, dacă un bloc format din aceste ţări ar fi o piedică puternică împotriva expansiunii cuceritoare a Rusiei în drumul Constantinopolului, alianţa acestor două ţări mici cu Austria, în scopul arătat mai sus, ar constitui o piedică formidabilă, o piedică de neînvins.

Se înţelege deci uşor ce mare interes are Rusia ca Bulgaria şi România să nu cadă la înţelegere, ci să rămînă învrăjbite. Anexarea unei provincii bulgăreşti ar face, prin urmare, numai jocul Rusiei.

Şi România, anexînd cu arma în mînă Silistra ş.c.l., după cum o îndeamnă rectificatorii noştri, nu numai că s-ar învrăjbi cu Bulgaria, dar politiceşte ar zvîrli-o în braţele Rusiei.

E o alianţă nefirească aceasta, se înţelege. Dar alianţa Republicii democratice Franceze cu autocrata şi asiatica Rusie este ea firească ? Bismarck a fost acela care, anexînd brutal Alsacia şi Lorena, a zvîrlit Franţa în braţele Rusiei. De atunci, Franţa a dat Rusiei 15 miliarde de franci, graţie cărora a putut să se menţină absolutismul ţarist, de atunci au început înarmările excesive, care au ajuns astăzi atît de mari încît strivesc toate statele europene sub povara lor, de atunci toate marile state civilizate ale Europei, şi mai mult decît toate însăşi Germania, trăiesc sub ameninţarea perpetuă a unui război general, care ar fi un dezastru pentru civilizaţia lumii.

Prevedere adîncă de mare om de stat, n-ai ce-i face !

Întru cît ne priveşte, apoi, după ce Bulgaria va fi zvîrlită în braţele Rusiei şi va deveni aliata ei, poziţia noastră între Bulgaria vrăjmaşă şi Rusia... prietenă va fi puţin de invidiat.

În adevăr, blocul care ar trebui să fie format între Austria, România şi Bulgaria, ca o piedică formidabilă în drumul expansiunii cuceritoare a Rusiei şi care e de un interes vital pentru noi, blocul acesta ar fi grav compromis. De o parte, am avea trecerea Bulgariei... dincolo, ceea ce este, desigur, foarte important. Pe de altă parte, însemnătatea şi rolul însăşi al ţării noastre în înţelegerea cu Austria ar scădea foarte mult, deoarece forţele noastre ar fi contrabalansate şi neutralizate prin forţele Bulgariei. Şi astfel, prinşi între Rusia şi Bulgaria, cu o importanţă scăzută pentru Austria, am ajunge la discreţia acesteia din urmă.

Ar fi o politică detestabilă aceasta !

Din punctul de vedere al orientării politice, prin anexarea plănuită ar pierde mult ţara noastră, ar pierde mult Bulgaria, ar pierde Austria şi ar cîştiga, ar cîştiga mult Rusia.

Şi adevărul este acesta : anexarea provinciei bulgăreşti Turtucaia-Silistra-Balcic ar fi un strălucit succes al diplomaţiei... ruseşti.

*

Un alt rău însemnat care ar rezulta pentru ţara noastră din anexarea cu forţa armată a unei provincii bulgăreşti e că prin pasul acesta am compromite foarte mult realizarea propriilor noastre revendicări naţionale.

Într-adevăr, pînă acum mîinile ne-au fost curate, n-am jefuit, n-am cucerit pe nimeni, nu stăpînim nici un neam străin împotriva voinţei lui, am fost victima unor mari nedreptăţi istorice, noi n-am făcut nici o victimă. De aceea, senini, cu conştiinţa perfect împăcată, în plenitudinea dreptului nostru, putem formula revendicările noastre, le putem formula în virtutea dreptăţii şi echităţii, în virtutea dreptului imprescriptibil al unui popor de a trăi nesupărat şi de-sine-stătător în marginile sale etnice. Azi putem protesta cu toată energia pe care o dă conştiinţa unei cauze drepte împotriva nedreptăţii ce ni s-a făcut, împotriva răpirii şi îmbucătăţirii ţării. Mîine, anexînd cu mîna armată Silistra ş.c.l., noi nu mai putem avea aceeaşi seninătate, acelaşi cuget curat în formularea revendicărilor noastre.

Revendicările noastre n-ar mai avea același răsunet și putere, protestările noastre aceeași sinceritate și eficacitate.

O, știu prea bine că toate aceste cuvinte de dreptate, de echitate, de drepturi imprescriptibile ale popoarelor nu mai sînt la modă azi, în epoca cadrilateră. De cînd cu războiul balcanic, a răsărit în țara noastră o pleiadă întreagă de oameni politici improvizați, care cer o politică energică, realistă, agresivă, lipsită de sentimentalitate fadă și umanitarism simplist și, mai ales, lipsită de naivitate. În epoca politicii agresive și pozitive, din toate drepturile, acela care mai contează e dreptul pumnului sau dreptul celui mai tare; restul sînt clișee șterse și învechite, bune de dus la muzeu.

De cînd cu nenorocitul conflict româno-bulgar ne-a fost dat să auzim într-una și să citim în presa noastră că ceea ce contează și ceea ce trebuie să ne intereseze e numai faptul dacă teritoriul Turtucaia-Silistra-Balcic are pentru noi o reală importanță strategică. Dacă are, atunci să-l luăm pur și simplu, cu binele dacă se poate, cu armele dacă nu se poate altfel; ce mai atîta tura-vura? Într-adevăr, procedeul e de o simplicitate ideală. Guvernul rusesc întreabă la statul său major: are ori n-are Moldova importanță strategică pentru armata rusească? Statul-major răspunde că, într-un eventual război cu Austria, Moldova ar avea o foarte mare importanță strategică pentru Rusia. „Ei bine — zice guvernul rusesc —, atunci s-o luăm, ce mai atîta tura-vura".

Ceea ce nu bagă de seamă gravii noștri oameni politici improvizați e că, prin asemenea procedee fără „tura-vura", noi am justifica și am provoca procedee la fel îndreptate împotriva noastră; ceea ce nu bagă d-lor de seamă e că noi putem întrebuința acest procedeu odată pentru totdeauna, pe cînd alții l-au întrebuințat de atîtea ori împotriva noastră și sînt în stare să-l mai întrebuințeze încă de multe ori și în viitor. Dar ceea ce mai ales nu bagă de seamă d-lor e că procedeele și argumentele acestea, ca și întreaga ideație și mentalitate „realistă", brutală și agresivă, folosesc într-adevăr mult statelor celor mari, celor cu politică de expansiune imperialistă, dar sînt foarte păgubitoare unui stat ca al nostru, căruia îi e indicată o politică de defensivă națională *. La rigoare, aș mai înțelege să se exalteze această politică realistă, brutală și să se invoce dreptul pumnului în Bulgaria, care a găsit în drumul realizării revendicărilor ei naționale un regim (nu un popor) slab, corupt, putred, muribund; dar să fii o țară mică, așezată între doi coloși — ca Rusia și Austria —, care ți-au răpit jumătate din bunurile tale, fără să te poți măcar opune și să justifici tu însuți, să exaltezi tu însuți politica brutală și agresivă, să invoci tu însuți dreptul celui mai tare, dreptul pumnului, asta cu adevărat e culmea nesimplicitățíi ** logice și culmea nenaivității ** politice practice.

Realizarea revendicărilor noastre naționale nu poate fi decît rezultatul unei evoluții pașnice. Soluția războinică e exclusă, și aceasta din mai multe motive. Mai întîi, ceea ce exclude din capul locului soluția războinică pentru România e faptul că ea găsește în drumul revendicărilor sale naționale doi coloși, Rusia și Austria. Dar și în afară de aceasta războiul european devine, din fericire, din ce în ce mai puțin posibil, după cum am arătat mai sus, și în sfîrșit un război european ar fi astăzi o nenorocire și un dezastru atît de imens încît rezultatul acesta n-ar mai putea fi compensat prin unele urmări eventual chiar bune ce-ar aduce după sine.

Nu mai puțin îndeplinirea revendicărilor naționale ca rezultat al dezvoltării *pașnice* a societăților moderne este sigură, cum se va vedea lămurit în altă parte. Realizarea idealului național al țării, ca și al altor țări europene nedreptățite și îmbucătățite, va rezulta fără cea mai mică îndoială din evoluția însăși a societăților moderne capitaliste; acest ideal se află în drumul evoluției sociale. Aceasta e marea speranță și marea lui forță. Dar una din principalele arme în lupta pentru ajungerea și rea-

---

* Cînd spun că aceste procedee și această metodă politică folosesc statelor mari, nu înțeleg de loc că folosesc popoarelor respective. Dimpotrivă. După cum am zis și mai sus, această politică imperialistă, brutală și agresivă, e chiar foarte păgubitoare popoarelor, care îi suportă toate neajunsurile și cheltuielile. Popoarele joacă aici, de obicei, rolul celui de-al treilea conviv, care se uită cum ospătează și benchetuiesc ceilalți doi și înghite în sec. Dar cel puțin statelor mari, așa cum sînt ele azi organizate, reprezentînd interesele claselor dominante, le folosește politica imperialistă, cu toate procedeele ei brutale, pe cînd nouă, chiar ca stat propriu-zis, aceeași politică ne-ar fi foarte dăunătoare.

** [Conform cu originalul].

lizarea acestui ideal e justiţia, e echitatea, *e dreptatea neîntinată* a cauzei. *In hoc signo vinces* *.

Şi tocmai de aceea trebuie căutat din toate puterile de a ţine armele acestea curate, de a nu le întina şi de a nu le compromite şi prin procedee brutale şi nedrepte. Aceia care îndeamnă ţara la asemenea procedee şi la anexări teritoriale pun în mîna ţării arme de care ea nu se va putea servi, care se pot întoarce împotriva ei şi o pot răni pe ea însăşi şi, în schimb, compromit acele arme de care ţara poate şi trebuie să se servească şi care trebuie s-o ducă la izbîndă.

În felul acesta, ei nu o înarmează mai bine, ci o dezarmează cu totul în lupta pentru realizarea idealului ei naţional.

Iată de ce d-l Radu Mandrea a avut atîta dreptate cînd a zis că prin brutala anexare a Silistrei ş.c.l., ţara şi-ar vinde drepturile ei de primogenitură naţională pe un blid de linte.

*

Un alt neajuns important care ar rezulta pentru ţara noastră prin anexarea ţinutului Turtucaia-Silistra-Balcic e următorul : Pînă acum n-am avut o chestie şi o problemă dobrogeană propriu-zise. Din cei 50 000 de bulgari care trăiesc în Dobrogea, cea mai mare parte au, desigur, simpatie latentă pentru Bulgaria ; ei formează însă, luaţi chiar în total, abia o mică minoritate din populaţia Dobrogei şi, în definitiv, un element iredentist bulgar propriu-zis ei nici n-au fost, nici nu sînt. Cu toate greşelile grave ce s-au făcut prin administrarea detestabilă a acestei provincii, cu toate că locuitorii ei au fost ţinuţi treizeci de ani fără drepturi politice, socotindu-i deci noi înşine ca o populaţie străină, totuşi bulgarii n-au devenit iredentişti propriu-zişi. Aceasta se explică foarte uşor prin faptul că bulgarii din Dobrogea au trecut sub stăpînirea română de sub stăpînirea turcească, deci niciodată nu s-au putut simţi anexaţi, cuceriţi, ci mai curînd eliberaţi de sub jugul turcesc.

Cu anexarea provinciei bulgăreşti se schimbă totul. Sînt acolo o sută de mii locuitori, dintre care marea majoritate bulgari. Aceştia nu trec sub stăpînirea ţării

* [În acest semn vei învinge.]

noastre de sub jug străin, ci sînt rupţi de la ţara lor, sînt cu adevărat cuceriţi, anexaţi. Ura, revolta, exasperarea acestora vor fi cu atît mai mari, cu cît ei sînt rupţi de la ţara lor, unde raporturile economico-sociale şi politice sînt mult mai democratice ca la noi, şi cu cît sînt anexaţi într-un moment atît de înălţător pentru ei, după un război victorios, în care ei înşişi şi-au vărsat sîngele şi cu preţul sîngelui vărsat şi-au realizat toate aspiraţiile naţionale. E neîndoielnic că pentru zeci de ani am avea în toţi aceşti bulgari nişte vrăjmaşi ireductibili. Şi e iarăşi sigur că aceşti bulgari, fanatizaţi împotriva noastră, vor atrage de partea lor şi restul conaţionalilor lor din Dobrogea. Am ajunge deci să avem în Dobrogea o populaţie bulgară impunător de mare şi ireductibil duşmană nouă, o chestie bulgaro-dobrogeană s-ar naşte astfel de la sine.

Că în astfel de împrejurări ar începe o puternică mişcare iredentistă nu mai încape îndoială. Ar începe lupta şi revolta de o parte, represiunea de cealaltă parte. Şi lupta aceasta, avînd în vedere atmosfera semiprimitivă în care s-ar petrece, ar putea uşor să degenereze în conflicte sîngeroase.

Şi atunci gîndiţi-vă ce încordare şi înăsprire de relaţii între ţara noastră şi Bulgaria şi, lucru la care nu se gîndesc oamenii noştri de stat, ce minunat prilej de intervenţie a Rusiei pentru protejarea fraţilor slavi de sub jugul României. Că Rusia, se ştie, nu poate suferi ca slavul să fie sub alt jug ca cel rusesc. Dealtfel, ea ar şti, în orice caz, să creeze asemenea conflicte oricînd ar avea nevoie de intervenţie.

Şi cîte greutăţi morale nu vor rezulta pentru revendicările noastre naţionale din această luptă iredentă şi de cîte ori nu vom fi prezentaţi ca barbari persecutori faţă de Europa occidentală !

O problemă şi o chestie naţională dobrogeană n-au existat pînă acum decît doar în imaginaţia înfierbîntată a şoviniştilor bulgari şi-n imaginaţia înfrigurată a şoviniştilor noştri ; după anexarea Silistrei ş.c.l., ea ar începe în adevăr să existe şi pentru bulgari şi pentru români şi ca obiect de preocupare pentru diplomaţia europeană.

De teama unui pericol imaginar am crea astfel un pericol real.

Și nu numai în politica externă, ci și în cea internă. Aceia care au trăit zilele și lunile triste care au urmat după omorîrea bietului Mihăileanu, aceia își pot face o idee aproximativă de ce ar însemna o asemenea luptă. Pe vremea aceea, toată atenția, toată grija țării era îndreptată asupra pericolului bulgar. Și un bragagiu bulgar venit într-un sat oarecare punea în pericol întreaga siguranță a statului român.

Și noi avem nevoie de o luptă lungă, pașnică, dar nu mai puțin intensă, tenace, încordată pentru transformarea întregului nostru organism social, pentru transformarea raporturilor economice, politice, morale, pentru însănătoșirea instituțiilor noastre de stat. Fără această luptă și fără această transformare rezultînd din ea, viața însăși a țării e în pericol.

Or, lupta internă, intranațională, reacționară și răufăcătoare împiedică totdeauna lupta progresivă și binefăcătoare pentru transformarea democratică a unei țări. O împiedică prin faptul că distrage de la aceasta din urmă toată atenția și sforțarea publică, o împiedică și prin faptul că lupta internă dintre națiuni și lupta de transformare democratică nu numai că nu sînt asemănătoare, ci sînt chiar diametral opuse.

Am auzit de atîtea ori cîntecul acesta : „Cînd siguranța însăși a statului e în pericol, atunci trebuie să tacă toate pasiunile, trebuie să înceteze toate luptele și să se stabilească un acord între toate partidele“.

Să poftești atunci să vorbești despre desființarea neoiobăgiei, despre sufragiul universal, despre transformarea democratică a vieții atît de viciate a statului !

Această din urmă luptă ar fi mult împiedicată și ar fi păcat...

*

Un alt neajuns, și unul din cele mai însemnate, care ar rezulta din anexarea brutală a unei provincii bulgărești ar fi că prin vrăjmășia acută ce s-ar crea între Bulgaria și țara noastră am fi nevoiți să ne înfundăm tot

mai mult și mai mult în militarism și în excesive cheltuieli militare. Vorbesc mai sus * asupra militarismului propriu-zis și a neajunsurilor la care dă naștere, aici voi spune numai cîteva cuvinte asupra excesivelor cheltuieli militare.

După anexarea ținutului Turtucaia-Silistra-Balcic, va trebui, din cauza vrăjmășiei latente pe care ne-o va păstra fatal Bulgaria, să fortificăm întreaga noastră graniță spre Bulgaria. Aceste fortificații, după evaluările oamenilor cu oarecare competență, pot să se ridice pînă la enorma sumă de cinci sute de milioane de franci. Pe urmă ne trebuie porturi militare întărite — alte zeci de milioane, apoi o flotă de război superioară celei bulgare — alte sute de milioane, mărirea contingentului armatei va costa alte milioane și alte milioane va costa corpul de armată pe care va trebui să-l ținem în Dobrogea. Pînă în cîțiva ani de zile va trebui să cheltuim cu fortificațiile, cu flota și cu întărirea porturilor etc. un miliard !

Un miliard !

Dar aceasta e fantastic, dar sub povara unor cheltuieli militare atît de enorme ar fi strivită o țară mult mai mare și mai bogată ca a noastră.

Un miliard ! Dar dacă am lua proporția și raportul producției noastre și, de pildă, al Germaniei, atunci miliardul nostru ar însemna pentru Germania 30 de miliarde cel puțin. Închipuiți-vă numai să îndrăznească un om de stat în Germania să vorbească de un surplus al cheltuielilor militare, pentru cîțiva ani, de treizeci de miliarde ! Dar aceasta ar părea tuturora grotesc și acel bărbat de stat ar dispărea pentru totdeauna din circulație. Și Germania e o țară capitalistă dezvoltată, pe cînd noi sîntem încă o țară eminamente agricolă, industria noastră e încă la începuturile ei și sîntem o țară eminamente săracă.

Am arătat în *Neoiobăgia* cît de săraci sîntem și tot acolo am arătat de unde provine iluzia atît de periculoasă a așa-zisei noastre bogății. Criza din urmă a arătat și celor orbi ce înseamnă bogăția noastră. Și în anii din urmă am avut doar o conjunctură economică extraordinar de favorabilă.

* În primul capitol.

Şi nu mulţumită nouă.

Noi n-am contribuit mai cu nimica la ea — ne-a dat-o de-a gata d-zeu şi piaţa mondială : cîţiva ani de-a rîndul excepţional de buni şi pe piaţa mondială preţul grînelor fabulos de ridicat. Şi noi, în loc să ne folosim de aceşti ani buni spre a ne mări producţia, căile de comunicaţie, în loc de a îndruma ţara pe calea reformelor, în special a celor agrare, şi a scoate pe ţăran din starea de mizerie animalică în care se zbate, în loc de aceasta, după obicei, am mărit foarte mult bugetul, am mărit mult bugetul militar şi acum sîntem pe drum de a ne înfunda în cheltuieli militare imense, în disproporţie absolută cu veniturile noastre, oricît de favorabili ani vom avea de acum înainte. Pentru orice om cu puţină competenţă în materie este clar ca lumina zilei că dacă n-am fi avut în anii din urmă o conjunctură economică atît de extraordinară n-am fi fost de loc în stare să suportăm bugetul de azi şi n-am fi fost în stare să facem extraordinarele cheltuieli militare pe care le-am făcut pînă acum. Şi noi am vrea să ne aventurăm în nişte cheltuieli militare formidabile, care n-ar fi în măsura puterii unei ţări de două ori mai mare şi mai bogată ca a noastră.

Dar dacă conjunctura economică devine mai puţin favorabilă sau defavorabilă de tot ?

Sînt speranţe şi argumente serioase că preţul grînelor nu va mai scădea, deşi nici aceasta nu e absolut garantat, dar ani agricoli răi vor mai veni, desigur, aceasta e absolut inevitabil într-o ţară agricolă ca a noastră, cu agricultura încă extensivă.

Şi atunci ce te faci ?

Ce te faci cu cheltuielile imense angajate în fortificaţii, flotă ş.a.m.d., cheltuieli care vor înghiţi toate resursele noastre, tot creditul nostru ? Ce te faci cînd vor sosi anii cei răi ? Şi doar cheltuielile acestea se fac în vederea unui război, şi războiul cere bani, bani şi iar bani ; dacă ar surveni într-un an rău, cu ce-l duci atunci, avînd tot creditul şi toate resursele ţării deja angajate ?

Şi, afară de aceasta, de unde să luăm, nu mai vorbim de fantasticul miliard, dar măcar cele cîteva sute de milioane pentru cheltuielile militare extraordinare ? Fiind

o ţară agricolă, se va lua din agricultură, prin urmare în primul rînd de la ţăran. Vasăzică iar de la ţăran. Bine, dar parcă era vorba că ţăranului trebuie să-i mai dăm, să-i mai uşurăm sarcinile, să-l scoatem din mizeria animalică de neoiobag în care zace. Şi iată acum, în loc să-i îmbunătăţim soarta, fără de care însăşi apărarea ţării e compromisă, îi vom pune în spinare alte sarcini, imens de grele, care vor duce şi mai curînd la degenerarea lui fizică şi morală, şi atunci la ce ne vor servi fortăreţele, forturile şi flotele, pentru că cu un soldat cu mintea întunecată, istovit de mizerie, chinuit de boli, nu poţi duce un război modern.

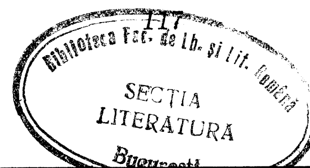
Patrioţii noştri, în tiradele lor, declară că de acum înainte trebuie să dăm cu grămada, să dăm totul pentru armată. Acela însă care nu face tirade patriotice de paradă şi care a învăţat ceva carte şi are puţină dreaptă judecată, acela ştie bine că cheltuielile militare trebuie să aibă o anumită margine, condiţionată de starea economică-socială a unei ţări. Dacă treci această margine, atunci dezorganizezi economiceşte ţara şi ipso-facto puterea ei de rezistenţă şi puterea ei de apărare naţională. Şi noi, prin cheltuielile militare ce ne pregătim să facem în urma conflictului cu Bulgaria, întrecem orice margine.

Ne vom întoarce altă dată la subiectul acesta, el fiind de aşa mare importanţă. Dar şi din cele zise pînă aici rezultă clar următoarele : foloasele strategice care ar urma pentru ţară din anexarea Silistrei ş.c.l. nu compensează nici pe departe pagubele reprezentate de acel plus de cîteva sute de milioane cît va trebui să se cheltuiască pe urma acestei anexări şi nu le compensează nici măcar din punctul de vedere al apărării ţării propriu-zise.

Şi acesta n-ar fi doar unicul mare neajuns al anexării — am văzut atîtea altele.

*

Am terminat. Ştim că cele spuse mai sus nu vor fi pricepute de mulţi în adevăratul lor înţeles. Nu vor fi pricepute ca dorinţa imperioasă de a spune ţării, spre binele ei, tot adevărul acum, cînd ea se găseşte la o

cotitură a istoriei ei. Și nici ca o dorință sinceră de a ajuta, în marginile modestelor noastre puteri, la apropierea dintre două țări menite să trăiască în înțelegere.

Vor fi înțelese de unii ca argumente aduse de un străin de neam, Bulgariei, împotriva țării.

Ei, ce poți face în cazul acesta decît să urmezi sfatul marelui florentin :

Segui il tuo corso...

C. Dobrogeanu-Gherea

VIITORUL SOCIAL *(BUCUREȘTI), SERIA A II-A, ANUL II, NR. 1 ȘI 2, MARTIE ȘI APRILIE 1913, P. 6—33.*

SOCIAL-DEMOCRAȚIA ȘI EPOCA CADRILATERĂ

I

Unde sînt simpliștii

Socialismul, ca concepție socială, se deosebește de toate celelalte concepții, după cum și interesele claselor pe care le reprezintă — clasele muncitoare — se deosebesc de interesele claselor suprapuse, exploatatoare.

Între unele și celelalte e un antagonism ireductibil, o prăpastie și tot astfel e o deosebire ireductibilă, o adevărată prăpastie între concepția socialistă și toate celelalte concepții din societățile moderne.

Acest fapt a făcut pe întemeietorii socialismului modern să spună că față de partidul socialist toate celelalte partide formează o masă reacționară. Și, tot așa, față de concepția socialistă toate celelalte concepții sînt necesarmente reacționare.

Totuși, în marea complexitate și varietate de organizație a societății moderne, unele clase și grupări sociale se apropie mai mult de clasele muncitoare, altele mai puțin, unele sînt mai mult antagonice claselor muncitoare, altele mai puțin. Există chiar clase și grupări sociale intermediare pe care nu știi bine printre care clase sau grupări sociale să le numeri : printre cele exploatate sau printre cele exploatatoare.

Tot așa și între concepțiile sociale unele sînt mai apropiate de socialism, mai favorabile lui, altele mai depărtate, mai antagonice lui — după interesele claselor și grupărilor sociale ale căror reflexe și expresiune sînt aceste concepții sociale. Aceasta face ca în timpurile normale, în vremurile de dezvoltare obișnuită și pașnică a societății, deosebirile ascuțite dintre socialism și con-

cepţiile democratice mai apropiate de el să devină mai puţin tranşante, prăpastia existentă între ele să devină mai puţin vădită.

În special se întîmplă aceasta în ţările înapoiate, unde diferenţierea claselor e mai puţin tranşantă şi clară, cum e, între altele, şi ţara noastră. Aci poate să vină o vreme, cum a fost la noi aceea a vechii mişcări socialiste, cînd toată lumea să devină mai mult sau mai puţin socialistă, cînd hotarele şi demarcaţiunea clară dintre socialism şi democratismul nebulos să se şteargă pînă într-atîta încît „în vremea noastră, domnul meu, cine nu e socialist? Cu toţii sîntem într-un fel sau altul socialişti".

Dar iată, în această idilă de semisocialism universal, vine un moment critic, produs de vreo epocă tulburătoare, o epocă critică de dezvoltare socială : o epocă zguduitoare de prefacere fie a raporturilor interne, fie a raporturilor externe ale societăţii. Această epocă critică de dezvoltare şi zguduire socială schimbă configuraţia politico-socială a unei ţări, după cum zguduirile seismice îi schimbă configuraţia fizică, geografică.

Aceste epoci critice de dezvoltare socială adîncesc antagonismele, fac mai tranşante deosebirile de clasă, înăspresc luptele, exasperează pasiunile, creează alte orientări politice şi sociale de partide, aşezăminte ş.a.m.d.

Pentru socialism şi socialişti, aceste epoci critice de dezvoltare au acelaşi rezultat : ei rămîn izolaţi, singuri în faţa tuturor celorlalte partide, grupări şi concepţii sociale. Tot ce desparte şi deosebeşte partidul socialist şi concepţia socialistă de toate celelalte partide şi concepţii iese la suprafaţă, tot ce eventual ar putea să le apropie dispare la fund. Dincoace partidul socialist şi concepţia socialistă, dincolo celelalte partide şi concepţii, iar între ele o prăpastie.

Se înţelege că unul din rezultatele acestei noi configuraţii politice şi ale acestei noi situaţii a socialismului şi a socialiştilor e o recrudescenţă nouă de luptă şi de ură împotriva acestora. Acolo unde întocmirile politico-sociale o permit, această recrudescenţă de luptă şi de ură se preface în persecuţii, prigoniri sălbatice, iar unde nu — în avalanşe de invective, mustrări şi învinuiri.

Şi invectivele şi învinuirile sînt mai totdeauna aceleaşi — ceea ce arată că inventivitatea minţii omeneşti e destul de mărginită.

Pentru cei mai neîmpăcaţi şi brutali adversari ai socialismului şi ai socialiştilor — cînd epoca critică priveşte raporturile externe ale societăţii —, aceştia sînt pur şi simplu oameni vînduţi străinului, agenţi ai străinătăţii. Pentru adversarii mai puţin brutali şi mai scrupuloşi, socialiştii nu sînt vînduţi, dar sînt agenţi inconştienţi ai străinismului, instrumente inconştiente în mîinile străinătăţii. Pentru adversarii democraţi, sau pentru cei cari au fost şi ei odată şi odată socialişti şi deci ştiu cît de infamă e învinuirea de mai sus, pentru ei socialiştii sînt nişte simplişti, prizonieri ai unor formule socialiste rigide şi rău digerate, utopişti umanitari naivi, papă-lapte sentimentali etc.

Pentru ţara noastră, epoca prin care trecem acuma e tocmai o epocă critică de dezvoltare, ca cele de care vorbim mai sus. Această epocă a rezultat din zguduirea formidabilă produsă de războiul balcanic şi e manifestată prin diferendul şi conflictul româno-bular. Epoca aceasta a ţării noastre ar putea să poarte numele de *epoca cadrilateră.*

Se înţelege că şi rezultatele pe care le-a produs această epocă critică în ceea ce priveşte socialismul sînt tocmai cele arătate mai sus. Pe cînd în ajun concepţia socialistă era încă mai mult sau mai puţin acceptabilă, „bineînţeles, pentru viitor, şi un viitor foarte depărtat", pe cînd în ajun încă se putea sta cu socialiştii de vorbă, „bineînţeles, abstracţie făcînd de utopiile lor", deodată, după apariţia epocii cadrilatere, socialismul a devenit o doctrină extrem de periculoasă siguranţei şi existenţei chiar a statului român, iar socialiştii, dacă nu sînt chiar de-a dreptul vînduţi străinilor, şi anume bulgarilor, apoi în orice caz sînt nişte instrumente inconştiente în mîinile acelorași bulgari sau cel puţin nişte simplişti naivi, prizonieri ai unor formule socialiste rigide.

Totul se petrece ca şi cum ar fi fost aranjat dinainte, după un anumit program. Istoria se repetă de multe ori şi încă cu o monotonie dezasperantă.

Dar în această desfăşurare obişnuită de evenimente, la care orice socialist conştient trebuia să se aştepte, după apariţia epocii cadrilatere, s-au petrecut şi unele evenimente neaşteptate şi, mai ales, neplăcute. Unul dintre acestea e următorul : Ziarul „Adevărul", aliatul de ieri al socialiştilor, ziarul cu care socialiştii au dus împreună

atîtea lupte crîncene, ziarul acesta, în urma zguduirii produse de epoca cadrilateră, a fost mutat, întru cît privește conflictul româno-bulgar, pe malul celălalt.

E foarte de înțeles că această mutare neașteptată a produs între socialiști uimire la început, indispoziție și oarecare supărare pe urmă, pe care socialiștii au și început s-o manifeste, deși, drept vorbind, foarte blajin și moderat.

„Adevărul“, care nu suferă nici o contrazicere, s-a supărat la rîndul lui, ceea ce e iarăși foarte explicabil, și a început să trateze pe socialiști de simpliști, naivi, robi ai formulelor socialiste rău digerate.

Și iată cum conflictul româno-bulgar a produs un alt conflict : între „Adevărul“ și socialismul român.

Epoca cadrilateră, prin care trecem acuma, e o epocă tulburătoare de orizonturi și de vedere clară a oamenilor și a lucrurilor. Această epocă a încurcat așa de mult limbile, a întunecat într-atîta înțelesul limpede al lucrurilor încît socotesc că e de multă utilitate să dau aici cîteva lămuriri asupra atitudinii noastre față de problemele pe care le-a resuscitat această epocă, să expun atitudinea și tactica noastră față de problema noastră națională, atitudinea și tactica noastră socialistă față de războaiele moderne, antimilitarismul nostru, atitudinea noastră față de conflictul româno-bulgar și, în cîteva cuvinte măcar, să arăt care trebuie să fie politica noastră exterioară din punctul nostru de vedere socialist. Se înțelege că toate aceste lămuriri, în spațiul restrîns de care dispun, nu pot fi date decît numai în cîteva cuvinte. Pentru o mai largă expunere nici nu se pretează epoca noastră cadrilateră.

*

Înainte de a intra în fondul acestor lămuriri, să vedem cum motivează „Adevărul“ felul său de a vedea în conflictul româno-bulgar și în ce și pentru ce se deosebește de socialiști în această privință. Pentru aceasta citez aci aproape în întregime un articol al prietenului meu B.,* prim-redactor al „Adevărului“, intitulat : *Dreptul celui mai tare*.

* [Brănișteanu].

„În politică în general, dar mai ales în cea externă, sentimentalismul e cu totul exclus. O fi aceasta regretabil și urît, căci, desigur, mai omenesc și mai estetic ar fi ca și între popoare simțirea să-și aibă cuvîntul și însemnarea, dar, de vreme ce în starea actuală a dezvoltării societății omenești altfel se petrec lucrurile, nu vedem pentru ce am începe cu îndreptarea acolo unde interesele țării noastre se ciocnesc cu cele ale alteia.

Oare bulgarii și aliații lor, în tratativele cu Turcia, au manifestat cel mai neînsemnat sentimentalism ? Oare au făcut cea mai mică concesiune ? Oare au cedat măcar un pas din ceea ce forța brutală le-a asigurat sau ar putea să le mai asigure în viitor ?

Iată problema Adrianopolului“.

. . . .

„Unde e sentimentalismul puterilor europene în acest moment ?

Germania, care a stors sîngele Turciei, a legănat-o în iluzia concursului și ajutorului ei, Germania vine și îndeamnă la predarea Adrianopolului ! Tot așa Anglia, care poza în protectoare a musulmanilor, și celelalte puteri le secondează pe acestea. Franța, republicana și nobila Franță, este în fruntea predicatorilor nedreptății și la remorca țarismului autocrat, care are, desigur, la activul său cel puțin atîtea păcate cîte a avut dinastia ludovicilor !

Popoarele aliate, bulgari, sîrbi și greci, măcelăresc cu sutele de mii pe musulmani fără ca Europa să protesteze măcar. Iar unde nu mai au musulmani de măcelărit fiecare aliat măcelărește pe conaționalii aliaților săi căzuți sub stăpînirea sa. Și Europa tace.

Și numai cînd vine România și cere ce crede că i se cuvine, că-i trebuie pentru liniștita sa existență, i se aruncă între picioare ideile umanitare și frazeologia sentimentală. Și noi să ne pretăm acestui joc ?

Avem și noi idealul măreț al unei omeniri eliberate de jugul tuturor prejudecăților, și în primul rînd de nevoia războaielor. Acest ideal al tinereții noastre, neștirbit în sufletul nostru acum, cînd sîntem în vîrsta bărbăției, nu permitem nimănui să ni-l conteste. Dar noi înțelegem să aplicăm țării noastre criteriul pe care-l aplicăm și altora și să credem că ce e bun pen-

tru Bulgaria și Europa marilor puteri se cuvine și țării noastre, pe care, tocmai pentru că urmărim un atît de măreț ideal, o dorim mare și mai ales plină de prestigiu".

La acest articol, directorul „Adevărului", prietenul meu Mille, în polemică cu socialiștii, a adus cîteva afirmații și argumente noi.

„Prin urmare — zice Mille —, noi care nu guvernăm țara ce putem spune acelora care în această clipă au această grea răspundere? Le spunem că în prima linie interesul țării noastre este să ne înțelegem pașnic cu bulgarii, fiindcă de la această înțelegere depinde viitoarea noastră orientare spre politica de libertate și de ideal național. Dar dacă aceasta nu e cu putință, dacă dînșii cred că, pînă s-o face înfrățirea popoarelor din orientul Europei, e de primă necesitate să căpătăm o fruntarie care să ne asigure pacea, n-au decît să procedeze cu energie să se valorifice acest drept de existență al țării...". *„Dar România cere un pămînt bulgar* (subliniat de Mille) — ni se poate spune de aceiași simpliști, pentru care principiile socialiste nu sînt încă digerate perfect. Ei, ș-apoi? Parcă Bulgaria, cerînd Adrianopolul, nu cere pămînt turcesc? Parcă sîrbii nu revendică pămînt albanez? Cît timp pacea nu va exista între popoare, dreptul pumnului va fi arbitru. Între state singura rațiune va fi nu dreptatea, ci necesitatea".

Am reprodus aproape în întregime articolașul d-lui B. și o parte din articolul lui Mille. Sînt documente caracteristice ale timpului prin care trecem.

Mai întîi, ceea ce sare în ochi e completa și frapanta contrazicere a spiritului și principiilor din articolele citate cu mai tot ce s-a scris în „Adevărul" (dacă exceptăm iarăși nenorocita chestie bulgară) și, sper, și cu tot ce se va scrie de acum înainte. Pe baza unor astfel de vederi și principii, o gazetă democrată nu poate exista trei zile.

Și ce motiv a putut conduce pe doi ziariști democrați de valoarea d-lor să cadă în contrazicere flagrantă cu ceea ce au scris altădată?

Motivul, ne spune directorul „Adevărului", e simțul datoriei către țară. Motivul, ne spune primul redactor al „Adevărului", e că el „dorește o țară mare și mai ales plină de prestigiu".

Sper că d-lor nu ne vor contesta aceeași dorință. Și noi, socialiștii, dorim cu toții o Românie mare, glorioasă, fericită și plină de prestigiu. Decît că e o atît de mare deosebire în felul cum sînt înțeleși acești termeni: *mare, glorios, fericit, prestigiu* de feluritele concepții sociale. Și aici, ca în multe altele, e o mare deosebire între înțelesul socialist și cel burghez. Dar, oricum i-am înțelege, chiar în sensul cel mai burghez — de sensul socialist nu mai vorbim —, și încă, prin felul cum e pusă de d-lor problema relațiilor dintre națiuni, țara noastră nu e servită, ci deservită și păgubită în cel mai mare grad. „Dreptul celui mai tare", „dreptul pumnului și al necesității" servă în adevăr, dar țărilor mari și tari, țărilor acaparatoare. În virtutea acestui drept a fost împărțită Polonia, în virtutea acestui drept ne-au fost luate Bucovina și Basarabia, în virtutea acestui drept nedrept sînt sugrumate toate țările mici de cele mari și puternice.

Dar, răspunde „Adevărul", noi nu aprobăm deloc acest drept brutal al celui mai tare și dreptul pumnului. Avem și noi idealul măreț al unei omeniri eliberate de nevoia războaielor, un ideal de pace și înfrățire între națiuni, dar vorba e că acum domnesc cu totul alte norme de relații între ele, norme de siluire, de drept al pumnului și al celui mai tare, și trebuie deci să aplicăm aceleași norme și țării, altfel am fi naivi și simpliști, ca socialiștii noștri.

Dar, zicem la rîndul nostru, cum ar putea să dispară vreodată normele banditești din relațiile internaționale dacă n-am protesta și n-am lucra împotriva lor? De cînd oare simplul fapt al existenței unui fenomen social îi dă drept de inviolabilitate? Dacă, sub cuvînt că anumite nedreptăți și anomalii sociale există nu numai la noi, ci și în alte țări, nu le-am ataca și n-am lupta împotriva lor, ele n-ar mai dispărea niciodată, întreaga evoluție și tot progresul omenirii ar fi oprite în loc — ceea ce ar însemna pur și simplu moartea societății ca atare.

Dar, va exclama prietenul Mille: Cum, nu e adevărat că în relațiile dintre națiuni domnește dreptul pumnului, și nu pacea și frăția cum ar dori socialiștii? Se înțelege că e așa, și tocmai de aceea, tocmai pentru că astfel de anomalii există, trebuie să luptăm împotriva

lor. Dacă n-ar exista, n-ar fi nimeni nebun să lupte împotriva unor închipuiri.

Constatarea acestor fenomene sociale rele și monstruoase trebuie doar să ducă la luptă împotrivă-le, și nu la împăcare cu ele sub cuvînt că ele există pretutindeni.

Pentru directorul „Adevărului", diferendul dintre el și socialiști se prezintă cam astfel. D-sa, om practic și cu vederea clară a lucrurilor, vede realitatea vieții sociale așa cum este ea în adevăr, nu așa cum o visăm noi, și, în conformitate cu această vedere practică și clară a realității, își acordează activitatea sa politico-socială în general, aceea față de conflictul româno-bulgar în special. Socialiștii români însă văd lucrurile, cel puțin în cazul special al conflictului româno-bulgar, nu așa cum sînt ele în realitate, ci așa cum le visează ei și cum în adevăr vor fi odată în viitor. Utopiști naivi și simpliști, ei acordează activitatea lor actuală nu după realitatea de azi, ci după una care va exista odată. De aci fatal trebuie să rezulte neînțelegere, conflict.

Ar urma deci că obiectul și subiectul neînțelegerii le constituie vederea și constatarea clară a realității înconjurătoare.

Profundă eroare! Nimic mai greșit decît aceasta.

Realitatea socială, cu toate frumusețile ei, o vedem și o constatăm cu toții, aceasta nu e doar cine știe ce filozofie, iar socialiștii o văd, sper, mai clar și o constată mai cu vigoare decît oricine altul. Critica și analiza acestei realități constituie problema principală a concepției socialiste, a teoriei socialiste, iar apriga luptă practică împotriva acestei realități constituie doar ținta principală a întregii activități practice a socialismului militant. Cum s-ar putea dar ca tocmai socialiștii să n-o vadă, să ignoreze realitatea așa cum este ea?

Ceea ce constituie în adevăr deosebirea profundă și ireductibilă dintre socialism și celelalte concepții sociale, dintre social-democrație și toate celelalte partide nu e vederea clară și constatatoare a realității sociale, ci, cum am arătat în polemica mea cu sociologii de la „Viața românească", *atitudinea specială față cu această realitate socială*. Numai aici trebuie căutate și cauza și înțelesul diferendului dintre socialiști și „Adevărul".

Atitudinea socială respectivă a unui ins, a unei clase sociale, politica acesteia față de întreaga realitate înconjurătoare atîrnă de organizația socială, de poziția pe care o are acea clasă în organizația socială, de lupta de clase.

În această privință, în societățile moderne sînt cu deosebire interesante două tactici și atitudini sociale, două politici diferite, fundamental deosebite, față cu realitatea socială de azi: atitudinea socială, politica claselor stăpînitoare, neproducătoare, și atitudinea, politica socialistă a claselor conștiente dominate, producătoare. Fiecare dintre aceste două politici e rezultatul poziției în societate a claselor respective.

Aceste două atitudini sociale, aceste două politici sînt tot atîta de neîndoielnice, de clare și hotărîte pe cît sînt de antagonice una față de cealaltă. Fiecare din aceste atitudini și politici reflectă și reprezintă interesele materiale și morale ale claselor respective.

Între aceste două atitudini, două politici clare, consecvente, nesovăitoare, se plasează felurite alte atitudini sociale ale claselor intermediare, cuprinse între clasele stăpînitoare și cele stăpînite, atitudini mai mult sau mai puțin confuze, hibride, șovăitoare, inconsecvente, după cum sînt clasele și grupările sociale intermediare. Despre una din aceste atitudini, care, după terminologia consacrată la noi, am numi-o atitudine *generoasă*, vom vorbi mai jos. O atitudine intermediară, mai mult ori mai puțin similară, a adoptat-o și „Adevărul" în chestia conflictului nostru cu Bulgaria. Pe de o parte el a conservat, în concordanță cu propria sa politică din trecut și cu aceea a socialiștilor, o atitudine teoretică și morală negativă față de politica claselor stăpînitoare, față de războaiele și imperialismul banditesc al capitalismului modern. Aceasta în teorie.

În practică însă, în propriul nostru conflict cu Bulgaria, „Adevărul" a trecut cu totul dincolo, de partea claselor stăpînitoare și a politicii lor, a adoptat un punct de vedere și o atitudine în consecință, și aceasta pînă într-atît încît directorul „Adevărului" își exprimă chiar părerea (vezi mai sus) ca să se lase rezolvarea chestiei în seama oligarhiei noastre, că va ști ea doară ce și cum să lucreze spre binele patriei române. Se înțelege că o astfel de atitudine nu poate duce decît la cele mai mari inconsecvențe, confuzii, contraziceri. Și toate aces-

tea se oglindesc de minune în articolaşul primului redactor al „Adevărului“ : *Dreptul celui mai tare.*

„În politică în general, dar mai ales în cea externă, sentimentalismul e cu totul exclus“. Astfel începe autorul : aceasta e chiar teza fundamentală pe care o dezvoltă mai departe.

Sîntem de acord, decît am îndrăzni să întrebăm : de care anume politică vorbeşte autorul — de politica burghezo-capitalistă, a claselor stăpînitoare, sau de politica socialistă, a claselor proletare, a claselor muncitoare, stăpînite ? Dacă vorbeşte de politica dintîi, apoi se înţelege că are perfectă dreptate. Politica burghezo-capitalistă modernă, mai ales cea externă, exclude cu desăvîrşire orice sentimentalism, umanitarism sau idealism, e o politică numai de interese, şi anume politică a intereselor claselor stăpînitoare. Dacă d-sa vorbeşte însă de politica proletariatului, politica socialistă, politica claselor muncitoare, atunci greşeşte straşnic. Politica socialistă e de asemenea o politică de interese, şi anume o politică a intereselor claselor muncitoare, dar ea nu numai nu exclude, ci implică neapărat şi cu tot dinadinsul şi sentimentul dreptăţii, şi umanitarismul, şi idealismul. O politică externă proletară, socialistă, care ar exclude sentimentul dreptăţii, idealismul, umanitarismul din însăşi baza sa ar fi tot aşa de imposibilă, absurdă, ridicolă, după cum absurdă şi ridicolă ar fi o politică externă a claselor dominante bazată pe idealism, umanitarism şi sentimentalism.

Acestea-s adevăruri evidente, ştiute, aproape banale.

Şi acum întrebăm iarăşi : de care anume politică externă vorbeşte autorul cînd zice că ea exclude cu totul sentimentalismul ?

Evident că vorbeşte de politica oficială a claselor dominante ; despre cealaltă, despre politica proletară, socialistă, nici pomeneală nu e. Şi atunci e foarte clar. D-sa se aşază de partea politicii burghezo-capitaliste, face politica intereselor claselor stăpînitoare. Aşa fiind, face o politică cu totul potrivnică nouă, dar cu totul clară, consecventă, hotărîtă.

Dar nu, d-l B. nu vrea aşa. Ba ar socoti chiar ca o ofensă dacă i-ai spune că face politică burghezo-capitalistă şi deci opusă politicii proletare, socialiste. D-sa chiar în articolul de faţă scrie :

„Avem şi noi idealul măreţ al unei omeniri eliberate de jugul tuturor prejudecăţilor, şi în primul rînd de nevoia războaielor. Acest ideal al tinereţii noastre, neştirbit în sufletul nostru acum, cînd sîntem în vîrsta bărbăţiei, nu permitem nimănui să ni-l conteste“.

Dar atunci sîntem nedumeriţi cu totul.

Idealul despre care ne vorbeşte d-sa aici şi pe care nu permite nimănui să i-l conteste, idealul acesta „măreţ“ al dispariţiei războaielor şi înfrăţirii popoarelor e idealul şi, totodată, şi realitatea politicii socialiste.

Or, dacă are acest ideal — şi faţă cu categorica d-sale afirmare n-avem drept să ne îndoim —, un ideal *care constituie în aceeaşi vreme şi aspiraţiunile şi realitatea concretă a politicii socialiste,* d-sa trebuie să facă o politică sincer proletară şi socialistă.

Aceasta din urmă implică însă neapărat sentimentul dreptăţii, umanitarism, idealism.

Şi atunci ce te faci cu politica cealaltă practică, pozitivă, cadrilateră, care exclude orice sentiment şi orice ideal, politică pe care d-sa o anunţă şi o preconizează în fruntea articolului d-sale *Dreptul celui mai tare,* şi o preconizează prin toată atitudinea „Adevărului“ în chestia conflictului româno-bulgar ? Dacă se hotărăşte să facă politica din urmă, cea cadrilateră, atunci la ce-i serveşte şi ce caută idealul din tinereţe, pe care l-a păstrat neştirbit pînă la vîrsta bărbăţiei, din moment ce acest ideal, după propria d-sale mărturisire, *e cu totul exclus* din această politică ?

Sau poate că d-sa, pătruns de idealul politicii socialiste, vrea să facă realul politicii burgheze, să împace astfel pe una cu cealaltă ? Dar cum să împaci două politici care se exclud pînă într-atîta încît ceea ce elimină fatal una implică cu tot dinadinsul cealaltă ?

Dacă introduci idealismul, umanitarismul, sentimentul dreptăţii în politica modernă burghezo-capitalistă, aceasta devine ridicolă şi se duce de rîpă, iar dacă introduci în politica externă socialistă materialismul brutal al intereselor claselor dominante, atunci dispare aceasta din urmă.

În grea dilemă şi poziţie s-a pus prietenul B.

Fără îndoială, el e o inteligenţă clară şi un ziarist excelent, dar geniu să fie şi tot n-ar putea scăpa de toată confuziunea şi de toate contrazicerile şi inconsec-

venţele la care îl condamnă fatal însăşi poziţia imposibilă în care s-a băgat.

Astfel, de pildă, primul redactor al „Adevărului" înfierează în cuvinte energice şi cu talentul său obişnuit politica banditească a statelor mari faţă de Turcia, înfierează politica brutală de cucerire a statelor balcanice, iar ca rezultat al acestei înfierări recomandă ţării noastre o politică la fel. Cum se poate o contrazicere aşa de flagrantă la un om aşa de inteligent? Foarte natural: cuvintele de înfierare şi de revoltă sînt rezultatul idealului din tinereţe păstrat şi în vîrsta bărbăţiei, iar ceea ce practică se recomandă ţării e rezultatul mentalităţii şi politicii din epoca cadrilateră. Cum să nu iasă contrazicere? — Alta.

Autorul, chiar la primul cuvînt al articolului, exclude idealismul şi sentimentalismul din politică. Pe urmă, jenat se vede de atîta materialism, caută să justifice propria d-sale politică cadrilateră prin motivul etic şi idealist că doreşte o ţară mare şi plină de prestigiu: „tocmai pentru că urmărim un atît de măreţ ideal, o dorim mare şi mai ales plină de prestigiu".

Prestigiu!?

Noi vrem să anexăm o provincie bulgărească, bulgarii, bineînţeles, nu consimt. Aceasta se pare că înseamnă că sînt grav atinse demnitatea şi prestigiul ţării noastre! Şi gazetele noastre patriotice, inclusiv „Adevărul", luni de zile de-a rîndul, ne-au tot spus că de acuma înainte sînt grav angajate însăşi demnitatea şi prestigiul ţării.

Curioasă demnitate şi curios prestigiu!

Se înţelege, cînd amesteci „idealul măreţ" de altădată şi politica socialistă cu cea cadrilateristă, atunci trebuie să ajungi la astfel de concepţii curioase.

Încă una. După cum am văzut mai sus, d-sa vorbeşte cu multă revoltă sufletească despre politica banditească a statelor mari faţă de Turcia, despre politica de acaparare a statelor balcanice, care măcelăresc paşnica populaţie turcă sau se măcelăresc între ele la împărţirea prăzii. Faţă de toate acestea — zice autorul — „Europa tace". „Şi — urmează d-sa — numai cînd vine România şi cere ce crede că i se cuvine, că-i trebuie pentru liniştita sa existenţă, i se aruncă între picioare ideile umanitare şi frazeologia sentimentală".

„Şi noi să ne pretăm acestui joc?", exclamă d-sa indignat.

Ba să nu ne pretăm deloc. Cum să ne pretăm?

Auzi nedreptate! Alţii apucă cît pot, măcelăresc pe cine le iese înainte sau se măcelăresc ca orbii între ei, iar cînd, la rîndul nostru, vrem să apucăm şi noi ceva, şi pentru că nu ne lasă, vrem să facem şi noi cel puţin un războiaş şi ceva măcel, ni se aruncă între picioare ideile umanitare. Apoi să nu mori! mai ales cînd ai un ideal „atît de măreţ"!

Şi nu numai la contraziceri şi curiozităţi duce această atitudine intermediară şi dublă, ci şi la citarea neexactă sau trunchierea faptelor pozitive.

Astfel am văzut cum d-l B., vorbind de politica banditească a statelor mari, de ororile războiului balcanic, de măcelărirea populaţiilor paşnice etc., exclamă: „Şi Europa tace!". Dar aici, la rîndul nostru, exclamăm: Cum tace? Care Europă tace? Dacă vorbeşte de Europa oficială, apoi nu e nici o mirare că tace, deoarece în bună parte ea e marea vinovată de aceste masacre şi orori. Dar, în afară de această Europă, mai e o alta, cea democratică, Europa proletară şi socialistă, Europa popoarelor muncitoare conştiente. Această Europă nu numai că n-a tăcut, dar a protestat cu ultima energie. Această Europă s-a cutremurat de groază şi indignare în faţa măcelurilor balcanice şi le-a înfierat cu toată tăria, această Europă a demonstrat unde a putut şi cum a putut împotriva războiului şi împotriva politicii imperialiste a marilor puteri, această Europă a convocat Congresul de la Basel [21], care a dat cuvîntul de ordine că Europa democrată şi socialistă trebuie să se pună cu toate mijloacele ce-i stau la dispoziţie, chiar şi cele mai extreme, în calea războiului şi a politicii de acaparare — a aceleiaşi politici pe care o înfierează doar şi d-l B. Pe această Europă democrată şi socialistă, despre care primul redactor al „Adevărului" a vorbit o viaţă de om cu atîta căldură şi interes, acuma, sub influenţa epocii cadrilatere, a uitat-o pînă într-atîta încît nu pomeneşte de ea nici un cuvînt, parcă nici n-ar exista. Şi recunoaştem că trebuia s-o uite. Altfel, dacă vorbea şi de ea, nu mai putea trage concluziile pe care le-a tras din premisele d-sale şi nici să pună astfel de premise şi, în genere, nu mai putea să urmeze politica epocii cadrilatere.

De aceea a uitat-o și de aceea ne vorbește de „Germania care a stors sîngele Turciei“, dar nu pomenește nici un cuvînt de cealaltă Germanie, de cea proletară, care duce o luptă fără preget împotriva celei dintîi, din cauza politicii acesteia imperialiste, de acaparare și de stoarcere, nu pomenește de cealaltă Germanie, care, prin reprezentanții ei din parlament, demască și înfierează la fiecare pas politica aceasta de fier și sînge, cealaltă Germanie, care refuză pentru motivele acestea votarea bugetului și care refuză orice credit bugetar în scopuri coloniale acelei Germanii „care stoarce sîngele Turciei“.

Și, fiindcă sîntem la capitolul acestei Germanii de pace, muncă și înfrățire, vom aduce aici un fapt foarte sugestiv, foarte luminos și absolut convingător pentru cele ce discutăm. Acest fapt e incidentul Hildebrand, pe care d-l B. îl cunoaște tot așa de bine ca și mine.

Iată în ce constă acest incident.

Un membru al Partidului social-democrat german, savantul Hildebrand, care aparține dreptei partidului, așa-numiților revizioniști, a scris o lucrare economico-socială, de cercetare științifică, în care ajunge la concluzii ce justifică întrucîtva imperialismul german și politica lui de acaparare colonială. Argumentarea lui n-o putem reda aici, bineînțeles, în întregime, dar principalul lui argument e o veche cunoștință în țara noastră : alții fac așa, de ce să nu facem și noi ! Germania, zice Hildebrand, e o țară eminamente industrială, ca atare ea are neapărată nevoie de colonii — și ca debușeu pentru produsele sale, și ca furnizoare a materiilor prime pentru industrie. Pentru Germania deci, ca stat eminamente industrial, coloniile sînt o condiție de existență chiar ; și fiindcă alte state : Rusia, Anglia, Franța, Austria, Italia, acaparează colonii prin forța brutală și duc o politică așa-numită imperialistă, apoi ce rămîne Germaniei altceva de făcut decît să ducă și ea o politică asemănătoare ?

Biata, nenorocita și obidita Germanie !

Și care a fost rezultatul tipăririi acestei cărți ?

D-l B. îl știe ca și mine : congresul general al Partidului social-democrat din Germania întrunit în Chemnitz [22] l-a exclus pe Hildebrand din partid cu o majoritate zdrobitoare. Pur și simplu. Social-democrația

germană a spus, în esență, autorului acelei opere : Prietene Hildebrand ! Liber ești să te ocupi cu orice cercetări științifice, liber ești să ajungi la acele concluzii pe care ți le dictează cercetările tale și conștiința ta, liber ești să faci propagandă și prozeliți pentru cercetările tale și concluziile lor, dar fiindcă concluziile la care ajungi în cercetările tale sînt în dezacord complet cu vederile și linia de conduită a social-democrației germane, de aceea nu mai ai ce căuta între noi. Fără supărare !

Și, notați bine, am spus că Hildebrand a fost exclus din partid cu o majoritate zdrobitoare ; așa e, dar dezaprobat a fost nu de majoritatea Partidului social-democrat, ci de unanimitatea lui. Pentru că cei care au vorbit împotriva excluderii lui Hildebrand, niște membri marcanți ai partidului cum sînt Bernstein, David, Heine și alții, și-au sprijinit argumentarea pe faptul că o astfel de excludere ar însemna o netoleranță a partidului față de știință. În fața unor cercetări obiective, științifice se impune o altă atitudine ca în fața activității practice militante. Acesta e, după cum se vede, un argument destul de serios.

Dar toți oamenii de seamă care au vorbit împotriva excluderii lui Hildebrand începeau prin a se declara nesolidari și prin a dezaproba concluziile lui.

Iată un alt fapt, poate și mai sugestiv — cazul cunoscutului conducător al social-democrației italiene Leonida Bissolati. Bissolati nu e un cercetător de cabinet, ci un militant, un conducător, și unul dintre aceia care, împreună cu Turati, au întemeiat social-democrația italiană.

La începutul războiului tripolitan, Bissolati împreună cu toți socialiștii italieni au protestat, bineînțeles, împotriva atacului banditesc al Italiei împotriva Turciei și Tripolitaniei. Dar, odată războiul început, a început și Bissolati să toarne apă burgheză în vinul socialist : *războiul de acuma e început, de acuma situația e schimbată și, afară de asta, Italia nu poate nici ea să trăiască fără colonii, și dacă toți apucă colonii cu japca...* În sfîrșit, cunoaștem argumentarea asta.

Ca răspuns la această atitudine a lui Bissolati, social-democrația italiană l-a exclus din partid, l-a exclus pe Bissolati, care e unul din conducătorii și întemeietorii ei.

Şi ce urmează din aceste fapte atît de frapante ?

Urmează că social-democraţia internaţională, mondială, are o anume atitudine şi linie de conduită în politica internă, ca şi în cea externă. Această atitudine şi linie de conduită îi sînt dictate de interesele proletariatului, de lupta clasei proletare de o parte, de doctrina socialistă de altă parte. De la această atitudine şi de la această linie de conduită, ea nu se depărtează şi, mai ales, e ferm hotărîtă a nu suferi abateri grave în politica externă. Congresul internaţional de la Basel a confirmat încă o dată linia de conduită a social-democraţiei internaţionale şi, la acest congres, social-democraţiile a douăzeci şi patru de naţiuni civilizate au luat angajamentul solemn de a lucra din toate puterile şi cu toate mijloacele care le stau la îndemînă pentru a opri lăţirea războiului balcanic, pentru a împiedica generalizarea lui. Acest angajament privea, se înţelege, în primul rînd pe Austria şi Rusia, pe urmă pe celelalte state mari, şi pe urmă şi pe România.

Social-democraţia română n-a făcut decît să lucreze conform liniei de conduită a politicii proletare şi socialiste şi conform angajamentelor luate la Basel. Dacă aluneca oricît de puţin pe drumul pe care şi l-a croit „Adevărul", social-democraţia română se excludea ea însăşi de drept din Internaţionala socialistă pînă ce primul Congres internaţional socialist ar fi exclus-o de fapt.

O imputare s-ar putea într-adevăr face social-democraţiei române, şi anume că în toată campania ei antirăzboinică şi antişovină n-a desfăşurat nici destulă putere, nici destulă energie. Justificarea ei însă este că, din nenorocire, e încă prea slabă. Dar aici n-ai ce să-i faci. Partidul, ca şi omul, face ce poate.

II

Congresul de la Basel [23] şi „Viaţa românească"

Dacă vrem să găsim pilde mai demonstrative ale atitudinii intermediare şi duble de care vorbim mai sus, nu trebuie să le căutăm în „Adevărul", unde această atitudine a fost un accident produs de epoca cadrilateră, ci la o altă publicaţie — la revista ieşeană „Viaţa românească", unde ea formează o linie de conduită constantă.

O pildă caracteristică ne e dată, tot cu ocazia războiului balcanic, în numerele 11 şi 12 din 1912 ale acestei reviste, la rubrica *Miscellanea*, semnată P. Nicanor & Co. *.

Acest articolaş numai de 2—3 pagini e foarte caracteristic pentru întreaga sociologie poporanistă de la „Viaţa românească", reprezentată prin d-nii Şărcăleanu, Stere, Nicanor & Co. E caracteristic prin tonul grav, condescendent, protector, solemn cu care vorbeşte oamenilor şi noroadelor, e caracteristic prin metoda sa, e caracteristic prin vederile greşite, mai ales în ceea ce priveşte socialismul şi pe socialişti, şi e, în sfîrşit, caracteristic ca o pildă a atitudinii intermediare şi duble de care vorbim mai sus.

Cum am spus, sociologia poporanistă e scrisă de mai multe persoane, dar toate cele scrise în această privinţă seamănă aşa de mult între ele şi se repetă atît de des încît par a fi scrise de una şi aceeaşi persoană.

„În momentul — zice d-l Nicanor — în care mii de vieţi omeneşti îşi găseau sfîrşitul pe cîmpurile de luptă din Peninsula Balcanică, sub bolţile catedralei din Basel, delegaţii Internaţionalei europene stigmatizau prin fraze nobile şi calde războiul, care face atîtea victime azi şi pe acela care poate izbucni mîine. Cu puţine excepţii, presa şi reprezentanţii oficiali ai claselor stăpînitoare n-au găsit decît cuvinte de dispreţ sau de ironie pentru acest gest pe care milioane de muncitori au crezut că trebuie să-l facă în faţa lumii.

E, desigur, o doză considerabilă de bun-simţ realist şi robust în această atitudine, pe care o înţeleg, fără să o aprob. N-o aprob pentru că nu pot vedea în oameni ca Bebel, Jaurès, Vaillant, Ramsay MacDonald nişte trădători, cum cred unii, sau nişte simpli utopişti şi sentimentali primejdioşi, cum cred alţii.

Nu o dată în istorie, oamenii care credeau că înţeleg mai bine timpul lor n-au înţeles rostul tuturor sem-

* Îi previn pe cititorii mei care nu citesc revista ieşeană şi ar putea să vadă în cuvintele de mai sus o şarjă polemică : o astfel de rubrică lunară intitulată *Miscellanea* (pe româneşte talmeş-balmeş) există în adevăr în acea revistă şi că această rubrică e iscălită regulat en toutes lettres : P. Nicanor & Co.

nelor timpului lor. Cam aceeaşi atitudine aveau acum aproape două mii de ani bărbaţii pozitivi ai pozitivului Imperiu roman faţă de marea mişcare idealistă care trebuia să domine lumea. Şi, dacă marele iniţiator al acestei mişcări ar reapărea între noi, ar recunoaşte esenţa pură şi eternă a învăţăturii lui trăind în sufletul celor adunaţi la Basel, şi nu în războinicii reprezentanţi ai clericalismului de pretutindeni".

Am făcut înadins un citat atît de lung, ca să nu fim învinuiţi că trunchiem gîndirile sau judecăţile autorului.

La prima vedere şi mai ales pentru un cititor care nu cunoaşte sociologia revistei ieşene, prin cuvintele citate s-ar părea că vorbeşte, dacă nu chiar un socialist convins, apoi desigur un prieten cald al socialismului. În adevăr, d-l P. Nicanor vorbeşte în cuvinte înalte de socialism, de socialişti şi de acele milioane de lucrători care au trimis reprezentanţi la Congresul din Basel. Aceştia sînt adevăraţii creştini, moştenitorii veşnicelor adevăruri propovăduite de Crist. În sufletul lor trăieşte „esenţa pură şi eternă" a învăţăturii lui Crist. În cît priveşte pe protivnici, „războinicii, reprezentanţi ai clericalismului de pretutindeni", aceştia din urmă sînt comparaţi cu „bărbaţii pozitivi ai pozitivului Imperiu roman" (cu fariseii, am adăuga noi), cu prigonitorii creştinismului, care n-au priceput că nu practica lor pozitivă, ci idealitatea lui Crist va domina lumea.

Deci foarte bine şi frumos, şi d-l Nicanor & Co., pentru a fi consecvenţi, ar trebui ca împreună, ori fiecare în parte, să se *reînscrie* în clubul şi partidul socialist.

Aşa ar fi ; decît şi protivnicii socialismului — „reprezentanţii oficiali ai claselor stăpînitoare" — au şi ei *ceva* bun în atitudinea lor faţă de socialişti, şi anume : „o doză considerabilă de bun-simţ realist şi robust". Aşadar, atitudinea de acuma a protivnicilor ireductibili ai socialismului — „reprezentanţii oficiali ai claselor stăpînitoare" — nu e ca aceea de altădată a „bărbaţilor pozitivi ai pozitivului Imperiu roman", ea nu e hotărîtă de interese şi privilegii de clasă, de interese de dominare, ci de „o doză bună de simţ realist şi robust", de unde urmează că în privinţa bunului-simţ realist şi robust socialiştii stau cam slab, ceea ce ştim, dealtfel, şi

din producţiile anterioare ale sociologiei poporaniste de la „Viaţa românească".

Iată de ce d-l Nicanor & Co. îi înţelege pe protivnicii socialismului, dar nu-i aprobă, pentru că înjură, n-au maniere şi n-au idealismul şi esenţa pură a învăţăturilor lui Crist ; dar nici pe socialişti nu poate să-i aprobe, pentru că, la rîndul lor, n-au „doza considerabilă de bun-simţ realist şi robust" pe care o au protivnicii lor.

De aceea, d-l Nicanor & Co. nu poate merge necondiţionat nici cu unii, nici cu alţii, ci trebuie să-şi croiască un drum propriu. Şi iată cum s-a făcut că, pentru sociologia poporanistă română, întreaga lume modernă se împarte în trei tabere bine distincte.

Mai întîi sînt proletariatul şi socialismul mondial, care au cu ei *idealul*, esenţa pură şi eternă a învăţăturilor lui Crist, dar n-au destul bun-simţ realist şi robust. Faţă de aceştia stau clasele stăpînitoare burgheze, care au destul bun-simţ realist şi robust, dar n-au ideal, le lipseşte eterna învăţătură a lui Crist ; iar deasupra amîndurora stă d-l Nicanor & Co., care are idealul şi învăţătura eternă a lui Crist de la socialişti şi bunul-simţ realist şi robust de la burghezi ; reprezintă deci o sinteză superioară a două antiteze inferioare.

Această situaţie şi poziţie excepţională, pe care le ocupă d-l Nicanor în lumea modernă, îl pun în plăcuta poziţie să vadă *pozitiv* şi să simtă *concret* ceea ce nu văd şi nu simt nici unii, nici ceilalţi şi să dea sfaturi înţelepte şi indicaţii precise şi proletariatului mondial, cu socialismul, de o parte, şi burghezimii, de altă parte, asupra drumului care trebuie urmat şi asupra greşelilor ce trebuiesc evitate.

Astfel, imediat după cele citate, d-l Nicanor urmează :

„Şi, după cum ceea ce este nu trebuie să ne facă să uităm cu totul ceea ce trebuie să fie, nici viziunea acelei lumi ideale a marilor scopuri nu trebuie să ne facă să nesocotim brutalele cerinţe ale realităţii ce ne înconjură, căci această nesocotire o putem plăti prea scump, poate chiar cu propria noastră existenţă".

E destul de trist. Ar fi, desigur, mai preferabil dacă nesocotirea noastră am putea-o plăti cu existenţa altora.

Se înţelege că de la înălţimile de la care priveşte d-l Nicanor Congresul internaţional de la Basel, care pentru unii dintre cei care stau pe pămînt părea un eve-

niment istoric de cea mai mare importanță, pentru d-l Nicanor, de acolo de sus, trebuie să pară un te miri ce de nimic.

În adevăr, cîteva linii după cele citate, d-sa zice : „Și dacă manifestări *platonice* de natura acelora de la Basel, care tind să evite războiul ce poate izbucni, își au *poate* (cuvintele : platonice și poate sînt subliniate de noi) rostul în sînul marilor nații ale Apusului...". Așadar, Congresul de la Basel e o simplă manifestare platonică, care *poate* are un rost, deci poate n-are nici unul.

Apoi nu v-am spus eu !

D-l Nicanor vorbește despre Congresul de la Basel. Începe prin a declara că membrii congresului reprezentau adevăratul idealism creștin, că în sufletul lor, și nu al protivnicilor lor, trăiește esența pură și eternă a învățăturilor lui Crist. Protivnicii de azi ai socialismului, reprezentanții claselor stăpînitoare, sînt comparați cu „bărbații pozitivi ai pozitivului Imperiu roman" : cu prigonitorii creștinismului, care n-au văzut, miopi nenorociți, că nu practica, realismul și pozitivismul lor, ci mișcarea idealistă creștină era menită să domine lumea, deci de partea ei erau dreptatea și adevărul real, după cum și socialismul e menit să domine lumea viitorului, și nu teoria și practica adversarilor lui, deci de partea lui sînt adevărul și dreptatea. Sînt deci aici două lumi în luptă, cum a fost lupta creștinismului primitiv cu lumea claselor privilegiate ale Imperiului roman, și în această luptă socialismul de azi e comparat cu creștinismul primitiv, iar adversarii lui de azi cu bărbații *pozitivi* ai Imperiului roman, cu clasele privilegiate romane.

În aceeași vreme și așa în treacăt parcă n-ar fi aici nici o contrazicere, d-l Nicanor zice că înțelege și pe protivnicii socialismului de azi, pe reprezentanții claselor stăpînitoare, pentru că atitudinea lor e dictată de „o doză mare de bun-simț realist și robust". Apoi dacă atitudinea protivnicilor socialismului de azi le e dictată nu de interese, ci de privilegii de clasă și de dominare, ca la *bărbații pozitivi romani,* ci de bunul lor simț realist și robust, atunci de ce-i compară cu aceștia din urmă și de ce-i dezaprobă ? *Atunci adevărul real* e cu protivnicii socialismului, și compararea acestuia cu creștinismul primitiv, *ce era menit să domine lumea,* e de asemenea greșită *. Atunci tot pasajul citat se preface într-o contrazicere. Dacă atitudinea vrăjmășească a claselor stăpînitoare față de socialiștii de la Basel e dictată de bun-simț realist și robust, atunci e evident că socialiștilor acest bun-simț le cam lipsește.

Dealtfel, ca să nu mai fie îndoială în această privință, d-l Nicanor adaugă chiar imediat că dacă ne-am lua după idealiștii socialiști, nesocotind brutalele cerințe ale realității, am plăti aceasta scump, „poate chiar cu propria noastră existență". În cazul acesta însă e sigur și hotărît că protivnicii socialismului au dreptate. În procesul dintre moștenitorii eternelor învățături ale lui Crist și moștenitorii bărbaților pozitivi ai pozitivului Imperiu roman, dreptatea e de partea acestora din urmă. Pentru că la ce ne-ar servi toate idealismurile socialiste de esență pur creștină dacă drumul pe care ni-l deschid duce la pieirea propriei noastre existențe ? Așadar, hotărît lucru, cînd e vorba de mers, trebuie de mers pe drumul bărbaților pozitivi, iar în ce privește tămîierea socialismului cu *esența pură creștină,* apoi ea e făcută ca toate tămîierile creștine : pentru împăcarea conștiinței.

Dealtfel, cum am văzut, după atîtea fraze pompoase, după ce congresiștii de la Basel și protivnicii lor sînt comparați cu două lumi în luptă — cum au fost lumea primitivă creștină și cea romană —, d-l Nicanor ajunge la concluzia că Congresul de la Basel a fost o manifestație platonică care poate are, poate n-are nici un rost. Și atunci toată vorba și gîlceava erau de prisos.

Și toată această adevărată miscellanee de contraziceri, de confuzii, de vederi greșite (cum vom vedea mai jos), d-l Nicanor reușește s-o concentreze într-o singură pagină.

Și se mai miră sociologii de la „Viața românească" că atitudinea lor în doi peri nemulțumește adînc pe socialiști și că ei preferă, și preferă de o mie de ori, atitudinea protivnicilor declarați, chiar a protivnicilor celor mai ireductibili, dar o atitudine francă, clară, hotărîtă !

* Se înțelege că noi vorbim aici de creștinism așa cum îl înțelege d-l Nicanor, nu cum îl pricepem noi și cum se va vedea mai departe.

Dealtfel are și d-l Nicanor & Co. o scuză pentru atitudinea d-sale, și anume : d-lor sau d-sa nu e bine informat asupra socialismului și social-democratismului modern, nu pătrunde bine nici concepția lui teoretică și nici tactica și activitatea lui practică. Și aceasta nu ne miră deloc. Acestei mai adînci priceperi i se opun înseși metoda și concepția poporanismului rus (narodnicestvo). Cîți oameni inteligenți și învățați dintre *narodnicii* ruși n-au putut toată viața să pătrundă nici baza teoretică a social-democratismului (marxismul), nici lupta și activitatea sa practică. Pe lîngă aceasta, la d-l Nicanor & Co., la sociologii de la „Viața românească" se mai adaugă încă ceva : în ultimii ani, d-lor au mai uitat din cîte au știut. Vorbesc, bineînțeles, de socialism, și nu de altceva. Această lipsă de informativitate exactă respiră din fiecare rînd al celor scrise de d-l Nicanor & Co.

Să luăm, de pildă, ceea ce se zice acolo despre Bebel.

„Apărarea existenței naționale, zice d-l Nicanor, afirmarea marilor revendicări nu pot fi sprijinite decît pe forță, și înșiși apostolii cei mai înfocați ai păcii sînt nevoiți să facă cu realitatea necesare tranzacții. În Reichstag, Bebel a declarat acum cîtiva ani că, în momentul în care Germania ar fi atacată, ar lua, cu toată bătrînețea lui, pușca în spate, și nu de mult, în parlamentul austriac, socialistul Renner a declarat că partidul său va apăra ca un singur om monarhia habsburgică împotriva țarismului".

Cum se formează legendele și, mai ales, cum se răstălmăcesc cuvintele cînd la mijloc sînt interese sociale în luptă !

Bebel a spus în adevăr cuvintele acestea, și ele au făcut ocolul lumii grație întrebuințării ce au făcut din ele protivnicii socialismului în contra socialiștilor din țara lor respectivă. Vezi, ziceau cu mustrare partidele burgheze din Franța socialiștilor francezi, vezi, socialiștii germani sînt patrioți, naționaliști, nu ca voi — internaționaliști, antipatrioți, vrăjmași ai țării. Și aceeași întrebuințare au dat acestor cuvinte și protivnicii socialismului din alte țări, față cu partidele socialiste respective. Degeaba a fost protestarea social-democrației franceze, germane, a social-democrației internaționale, degeaba protestarea energică a lui Bebel însuși, toate degeaba :

cuvintelor lui Bebel li se dă și astăzi aceeași răstălmăcire neexactă ca și în ziua cînd au fost pronunțate.

Alți protivnici, pentru aceleași interese, au răstălmăcit în altfel cuvintele lui Bebel : „Vezi, ziceau ei, înșiși apostolii cei mai înfocați ai păcii sînt nevoiți să facă cu realitatea necesare tranzacții". Și iarăși degeaba toate protestările lui Bebel și ale social-democrației internaționale.

Cum vedem, d-l P. Nicanor își însușește, din lipsă, bineînțeles, de informații mai precise, tălmăcirea din urmă.

Să restabilim deci adevăratul înțeles al cuvintelor lui Bebel.

Bebel a spus, în adevăr, că, dacă Germania ar fi atacată sau invadată de oști străine, el ar lua arma ca s-o apere împotriva cotropitorilor.

Și, vorbind așa, Bebel n-a făcut nici cea mai mică concesie, cea mai mică abatere de la principiile sale, ci a fost în completă consecvență cu concepția socialistă, în completă armonie cu tactica social-democrată.

Social-democrația modernă nu e o sectă religioasă creștină și nici o comunitate tolstoiană, care e pentru pace cu ori ce preț și în orice condiții, care propagă că, dacă te lovește cineva pe obrazul stîng, trebuie să-l întinzi și pe cel drept. Social-democrația modernă e o putere formidabilă organizată de luptă, ea luptă și se războiește cu o lume pentru că vrea să cucerească o lume nouă.

Social-democrația modernă nu e necondiționat acuma împotriva oricărui război, ea nu este pacifisto-religioasă cu orice preț. Luptele violente și fratricide vor dispare definitiv atunci cînd va birui socialismul. Pînă atunci social-democrația, cum am spus, nu e și nu poate fi necondiționat împotriva oricărui război. Hotărît și necondiționat social-democrația, în concordanță cu concepția și cu tactica ei, e împotriva războaielor de cotropire, de acaparare ; hotărît și necondiționat social-democrația e împotriva războaielor coloniale capitaliste moderne, războaie de jaf și exploatare ; hotărît și necondiționat social-democrația e împotriva acelor războaie prin care două națiuni civilizate ar căuta să videze neînțelegerile dintre ele. Împotriva tuturor acestor războaie

e cu toată hotărîrea, aci ea nu admite nici echivoc, nici concesii și, cum am văzut mai sus, pe acei membri ai ei, oricît de sus ar fi puși, care încep să transige și să facă concesii ea îi poftește binișor să iasă afară din rîndurile ei.

Dar tocmai pentru că social-democrația e cu toată energia și cu toată hotărîrea împotriva acestor războaie, tocmai de aceea în mod logic, fatal, necesar trebuie să fie de partea altor războaie : războaiele de liberare, războaiele cotropiților împotriva cotropitorilor, războaiele civile sau revoluțiile pe care le-ar face clasele subjugate și împilate împotriva împilatorilor, bineînțeles, numai acolo unde aceste revoluții sînt necesare și posibile. În mod logic și necesar, social-democrația trebuie să fie de partea tuturor acestor războaie, întrucît ele sînt rezultanta celor dintîi. Pentru că e doar clar, ca lumina zilei, că dacă în virtutea principiilor mele și cu toate puterile sufletului meu sînt împotriva războiului de cotropire, atunci voi fi cu cei ce se apără împotriva cotropitorilor și voi fi foarte consecvent cu principiile și cu sentimentele mele cînd voi lua arma pentru a apăra pe cei cotropiți. De aceea, oricărui socialist care ar lua parte la un război de liberare sau de apărare îi e asigurată întreaga simpatie a lumii socialiste. De aceea, cînd un social-democrat ar pleca peste mări și țări ca să lupte împotriva cotropitorilor unei țări oarecare, el ar lucra în deplină consecvență cu principiile sale și s-ar bucura cu drept cuvînt de admirația și simpatia întregii lumi socialiste. Și, dacă așa va fi cînd un social-democrat va lupta împotriva cotropitorilor unei țări depărtate, cum va putea să fie altfel cînd va lupta împotriva cotropitorilor propriei sale țări ? Cum ? Un social-democrat german va fi absolut consecvent cu principiile sale, va fi consecvent cu tactica social-democrată cînd va merge să apere Persia împotriva cotropirii rușilor și va fi și el inconsecvent, va face el concesii realității cînd va apăra propria sa țară împotriva năvălirii muscalilor ? Dar numai o asemenea presupunere constituie deja o monstruoasă lipsă de logică. Cînd rușii ar năvăli în Germania, social-democratul german care n-ar sări în apărarea țării ar fi un îndoit dezertor de la datorie : dezertor de la datoria lui de cetățean și de fiu al țării și

dezertor de la datoria lui de social-democrat, de socialist internaționalist *.

Cînd Bebel a spus deci ceea ce a spus, el n-a făcut cea mai minimă concesie de principii, n-a transijat întru nimic nici cu realitatea, nici cu nimeni, el a vorbit în deplină concordanță cu concepția socialistă universală și cu tactica social-democrată de pretutindeni, a vorbit ca un om consecvent în gîndire, în vorbă și în fapte. Și nici nu se putea altfel. Bebel e un om întreg.

Sper că toate cele zise mai sus sînt destul de clare, destul de clare chiar fără lămuririle care vor veni mai jos.

Și mai confuz și mai rău inspirat și informat e d-l Nicanor & Co. cînd vorbește de Jaurès.

„Un Jaurès — zice d-l Nicanor — condamnă războiul colonial, dar nu uită Alsacia și Lorena, vechea rană care rămîne pururea deschisă, iar cînd o face apare inferior lui însuși".

Am fi curioși să știm ce caută aici cuvîntul *dar*, care trebuie doar să însemne o opoziție între două judecăți. „Jaurès condamnă războiul colonial, *dar* nu uită Alsacia și Lorena..." Și de ce adică ar fi trebuit să le uite ? Jaurès condamnă războaiele coloniale, condamnă deci cotropirea și anexarea brutală a unei națiuni de către alta, de ce, prin urmare, ar trebui el să uite Alsacia și Lorena, care sînt și ele victimele unei anexări brutale, făcute în dauna propriei sale țări ?

După d-l Nicanor, ar urma că Jaurès, care combate cu ultima energie războaiele coloniale, condamnă deci cotropirile războinice și anexările brutale de teritorii străine, pentru a fi consecvent socialist, ar trebui să nu condamne cotropirea și anexarea brutală care s-a făcut în dauna propriei sale țări ; dar fiindcă, oricît de socialist ai fi, trebuie să faci tranzacții cu realitatea, *de aceea* Jaurès nu uită Alsacia.

Sau poate că acea frază stranie înseamnă că Jaurès condamnă războaiele, dar nu uită Alsacia și ar dori un război cu Germania pentru eliberarea ei ?

---

* Bineînțeles, noi vorbim aci de social-democratismul universal, nu de stupiditățile anarhosindicaliste herveiste, de care social-democrația mondială nu poate fi făcută responsabilă. Dealtfel, Hervé, el însuși nu mai e herveist.

În acest caz, ceea ce cîştigă fraza aceasta în logică pierde straşnic în exactitate istorică.

Jaurès de cînd e socialist, cu o consecvenţă admirabilă şi cu toată puterea geniului său, luptă împotriva posibilităţii unui astfel de război. Jaurès socoteşte un astfel de război, care s-ar preface neapărat într-un incendiu universal, ca pe o crimă de lez-umanitate şi lez-civilizaţie, ca pe un dezastru şi pentru Franţa şi pentru Germania şi, mai mult decît pentru oricare, ca un dezastru pentru Alsacia şi Lorena înseşi, care ar deveni teatrul acestui război — Jaurès califică un astfel de război de nebunie criminală sau de crimă nebună *.

Şi atunci ce să însemne fraza aceasta care priveşte pe Jaurès ?

Acestea însă sînt cazuri izolate ale mişcării moderne socialiste şi social-democrate. Din nenorocire tot aşa de greşit inspirat şi informat e d-l Nicanor cînd vorbeşte în genere despre caracterul mişcării mondiale socialiste şi social-democrate.

Astfel d-sa compară, cum am văzut, mişcarea socialistă modernă cu creştinismul primitiv, le compară şi în privinţa idealurilor înalte, dar şi în privinţa lipsei de simţ practic, nesocotirii brutalelor cerinţe ale vieţii reale.

E o doză bună de adevăr în această afirmare greşită, dealtfel ca mai toate afirmările greşite care privesc viaţa socială. E adevărat că între socialismul modern şi creştinismul primitiv sînt comune nu numai idealurile lor de dreptate socială, de pace pe pămînt, de înfrăţire între oameni şi noroade, dar le mai e comun — lucru atît de esenţial pentru socialism — şi negarea proprietăţii individuale.

Dar în afară de aceste asemănări sînt deosebiri mari, hotărîte, fundamentale, care creează o adevărată prăpastie între unul şi celălalt. Le-am arătat în cîteva cuvinte în ultimul meu articol din „România muncitoare", asupra serbării de 1 Mai *. Predicatorii şi profeţii religiilor, ai religiei evree sau creştine, ca şi Crist, el însuşi, predicau în deşert, vorbeau în pustiu. Cu sufletul lor mare, cu inima lor largă, ei presimţeau şi prevedeau idealul **, dar idealul era pe atunci imposibil să se realizeze, căci lipseau condiţiile istorice necesare, lipseau şi condiţiile subiective şi condiţiile obiective sociale neapărat trebuincioase. N-avea cum şi n-avea cine să-l realizeze. Şi atunci Crist şi profeţii, în desperare de cauză, simţind că n-are cine şi cum să realizeze *idealul* aici pe pămînt, s-au adresat cerului şi dumnezeului din cer. Dumnezeul neexistent trebuia să înlocuiască condiţiile istorice necesare neexistente, lui dumnezeu îi cereau profeţii să înfăptuiască „minunea aceasta". Dar minunea nu s-a înfăptuit. În schimb, o altă minune mare s-a înfăptuit, pentru care s-au găsit făptuitorii şi actorii necesari, şi anume : marile idealuri sociale ale creştinismului au fost ridicate de aici de pe pămînt şi suite în cer. Minunea aceasta au înfăptuit-o clasele stăpînitoare cu ajutorul şi complicitatea bisericii creştine, ai cărei capi aparţineau acestei clase dominante. Au înfăptuit această mare fărădelege pentru că aici, pe pămînt, idealurile sociale creştine deveneau teribil de jenante şi periculoase pentru privilegiile lor de clasă, pentru dominaţia lor. Şi atunci

---

* S-ar părea că aici e contrazicere, întrucît un război pentru Alsacia ar fi un război de eliberare. În privinţa aceasta nu există nici o contrazicere în social-democraţia lumii întregi : Toţi social-democraţii cer cu energie ca alsacienii şi lorenii să fie lăsaţi să dispună singuri de soarta lor. Asupra acestei chestiuni, social-democraţia germană nu se deosebeşte nici cu o iotă de social-democraţia franceză. Bebel şi Liebknecht au stat închişi în fortăreaţă şi erau să fie linşaţi de şoviniştii germani pentru că, chiar în timpul războiului franco-german [24], au protestat cu toată energia împotriva anexării brutale a Alsaciei şi Lorenei. Dar tocmai de aceea ar fi o monstruozitate şi o absurditate fără seamăn ca proletariatele francez şi cel german să se măcelărească între ele pe o chestie în care sînt pe deplin de acord, şi aceasta numai de hatîrul claselor dominante şoviniste franceze şi germane.

Dealtfel, în Alsacia-Lorena toate partidele politice, în unanimitate, s-au rostit cu hotărîre împotriva unui război franco-german. Alsacia şi Lorena cer autonomia deplină, cum o au toate celelalte state germane, şi această autonomie ar fi avut-o de mult dacă n-ar fi fost lupta şoviniştilor naţionalişti germani şi francezi. Căpătînd autonomia, alsacienii vor fi liberi să se dezvolte culturaliceşte aşa cum vor voi, pînă cînd proletariatul internaţional va fi destul de puternic pentru ca să dea o soluţie echitabilă acestei chestii, ca şi tuturor celorlalte chestii.

* [Vezi volumul de faţă, p. 79—82.]

** Dealtfel, şi idealul lor a izvorît tot din realitatea de pe atunci, şi anume din comunismul primitiv, din elementele reale ale organizaţiei comuniste a societăţilor primitive.

aceste idealuri sociale creștine, acolo, în golul nemărginit al cerului, nehrănite cu sucul întăritor și dătător de viață al pămîntului, s-au ofilit, au pălit și s-au prefăcut în simboluri palide și neputincioase.

Fericirea omenească da, dar acolo în rai, pe lumea cealaltă. Pacea da, dar acolo în cer. Toți oamenii egali, dar egali acolo, înaintea lui dumnezeu. Toți oamenii frați, dar frați întru Cristos.

Întregul program creștin socialist s-a realizat acolo, în cer, unde nimic nu se putea realiza. Iar aici, pe pămînt, biserica creștină s-a apucat de amuzamente nevinovate cum e noaptea sfîntului Bartolomeu, cum sînt isprăvile nenumărate ale inchiziției, cum sînt feluritele cruciade întreprinse împotriva păgînilor sau împotriva creștinilor de alt rit și alte masacre *en gros și en détail.* Aici pe pămînt, creștinismul și biserica creștină, create de cei mici și umili ca scuturi de apărare împotriva celor mari și puternici, au devenit arme desăvîrșite de dominare și împilare. Biserica creștină a prefăcut cerul în locaș sfînt al idealurilor luminoase și al fericirii desăvîrșite, iar pămîntul l-a prefăcut sau a ajutat să fie prefăcut în valea plîngerii și a scrîșnirilor de dinți.

Socialismul primilor creștini n-a găsit pregătite de timpul și istoria omenirii condițiile necesare pentru realizarea lui, și atunci s-a întîmplat ceea ce fatal trebuia să se întîmple.

Dar socialismul modern?

Socialismul modern, spre deosebire de acela al creștinismului primitiv, a găsit aici, pe pămînt, toate condițiile necesare pentru realizarea lui. Predicatorii lui nu mai vorbesc în pustiu, ei predică la zeci de milioane de proletari conștienți, îndărătul cărora stau restul popoarelor muncitoare. De acuma este cine să realizeze revendicările socialiste. Acuma există și toate condițiile obiective necesare pentru realizarea lui: Acestea sînt date de treapta istorică, economico-socială la care au ajuns societățile moderne. Părintele tuturor zeilor, timpul, marele creator, a creat aici, pe pămînt, toate condițiile necesare, și cele subiective și cele obiective, pentru realizarea revendicărilor socialiste, și, de aceea, ele se vor realiza, și se vor realiza cu adevărat *aici, pe pămînt.* De cer socialismul modern nu mai are nevoie. El lasă vasta împărăție a cerului cu toate teritoriile ei aderente

în seama claselor stăpînitoare și a ideologilor lor laici și clerici; asupra acestei împărății n-are cea mai mică pretenție; el se mulțumește cu o împărăție mai modestă, dar mai pozitivă — cea pămîntească. Aici, pe pămînt, caută el să realizeze toate idealurile de odinioară și le va și realiza, pentru că de data aceasta este cine și cum să le realizeze.

Socialismul modern readuce idealurile din cer pe pămînt și caută să le dea viață și realitate, iar realitatea de aici, de pe pămînt, el o preface în ideal. Așa, o pildă între altele, și o pildă izbitoare. Am văzut cum creștinismul primitiv predica „pace pe pămînt și între oameni bună voire“, predica frăție între oameni și popoare. Dar postulatele acestea, neputînd fi realizate aici, pe pămînt, au fost suite în cer, ele s-au evaporat în sînul lui dumnezeu și s-au prefăcut în postulate abstracte, în palide simboluri, cum e: toți oamenii sînt frați în Cristos. Socialismul modern a readus pe pămînt idealul ce se prefăcuse într-un simbol deșert, el i-a dat corp și suflet și viață pămîntească, și nu numai că tinde să-l realizeze în viitor în totalitatea lui potențială, dar îl realizează pe fiecare zi, pas cu pas, și chiar l-a și realizat în parte, în stil mare, și încă în ce stil mare!

Pentru că ce alta este această Internațională proletară, înfrățirea tuturor proletarilor, conștienți ai tuturor popoarelor, ai tuturor țărilor și continentelor, ai întregii lumi civilizate, înfrățire care se manifestează atît de real, concret și pozitiv în toată lupta proletariatului mondial, în toate congresele internaționale socialiste și care s-a manifestat de asemenea și atît de măreț la Congresul de la Basel?

Și această înfrățire a popoarelor muncitoare din lumea civilizată nu se face în numele unui principiu abstract, deșert, simbolic, ci în numele unui principiu mare, real, existent, pămîntesc — munca omenească creatoare.

Și înfrățirea aceasta realizîndu-se aici, pe pămînt, ea se preface tot mai mult în *idealul* înfrățirii universale pe baza muncii eliberate, emancipate și egal îndreptățite.

Astfel, după mii de ani de existență efemeră și deșartă în cer, idealurile abstracte sînt readuse pe pămînt de socialismul modern; el le dă corp și suflet și sîngele

vivifiant al vieții pămîntești, iar realitățile de pe pămînt le preface în idealuri înalte realizabile.

Astfel, după o despărțire tragică de mii de ani, idealul și realul se întîlnesc în socialism, se împacă și se înfrățesc în el, se confundă și se contopesc într-o armonie superioară.

Iată de ce intervenția d-lui Nicanor & Co. pentru a împăca idealul cu realul e cam tardivă. Această împăcare s-a și înfăptuit și nu ca rezultat al gîndirii și speculațiunilor unui solitar de pe malurile Bahluiului, ci ca rezultat al dezvoltării reale, al dezvoltării materiale și morale a omenirii.

Iată de ce socialismul, mișcarea socialistă modernă nu e numai una dintre cele mai idealiste, dar e, totodată, una din cele mai realiste, pozitive, concrete din cîte au existat pe pămînt.

Iată de ce social-democrația nu e o sectă religioasă creștină sau o sectă idealistă-tolstoiană, ci un partid politic modern care caută să devină în toate țările civilizate cel mai puternic și cel mai numeros, un partid politic cu un program concret de revendicări reale și pozitive, un partid și o organizație de clasă care, în lupta grea și monotonă, zilnică, merge pas cu pas, dar cu atît mai sigur, spre cucerirea lumii.

Și iată pentru ce unui cunoscător al socialismului modern îi vine cam nu știu cum cînd aude cum sociologia poporanistă, prin gura d-lui Stere, tot invită de cîțiva ani pe socialiștii români să se mai lase din înălțimile eteree ale idealului pe pămînt și să se apuce de munca concretă, reală, pozitivă pentru mai marele bine al patriei.

Și iată de ce-ți vine și mai straniu și curios cînd auzi sociologia poporanistă dînd sfaturi, prin gura d-lor Nicanor & Co., socialismului internațional: să considere idealul, dar să nu desconsidere nici „brutalele cerinți ale realității".

Și iată pentru ce îți vine nu știu cum, straniu și curios cînd vezi împărțeala pe care o face d-l Nicanor, dînd socialiștilor „esența pură a învățăturilor lui Crist", iar protivnicilor lor „bun-simț realist și robust".

Nu, nu aci e vreo deosebire între social-democrație și proletariatul mondial, de o parte, și protivnicii lor, *moștenitorii bărbaților pozitivi ai pozitivului Imperiu roman*, de altă parte. Bun-simț realist și robust și vedere pozitivă a lumii înconjurătoare, concrete, au și unii și ceilalți și sper că social-democrația le are chiar într-o măsură mai mare ca protivnicii ei. Dar ceea ce-i deosebește e întrebuințarea pe care o fac unii și ceilalți din acest bun-simț realist — scopurile pe care le urmăresc. Unii își afirmă și își apără interesele de clase privilegiate, stăpînitoare, caută să-și mărească privilegiile și stăpînirea și să apere întocmirea socială modernă capitalistă, care e baza și sursa dominării privilegiilor lor. Alții reprezintă interesele proletariatului, ale claselor producătoare, dominate și împilate. Ei afirmă aceste interese ale împilaților împotriva împilatorilor, caută să diminueze privilegiile de clasă ale claselor stăpînitoare în folosul claselor producătoare, caută să transforme întocmirea socială capitalistă, izvorul însuși al dominării, al exploatării și al robirii. Ei caută să o transforme într-o întocmire socialistă, în care să dispară clasele și privilegiile, în care să dispară împilarea și robirea în însăși sursa lor.

Așadar, două activități cu totul diferite care urmăresc scopuri cu totul opuse, două armate puternice care în societatea de azi își dispută dominarea lumii.

Lupta, activitatea și scopurile cu totul opuse hotărăsc, pentru fiecare din aceste armate în parte, atitudinea ei specială față cu toate fenomenele și evenimentele sociale.

Tot această luptă a hotărît, pe de o parte, convocarea Congresului de la Basel și i-a dat toată importanța lui considerabilă istorică, reală și ideală, în aceeași vreme; pe de altă parte, tot ea a hotărît atitudinea vrăjmașă a armatei celeilalte, atitudine foarte logică avînd în vedere activitatea și scopurile urmărite.

Congresul de la Basel a fost convocat de social-democrația internațională atunci cînd pacea lumii era amenințată de o conflagrație europeană din cauza războiului balcanic, conflagrație generală care ar fi pus în primejdie întreaga cultură omenească, civilizația lumii.

Și Congresul internațional de la Basel, pentru a curma primejdia, nu s-a adresat sentimentelor umanitare și creștinești ale claselor diriguitoare; de ar fi făcut-o, atunci ar fi fost într-adevăr o manifestație platonică fără importanță reală.

Congresul de la Basel s-a adresat, ce e drept, și sentimentelor de umanitate ale întregii lumi civilizate în numele civilizației primejduite, și aceste sentimente universale sînt și ele o putere reală în lumea de azi ! Dar în special el s-a adresat proletariatului mondial conștient și organizat și maselor muncitoare care stau îndărătul proletariatului și l-a invitat pe el, care reprezintă cea mai mare forță în lumea aceasta, să înlăture și primejdia războiului de acuma, să curme și în viitor posibilitatea războaielor imperialiste din epoca capitalismului modern. Și Congresul de la Basel s-a adresat proletariatului nu în numele unui dumnezeu închipuit, ci în numele intereselor sale celor mai vitale și esențiale — intereselor sale materiale, morale și ideale.

Congresul de la Basel n-a dat o enciclică religioasă către lumea credincioasă în care, în numele eternei învățături a lui Crist, să predice pacea pe pămînt.

Congresul de la Basel a redijat un manifest prin care, pe de o parte, precizează atitudinea proletariatului modern conștient față de războaiele provocate de capitalismul modern, pe de altă parte, precizează atitudinea și politica sa față de războiul balcanic și față de puterile și popoarele direct interesate în Balcani.

Congresul de la Basel n-a discutat principii abstracte de umanitarism și pacifism — oricît de interesat ar fi fost acesta în alte privințe —, ci a discutat o chestie pozitivă de un interes real imens, și anume : dacă, în caz de declarare a unui război între două state civilizate, proletariatul, muncitorimea din amîndouă statele rivale, să facă imposibil războiul prin grevă generală sau chiar prin insurecția fățișă ?

Deși propunerea aceasta a fost apărată cu cuvinte înflăcărate de un om de însemnătatea lui Keir-Hardie, totuși imensa majoritate a congresului n-a admis-o.

De ce ?

Pentru că, cu marele lor bun-simț realist și robust, reprezentanții proletariatului mondial au înțeles că, față cu diversitatea de dezvoltare chiar a țărilor civilizate și, mai ales, față de puterea încă neîndestulătoare a proletariatului organizat, ar fi să-l expună pe acesta la jertfe imense fără a ajunge la rezultatul dorit.

Și astfel, lăsînd social-democrației și proletariatului din fiecare țară latitudinea să procedeze cum vor găsi

mai eficace pentru împiedicarea războiului, congresul a îndemnat proletariatul mondial să caute să devină cît de curînd o putere așa de mare încît ceea ce nu se poate face azi să se facă mîine.

Și rezultatele pe care le-a dat congresul au fost foarte însemnate. În toate țările el a provocat o recrudescență de luptă împotriva războaielor moderne.

În Austria, social-democrația și proletariatul austriac, printr-o campanie antirăzboinică admirabilă, tenace, puternică, au fost unul din factorii importanți care au oprit războiul austro-sîrb și deci austro-rus, război care ar fi degenerat, desigur, într-o conflagrație europeană. În Franța și Germania a început acea campanie de enormă importanță împotriva militarismului exagerat și pentru apropierea acestor două popoare — stîlpii civilizației lumii —, campanie minunată care și-a găsit expresia culminantă în gestul admirabil cînd „l'Humanité", ziarul oficial al socialismului francez, a tipărit manifestul socialiștilor germani în nemțește, iar „Vorwärts" manifestul socialiștilor francezi în franțuzește, spre marea scandalizare și dezolare a șoviniștilor de dincoace și de dincolo de Vosgi.

Un rezultat neîndoielnic al Congresului de la Basel e congresul ce s-a ținut acum în urmă la Berna [25], congresul parlamentarilor francezi și germani, la care au luat parte nu numai socialiștii, ci reprezentanții tuturor partidelor. Acest congres a instituit un birou permanent la care iau parte reprezentanții tuturor partidelor din ambele țări și care are însărcinarea să lucreze pentru apropierea Franței și Germaniei și pentru înlăturarea primejdiei războiului dintre ele.

Da, Congresul internațional de la Basel, prin lucrările și prin rezultatele sale, a fost un eveniment istoric considerabil și ca manifestare morală și ca manifestare a proletariatului mondial.

Toate acestea le-au înțeles sau mai bine zis le-au simțit protivnicii declarați ai socialismului mondial și, de aceea, *faute de mieux*, au început să înjure și să calomnieze. O, dacă acești protivnici, acești moștenitori *ai bărbaților pozitivi ai pozitivului Imperiu roman* ar fi înțeles greșit sensul și însemnătatea reală a Congresului de la Basel, dacă l-ar fi înțeles ca o manifestare platonică a principiilor umanitaro-pacifiste, atunci atitudinea

lor ar fi fost cu totul alta. Atunci congresiştii ar fi fost idealişti dezinteresaţi, moştenitori adevăraţi ai învăţăturilor eterne ale lui Crist, se înţelege oameni lipsiţi de priceperea vieţii reale, a exigenţelor ei brutale, dar orişicum oameni sinceri şi dezinteresaţi.

Dar cu bunul lor simţ realist şi robust moştenitorii bărbaţilor pozitivi ai pozitivului Imperiu roman au priceput sau au simţit bine adevăratul rost al congresului, au simţit bine că au a face aci cu un caz special şi de o considerabilă însemnătate din marea luptă dintre două lumi, ce durează în societatea modernă.

Au priceput-o bine şi, de aceea, au început să înjure pe toţi Jaurès-ii, Bebel-ii, Adler-ii, să-i taxeze de trădători de patrie şi de neam, de utopişti periculoşi şi perverşi ş.a.m.d. E foarte urît aceasta, se înţelege, dar din punctul lor de vedere e explicabil şi logic.

Iar d-l Nicanor & Co. n-au priceput bine adevăratul rost al congresului şi, de aceea, îl socotesc ca o manifestare platonică, care poate are un rost şi poate n-are nici unul. Şi din punctul d-sale greşit de vedere e de asemenea logic.

Astfel, din cele de mai sus urmează, cred, destul de lămurit că d-l Nicanor & Co. pe protivnicii socialismului din Occident îi înţeleg, dar nu-i aprobă, iar pe socialişti îi aprobă, dar nu-i înţeleg.

*

Dar sînt anumiţi socialişti pe care sociologia poporanistă i-a dezaprobat în mod consecvent chiar de la începutul apariţiei revistei „Viaţa românească" — aceştia sînt socialiştii români şi social-democraţia română. Nu e deci nici o mirare că d-l Nicanor & Co. s-a folosit de prilejul Congresului de la Basel şi al manifestărilor antirăzboinice ale socialiştilor noştri pentru a-i dezaproba din nou.

„Şi dacă manifestări platonice, zice d-l Nicanor, de natura celor de la Basel, care tind să evite războiul ce poate izbucni, îşi au poate rostul în sînul marilor naţii ale Apusului, naţii cărora un trecut strălucit de forţă culturală şi materială le dă dreptul să aspire a deschide lumii orizonturi noi ; au oare în acest moment asemenea manifestări acelaşi rost şi aceeaşi oportunitate în mijlocul nostru, popor mic, trezit tîrziu la viaţa liberă şi la aceea culturală, înconjurat de vecini puternici faţă de care avem de susţinut revendicări naţionale, la care nu trebuie şi nu se poate să renunţăm ?"

Am văzut mai sus cum pentru d-l Nicanor & Co. Congresul de la Basel a fost manifestarea adevăratului creştinism, a veşnicelor adevăruri predicate de Iisus. Dar d-l Nicanor înţelege ca pentru aceste veşnice adevăruri ale lui Iisus să manifesteze ţările mari, cu o cultură strălucită, care pot „să aspire a deschide lumii orizonturi noi", nu însă şi pîrliţi ca noi, o ţară mică, săracă, incultă.

Curios creştinism !

Ce rău e să fii o ţară mică, săracă, incultă. Acum cîteva decenii, acesta a fost motivul pentru care boierii conservatori nu voiseră să desfiinţeze iobăgia, să ne dea o constituţie, libertăţi publice şi instituţii civilizate. Sub cuvînt că sîntem o ţară mică, incultă, pîrlită, boierii conservatori au vrut să ne excludă din sînul popoarelor civilizate ; acuma poporaniştii, pentru acelaşi motiv, vor să ne excludă din sînul bisericii creştine. Dealtfel, la drept vorbind, aceasta nu ne priveşte pe noi, ci pe mitropolitul primat al ţării.

Dar iată ce ne priveşte şi pe noi !

Congresul de la Basel a fost o puternică manifestare în special împotriva unui eventual război ce ar fi putut izbucni, în aceeaşi vreme o manifestare, în general, împotriva tuturor războaielor moderne, imperialiste, de cotropire şi de acaparare, împotriva înarmărilor nebune de azi, o manifestare pentru arbitraj internaţional, pentru pace şi înţelegere paşnică între popoare.

D-l Nicanor zice că înţelege ca astfel de manifestări să se facă în sînul marilor naţii ale Apusului, ţări capitaliste, puternice, luminate, dar n-au ce căuta într-o ţară mică, săracă şi incultă, cum e ţara noastră, înconjurată de vecini puternici faţă de care are revendicări naţionale de susţinut.

Curioasă logică ! Cum aşa ?

Oare nu cu incomparabil mai multă dreptate ar putea zice un om politic al marilor naţii apusene : „Înţeleg manifestaţii împotriva înarmărilor, războaielor, manifes-

tații pentru vidarea tuturor neînțelegerilor pe calea arbitrajului internațional, pentru pace și înfrățire, înțeleg astfel de manifestații în sînul micilor state sărace, inculte, care au încă și revendicări naționale de realizat, cum sînt România, Serbia, Bulgaria, Grecia ș.a.m.d. Înțeleg astfel de manifestații, pentru că ele le servesc grozav cauza, pentru că, îndeplinindu-se cererile manifestațiilor acestora, aceste țări și-ar asigura propria lor existență veșnic amenințată. Dar ce rost au aceste manifestații în sînul marilor țări apusene, care au tocmai interes să acapareze într-un fel sau altul aceste țări pentru industria lor, pentru îmbogățirea lor, pentru capitalismul lor, *la care nu trebuie și nu pot renunța?*"

Și omul care ar vorbi așa ar fi logic din punctul lui de vedere, iar d-l Nicanor e ilogic din orice punct de vedere.

După d-sa, cînd o țară mică și slabă e înconjurată de vecini mari și puternici, apoi aceștia din urmă mai pot fi împotriva războaielor, pentru arbitraj, pentru pace, dar țara cea mică trebuie să facă pe intransigenta și belicoasa.

Ni se spune însă că avem de susținut revendicări de la cei puternici, revendicări „la care nu trebuie și nu se poate să renunțăm". Dar cine zice altfel? Se înțelege că nu trebuie nici să uităm, nici să renunțăm.

Dar pentru asta nu trebuie să facem război? Desigur că nu!

O, da, știu că sociologia poporanistă e de altă părere. Știu că d-l Stere crede că trebuie să stăm *„cu arma la picior"*, că trebuie să așteptăm *„ceasul de cumpănă"*, adică războiul *inevitabil* (după credința d-sale) dintre Austria și Rusia, și, aliați cu cea dintîi, să pornim împotriva Rusiei și să redobîndim Basarabia.

Sîntem cu totul în dezacord cu această politică belicoasă. Socialiștii români, cu bunul lor simț realist și robust, cred că un război al României împotriva Rusiei sau Austriei pentru realizarea revendicărilor ei naționale e un complet nonsens. Întrucît privește un război austro-româno-rus, acesta nu s-ar putea localiza cu nici un preț și s-ar preface, avînd în vedere alianțele și conjunctura politică de acuma, într-un război european. Acesta din urmă ar fi însă un dezastru pentru Europa, un dezastru

pentru cultura și civilizația lumii. Din acest dezastru, țara noastră ar avea șanse, ar avea foarte multe șanse să iasă zdrobită, să iasă și fără Basarabia și să-și *piardă și propria sa existență*. Și aceasta nu în mod figurat și literar, nu în felul cum o amenință d-l Nicanor că are să i se întîmple în urma manifestărilor pacifiste ale socialiștilor români, ci în sensul cel mai real și sinistru al cuvîntului. Și dacă presupunem chiar că s-ar alege din acest dezastru cu Basarabia, atunci încă n-ar fi sigură că ar putea-o păstra și n-ar fi sigură că și-ar putea păstra propria sa existență pe urma dezastrului universal și al barbarelor condiții politico-sociale ce ar rezulta neapărat din dezastrul acesta. Soluția deci a d-lui Stere e rea, foarte rea și neacceptabilă.

Și ea devine și mai rea cînd luăm în seamă că noi vrem cu adevărat Basarabia, dar nu se știe deloc dacă ne vrea ea pe noi. A îngrijit ea bine, oligarhia noastră, să prefacă viața țărănimii române într-un așa iad încît țărănimii basarabene chiar iadul rusesc să-i pară mai suportabil; iar țarismul rusesc a îngrijit iarăși bine ca raiul oligarhiei rusești să le pară boierilor basarabeni preferabil chiar raiului oligarhiei românești. Dar cum am văzut, chiar lăsînd la o parte considerația aceasta, soluția d-lui Stere tot rea, foarte rea și neacceptabilă rămîne.

Noi sîntem ferm convinși că întregirea noastră națională, *dacă vom ști prin propria noastră dezvoltare pașnică internă s-o facem posibilă*, că această întregire va rezulta în mod logic și fatal din însăși dezvoltarea societăților capitaliste moderne. Întregirea noastră națională, ca și a celorlalte țări din lumea civilizată care se găsesc în condiții asemănătoare nouă, e un corolar necesar și neînlăturabil al dezvoltării pașnice a societăților moderne. Întregirea națională a țării noastre ne poate veni deci numai ca un rezultat al păcii, iar nu al războiului — bineînțeles, cu condiția expresă de mai sus. Ea nu se va realiza de azi pe mîine, se înțelege, dar pînă atunci avem noi destule probleme de rezolvat chiar în sensul întregirii naționale, cum e problema mare, foarte mare: *să facem ca Basarabia să ne vrea pe noi cu adevărat și din tot sufletul.*

Şi soluţia noastră nu implică nici uitare, nici renunţare; dimpotrivă, soluţia d-lui Stere implică şi una şi cealaltă.

Pentru că, una din două. Sau eşti pentru soluţia socialistă şi socoteşti întregirea naţională ca rezultat neapărat al dezvoltării societăţilor moderne — şi atunci preconizarea unui dezastru european ca mijloc de întregire, dezastru în care ţara îşi poate pierde existenţa, ar fi pur şi simplu o monstruozitate —, sau nu crezi în soluţia socialistă şi ai unica speranţă în războiul austro-rus sau în conflagraţia europeană. Dar dacă acest război şi această conflagraţie europeană nu vor veni — şi, spre cinstea şi binele omenirii şi civilizaţiei ei, sperăm că nu va veni —, atunci ce te faci? Atunci orice speranţă e pierdută, atunci: *resemnare, uitare, renunţare.*

Sînt două soluţii, aici, aproape opuse, dar care au, în parte cel puţin, acelaşi scop. Iată de ce noi nu bănuim intenţiile d-lor Stere, Nicanor & Co. şi ale celorlalţi sociologi poporanişti, nu-i taxăm de antipatrioţi, nu-i excludem din patria română şi din patriotismul românesc.

Cu ce drept dar face sociologia poporanistă absolut contrariul faţă de socialiştii români? Cu ce drept îi exclude sociologia aceasta din patrie şi patriotism, îi socoteşte un pericol pentru ţară şi o piedică pentru realizarea aspiraţiilor ei naţionale? Şi aceasta cu un aer atît de blajin, convins şi nevinovat, încît parcă nici n-ar încăpea vreo discuţie în privinţa aceasta: Apoi dacă sînt socialişti!

Cînd mişcarea socialistă trecută a dispărut, adică a părut unora că dispare, atunci d-l Stere a scris că foarte bine a făcut, pentru că, între altele..., sîntem un popor mic, înconjurat de vecini puternici şi avem revendicări naţionale de realizat.

Cînd mişcarea socialistă a reapărut, d-l Stere a scris că foarte rău face, pentru că, între altele..., sîntem un popor mic, înconjurat de vecini puternici şi avem revendicări naţionale de realizat.

Acuma în urmă, cînd socialiştii români, odată cu socialiştii tuturor ţărilor civilizate din lumea întreagă, au început, după Congresul de la Basel, să manifesteze

împotriva războiului, a intervenit din nou, de astă dată d-l Nicanor & Co., şi a început iarăşi să-i mustre că rău fac, deoarece sîntem „un popor mic, trezit tîrziu la viaţa liberă şi la cea culturală, înconjurat de vecini puternici faţă de care avem de susţinut revendicări naţionale, la care nu trebuie şi nu se poate să renunţăm".

Cum vedem, nu pot şi socialiştii să facă o mişcare în sensul ideilor lor fără să se alarmeze poporaniştii că se primejduieşte integritatea teritorială şi aspiraţiile naţionale ale ţării.

Dacă socialiştii ar strănuta o dată ceva mai tare, ar sări, desigur, sociologia poporanistă alarmată şi îngrijată: „Pentru dumnezeu, nu faceţi atîta zgomot, sîntem un popor mic, trezit tîrziu la viaţa liberă şi la cea culturală, înconjurat de vecini puternici faţă de care avem de susţinut revendicări naţionale, la care nu trebuie şi nu se poate să renunţăm".

Dar, pentru dumnezeu, zicem la rîndul nostru, ce are oare socialismul în el că nu se poate manifesta fără să pericliteze interesele patriei şi dreptele ei aspiraţii naţionale? Există oare ceva organic în concepţia lui, în practica şi tactica lui care să facă fatal necesare astfel de rezultate?

A pune o astfel de întrebare e a şi răspunde. Contrariul e adevărat. Nu sînt oare socialiştii campionii cei mai înfocaţi ai dreptului unei naţii de a se dezvolta independentă şi liberă în marginile ei etnice? Nu sînt oare socialiştii, ca adversari juraţi ai oricărei împilări şi robiri, cei mai hotărîţi adversari ai împilării şi cotropirii naţionale? Nu sînt oare ei cei mai înfocaţi partizani ai dezrobirii naţionale? Nu sînt oare tocmai ei aceia care luptă cu toată îndîrjirea împotriva oricărei apăsări naţionale, care luptă cu hotărîre chiar împotriva concetăţenilor propriei lor ţări cînd aceştia se fac vinovaţi de astfel de apăsare şi robire?

Cum s-a putut deci ca un fapt social, care se petrece la marea lumină a zilei, să fie prefăcut în contrariul lui?

În luptele sociale totul e posibil. Există adversari neîmpăcaţi ai socialismului care au săvîrşit minunea aceasta urîtă.

Dar e oare permis sociologiei poporaniste ca din astfel de surse să se informeze asupra socialismului român?

Ni se spune însă, n-a apoteozat oare Racovski „valoarea vieții individuale, pe care clasele stăpînitoare, pentru care nu există în lume decît interesele materiale, în criminala lor lăcomie, o sacrifică și o nesocotesc ?"

Ei și ! Racovski a spus un perfect adevăr și a făcut o constatare adevărată cînd a zis că în societatea de azi valoarea vieții individuale e complet nesocotită, că clasele stăpînitoare jertfesc mii de vieți pentru interesele lor de clasă, că valoarea vieții individuale e preconizată de socialism și va fi realizată pe deplin numai în organizația socialistă a societății. Foarte adevărat.

Altceva ar fi dacă Racovski, apoteozînd valoarea vieții individuale, ar fi zis că socialiștii, sub pretextul acestei valorări, nu trebuie să facă sacrificii pentru cauza lor și să-și jertfească chiar viața dacă va fi nevoie. Altceva ar fi dacă Racovski ar fi zis că, în caz că țara ar fi invadată de muscali, socialiștii nu trebuie să sară s-o apere sub cuvînt că țin la valoarea vieții lor individuale. Atunci ar avea d-l Nicanor dreptate. Dar o astfel de bazaconie nici prin vis nu i-a trecut lui Racovski. Dealtfel, el a vorbit acum cîteva luni, iar învinuirile de antinaționalism datează de ani de zile.

Asupra ziselor adversarilor vom mai vorbi. Acum în urmă, odată cu apariția epocii cadrilatere s-au dezgropat din nou vechile învinuiri aduse socialiștilor, de antipatriotism și trădare de patrie. Epoca cadrilateră e foarte prielnică pentru astfel de învinuiri. Mai departe vom vorbi mai pe larg despre *socialismul și revendicările naționale* și atunci se va vedea și mai bine cît de rău informată e sociologia poporanistă în această privință. Dar și pînă atunci, pentru oricine cunoaște cît de puțin socialismul, e clar că informativitatea d-lui Nicanor & Co. asupra acestui subiect și asupra social-democrației române e tot așa de insuficientă și defectuoasă ca și asupra social-democrației din Occident.

Și astfel putem acuma să cuprindem într-o singură formulă atitudinea d-lui Nicanor & Co. față de socialiștii din Occident, ca și față de cei din țară :

D-sa pe protivnicii socialismului din Occident îi înțelege, dar nu-i aprobă, pe socialiștii de acolo îi aprobă,

dar nu-i înțelege, iar pe socialiștii români nici nu-i aprobă, nici nu-i înțelege.

E clar.

Numai un lucru rămîne nelămurit : De ce *anume* d-sa aprobă pe unii și dezaprobă pe alții ?

Dar o astfel de claritate nici nu se poate cere sociologiei poporaniste.

C. Dobrogeanu-Gherea

VIITORUL SOCIAL *(BUCUREȘTI), ANUL II, NR. 3 ȘI 4, DIN MAI ȘI IUNIE 1913, P. 125—156*

GHEREA ȘI REFORMA ELECTORALĂ *

Colegiul unic, factor reacționar. El întărește burghezimea sătească și îndepărtează realizarea votului universal. Nu numai social-democrații, dar chiar democrații trebuie să fie cu toată hotărîrea împotriva lui.

Știam că tov. Gherea pleacă în străinătate și că va lipsi din țară cîteva luni de zile. Cu toate că eram sigur că mai ales acum, în ajunul plecării, este extrem de ocupat, totuși m-am hotărît să-i răpesc cîteva clipe spre a convorbi cu dînsul asupra marilor probleme de la ordinea zilei. Am socotit că părerea marelui nostru dascăl asupra reformei electorale, în special a colegiului unic, asupra problemei agrare, în special a exproprierii silite, asupra chestiunii evreiești este necesar să fie cunoscută, căci ea ne poate sluji fie ca îndrumare în dezbaterile și acțiunea noastră, fie ca punct de discuție. Cuvîntul lui Gherea este întotdeauna răspînditor de lumină.

L-am găsit obosit, plin de griji, suferind și nu m-aș fi îndurat niciodată să-l obosesc mai mult dacă scopul pentru care o făceam nu era atît de însemnat.

Cu acea bunăvoință care face farmecul persoanei sale, îngrijat numai că marginile unei convorbiri vor fi prea strîmte pentru vastele probleme ce trebuia să atingă, tovarășul Gherea a sfîrșit prin a se adînci în gînduri și a vorbi.

---

* [Interviu].

O părere de rău

Aș fi dorit cu tot dinadinsul, *începu el*, să scriu eu însumi asupra acestor însemnate probleme. Din nenorocire, trebuie să plec să îngrijesc de sănătatea copiilor mei acum bolnavi, cît și de propria mea sănătate. Regret mult că trebuie să plec tocmai acum, cînd problemele acestea sînt puse la ordinea zilei și cînd s-ar fi cuvenit să scriu asupra lor. Tocmai pentru aceasta recunosc și eu că ai dreptate și că e necesar să dau măcar cîteva noțiuni esențiale, să spun pe scurt ceea ce aș fi spus, dacă n-aș fi plecat, la Congresul partidului [26], și ceea ce sper s-o fac cel puțin sub forma unui memoriu.

Ca social-democrat, se înțelege, nu sînt de acord cu soluțiile pe care le dau clasele dominante acestor probleme, dar sînt de acord cu ele cînd recunosc, în sfîrșit, că acele probleme sînt cele mai principale și mai vitale.

Colegiul unic

Ce zici, tovarășe, de colegiul unic al liberalilor ?

Colegiul unic desigur că este, în aparență ca și în fond, o reformă democratică, întrucît desființează cenzul material, capitalist, spre a nu menține decît unul cvasi-intelectual. Se înțelege că este democratică reforma care egalează votul unui lucrător sau țăran cu votul unui bogătaș, capitalist sau latifundiar.

Dar în condițiile speciale țării noastre, *în condițiile neoiobage*, care niciodată nu trebuie scăpate din vedere, colegiul unic are inconveniente grave. Nici cei mai pesimiști nu-și închipuiesc cît de puțini alegători vor avea țăranii prin colegiul unic, și toate socotelile liberalilor și partizanilor acestei reforme în această privință sînt pure fantezii.

Las' că numărul celor știutori de carte, trecuți prin școală, e mult mai mic decît arată dumnealor, dar ceea ce e și mai important, țăranul, în condițiile speciale neoiobage ale țării, plecînd din școală, uită — afară de cei mai bine situați — cartea, încît numărul știutorilor de

carte care ar putea să treacă examenul înaintea comisiilor care vor trebui să acorde dreptul de vot e absolut infim.

În mare parte, totul se va mărgini la așa-numita *burghezie sătească*. Liberalii în general au cultivat această burghezie sătească. Întreaga legislație așa-numită socialistă de la 1907, ca și întreaga activitate extrașcolară au fost făcute mai ales în vederea și în folosul acestei burghezimi și pentru cultivarea ei. Acum, prin colegiul unic, ea capătă în stat o forță politică foarte însemnată. Prin colegiul unic al știutorilor de carte, puterea politică a latifundiarilor, arendașilor, aristocrațimii rurale trece în bună parte la această burghezie sătească. În alte condiții, această substituire și trecere a puterii politice de la boieri la burghezie ar fi fost totuși un pas democratic, un pas înainte în dezvoltarea capitalistă a țării. În condițiile ei speciale neoiobage însă, această clasă ar înlocui pe cealaltă în toate privilegiile ei economice și politice și, fiind o clasă mai tînără, mai viguroasă, mai numeroasă, ar da o și mai largă bază și consolidare — cel puțin pentru o vreme oarecare — neoiobăgiei noastre, a cărei desființare e problema problemelor țării noastre.

În felul acesta, *colegiul unic în condițiile speciale țării devine un factor reacționar, nu progresiv sau revoluționar*. Bineînțeles, vorbim de sate.

Speranțele pe care le dau liberalii că prin faptul lățirii culturii votul universal va deveni în curînd o realitate sînt zadarnice atîta vreme cît vor exista condițiile de azi, întrucît în sărăcia și situația țării, chiar dacă ar spori numărul celor știutori de carte, numărul neștiutorilor va fi totdeauna imens.

Alt neajuns. Opinia publică s-a convins de necesitatea schimbării legii electorale, așa că această schimbare *trebuie* să se facă. Or, prin introducerea colegiului unic, realizarea votului universal egal, direct și secret ar fi amînată — din cauza formalităților constituționale complicate ce cere o revizuire a Constituției și din cauză că s-ar socoti pentru mai multă vreme chestia ca definitiv rezolvată —, ar fi amînată pentru alte zeci de ani.

Atunci atitudinea pe care trebuie s-o avem față de această pretinsă reformă e clar că nu poate fi decît una singură.

Evident. De n-ar fi decît neajunsurile pe care ți le-am semnalat, și încă ar fi destul pentru ca social-democrații

să fie cu toată hotărîrea contra colegiului unic. Dar nu numai social-democrații, care reprezintă interesele profunde ale maselor muncitoare, trebuie să fie, ca atare, împotriva unei reforme electorale alta decît votul universal, care servește interesele acestor mase. Dar chiar simplii democrați ar trebui să aibă aceeași atitudine, căci, de fapt, colegiul unic exclude pentru zeci de ani din viața politică imensa majoritate a țărănimii și deci a țării acesteia.

ROMÂNIA MUNCITOARE *(BUCUREȘTI), ANUL IX, NR. 99, DIN 1 DECEMBRIE 1913*

GHEREA ȘI PROBLEMA AGRARĂ *

Cum se înfățișează problema noastră agrară. Exproprierea silită. Care e adevărata soluție. O impresie personală.

Dar problema agrară ?

Problema agrară, cea mai importantă dintre probleme și care e așa de vastă, așa de complexă, desigur că nu într-o singură și scurtă convorbire se poate limpezi. Atît pot să-ți spun, că nu mi-am schimbat deloc, în nici o direcție și în nici un fel, vederile mele expuse în *Neoiobăgia* **.

Exproprierea silită

Este extrem de greu să combați vederile liberalilor, întrucît ei nu le formulează în chip cîtuși de puțin, nu clar, dar nici măcar sesizabil. Principiul exproprierii silite e un principiu mare, un principiu în adevăr revoluționar, și încă în înțelesul cel bun al cuvîntului. Argumentele prin care își apără liberalii de acum proiectul lor de reformă agrară sînt în bună parte luate chiar din literatura socialistă, și în special chiar din literatura noastră socialistă, a așa-numitei mișcări socialiste trecute.

* [Interviu].
** [Vezi C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 4, București, Editura politică, 1977.]

Decît, cunoaștem doar țara aceasta ! E, din nenorocire, o țară de *diversiune*, o țară de vorbe mari, care nu se potrivesc stării de fapt și poate că în nici o țară din lume nu e așa de adevărată ca la noi vorba că „munții nasc mereu șoareci". Liberalii se supără că social-democrația română și chiar democrația nu-i iau în serios. Dar felul cum pun ei chestiunea nu insuflă nici încredere, nici relații de seriozitate.

Mai întîi, principialmente și istoricește vorbind, cum ar putea un om care vede cît de puțin clar să-și închipuie că o clasă, ea însăși, ar decreta nu numai sfărîmarea privilegiilor ei, dar o schimbare economică radicală, care ar însemna în fond, dacă nu dispariția, apoi, desigur, imensa ei slăbire. Asta n-a fost, nu e și nu va fi. Prima minune ar putea fi asta la noi, tocmai la noi, unde clasele dominante teriene au arătat un egoism sălbatic de clasă, care întrece pe al celor mai multe din alte țări.

Dealtfel, încă o dată, nu se poate și ar fi și nedrept să combați vederile liberalilor atîta vreme cît ei singuri nu și-au formulat aceste vederi.

Adevăratul sens al problemei agrare

Dar un lucru mai presus decît toate îmi pare sigur. Liberalii n-au priceput și nu pricep adevăratul și întinsul sens al problemei noastre agrare, deși sînt patru ani de cînd a apărut *Neoiobăgia*. Acolo am arătat, cred, destul de clar că problema noastră agrară e, desigur, și o problemă de distribuire a pămîntului, cum ar fi spre pildă în Anglia, care e invocată *à tors et a travers* de liberali. Dar, în deosebire de alte țări, la noi problema agrară e o problemă de *relații de producere*, și anume de relații de producere semifeudale. Aici deci trebuie concentrată în primul loc atenția omului de stat care vrea sincer să transforme întocmirea noastră arhaică, absurdă și nenorocită agrară. *Desființarea deci a relațiilor de producere semifeudale, neoiobage, e prima, principala și esențiala parte a problemei noastre agrare.* Fără aceasta, întemeierea unei mici proprietăți devine un nonsens, atîta vreme cît există aceste relații de producere semifeudale.

Soluţia

Ca soluţie, noi, socialiştii, se înţelege, avem soluţia noastră, unică, definitivă şi hotărîtă şi care rezolvă toate greutăţile, toate contradicţiile imense ale problemei agrare : această soluţie e *socializarea tuturor mijloacelor de producere, deci şi a pămîntului*. Aceasta însă nu poate să fie decît problema viitorului. Socializarea pămîntului, şi încă într-o ţară agricolă, unde toată producţia şi toate relaţiile economice sînt legate şi dominate de producţia agrară, ar fi pur şi simplu transformarea societăţii burgheze în societate socialistă. Cum ar fi însă cu putinţă acum aşa ceva, într-o ţară înapoiată ca a noastră, cînd nici ţările mari şi înaintate capitaliste nu au încă condiţiile necesare, obiective şi subiective, pentru o astfel de transformare imediată ? Asta nu trebuie, fireşte, să ne împiedice să arătăm că într-acolo trebuie să mergem şi că acolo este ultima noastră scăpare.

O adevărată proprietate ţărănească

Acum însă noi, socialiştii, nu am putea fi împotriva unei adevărate proprietăţi ţărăneşti de-sine-stătătoare. Desigur, soluţia aceasta are foarte multe neajunsuri, ca orice soluţie tranzitorie, dar, din nenorocire, e unica posibilă. Amestecul unor elemente socialiste în întocmirea noastră neoiobagă, cum sînt cooperativele, obştile, pot să ducă nu la apropierea noastră de socialism, ci la consolidarea aceleiaşi neoiobăgii. Aci este deosebirea mea de tov. Toma Dragu[27]. Noi lucrăm pentru prefacerea societăţii burgheze în societate socialistă. Din nenorocire, din punct de vedere al întocmirii noastre agrare, cum sper că a văzut şi tov. Toma Dragu din *Neoiobăgia*, sîntem o ţară semiburgheză, semifeudală şi avem deci tot interesul ca să se dezvolte într-o societate veritabil burgheză şi capitalistă care şi prin noi şi prin sine însăşi merge spre societatea socialistă.

Dar, fiind pentru proprietatea ţărănească, trebuie s-o voim în condiţii de-sine-stătătoare, în condiţii de proprietari ţărani de-sine-stătători, nu neoiobagi. Pămîntul care

s-ar da cu ţîrîita, sub formă de împroprietărire, dacă se va da în felul cum s-a dat pînă acum, ar scădea numai producţia, fără ca să-l ajute efectiv pe ţăran, şi ar întări numai absurda întocmire neoiobagă de azi, după cum au făcut-o toate împroprietăririle precedente.

Dacă liberalii sînt de aceeaşi părere, de ce n-o spun ? Dacă sînt de altă părere, de ce n-o combat ? Dealtfel, e foarte greu de a discuta problema noastră agrară cu liberalii şi nici exproprierea silită, cu care sîntem bineînţeles de acord în principiu, pînă ce liberalii nu vor formula ce anume vor şi în ce fel vor ei să rezolve problema pe care o zgîndăresc numai.

Aşa cum e pusă chestia pînă acum şi din cîte s-au spus, sîntem reduşi numai la presupuneri şi impresii personale, şi, dacă e vorba de impresii personale, tare mă tem ca nu cumva constituanta liberală să ne exproprieze de o parte din libertăţile presei. Bineînţeles — *adăugă rîzînd Gherea* —, „acolo unde va fi nevoie".

Pînă ce liberalii nu se vor lămuri, nu au dreptul să se plîngă de neîncrederea cu care sînt întîmpinate proiectele lor de reforme. Trecutul — un criteriu atît de important — nu-i deloc încurajator. Casa Rurală[28], de pildă, care a fost creată în scopul de a fi o pepinieră de mici proprietari rurali, a devenit pepinieră de mari rentieri urbani.

Dar să aşteptăm, în sfîrşit, ca să putem discuta pînă ce vor formula practiceşte tot ce vor să facă în această problemă atît de grea.

Eu, în cît mă priveşte, am discutat soluţia problemei agrare într-un capitol special din *Neoiobăgia* şi nu numai că nu mi-am schimbat vederile de la apariţia ei, ci, dimpotrivă, toate faptele şi fenomenele ulterioare din viaţa noastră economico-socială mi le-au confirmat şi mai mult.

— Prin urmare, mult trîmbiţata „expropriere silită" a liberalilor nu e o soluţie ?

— În condiţiile de care am vorbit, nu, absolut nu, *încheie hotărît tov. Gherea.*

ROMÂNIA MUNCITOARE *(BUCUREŞTI), ANUL IX, NR. 100, DIN 3 DECEMBRIE 1913*

GHEREA ŞI CHESTIUNEA EVREIASCĂ *

Situaţia unică în felul ei a evreilor pămînteni.

Numai ca o chestiune de dreptate, dar şi spre cel mai mare folos al ţării, chestiunea evreiască trebuie rezolvată.

Să venim acum, tovarăşe, la chestiunea evreiască. Ce părere ai despre ea, despre atitudinea partidelor, despre rezolvarea ei ?

Rezolvarea chestiei evreieşti e grea, deşi e de o claritate clasică. Şi aici vedem cum lucrurile cele mai simple, mai clare şi intime se falsifică şi prin interesele materiale ale indivizilor şi prin interesele de clasă.

Am creat o problemă unică în felul ei în lumea toată, după cum, în general, mulţumită specialelor condiţii istorice ale ţării, şi în primul loc neoiobăgiei noastre, avem atîtea originalităţi absurde şi contraste izbitoare.

Un om de spirit din străinătate care cunoaşte bine ţara noastră îmi spunea glumind : Nu ştiu de ce îşi bate capul ţara românească cu chestia evreiască pe cîtă vreme în această ţară nici nu există evrei.

— *Cum aşa ? l-am întrebat mirat.*

Foarte simplu. Un om în statele moderne ca să existe, ca să fie aievea, trebuie să fie şi este sau supusul ţării în care se află, sau supusul altei ţări. Şi, dacă nu e supusul nici unei ţări, atunci nu există. Chiar emigranţii politici sau criminalii ordinari care fug din ţara lor — şi ca atare scapă din supuşia ţării lor şi nu devin nici supuşii ţării în care emigrează — sînt şi ei „foşti" supuşi ai cutărei ţări. Dar să nu fii nici supusul ţării în care te afli, nici supusul altei ţări, nici fostul supus al unei ţări oarecare, asta e o absurditate aşa de mare, că nu poate să încapă în mintea unui om şi credeam că este pur şi simplu o invenţie răutăcioasă a Cahalului internaţional evreiesc.

* [Interviu].

Şi într-adevăr că aceasta este o absurditate juridică unică în felul ei, cum unic este şi regimul nostru neoiobag care i-a dat fiinţă. Şi absurditatea acestui regim se manifestă în toate direcţiile. Aşa, pînă acum aveam cîteva mii de bulgari în Dobrogea pe care îi priveam ca primejdioşi şi duşmani — acum am mai luat, cu imense sacrificii, alţi 300 000. Cine vede lucrurile ceva mai clar ştie ce greutăţi şi ce jertfe ne va costa de acum înainte pentru ca să păstrăm şi să facem cetăţeni români — dacă vom reuşi s-o facem vreodată — pe aceşti 300 000 de bulgari şi, pe cînd vom cheltui milioane, vom face jertfe imense pentru ca să-i prefacem pe aceştia în români, iată o populaţie de 250 000 de oameni care se luptă din toate puterile ca să devină cetăţeni români — şi noi facem sforţări şi cele mai mari sacrificii pentru a-i ţine departe de cetăţenia română.

E clar că o populaţie care nu e supusă nici unui stat străin, care trăieşte însăşi din viaţa ţării acesteia, care n-are de gînd şi nici n-are putinţa să devină supusă unei alte ţări, o populaţie care face în definitiv parte integrantă din organismul ţării româneşti, care îndeplineşte funcţiuni, şi funcţiuni folositoare — nu vorbim de excepţii —, în organismul ţării româneşti, o astfel de populaţie trebuie neapărat să devină, sociologiceşte vorbind, nu numai de fapt, dar şi de drept o parte a ţării, avînd toate atributele cetăţeniei române. Şi asta nu numai şi nu atît pentru necesitatea şi folosul acestei populaţii, ci ca o necesitate şi ca o utilitate foarte mare pentru ţară şi pentru dezvoltarea ei normală.

Aci e una din profundele deosebiri între felul cum vedem noi şi [cel] cum văd antisemiţii noştri chestia evreiască. Antisemiţii noştri ne reproşează că vrem să dăm drepturi politice evreilor în masă conduşi de idei abstracte de umanitate şi de dreptate. Aceasta nu-i tocmai exact. Se înţelege, ideile înalte de umanitate şi dreptate nu sînt pentru noi abstracţii greu de înţeles, cum sînt

pentru cei mai mulţi dintre antisemiţii noştri şi pentru clasele noastre dominante! Dar afară de aceste idei, şi mai presus de toate, noi cerem contopirea definitivă a maselor evreieşti în organismul ţării româneşti ca o mare necesitate şi ca o mare utilitate pentru întreaga dezvoltare viitoare a acestei ţări. În acea prefacere socială prin care trece acum, şi trebuie să treacă, ţara românească, în prefacerile ei dintr-o ţară neoiobagă într-o ţară occidentalo-burghezo-capitalistă, în această prefacere evreimea română pămînteană are un rol important şi va fi de cel mai mare folos.

Aşadar, noi, social-democraţii, întemeiem punctul nostru de vedere nu numai pe faptul că e drept ca evreii pămînteni se fie încetăţeniţi, ci şi pe faptul că rezolvarea chestiei evreieşti e în cel mai mare grad folositoare ţării. Din absorbirea şi contopirea tuturor energiilor şi tuturor capacităţilor aflătoare în masa evreiască ţara va trage foloase mari, şi apoi chestia aceasta nerezolvată va fi ca o rană deschisă care, dacă nu primejduieşte existenţa ţării, îi vatămă însă grav dezvoltarea normală.

Pentru noi e clar. Rezolvarea chestiei evreieşti este şi un act de dreptate şi un act folositor ţării.

Şi afară de asta, bună sau rea, noi avem cel puţin o soluţie. Să ne arate adversarii rezolvării chestiei evreieşti care e soluţia lor. Nu e oare monstruos că după zeci de ani de discuţii pasionate şi de lupte înverşunate adversarii rezolvării chestiei evreieşti n-au ajuns să formuleze în chip cît de puţin lămurit soluţia lor? Pentru soluţia noastră avem părerea unor oameni ca M. Kogălniceanu şi P. P. Carp, unicii oameni, adevărat de stat din ţara aceasta. Să ne arate şi adversarii care e soluţia lor.

— *Dar ei par că se feresc ca de foc de aceasta.*

Da. Asta e veşnica metodă a claselor noastre oligarhice, a partidelor noastre politice în toate problemele vitale şi vaste ale ţării. Astfel, spre pildă, în chestia agrară liberalii în sfîrşit dau o cvasisoluţie — exproprierea silită —, dar nu spun nimic lămurit despre ea, încît înainte ca şi după soluţie chestia rămîne deschisă. Protivnicii liberalilor protestează împotriva aşa-numitei soluţii liberale, declară că problema agrară e o problemă gravă care trebuie rezolvată, dar la rîndul lor nu dau nici o

soluţie, măcar cît de puţin clară. Şi aşa în toate problemele mari ale ţării. Dar problemele care ajung la maturitatea lor trebuie să fie rezolvate şi vor fi rezolvate, asta-i sigur. Cum şi în ce fel, asta-i greu de prezis şi-i şi mai greu de zis într-o convorbire.

— *Dar rolul nostru?*

În privinţa aceasta atît e sigur: dacă prin forţele noastre, care sînt încă atît de reduse, nu vom rezolva aceste probleme, totuşi prin activitatea noastră dăm şi vom da un imbold şi aducem o lumină pentru rezolvarea lor.

Dealtfel, aceasta e şi foarte natural, pentru că numai clasele muncitoare şi producătoare, ale căror adevărate interese de clasă le reprezintă social-democraţia, numai ele au un adevărat şi vital interes în limpezirea acestor probleme şi în rezolvarea lor integrală şi dreaptă.

Cu aceste cuvinte, care deschid o largă perspectivă asupra rolului şi misiunii partidului nostru în problemele prezente, am terminat interesanta convorbire cu tov. C. Dobrogeanu-Gherea.

ROMÂNIA MUNCITOARE *(BUCUREŞTI), ANUL IX, NR, 101, DIN 5 DECEMBRIE 1913*

NOI ȘI BULGARII
Fragment inedit din Neoiobăgia

Aceste cîteva cuvinte de mai jos reprezintă un mic fragment inedit din Neoiobăgia, *și anume un pasaj din capitolul ce tratează asupra neoiobăgiei și sufragiului universal. Nu l-am tipărit acolo pentru că mi-a părut și prea incomplet și prea incidental. După evenimentele atît de însemnate din anul din urmă*[29]*, acest mic fragment, după cum mi se pare, poate să aibă oarecare interes de actualitate, după cum oarecare interes poate să aibă și prin faptul că a fost scris încă de acum patru ani.*

Se înțelege, crîmpeiul acesta al unui capitol nu poate fi înțeles bine decît în legătură cu capitolul din care făcea parte. Așa izolat cum apare aici, el ar putea să dea loc la unele neînțelegeri și să pară că reprezintă un argument serios împotriva sufragiului universal.

E evident că, acuma ca și atuncea, sînt convins că în caz de introducere a sufragiului universal neoiobăgia noastră va căuta să-l prefacă într-o ficțiune și într-o minciună, după cum a reușit să prefacă într-o minciună toate instituțiile noastre liberalo-burgheze, toată constituția noastră.

Dar aceasta nu e un argument împotriva sufragiului universal, ci împotriva neoiobăgiei. De aici nu urmează că nu trebuie înființat sufragiul universal, ci urmează că trebuie desființată neoiobăgia. Am arătat în acea carte că sufragiul universal, cu toate că va tinde să fie prefăcut în ficțiune de neoiobăgia noastră, la rîndul lui va tinde să desființeze neoiobăgia, și în felul acesta el capătă în țara noastră încă o însemnătate pe care n-o are în alte țări.

Se înțelege, vorbim de sufragiul universal cel adevărat și nu de colegiul unic, care e contrafacere a lui.

Acesta din urmă tinde să substituie puterii politice a boierimii și ciocoimii rurale puterea politică a burghezimii și albăstrimii sătești și a lipitorilor satelor. Această substituire însă nu numai că nu va ajuta la desființarea totală a neoiobăgiei, ceea ce constituie problema problemelor noastre, ci, dimpotrivă, sub altă formă, va consolida încă neoiobăgia pentru o vreme oarecare.

Acesta e cel mai puternic și decisiv argument împotriva colegiului unic.

Mă folosesc de prilejul acesta pentru a rectifica unele vederi ce mi-au fost greșit expuse într-un interviu din „România muncitoare" *.

Mai întîi, acolo nu s-a deslușit deloc de ce anume sînt pentru votul universal, deși sînt de acord cu conservatorii că el nu se potrivește cu realitatea vieții noastre economice agrare și deși sînt, iarăși, de acord că, la început cel puțin, sufragiul universal ar rămînea o aparență — la sate, bineînțeles — ca și celelalte instituții pe care le-am luat din Occident. Probabil că n-am fost eu deslușit. Și nici nu se putea deslușì aceasta într-un interviu ; numai după toate dezvoltările de mai sus sper că lucrul devine clar.

Dar acel interviu conține o afirmație greșită pe care niciodată n-am putut s-o fac, și anume : că superioritatea Bulgariei asupra noastră consistă în faptul că Bulgaria are votul universal și noi nu. Aceasta n-am putut s-o spun niciodată. O, dacă sufragiul universal ar avea această putere miraculoasă, cît de ușor s-ar mai rezolva chestia socială !

Comparația noastră cu Bulgaria e de cel mai mare interes și teoretic și practic. La noi, acum în urmă, se simte tot mai mult superioritatea în multe privinți a dezvoltării Bulgariei asupra României, și fiecare om politic caută să scoată ochii adversarului său prin arătarea acestei superiorități, de care, bineînțeles, e de vină partidul politic advers. Oricine simte că dezvoltarea Bulgariei e mai normală, mai sănătoasă, mai temeinică, lipsită

* [Vezi C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 3, București, Editura politică, 1977, p. 506].

de aceste anormalități și contradicții, care — cum sînt revoltele noastre țărănești — duc la dezastru. De unde provine această superioritate a dezvoltării Bulgariei? Iată de unde, în cîteva cuvinte :

Bulgaria a stat sute de ani sub dominația turcească directă. Economicește, în secolul din urmă, mai ales, această dominație n-a fost din cale afară de grea pentru țărănimea muncitoare ; și ea devenea cu atît mai ușoară pe măsură ce scădea puterea imperiului turcesc, zguduită fiind de puterile europene, și în special de Rusia. Exploatarea țăranului bulgar se mărginea la celebra zeciuială a producției (una din zece) — visul de aur, nerealizabil, al țăranului român. O clasă bulgară privilegiată economicește care să apese țărănimea nu putea să se ridice sub greutatea dominației politice turcești. Pe clasele superioare ridicate dintre bulgari — clase de intelectuali, meseriași, burghezi —, pe acestea turcii le apăsau strașnic și căutau să le anihileze, căci le era teamă că din rîndurile lor ar putea ieși concurenții de mîine și chiar organizatorii eliberării Bulgariei. În felul acesta nu numai că nu s-a ridicat dintre bulgari o clasă economicește dominatoare și apăsătoare, dar, dimpotrivă, între clasele existente s-a dezvoltat o solidaritate oarecare decurgînd din interesele comune de apărare în fața pericolului comun permanent : dominația turcească. Această relativ ușoară dominare și exploatare economică a dezvoltat o țărănime primitivă, barbară, dar înțolită, puternică și sănătoasă.

După eliberarea Bulgariei de sub jugul turcesc, țărănimea s-a trezit fără vreo clasă superioară teriană organizată care să aibă interesul și putința de a o aservi și asupri. De vreo iobăgie oarecare nu era nici pomeneală. Prin eliberarea de sub jugul turcesc, țărănimea a devenit *ipso facto* emancipată, țăranul a devenit sau un proprietar și producător liber — cu oarecare obligații către stat — sau, în lipsă de pămînt, un lucrător de pămînt, un proletar agricol, iarăși liber, care lucrează la proprietarii mijlocii și mai mari (proprietatea mare fiind acolo neînsemnată). Aceste relații de producție, deși primitive, sînt însă în fond relațiile burgheze nedezvoltate. Așa că instituțiile burghezo-occidentale introduse în Bulgaria au găsit relații de producție care nu le contraziceau așa de mult, instituțiile introduse și relațiile de fapt găsite își erau asimilabile și adaptabile între ele. Ceea ce era însă în contrazicere cu instituțiile noi era incultura, erau moravurile orientale învechite. Dar tocmai în Bulgaria s-au dovedit cele susținute mai sus, că nu moravurile orientale învechite și incultura opresc realizarea instituțiilor superioare, ci relațiile de producție.

În adevăr, în Bulgaria, în două-trei decenii moravurile au început să se adapteze instituțiilor noi, și, avînd la bază relații de producție întru nimic potrivnice instituțiilor, acestea devin tot mai mult și mai mult o realitate, între starea de drept și starea de fapt nu se creează acea prăpastie care — împreună cu toate consecințele ei — caracterizează dezvoltarea țării noastre.

Și astfel Bulgaria, stat unitar în organizația sa, se dezvoltă normal și sănătos — și politicește și economicește —, devenind un obiect de invidie chiar pentru guvernanții noștri și clasele noastre dominante.

Așadar, pe scurt : marea superioritate a Bulgariei asupra noastră este că bulgarii sînt un popor liber, pe cînd noi sîntem încă un popor de neoiobagi. Și din relațiile de viață agrară, care în țările eminamente agricole sînt atît de importante pentru întreaga viață socială, această superioritate se întinde asupra întregii vieți sociale și de stat.

Desigur, sufragiul universal e un factor mai mult al acestei superiorități a Bulgariei asupra noastră, dar nu el o hotărăște. Chiar și fără el, chiar cu vot cenzitar, în aceste privințe Bulgaria tot superioară ne-ar fi. Dealtfel, introducerea votului universal în Bulgaria a întîmpinat mai puține piedici tocmai din cauza spiritului de egalitate mult mai puternic care domnește acolo, mulțumită condițiilor istorice pomenite mai sus și felului relațiilor economice de producție existente.

C. Dobrogeanu-Gherea

VIITORUL SOCIAL (*BUCUREȘTI*), *ANUL II, SERIA A II-A, NR. 5, 6 ȘI 7, DIN IULIE, AUGUST, SEPTEMBRIE 1913, P. 288—291*

[*DESPRE OLIGARHIA ROMÂNĂ*] [30]

Geneza oligarhiei române [31]

După înfrîngerea iobăgiei economice și politice și înlocuirea ei prin neoiobăgie la sate și capitalism burghez la orașe, clasele de sus, care s-au format în urma noii alcătuiri sociale — ca orice clasă nouă, născută în plină sărbătoare a biruinței —, au fost foarte darnice cu poporul în privința acordării de libertăți și drepturi politice. Era aproape o risipă de drepturi și libertăți, explicabilă, dealtfel, prin psihologia mărinimiei obișnuite triumfătorului. Însăși constituția noastră — mama tuturor legilor și tuturor drepturilor — a fost copiată după una din cele mai liberale constituții — anume cea belgiană. După ce au împărțit poporului atîtea drepturi și libertăți, clasele de sus s-au gîndit și la propriile lor interese — erau doar și membrii lor fiii aceluiași popor — și și-au dăruit atunci și sieși un drept, unul singur pentru propriu uz și abuz. Făcînd împărțirea, au păstrat pentru sine numai o singură lege — legea electorală; un singur drept — dreptul la vot. Unul singur și bun, unul și jumătate, unul încît toate laolaltă și care preface pe celelalte în puțin lucru. Aceasta iarăși se explică ușor din psihologia omenească, pentru că, vorba românului, „cine-mparte, parte-și face". Dreptul de vot, legea electorală hotărăște doar cine anume va fi ales în sfatul țării, hotărăște deci cine va face legi noi, cine va schimba sau va desface pe cele vechi, hotărăște cine le va aplica, cine va supraveghea aplicarea sau neaplicarea lor, hotărăște din capul locului conducerea tuturor treburilor publice. Această lege, acest drept este deci cheia tuturor drepturilor. Clasele noastre

de sus au dat drepturi multe poporului, iar cheia de la ele și-au băgat-o în buzunar, ceea ce iarăși se explică din psihologia omenească, pentru că: *„La générosité bien ordonnée commence... et finit par soi-même"* *, cum ar zice românul în franțuzește.

Prin legea electorală și colegiile cenzitare atît de restrînse, constituția introdusă de clasele noastre privilegiate a dat deci din capul locului întreaga putere politică, întreaga conducere a treburilor publice, întreaga putere și întreaga gospodărire a statului în mîna unei clase extrem de restrînse — cîteva zeci de mii în formă, cîteva mii în fond. În felul acesta era deci de la început hotărîtă și inevitabilă *o oligarhie politică* pe mîinile căreia trebuia să încapă întreaga formidabilă putere și întreaga conducere a statului. Tot restul imens al națiunii, care forma, în definitiv, cu o mică excepție, întreaga națiune, era eliminat cu desăvîrșire și din conducerea statului și din orice control asupra acestei conduceri. În fond, toate drepturile politice esențiale ale națiunii, ale adevăratei națiuni, au fost confiscate de către o infimă minoritate de oligarhi. Colegiul al treilea (vorbim de legea electorală actuală, cea dinainte semănîndu-i ca un frate geamăn) din capul locului a fost prefăcut de neoiobăgia noastră agrară, și trebuia neapărat să fie prefăcut, în miraj și minciună. De atunci, prin și în limbajul politic, înseși cuvintele de *țară* și *națiune* au fost golite de înțeles: *țara* a devenit *țara legală*, adică țara cîtorva mii de oligarhi privilegiați, națiunea așijderea.

Oligarhia politică, menită să se formeze în urma introducerii constituției și legii ei electorale, nu era o oligarhie *închisă*, care ar fi fost o expresie a claselor sau a clasei dominante economicește și care clasă sau clase ar reprezenta în politică aceeași covîrșitoare influență pe care o au în viața economică. Acesta este mersul obișnuit al lucrurilor, întrucît structura politică a unei societăți urmează și e expresia structurii ei economice. După mersul obișnuit al lucrurilor și după legea sociologică de mai sus, oligarhia politică ce s-a format la noi ar fi trebuit să fie o oligarhie mai mult sau mai puțin închisă, reprezentînd în primul rînd, dacă nu chiar exclusiv, interesele clasei marilor proprietari de pămînt

* [Generozitatea bine rînduită începe... și sfîrșește cu sine].

— clasă de o covîrşitoare influenţă economică într-o ţară eminamente agricolă. Din cauza anumitor pricini istorice, aceasta nu s-a întîmplat la noi. Clasa marilor proprietari de atunci era tocmai clasa iobăgistă de odinioară, slăbită în luptă, mai mult învinsă şi care se încăpăţîna încă să lupte pentru întoarcerea la privilegii dispărute pe vecie. În afară de aceasta, clasa marilor proprietari a fost sortită în mare parte dispariţiei şi înlocuită de clasa burghezimii nou-născute, care rîvnea să ia locul acelei clase şi a şi înlocuit-o, folosindu-se în acest scop tocmai de influenţa şi pricopseala oligarho-politică. În astfel de condiţii istorice neprielnice, clasa dominantă economiceşte a marilor proprietari n-a putut să-şi valorifice în politică toată puterea economică.

Nu-i vorba, în formarea oligarhiei politice i-a fost lăsat şi proprietăţii mari un loc însemnat, foarte însemnat chiar, dar nu exclusiv, restul — foarte mare — din puterea oligarho-politică a fost acaparat însă de clasele celelalte, burgheze, nou-născute. Clasele noastre de sus, atît de zgîrcite cînd este vorba de drepturile poporului adevărat, au avut, fireşte, grija de a restrînge cercul acelora ce pot lua parte la viaţa politică; cînd a fost însă vorba de recrutarea oligarhiei politice, au fost foarte generoase şi, în marginile restrînse ale colegiilor noastre cenzitare, au lăsat uşile larg deschise pentru ca, în afară de marii proprietari rurali şi urbani, să poată intra în raiul oligarhiei boiernaşii, negustorii şi negustoraşii, popii, avocaţii (mai ales aceştia din urmă, care, prin însăşi profesiunea lor, erau meniţi să joace un rol covîrşitor în oligarhia politică), profesiunile libere de tot felul, funcţionarii (de asemenea aspiranţi la slujbe şi sinecure), declasaţii şi, mai în urmă, o clasă foarte importantă şi caracteristică pentru oligarhia noastră, clasa profesioniştilor politicianismului. Cum vedem, uşile au fost cu adevărat larg deschise: putea să intre oricine afară de poporul propriu-zis, de naţia cea adevărată, de masele poporului muncitor; dar aceasta este foarte natural, căci dacă ar fi intrat şi poporul muncitor oligarhia se dizolva în masele populare şi dispărea. Ţinerea în afară a poporului muncitor era doar o condiţie esenţială a formării şi existenţei oligarhiei: pe această bază şi în virtutea acestei eliminări s-a format, există şi înfloreşte oligarhia. Această recrutare a oligarhiei cu uşile larg deschise a

trebuit din capul locului să introducă zîzanie şi luptă între grupările oligarhiei înseşi. De la început, această luptă trebuia să se ivească în special între oligarhia ce reprezenta, de o parte, clasa marilor proprietari de pămînt, clasă care tindea, în virtutea importanţei sale economice covîrşitoare, să acapareze o corespunzătoare influenţă politică, iar de altă parte clasele celelalte, clasele tinere burgheze, care, la rîndul lor, căutau să acapareze o parte cît se poate mai mare din imensele foloase ale puterii oligarho-politice. Pe baza acestor lupte s-au format primele noastre partide politice: conservatorii şi liberalii. Mai erau şi alte pricini care făceau necesară împărţirea în două partide. Una este însuşi mecanismul constituţional, care cere cel puţin două partide, unul la guvern şi altul în opoziţie, la controlul celui dintîi. Altă cauză care făcea necesară împărţirea oligarhiei politice în două partide e următoarea: oligarhia noastră, numai cînd a ajuns să exercite funcţiile sale de oligarhie politică, a băgat de seamă cît de ispititoare e puterea politică, cît de mari, nenumărate şi dulci sînt foloasele ei. Dar orice lucru pe lumea aceasta are *son revers* — trandafirul are spini, lumina are umbre, iar foloasele industriei politice au o margine. E adevărat, bugetul creştea din an în an şi în proporţie cu creşterea producţiei şi a avuţiei ţării şi în totală disproporţie cu ele. Dar numărul oligarhilor atraşi de foloasele puterii creştea mai repede, iar poftele trezite creşteau într-o şi mai mare proporţie. Oligarhia noastră nu mai încăpea în bugetul ţării. Ce era deci de făcut? Rămînea un singur remediu: oligarhia să se împartă în două tabere care să vină rînd pe rînd la putere şi să se adape *à tour de rôle* la nenumăratele foloase ale acesteia. Aşadar, şi din pricina aceasta — atît de însemnată şi hotărîtoare — trebuiau să se formeze două partide politice şi s-au şi format: de o parte, partidul conservator — supranumit „reacţiunea“ —, partidul în special al marii proprietăţi rurale, cu oligarhia şi clientela sa politică; de alta — partidul naţional-liberal — denumit „naţiunea“ —, partidul în special al burghezimii orăşeneşti, cu oligarhia şi clientela sa politică proprie. Pe vremuri, lupta dintre aceste două partide se înfăţişa — după porecla lor — ca lupta dintre reacţiune şi naţiune. Epoca aceasta de luptă e cea clasică şi epică a luptei de partide în ţară la noi; şi ea era bazată

nu numai pe lupta de interese, ci și pe lupta de principii sau, mai bine zis, tocmai pentru că lupta aceasta era bazată pe deosebirea profundă de interese de clasă își avea și partea principială. Pentru că, orice ar zice partizanii concepției idealist-sentimentale a istoriei omenirii, istoria e, din nenorocire, foarte puțin idealistă și încă mai puțin sentimentală. Ea înfățișează o luptă aprigă de interese de clasă, iar din deosebirea profundă a acestor interese și din ciocnirea lor răsar principiile sociale călăuzitoare ale acestei lupte. În curînd însă, lupta aceasta dintre conservatori și liberali a dispărut sau a luat o cu totul altă înfățișare. Și iată de ce și cum.

Clasa marilor proprietari, învățată cu viața orientală și tembelă a iobăgiei, n-a putut să se adapteze noilor condiții economice și politice de trai, iar moșiile ei au început să treacă, rînd pe rînd, în mîinile altora. Moșiile acestea au trecut în stăpînirea foștilor logofeți și isprăvnicei boierești, îmbogățiți prin incuria și incapacitatea boierilor ; logofeți și isprăvnicei care în cea mai mare parte aparțineau *„națiunii“*. Cele mai multe moșii au fost cumpărate, pe preț derizoriu, de negustori îmbogățiți prin întreprinderile statului, de avocați îmbogățiți prin afaceri, de feluriți oligarhi îmbogățiți din treburile publice. Alți oligarhi, folosindu-se de trecerea lor politică, au pus mîna pe multe din moșiile statului. În felul acesta, *„națiunea“* și-a însușit cea mai mare parte din marea proprietate rurală. Pe de altă parte, boierii sărăciți, scăpătați, ca și odraslele lor, trebuiau să caute mijloace de trai la unicul izvor unde se puteau găsi la noi în țară — la stat : ca slujbași, aspiranți la slujbe și sinecure, ca politicieni și profesioniști ai politicianismului, îngroșînd oligarhia politică cea mai caracteristică. Astfel, *„națiunea“* s-a prefăcut în *„reacțiune“*, *„reacțiunea“* în *„națiune“*, iar hotarele între amîndouă au început să devină imperceptibile. Îndată ce marea proprietate a trecut în bună parte la liberali, s-a stabilit între aceștia și proprietarii conservatori un acord patriotic, primul acord patriotic serios, asupra raporturilor de producție agrară, asupra felului mai eficace de exploatare a muncii țărănești ; s-a stabilit de comun acord *neoiobăgia economică și juridică* — una din cele mai dureroase și grozave pagini din trista istorie a mult încercatei țărănimi române. Prin acordul acesta s-au șters și mai mult deosebirile fundamentale dintre amîndouă partidele.

Ba, mai mult. Țara noastră e o țară mică și săracă, cîmpul de înavuțire e foarte restrîns. De aceea, oligarhul român cu trecere mai mare nu se putea resemna să rămînă în marginile unei singure clase. Oligarhul român, avocat sau ba, îmbogățit în, din și prin afacerile statului, cumpără o moșie și astfel *devine mare proprietar rural*. Întemeiază sau ia parte la întemeierea de fabrici, cumpără acțiuni la întreprinderi menite să furnizeze articole anume statului și astfel *devine industriaș*. Ca membru în consiliile de administrație ale unor întreprinderi de stat sau private *devine negustor*. Mijlocește fondarea de bănci și împrumuturi de stat și ca atare *e financiar*. În sfîrșit și mai ales, el este și rămîne un stîlp al oligarhiei politice și ca atare participant și mare acționar la cea mai mare și mai vastă industrie a țării — industria politică, industria oligarho-politicianistă. Și astfel e proprietar agrar, financiar, negustor, industriaș mare al industriei și industriaș mare al politicii. Ținînd în același timp de o mulțime de clase cu interese deosebite, de multe ori opuse, singur nu ar putea să spună din care anume clasă face parte îndeosebi. Armonizarea intereselor de clasă, cu care ni se asurzesc acum urechile, e un nonsens, o absurditate care nu poate fi realizată, iar dacă s-ar putea realiza, ar însemna încetarea progresului omenirii. Însă în persoana și sufletul oligarhului nostru parvenit interesele deosebite de clasă se armonizează într-adevăr, întrucît el participă la foloasele tuturora. Acesta e unicul teren posibil de armonizare a intereselor opuse de clasă. De aici se înțelege ușor pentru ce oligarhul nostru, cu cea mai mare bunăvoință din lume, n-ar putea singur să spună cărei tabere politice aparține el prin interesele sale de clasă — *„națiunii“* sau *„reacțiunii“*. Această împrejurare a contribuit de asemenea mult la ștergerea deosebirilor profunde dintre partidele noastre istorice. Cu cît deosebirile profunde economice, precum și principiile ce izvorăsc din ele se ștergeau, dispărînd tot mai mult, cu cît partidele noastre istorice începeau mai mult să-și semene unul altuia ca doi frați gemeni, cu atît mai mult devenea posibilă, firească și chiar necesară trecerea continuă a partizanilor dintr-un partid în altul. Ce anume deosebite interese profunde economice

și adîncă deosebire de principii puteau să lege pe un partizan de un partid și nu de altul? Ce mi-e tanda, ce mi-e manda? De aceea, cel mai mic și mai trecător interes al partizanului îl făcea să treacă de la unii la alții. Iar cele mai mici adieri de vînt ale schimbăcioasei conjuncturi politice duceau cîrduri-cîrduri de partizani dintr-un partid într-altul. Această emigrație și imigrație de partizani și clientelă politică, acest proces de exosmoză și endosmoză care se petrecea între organismele partidelor noastre politice istorice a făcut să se șteargă și ultimele rămășițe de deosebire între ele. Astfel, în vreme ce „națiunea" s-a prefăcut în „reacțiune", iar „reacțiunea" în „națiune", a dispărut orice rațiune de a fi a două partide politice deosebite. Iar pe ruina lor și deasupra lor s-a instalat și intronat, triumfătoare, una și indivizibilă, oligarhia politică națională română...

Din urmările regimului oligarhic [32]

Lupta de clasă, bazată pe adînci interese economice, e o luptă rodnică, plămăditoare de viață și progres. Prin această luptă se preface producția societății, se transformă formele și raporturile sociale de producție și împreună cu ele formele sociale de conviețuire a oamenilor. E deci, cu toate jertfele dureroase pe care le cere, o luptă creatoare și progresivă. Lupta oligarhiilor politice... de parvenire la putere pentru împărțirea foloaselor nenumărate ce rezultă din conducerea treburilor publice, din conducerea statului... e stearpă, pentru că oligarhiile politice ca atare n-au nici o funcțiune în producția societății, ele consumă numai, sînt organisme parazitare. Lupta lor e sterilă, regresivă; departe de a organiza și crea, ea dezorganizează și nimicește; nu e deci un factor de dezvoltare, ci de decadență.

Astfel, lupta dintre clasa agraro-feudală și clasa burghezo-capitalistă a dat naștere splendidei civilizații capitaliste moderne; din lupta dintre burghezie și proletariat va rezulta civilizația socialistă de mîine. Luptele oligarhice din republicile sud-americane duc însă la dezolare și decadență.

Se înțelege că și în țările oligarhice au loc procese economice și se dă o luptă de clasă bazată pe ele, că

nici țările oligarhice nu stau pe loc. Dar dezvoltarea acestora nu numai că nu este ajutată de organismul politic conducător, ci dimpotrivă, e stringentă pe cît e cu putință. Cînd această stînjenire și dezorganizare trece peste o anumită măsură, începe decadența. Se înțelege că ar fi foarte ademenitor de a urma cu analiza teoretică a organismelor politice oligarhice... Aici vom aduce însă numai cîteva exemple răzlețe, dar caracteristice și doveditoare, spre a înfățișa unde duc oligarhia politică și gospodăria ei. Pildele nu le vom lua din trecut sau de aiurea, ci din istoria prezentă a țării noastre.

Funcționarismul

Una din plăgile obișnuite și comune tuturor țărilor oligarhice e *funcționarismul*. Altădată, potentații, care socoteau statul ca o proprietate absolută a lor, împărțeau curtezanilor și clientelei lor pămînt, feude. Azi, oligarhia burgheză, care secătuiește statul ca pe o moșie proprie, împarte partizanilor, nepoților, clientelei politice și agenților electorali slujbe. Nu-i vorbă, la noi, pe vremea cînd statul mai avea pămînt, se împărțea și pămînt, dar aceasta a fost un chilipir trecător. Ceea ce a rămas constant sînt slujbele și iar slujbele. Acestea fiind însă, din nenorocire, mărginite la număr, s-a început crearea de slujbe noi, cu duiumul, cu nemiluita. Și ce slujbe! O lucrare care ar face statistica și denumirea tuturor slujbelor create de oligarhia noastră politică ar fi o lucrare pe cît de vorbitoare, pe atît de hazlie. Spiritualul răposat Tony Bacalbașa vorbea de „*inspectorul regional administrativ al muștelor din parcul Cișmigiului*". Cînd s-a isprăvit cu slujbele noi, cînd pînă și muștele și-au căpătat inspectorul regional administrativ, s-a început multiplicarea funcționarilor pentru posturile existente, cu adevărat necesare. Pentru fiecare post sînt numiți doi-trei funcționari. Odată ajunși pe povîrnișul acesta, numărul funcționarilor e menit să crească tot mai mult. Oligarhia noastră fiind o oligarhie larg deschisă, numărul membrilor ei și al clientelei politice crește necontenit. Toți noii veniți trebuiesc plasați în slujbe la stat, altfel se zguduie și se compromite însuși regimul oligarhic.

În felul acesta s-a creat o pletoră enormă de funcționari ai statului și ai comunelor — avem o armată de aproximativ o sută cincizeci de mii de funcționari, de

două ori mai mult decît lucrători în industria mare. Socotind numărul bărbaților majori ai țării la un milion și jumătate, avem un funcționar de fiecare zece inși. Relativ cu puterile noastre de producție, deținem cu siguranță recordul lumii în privința funcționarismului. Ministerele noastre mișună de funcționari. Pentru a le mai da de lucru, că mor de urît, ministerele au ajuns să lucreze numai pînă la prînz; vor ajunge cu timpul să fie deschise numai pînă la vremea cafelei cu lapte. Se înțelege că în vremea aceasta funcționarii necesari cu adevărat lucrează peste puterile lor. Și aici nu e nici o contrazicere, căci slujbele se multiplică tocmai la posturile unde e mai puțin de lucru. Căci, după ce omul e alegător și primește leafă puțină, să mai și muncească? Atunci n-a făcut nimic!

Neajunsurile sociale ce decurg din funcționarismul exagerat și parazitar sînt incalculabile. Mai întîi se creează un mare proletariat artificial — parazitar fără voia lui, căci în alte condiții sociale ar fi depus o muncă productivă —, care este totodată un proletariat peste măsură de mizer. Numărul funcționarilor va crește mai departe în virtutea mecanismului regimului politic oligarhic, necesitățile imperioase ale statului devin tot mai multe, iar bugetul statului a și ajuns la ultima limită a elasticității sale. Doi-trei ani răi, și curba răposatului Haret va începe iar să funcționeze. Dacă la aceasta mai adăugăm faptul că o bună parte a funcționarilor sînt membrii partidelor oligarhice și deci se alternează numai la slujbe, după cum se alternează partidele la putere, dacă mai ținem seama și de cetele de postulanți care se îngroașă mereu în mod mecanic, tabloul va fi complet.

Cînd aceste cete de proletariat mizer și parazitar răzbite de foame vor coborî în stradă cerînd pîine — căci, după cum am văzut, mizeria lor va crește matematic și, odată cu ea, va crește și scumpetea —, regimul nostru oligarhic va avea prilejul să-și admire opera...

Un alt mare neajuns e curentul spre funcționarism, curent bolnav, de la munca productivă spre parazitism. În mintea fiecărui cetățean încolțește ideea, sugerată de mecanismul regimului oligarhic, că, după cum oligarhia trăiește pe socoteala statului, fiecare cetățean român trebuie să poată trăi la fel, că de aia doar e stat. Celebra opinie a Conului Leonida nu e inventată de Caragiale,

ci evocă și caracterizează o întreagă problemă socială, dealtfel ca tot ce a scris marele nostru satiric. Splendida frază a lui Carp, atît de plastică, *„românul se naște bursier, trăiește funcționar și moare pensionar“* va supraviețui și ea, căci zugrăvește o întreagă epocă de parazitism social.

Regimul politic oligarhic, însuși organism parazitar, seamănă și împrăștie în mod firesc și fatal parazitismul și dezolarea în jurul său.

Arbitrar și ilegalitate

Un alt produs fatal al regimului politic oligarhic e *arbitrarul și ilegalitatea.* Despre aceste fenomene sociale am vorbit pe larg în *Neoiobăgia.* Acolo am arătat cauzele lor adînci, contrastul dintre starea de drept și cea de fapt din țara noastră și neoiobăgia. Aici avem o altă cauză profundă, eficientă — regimul oligarhiei politice. Oligarhia politică nu reprezintă ca atare interese economice speciale, deși membrii ei aparțin diferitelor clase economice privilegiate, ci, ca oligarhie propriu-zisă, reprezintă interesele unei industrii *sui generis* — industria politică. De aceea, neavînd interese economice profunde și unitare cărora să le adapteze legile, întreaga ei legiferare poartă pecetea superficialului, a lucrului incidental, trecător. În cea mai mare parte sînt legi de hatîr, de pricopseală personală a membrilor săi. Vine opoziția la putere? Desființează legile votate, face altele, care, la rîndul lor, sînt desființate odată cu venirea la putere a partidului advers. În felul acesta se distruge pînă și umbra prestigiului legii. Clasele dominante economicește creează legile în interesul lor propriu, dar, pentru a le da o suprafață morală, ele însele sînt cele dintîi care le respectă. Oligarhia politică are, ca atare, numai interesele industriei ei proprii, care e însă de natură politică, și nu economică. Ea nu are nici un interes economic permanent care s-o facă să-și respecte legile, are în schimb adesea interese politice momentane, care o împing să calce legile cînd și unde poate.

„Domnule Gherea — îmi spunea într-o zi un prefect, om inteligent, foarte priceput în afaceri și în administrația și politica țării —, domnule Gherea, dacă ai ști ce mi se cere ca prefect de către oamenii zilei, ai rămîne trăsnit. Bine, domnule, spuneam într-o zi unuia — nu

spun cui —, cum se poate să-mi ceri una ca asta, tocmai dumneata, om învăţat, de lege? Dar făcînd aşa ceva înfund puşcăria. «Aşaa! — îmi răspunde rîzînd omul —. Ce puşcărie? *Dacă vrei dumneata, se face*». Cu acest «dacă vrei dumneata, se face» se distrug toate legile şi administraţia ţării".

Legi, aşezăminte legale, norme legale de viaţă, toate sînt înlocuite prin această formulă. Şi omul trebuie să vrea pentru că şi el e „de-ai noştri", membru al oligarhiei şi totodată aservit acesteia. Regimul arbitrarului şi al bunului plac împiedică şi falsifică dezvoltarea materială, ca şi propăşirea morală a ţării — lucru pe care de asemenea l-am arătat mai pe larg în *Neoiobăgia*.

Anarhia şi incuria administrativă

Un alt produs caracteristic al regimului nostru oligarhic e anarhia şi incuria administrativă. Am arătat aiurea că pricina adîncă a anarhiei noastre administrative şi neputinţa de a remedia răul stau în neoiobăgia economică. Aici avem o altă cauză, tot atît de hotărîtoare — regimul oligarhic.

Regimul nostru politic oligarhic a prefăcut administraţia statului într-un servitor fidel al ei — în bună parte a desfiinţat-o chiar, ceea ce ar fi un argument decisiv pentru anarhişti, căci aceştia susţin că o ţară poate trăi foarte bine şi fără administraţie. Funcţionarii administrativi superiori, fiind membri influenţi ai partidelor oligarhice, vin şi cad odată cu partidul lor. Ca atare, fac din administraţie un simplu instrument politic pentru a recruta partizani, pentru a face alegerile şi aşa mai departe. Funcţionarii administrativi inferiori sau sînt şi ei membri ai partidelor oligarhice şi le împart soarta, sau, în tot cazul, se găsesc la discreţia aceleiaşi oligarhii. În felul acesta, întreaga administraţie devine un instrument politic sau, mai bine zis, politicianist, un instrument de arbitrar în mîinile oligarhiei politice, iar administraţia propriu-zisă există numai cu numele.

Această problemă administrativă preocupă de mult foarte serios pe oamenii noştri politici, pe membrii marcanţi ai claselor noastre dominante, pe membrii influenţi ai oligarhiei politice. Şi preocuparea lor e foarte explicabilă. Oligarhul nostru influent e foarte rar numai oligarh politic, numai oligarh profesionist; de obicei, el mai e,

pe lîngă oligarh politic, şi mare proprietar rural sau urban, financiar, negustor, industriaş ş.a.m.d. Şi dacă anarhia administrativă, arbitrarul, prefacerea administraţiei în instrument politicianist îi convin foarte mult în calitate de oligarh politic, în calitate de membru al anumitor clase sociale — cu interese economice bine determinate — această stare administrativă îi primejduieşte grav toate interesele. De aici preocuparea atît de serioasă pentru problema aceasta.

P. Carp găsea chiar că problema aceasta e problema problemelor ţării şi de la prefacerea şi însănătoşirea administraţiei aştepta prefacerea şi însănătoşirea întregului organism social. Am arătat în *Neoiobăgia* cît de exagerată e această părere, dar nu încape îndoială că problema administrativă e totuşi o problemă de cea mai mare însemnătate. Care ar fi soluţia acestei probleme, remediul acestui rău? Remediul depinde, evident, de cauza răului, iar — după Carp — cauza anarhiei, a destrăbălării, a arbitrariului şi a incuriei administrative stă în influenţa nefastă a politicii, a politicianismului, deci în însuşi regimul nostru politic oligarhic. De aici ar urma că remediul stă în înlăturarea sau măcar în amendarea radicală a acestui regim. Dar de unde!

Carp s-a pus în capul întregii campanii de luptă pentru întreţinerea neschimbată a constituţiei, a legii electorale şi a regimului oligarhic ce rezultă din ele *. Atunci care e remediul după el? Iată-l: administraţia trebuie scoasă de sub tutela şi influenţa nefastă şi dizolvantă a politicii şi politicianismului regimului nostru oligarhic, şi anume dîndu-i-se stabilitate, făcînd-o, pe cît e cu putinţă, inamovibilă. Aţi înţeles?

Întreaga viaţă complexă a ţării trebuie neapărat lăsată sub tutela politicianismului şi a regimului oligarhic în vigoare, sub pedeapsa de a deveni altfel un revoluţionar primejdios, nebun şi inconştient. Administraţia e prea din cale-afară de însemnată pentru noi, marii proprietari, de aceea pe ea trebuie s-o scoatem de sub această înrîurire dizolvantă dîndu-i inamovibilitatea. Dar inamovibilitatea aceasta e ea, oare, în adevăr un remediu?

---

* Carp era unul din cei mai de seamă luptători împotriva revizuirii Constituţiei propuse de liberali după campania din 1913, deci unul din şefii antirevizioniştilor.

Vorbă să fie? Prin faptul că administrația va deveni stabilă, nu vor înceta să existe nici neoiobăgia, nici regimul politicianismului oligarhic, deci nici una din pricinile adînci care produc răul de astăzi, care duc în mod inevitabil la ilegalism, arbitrar, destrăbălare și anarhie socială. În atmosfera aceasta, care va persista, administrația inamovibilă se va preface și ea repede în ceea ce fusese și cea amovibilă. A aștepta un alt rezultat *înseamnă să te aștepți ca plopul să facă pere și răchita micșunele*. Forma se va schimba în adevăr, dar fondul va rămîne același. Și nici că s-ar putea altfel, căci anumite cauze trebuie să producă neapărat anumite efecte. Aceasta este o lege fundamentală, una din legile care cîrmuiesc fenomenele sociale, ca și pe celelalte, și nu este nicidecum o lege „oligarhică", ea nu cîrmuiește fenomenele sociale după bunul plac nici chiar atunci cînd acesta este al d-lui Carp!

Universitățile

Popoarele înapoiate intrate în vîrtejul vieții civilizate moderne au simțit ce imensă însemnătate au universitățile pentru viitorul țării. De ele atîrnă întreaga instrucție a țării care se face de sus în jos (profesorii universitari pregătesc pe cei secundari, aceștia pe cei inferiori); acolo se pregătesc elementele vieții intelectuale, acolo se pregătesc elementele necesare conducerii țării. Simțindu-se această importanță, li s-a acordat tot interesul cuvenit. Neavînd elementele necesare pentru funcțiile universitare, neavînd profesori, țările înapoiate au adus în acest scop străini foarte bine plătiți, pregătind astfel elementele de baștină necesare pentru normala funcționare a universităților. Au făcut așa cum am făcut noi cu drumurile de fier, unde am adus funcționari străini pînă ce ne-am format un personal propriu. Așa a făcut Rusia, care are universități la înălțimea celor din străinătate, așa am fi făcut, desigur, și noi dacă, din nenorocire, oligarhia nu și-ar fi pus din capul locului ochii asupra universităților în formație. Tînăra și viguroasa noastră oligarhie a priceput sau a presimțit imensul interes ce poate și trebuie să-l aibă pentru ea universitățile noastre. În afară de multe lefuri, mai era prestigiul moral al științei și funcția socială — arhiimportantă — a pregătirii elementelor pentru viața intelectuală și conducerea

țării. De aceea, oligarhia a declarat din capul locului că profesor universitar nu poate fi la noi decît românul. Argumentarea a fost simplă: străinul are pregătirea științifică necesară pentru catedra universitară, dar n-are patriotismul necesar; românul n-are știința, dar are patriotismul. Astfel, catedrele universitare — cu unele excepții onorabile, cu atît mai onorabile cu cît au fost mai excepționale — au fost ocupate de oameni absolut nepregătiți pentru înalta misiune de profesor universitar, care cere o viață întreagă de muncă zbuciumată și dezinteresată, de muncă închinată exclusiv științei. Profesorii universitari numiți în calitate de patrioți — adică de membri influenți ai partidelor oligarhice — au început să trateze catedrele, pentru care nu aveau nici o vocație, ca simple fiefuri, dîndu-le numai atît interes cît li se cuvenea între alte interese mai însemnate și ocupîndu-se de procese, de afaceri, de moșii, de pacienți, de politică, mai ales de politică. Pe la curs nu dădeau decît rar, și cînd dădeau nu era mare cîștig pentru auditoriu. Pentru a scăpa de ultima grijă a plicticoaselor catedre, profesorii au început să-și numească înlocuitori. Astfel a început epoca suplinitorilor, care constituie poate scandalul cel mai uimitor și de necrezut din toată viața noastră politico-socială din ultimele decenii. Profesorii nepregătiți pentru menirea lor lăsau pe alții și mai puțin pregătiți să-i suplinească, iar aceștia însărcinau uneori pe alții să le țină locul. Suplinitorii, pentru a ajunge titulari, făceau, la rîndul lor, politică în loc de știință, astfel încît universitățile au ajuns adevărate pepiniere de politicianism și oligarhism politic. A început atunci risipa banului public sub pretextul favorizării științei: laboratoare pentru ai noștri, catedre create anume pentru partizanii politici, pentru a-și întări partidul în universitate. Cînd nu s-au mai putut inventa catedre noi, a început fracționarea catedrelor existente, trei profesori pentru aceeași catedră, un profesor pentru o treime de catedră!...

Dar studențimea?

Pe vremea tinereții noastre — era curînd după atîtea fapte cu adevărat însemnate —, studențimea avea încă visuri multe și frumoase, dor de muncă și entuziasm pentru știință. Dar în atmosfera universităților oligarhice toate acestea s-au evaporat puțin cîte puțin. Alergînd săptămîni întregi după un profesor spre a-l prinde pentru

un examen, trecînd examenele nu în virtutea cunoștințelor științifice, ci prin trecerea politică a rudelor, ascultînd cursurile acelora care supleau pe suplinitori, avînd înaintea ochilor pilda profesorilor, trăind în atmosfera morală viciată de regimul politicianist-oligarhic, au devenit și ei oameni practici. Au început și studenții să facă politică în loc de știință și în curînd au ajuns unul din factorii esențiali ai vieții noastre politice.

Într-o țară în care numai cîteva mii de oameni alcătuiau întreaga oligarhie politică, o mie de studenți au ajuns să dărîme guvernele prin mișcările lor de stradă. Regele chema un guvern la putere, iar studențimea îl trîntea la timpul dat. Atunci regele chema un alt guvern, care, la vremea sa, era dat jos de către studențime. Regele avea astfel misiunea de a chema guvernele la putere, iar studențimea pe aceea de a le dărîma...

Astfel, I. L. Caragiale, marele și strălucitul observator al realității noastre sociale, a putut, după patruzeci de ani de existență a acestui învățămînt, să scrie următoarele amare cuvinte în minunata sa cărticică *1907* * :

„Toate școalele, de la cele populare pînă la universități — școale primare, secundare, profesionale, agricole, comerciale, de popi, de moașe, de muzică, de alte arte, facultăți de toate ramurile culturii —, toate dau mai mult sau mai puțin *d'emblée* absolvenților lor drepturi la dignități și funcțiuni publice. Astfel, școala română, în loc de a fi un mijloc de educațiune și cultură a poporului și a claselor dirigente, devine un canal de scurgere a poftelor de întiietate între cetățeni, de ieftină parvenire, de scutire de îndatoriri, de sporire de drepturi și privilegii. Și din ce în ce, din gradul cel mai de jos pînă la cel de sus, școalele sînt niște fabrici de funcționari, de salariați publici și de avocați — o pletoră de semidocți, fără caractere, fără omenie, adevărați cavaleri de industrie intelectuală, cărora le trebuie numaidecît onoruri cît de multe fără nici un merit și cîștig cît de mare fără multă osteneală.

Aceste fabrici alimentează oligarhia publică ce stăpînește exclusiv țara românească. Din aceste fabrici iese și se primenește și crește, în oarba luptă de concurență

---

* I. L. Caragiale, *1907. Din primăvară pînă-n toamnă,* p. 14 și 15.

pentru repurtarea rangurilor, distincțiunilor și profiturilor, oligarhia de aventură. An cu an apar proaspeți pe arena publică, în poze teatrale, teoreticienii, reformatorii și patrioții, placizații făuritori de sisteme noi, instigatorii exaltați, șoviniști, naționaliști, iredentiști, antisemiți, xenofagi, călărind pe întrecute fiecare pe calul său de bătaie, spre uimirea naivei, trîndave plebe, servanta oligarhiei".

. . . .

N-am de gînd să fac aici bilanțul *tuturor* păcatelor grele ale regimului nostru oligarhic. Aceasta poate fi tema unui studiu special și va fi menirea istoricului imparțial al viitorului. Aici am vrut numai să arăt, prin *cîteva* exemple, răul imens pe care l-a făcut țării noastre regimul acesta nefast. Nici nu vreau să reduc tot răul la o singură cauză — regimul oligarhic. Viața socială e prea complexă pentru ca răul ei să poată fi redus la o singură cauză. În *Neoiobăgia* am arătat o cauză mai fundamentală a răului, dar nimeni nu va putea tăgădui că regimul politic oligarhic a făcut și el țării acesteia un rău imens. Ba spiritul public exagerează chiar atribuind regimului acesta și acele rele de care numai cu greu poate fi făcut răspunzător. Orice rău s-ar întîmpla în țară, auzi pe toate cărările : „Politica e de vină, domnule, politica ne mănîncă", iar sub „politică" se înțelege, în mod nedeslușit, regimul nostru oligarhic.

Acest simțămînt public nedeslușit este totdeodată un semn și un simbol care arată că regimul nostru politic oligarhic trebuie să dispară. Trebuie să moară pentru că s-a supraviețuit pe sine însuși și pentru că toți și toate mor pe lumea asta : mor și aceia care n-ar fi trebuit să moară, mor și aceia care n-ar fi trebuit să se nască. Și numai încape îndoială că regimul oligarhic face parte din categoria celor ce n-ar fi trebuit să se nască.

Oligarhia și politica externă [33]

Țara noastră a avut pînă acum doi ani o politică externă care se deosebea mult, și în avantajul ei, de politica noastră internă. Pe cînd aceasta din urmă a fost totdeauna superficială, dezordonată, anarhică, plină de

contraziceri și de urmări păgubitoare, cea dintîi avea oarecum continuitate, logică, consecvență.

De unde provine această deosebire care pare să înfrîngă acea maximă sociologică după care politica externă e în funcție de cea internă ?

Iată de unde. Politica noastră, internă, sub paravanul regelui Carol, a fost condusă hotărît și exclusiv de oligarhia noastră politică, bazată și ea pe neoiobăgia noastră economică, pe cînd politica externă a fost condusă aproape exclusiv de defunctul rege, cu ajutorul unor oameni ca Mihail Kogălniceanu, I. Brătianu, C. Rosetti, Ion Ghica ș.a.m.d.

Această politică externă a avut, desigur, și fatal trebuia să aibă greșelile ei, și încă greșeli destul de însemnate. Zic fatal trebuia să aibă nu numai pentru că orice activitate omenească pe terenul social trebuie să aibă fatal greșelile ei, dar pentru că această politică externă a fost opera unui singur om, și acest om, ca rege, era influențat de interesele clasei dominante pe care o reprezenta, cît și de interesele sale proprii dinastice. În acest caz, oricîtă inteligență și abilitate avea regele Carol, politica sa trebuia să aibă fatalmente neajunsuri grave, mai ales din punctul de vedere al unei politici externe democratice. Cu toate aceste greșeli grave, politica externă a regelui Carol, în liniile ei generale și în baza ei politică, se afla în direcția intereselor țării.

Dovada empirică, dar sigură a celor zise e că, în timpul de patru decenii și mai bine cît a condus regele Carol politica noastră externă, țara a putut să se dezvolte în liniște, ferită de primejdii și de zguduiri externe ; iar dacă starea țării e în multe privințe încă atît de nenorocită, aceasta se datorește doar politicii noastre interne, iar nu celei externe. Această politică externă pe care a urmat-o țara zeci de ani a avut o bază solidă și rațiuni și motive puternice. Iată-le în cîteva cuvinte pe cît îngăduie marginile articolului.

Sîntem o țară mică, înconjurată de țări puternice, în special de două împărății mari și hrăpărețe, dintre care fiecare ne-a răpit o parte din trupul țării. Ca atare, ca o țară mică între țări mari și rapace, politica externă ce trebuia să urmeze țara se impunea de la sine : o politică de defensivă, de pace, de neutralitate. Prin pace și absolută neutralitate, cată o țară mică să se strecoare

în dezvoltarea ei printre cei mari, puternici și hrăpăreți, pînă la vremuri mai bune, care vor veni cu siguranță și vor permite dezvoltarea pașnică și neîmpiedicată a fiecărei națiuni în marginile ei etnice. Această neutralitate absolută se făcea, din nenorocire, tot mai puțin și mai puțin posibilă. Cu dezvoltarea vertiginoasă a capitalismului mondial, a început era politicii externe imperialiste.

Politica imperialistă a adăugat și a complicat antagonismul politic dintre națiuni prin antagonism între grupări de națiuni, a înlocuit echilibrul între două națiuni prin echilibrul între două grupări de națiuni, prin echilibrul european. La stabilirea acestui echilibru între cele două grupări de națiuni trebuia și noi, vrînd-nevrînd, să luăm parte. Se înțelege, nu cu scopuri agresive și ofensive, ci cu scopuri defensive ; cu scop de a asigura pașnica și neîmpiedecata dezvoltare a țării noastre trebuia să ne alăturăm de una din grupările existente ; sau, mai bine zis : avînd în vedere situația noastră nefericită aci, în orientul Europei, trebuia să ne alăturăm sau de Austria, sau de Rusia.

Ne-am alăturat de Austria. De ce ? Pentru aceasta au existat rațiuni și motive puternice. Să vedem aici unele din ele, și anume pe cele trei principale.

Prima e de natură economico-culturală. Am spus în alt articol * că de puterile Europei centrale și prin ele de Occident sîntem legați cu toate fibrele existenței noastre economice și culturale. Tot ce exportăm (mai ales pînă la luarea Dobrogei) pe acolo exportăm, tot ce importăm pentru toate trebuințele noastre materiale, morale, culturale pe acolo importăm. Întreaga, absolut întreaga noastră viață economico-materială e legată de puterile Europei centrale și prin ele de Occidentul european, absolut întreaga noastră viață culturală, morală, viață de stat cu instituțiile lui, întreaga noastră viață socială de acolo e legată. Dar cu Rusia ? Cu Rusia nu ne leagă nimica. Relațiile și tranzacțiile noastre economice cu Rusia sînt nule și nule sînt menite să rămîie, întrucît Rusia, ca și noi, e o țară eminamente agricolă și înapoiată, capitalicește vorbind. Întru cît privește relațiile noastre culturale, morale, sociale în sensul cel larg al cuvîntului,

---

* [Vezi volumul de față, p. 83—118].

sînt şi mai nule, dacă ar putea fi ceva mai nul ca nula! Austria şi Germania ne despart şi ne leagă în aceeaşi vreme de Occidentul european cu civilizaţia lui imensă; Rusia ne desparte de Asia şi ar putea să ne lege cel mult de China, Persia şi Afganistan.

Acest motiv, această raţiune de ordin economic şi cultural ar fi singură hotărîtoare. Dar ea nu e unică; mai sînt altele tot atît de puternice. A doua e mai ales de natură politică. Un stat mic, aşezat între două state mari, riscă totdeauna să-şi piardă independenţa sa politică şi chiar integritatea teritoriului său. În această privinţă, primejdia din partea Austriei e pentru noi aproape neexistentă. Austria n-are interes de cucerire a ţării româneşti şi, dacă l-ar avea, s-ar opune cu toată puterea Ungaria. Mărirea imensă a elementului românesc în Austro-Ungaria — 12 000 000 de români în Austro-Ungaria în caz de anexare a României de către Austria —, aceasta ar însemna sfîrşitul hegemoniei ungurilor, ar însemna predominarea elementului românesc. Aceasta, desigur, n-o vor admite ungurii nici în ruptul capului. Dar să presupunem că Austria ar avea într-adevăr gîndul să ne cucerească, şi doar nu poţi să te porţi garant cînd e vorba de un imperiu hrăpăreţ capitalist. Chiar şi în cazul acesta am risca să ne pierdem organizaţia de stat independent, ceea ce, desigur, e foarte mult, în schimb 12 000 000 de români în Austria ar deveni un element precumpănitor, şi Austria, dintr-un imperiu dualist, ar fi nevoită să se prefacă într-un imperiu trialist. Deci şi în această supoziţie nici un pericol iminent pentru existenţa neamului românesc.

În schimb, din partea Rusiei pericolul e imens. Rusia îşi consideră de sute de ani ca misiune a sa istorică stăpînirea Dardanelelor şi a Constantinopolului. Această misiune istorică nu rezultă, bineînţeles, numai din testamentul, probabil apocrif, al unui împărat oarecare, ci din interesul imens pe care-l are Rusia să iasă la mările calde, de care e lipsit imperiul acesta atît de întins. Stăpînirea Dardanelelor şi a Constantinopolului nu e numai de un interes imens pentru Rusia ţaristă, dar e şi de o necesitate inexorabilă pentru viaţa şi expansiunea economică a Imperiului rus. De aceea şi mişcarea aceasta a imperiului moscovit înspre Constantinopole e atît de

continuu, atît de tenace. Dar drumul spre Constantinopole duce peste trupurile strivite ale României şi Bulgariei. Stăpînirea Dardanelelor şi a gurilor Dunării înseamnă din capul locului nimicirea independenţei şi politice şi economice a ţării noastre. Cea mai puternică piedică împotriva acestei nimicitoare tendinţe a Rusiei înspre Constantinopole reprezintă tocmai Imperiul austriac. Aşadar, întru cît priveşte pericolul pentru integritatea ţării, pentru existenţa însăşi a ţării, acesta nu ne poate veni atît din partea Austriei, ci, mai ales şi în mod cu totul grav, din partea Rusiei. Austria, dimpotrivă, prin faptul însuşi al existenţei ei, prin interesele ei vitale opuse Rusiei, trebuie să ne apere de acest pericol rusesc.

Al treilea argument puternic, care a fost hotărîtor pentru stabilirea politicii noastre externe, e de ordin mai ales naţional. Interesele noastre naţionale au fost primejduite de Austria, ca şi de Rusia, întrucît şi una şi cealaltă au cotropit o parte din trupul ţării româneşti. Dar şi în această privinţă e o imensă deosebire între ele din punctul de vedere al intereselor vitale naţionale. Austro-Ungaria e o ţară poliglotă, un mozaic de naţiuni, un fel de federaţie de naţiuni, foarte defectuos, reacţionar, semifeudal organizată, dar totuşi un fel de federaţie de naţiuni. În această ţară poliglotă şi multinaţională, nici o naţiune nu e atît de puternică încît să poată aspira să deznaţionalizeze pe toate celelalte. Din cauza aceasta şi din alte cauze, în Austro-Ungaria, cu toate neajunsurile ce le întîmpină cele mai multe din naţiuni pentru dezvoltarea lor, ele totuşi pot să-şi conserve limba şi conştiinţa lor de neam, pot să se dezvolte ca naţiuni deosebite, pot să-şi urmărească, împotriva piedicilor ce li se pun în cale, aspiraţiile neamului lor. Şi cu cît organizarea Austro-Ungariei ar deveni mai democratică, cu atît şi putinţa dezvoltării naţionale a neamurilor care o compun ar deveni mai mare. Dar în Rusia? Rusia e de asemenea o ţară poliglotă, un mozaic de naţiuni, mai poliglotă decît chiar Austria, dar în Rusia autocrată şi ţaristă există o naţiune dominantă imens de numeroasă şi puternică, cea rusă, şi care nu numai că tinde să domine şi să asuprească toate naţiunile cucerite, dar tinde să le şi deznaţionalizeze. Bineînţeles că, vorbind de Rusia, avem în vedere clasele ei dominante; poporul rusesc cu

nimic nu e de vină, el e tot așa de asuprit ca și națiunile celelalte cucerite și apăsate de clasele dominante ale Rusiei țariste. Afară de Polonia și Finlanda, care sînt prea superioare în cultură Rusiei ca să poată fi deznaționalizate, pe popoarele celelalte ea le deznaționalizează prin toate mijloacele posibile.

Metoda obișnuită a Rusiei e aceasta. Ea rusifică cu desăvîrșire clasele conducătoare și o bună parte din intelectualitatea unui popor cucerit, prefăcîndu-le în cei mai autentici rusofili, iar în poporul de jos care rezistă rusificării prin însăși incultura lui, în acest popor, pe care-l ține în cea mai strașnică ignoranță și robie, ea ucide orice început de cultură națională, orice manifestare de conștiință de neam. Așa a făcut ea cu toate numeroasele popoare cucerite, așa a făcut și cu Basarabia. Dacă țara noastră sau o parte din ea ar avea imensa nenorocire să cadă sub stăpînirea Rusiei, atunci nu soarta Transilvaniei, ci soarta Basarabiei o așteaptă. *Rusia cuceritoare nu distruge numai statul, ea ucide neamul.* Iată de ce, în treacăt fie zis, dacă în țara noastră e o absurditate să fii austrofil, să fii rusofil e o adevărată și autentică trădare de neam.

Aceste trei puternice argumente : de ordin culturaloeconomic, de ordin politic și de ordin național, au fost acelea care au hotărît politica noastră externă urmată timp de patruzeci de ani. Fiecare din aceste argumente în parte ar fi de ajuns să hotărască politica externă a oricărui stat, iar toate împreună dau acestei politici o justificare și o bază puternică.

Se înțelege, poți să nu fii de acord în total cu politica aceasta externă, și noi sîntem dintre aceia care nu sîntem de acord cu ea. Urmînd orbește pe Austria, care de multe ori nu și-a cunoscut deloc nici propriile ei interese, noi ne-am luat rolul unui jandarm în Peninsula Balcanică, păzind popoarele creștine ca nu cumva să scape de sub dominația ignobilului jug turcesc.

Pivotul și scopul politicii noastre externe trebuiau să fi fost dimpotrivă : formarea unei confederații balcanice. Iar în urmă, *ca un bloc întreg*, trebuia să tratăm și să ne alăturăm de Austria, ceea ce nu numai că ar fi garantat existența noastră, dar ar fi avut și o influență salutară asupra politicii interne a Austro-Ungariei în sensul democratizării ei față de națiunile care o compun,

între care se găsește doar și o parte atît de însemnată a neamului românesc.

*

Această politică externă, care cu toate greșelile ei grave s-a valorificat timp de patruzeci de ani, a fost cu desăvîrșire schimbată și răsturnată în ultimii doi-trei ani. Locul ei l-a luat o altă politică externă, fără bază, fără cîrmă, fără directivă, o politică superficială, șovăitoare și plină de contraziceri.

Ce s-a întîmplat ? Care sînt cauzele acestei schimbări atît de bruște și atît de profunde ? De ce ?

Întrebările acestea și le pun nu numai mulți de la noi, dar și le pun, și cu mirare, și cei din străinătate — presa străină, opinia publică străină. Nu vorbesc, bineînțeles, de presa Triplei Înțelegeri sau Triplei Alianțe, care ne laudă peste măsură și ne lingușește, pentru că vrea să ne prindă în mrejele politice ale unora sau ale celorlalți. Vorbesc de presa independentă, cu adevărat democratică din străinătate și de oamenii [politici] asijderea. Acolo se fac fel de fel de supoziții, se dau fel de fel de explicații pentru a lămuri fenomenul acesta extrem de straniu — o schimbare atît de radicală și atît de bruscă a unei politici exterioare de patru decenii.

Toate cercetările celor din străinătate vor rămîne zadarnice, pentru că ei caută explicații pe un drum fals ; adevărata cauză a acestui fenomen atît de misterios e următoarea. Oligarhia noastră politică, devenind în decursul anilor tot mai numeroasă, socotindu-se că a ajuns la destulă maturitate politică și folosindu-se de faptul că regele îmbătrînise și slăbise, oligarhia noastră politică a luat din mîna regelui conducerea politicii externe.

Această acaparare a politicii externe nu s-a făcut în folosul poporului, al adevăratei națiuni, al democrației ; nu poporul a intrat în drepturile lui de a dispune de soarta sa prin politica externă, după cum ar fi trebuit să dispună de soarta sa și prin politica internă. Nu. Această expropriere a săvîrșit-o oligarhia în propriul și exclusivul ei folos : ea a devenit de fapt stăpînă și conducătoare a politicii externe, după cum tot ea stăpînește exclusiv de aproape cincizeci de ani politica noastră internă.

Oligarhia aceasta constă din cîteva mii de oameni politici şi politicieni, cu clientelele lor politice respective, cărora o detestabilă lege electorală le-a dat în mînă întreaga putere politică a ţării, iar întocmirea şi mai detestabilă neoiobagă, cu excrescenţele ei, le-a dat pe mînă în bună parte puterea economică. Această oligarhie, care formează o parte atît de minusculă a ţării, a deposedat întru atîta de toate drepturile sale politice pe întreg poporul ţării încît a ajuns să-l nesocotească, să-l ignoreze cu desăvîrşire : parcă nici n-ar exista. De aceea oligarhia noastră politică şi-a însuşit numele de naţiunea română. Cînd oligarhia vrea ceva, cînd ea cere sau a hotărît ceva, ea nu zice : *eu* vreau, *eu* cer ori *eu* am hotărît, nu ; ea zice : *naţiunea* vrea, *naţiunea* cere, *naţiunea* a hotărît. Întrucît priveşte pe cele 7 000 000 de suflete din ţara românească, care s-ar părea că fac şi ele parte din naţiune, acesta-i numai o aparenţă : cele 7 000 000 de suflete sînt, după oligarhia noastră, nişte simpli locuitori indigeni ai ţării, a căror naţiune însă este ea, oligarhia română. De o jumătate de veac aproape, oligarhia aceasta stăpîneşte netulburată puterea politică şi economică, ea conduce ca stăpîn absolut politica internă a ţării, iar acuma în ultimii ani tot ea a pus mîna şi pe politica ei externă.

Odată ajunsă în stăpînirea politicii externe, oligarhia noastră a început s-o trateze şi s-o conducă cu aceleaşi mijloace, după aceleaşi norme, procedee şi metode după care conduce şi politica internă a ţării. Aceeaşi superficialitate, aceeaşi incompetenţă şi lipsă de principii conducătoare, lipsă de scrupule, hipertrofie a intereselor personale, luptă de persoane pentru supremaţie şi şefie ; luptă violentă de gaşte şi clientele politice, mişcări de stradă pentru a intimida pe adversari şi pe rege, toate, toate au fost introduse *d'emblée* din politica internă în politica externă a ţării.

Mai înainte, alegătorul la colegiul întîi, la un capuţiner la Capşa sau aiurea, cu acea siguranţă pe care c dă lipsa totală de cunoştinţe în materie, punea la cale întreaga viaţă economică, politică, culturală şi morală a ţării, impunîndu-şi vederile factorilor conducători — într-o ţară oligarhică mandatarilor săi de la guvern ; astăzi acelaşi alegător, cu aceeaşi competinţă şi vehemenţă,

caută să impună vederile sale asupra tratativelor, tratatelor şi alianţelor cu statele străine.

Mai înainte, universităţile noastre, profesori şi studenţi, în lipsă de ocupaţii corespunzătoare, aveau menirea ca prin mişcări de stradă să dea jos un guvern şi să aducă altul în loc, mai în concordanţă cu vederile şi interesele băieţilor de pe băncile şcoalelor ; acuma, tinerimea studioasă, condusă de profesori, tot prin mişcări de stradă, dă directive în politica externă şi vrea să hotărască de pace sau război.

Şi tot astfel, în toate direcţiile, politica internă a prefăcut pe cea externă după chipul şi asemănarea sa.

Astfel, în ultimii ani, mai ales în ultimii doi ani, am intrat şi noi în rînd cu lumea ; şi la noi, ca aiurea, *politica externă a devenit în funcţie de politica internă.* Această revoluţie paşnică petrecută în ţara noastră — anume acapararea politicii externe şi aducerea ei în funcţie de cea internă de către oligarhie prefacerea aceasta explică toată politica noastră externă din ultimii ani. Fără a pricepe prefacerea socială de mai sus, cercetătorul imparţial din ţară sau de aiurea nu va pricepe nimic din politica noastră externă, nu va pricepe mai ales ceea ce se întîmplă la noi de doi ani şi nici ceea ce se va întîmpla de acuma înainte.

*

Primul act politic important, foarte important al oligarhiei noastre după ce a pus stăpînire pe politica externă a ţării a fost războiul de anul trecut împotriva Bulgariei [34], un act de adevărată şi autentică demenţă politică.

Am arătat înainte de războiul nostru balcanic, în studiul meu *Noi şi bulgarii* *, imensa absurditate a acelui război şi consecinţele dezastruoase pe care era menit să le aibă pentru ţara noastră. Istoricul viitor al ţării cu greu va putea pricepe cum o astfel de absurditate a putut să încolţească într-o minte omenească. Şi numai atunci se va dumiri cînd va studia războiul acesta ca rezultat al regimului nostru neoiobag şi oligarhic, cînd va studia psihologia oligarhiei noastre şi politica ei externă ca rezultat al celei interne.

---

* [Vezi volumul de faţă, p. 172—175.]

El va trebui să ia în seamă fanfaronada și țifna oligarhiei noastre, care nu putea permite ca atîtea țări să facă război, aici în vecinătatea noastră, și numai noi să rămînem în pace ; a vrut și ea să aibă războiul ei ca să fie în rînd cu lumea, mai ales că războiul acesta cerea pentru moment puține sacrificii imediate ; și pentru oligarhia noastră, ca pentru orice oligarhie, numai sacrificiile imediate contează.

Pe urmă va trebui să ia în seamă superficialitatea, personalismul, lipsa simțului de responsabilitate socială, care fac pe oligarh să trateze afacerile publice parcă ar fi propriile lui afaceri personale.

Oligarhul e strașnic de nesocotit și risipitor — rezultat al întocmirii neoiobago-oligarhice, care favorizează îmbogățirea fără grijă și muncă —, și ceea ce se cîștigă fără grijă și fără muncă ușor se risipește.

Și aceeași ușurință și galantonie cu care oligarhia tratează propriile ei interese ea le introduce și în afacerile publice, pe care le tratează ca pe propriile ei afaceri. Maxima : *ce-am avut și ce-am pierdut* sau maxima luată de la masa verde ; *cine nu riscă nu cîștigă* sînt introduse astfel în tratarea problemelor publice celor mai vitale.

De cîte ori n-am auzit-o eu în vremurile din urmă repetîndu-se pe toate tonurile ; iar acuma presa oligarhică, în special cea mai mult ori mai puțin independentă, cea mai caracteristică excrescență a oligarhiei, a spiritului și moravurilor ei, a popularizat-o strașnic, căutînd s-o prefacă într-unul din principiile conducătoare ale politicii noastre externe.

Cine nu riscă nu cîștigă ! O fi. Se întîmplă însă și altfel — unul riscă și altul cîștigă ! Iată, spre pildă, presa noastră războinică : țara riscă și încă enorm, iar presa, ea cîștigă în orice caz. La presa noastră, ca și la Iancu Pampon (zis și „Conțina cu 5 fanți“) din *De-ale carnavalului* a lui Caragiale, la presă, „nu e noroc, e știință...“ : ea joacă la sigur !

Astfel, istoricul, studiind psihologia oligarhiei noastre, va găsi într-însa din cauzele care au hotărît războiul nostru balcanic. Altă cauză și mai însemnată o va descoperi studiind conjunctura de atunci a politicii noastre interne. Și conjunctura aceasta a fost pe vremea aceea următoarea.

În capul treburilor publice aveam pe atunci un guvern slab, francamente slab. Partidul liberal, cel mai puternic dintre partidele noastre politice, era în opoziție. Conservatorii, în cap cu șeful lor, un om de mare prestigiu, d-l P. P. Carp, și cu subșeful, d-l N. Filipescu, un om de mare acțiune, de asemenea în opoziție. La guvern erau o frîntură a partidului conservator, fără șef, în cap cu d-l Maiorescu, un om foarte inteligent, filozof, critic literar, dar diletant în politica oligarhică, și partidul conservator-democrat, reprezentat prin d-l Take Ionescu, un om foarte inteligent și un mare specialist în politica oligarhică, dar reprezentînd un partid care niciodată nu fusese la putere și căruia oligarhia noastră, în majoritate, îi contesta dreptul de a ajunge la putere. Așadar, guvernul de atunci era foarte slab, iar opoziția, dimpotrivă, foarte tare. E de mintea omului că, opoziția fiind foarte tare și guvernul foarte slab, opoziției îi era mare necaz — oameni sîntem cu toții — că nu e ea la putere ca să conducă treburile țării în vremuri atît de grele și astfel a început să facă o strașnică opoziție guvernului celui slab, care, ca atare, „compromitea toate interesele țării“. În paranteză, o împrejurare foarte importantă : pe vremea aceea tocmai Rusia avea mare interes ca să facem război Bulgariei, pe de o parte pentru a ne dezbina și a ne învrăjbi (vezi studiul meu *Noi și bulgarii*), pe de altă parte pentru a pedepsi Bulgaria, care, cu toate avansurile ce i se făcuse, n-a voit să devină gubernie rusească. Și pentru a provoca acest război Rusia avea în București pe unul dintre cei mai inteligenți și mai abili dintre diplomații ei, pe unul din rasa aceea de diplomați muscălești prin care Rusia a cotropit atîtea țări și popoare. Închidem paranteza.

Așadar, opoziția a început o campanie de răsturnare a guvernului, dar guvernul urma să stea la putere. Atunci opoziția și-a întețit atacurile, cei de la guvern au început să fie acuzați nu numai de moliciune, de incapacitate, de lipsă de curaj, de lașitate, ci la urma urmelor, de trădare conștientă a intereselor țării, de vînzare către străini : opoziția a început să ceară zgomotos război împotriva Bulgariei.

Întrucît această cerere de război a fost numai un mijloc de opoziție, întrucît în ea s-a manifestat influența d-lui Sebeko, aceasta e greu de zis, e sigur însă că opo-

ziția n-a vrut propriu-zis război ; ea a vrut numai să pună guvernul într-o situație foarte grea pentru ca, în vremea aceea de grea cumpănă, să vină ea la putere. Dar guvernul urma să stea la putere susținut de rege, care pricepea doar bine ce absurditate ar reprezenta un război al României împotriva Bulgariei. Atunci, față de încăpățînarea guvernului de a rămîne la putere, a intervenit ca *ultima ratio* tulburări de stradă : factorii iresponsabili — băieți de școală — au descins în stradă pentru a trînti de la guvern pe factorii responsabili. Descinderea aceasta în stradă a băieților de școală înseamnă în politica noastră internă un *ultimatum* pe care cei din opoziție îl trimit celor de la guvern.

Dacă în momentele acelea hotărîtoare am fi avut la guvern oameni mai puțin inteligenți și mai puțin abili, totul s-ar fi sfîrșit cu bine. Cei de la guvern și-ar fi dat demisia, iar noul guvern, format numai de liberali sau în coaliție cu carpiștii, odată instalat la putere, ar fi găsit, cu toate tîrcoalele d-lui Șebeko, că predecesorii lui au compromis pînă într-atîta situația externă a țării prin incapacitatea și lașitatea lor încît acuma nici vorbă nu poate fi de război ! Trenul nostru l-am scăpat și scăpat rămîne definitiv, iar noului guvern nu-i rămîne altceva de făcut decît să repare ce se mai poate repara din greșelile grave din trecut !

Din nenorocire, țara fără de noroc ! în capul guvernului am avut oameni foarte inteligenți, iar d-l Take Ionescu e, afară de asta, și un meșter mare în arta politicii oligarhice. Și de aceea, cînd d-l Take Ionescu a primit *ultimatumul* opoziției, el și-a zis : „Vrea să zică sîntem incapabili, lași, trădători de țară și neam pentru că nu vrem să facem război, iar dv. vreți numaidecît, nevoiemare, să aveți război ? Ei bine, să vă facem război, să vă fac un război să vă placă și dv. !". Și d-l Take Ionescu a și dat ordin gazetelor sale independente să devină belicoase, a început tratative cu d-l Șebeko și în curînd a dat ordinul de mobilizare. Opoziția, prinsă în propriile ei mreje, a fost nevoită să facă *bonne mine à mauvais jeu* * și să urmeze să facă pe entuziasta belicoasă, atribuind chiar sieși rezultatul fericit al războiului, iar regele, pus în felul acesta în fața voinței unanime a națiunii întregi (bineînțeles a națiunii oligarhice, cu alta nici n-a venit el în contact), a fost nevoit să iscălească ordinul de mobilizare.

Ajuns la capitolul războiului, istoricul viitor nu-și va putea stăpîni mirarea și admirația atît înaintea artei maestre politico-oligarhice a d-lui Take Ionescu, cît și mai mult încă înaintea faptului cum evenimentele și potențele politicii interne a unei țări oligarhice se prefac și se transformă în evenimente externe. În adevăr, ce a fiert atunci mai ales în politica internă a țării ? În două cuvinte iată ce. Opoziția liberală, față cu evenimentele grave de pe vremuri, a vrut să vină ea la putere, carpiștii erau furioși că au fost scoși de la putere, iar conservatorii-democrați n-au vrut să plece de la putere... Și rezultatul ? Războiul contra Bulgariei, făcut prin unanimitatea beligeranților interni. Cu cît a contribuit la acest rezultat neașteptat, afară de arta d-lui Take Ionescu, arta d-lui Șebeko, a diplomației rusești, asta va rămîne s-o deslușească istoricul viitor.

Așadar, războiul a început, am trecut Dunărea, și ceea ce a urmat o știm cu toții. A urmat campania de atunci, condusă așa cum a fost ea condusă și despre care nu e vreme de vorbit acuma. Pe urmă au urmat holera și congresul și tratatul de pace din București, un tratat mai absurd încă decît războiul el însuși. Și, ca să fim drepți, trebuie să recunoaștem că d-l Take Ionescu, care a priceput totdeauna ce gafă enormă a fost războiul acesta, a depus în timpul congresului toate silințele pentru a mai atenua urmările lui absurde. Din nenorocire, era prea tîrziu. Pe urmă au urmat zilele de triumf, de glorie și mai ales de prestigiu, cînd presa Triplei Înțelegeri și aceea a Triplei Alianțe ne cîntau pe întrecute imnuri pline de lingușire pentru a ne atrage fiecare în mrejele politicii sale. În sfîrșit, după cîteva luni și mai ales acum în urmă a venit, vremea de trezire, cînd pentru oricine mai are ochi să vadă e evident că războiul acela a fost o greșeală enormă, că a avut urmări nenorocite pentru noi și le va mai avea și în viitor.

Acest lucru încep să-l vadă toți oamenii cu judecată din oligarhia noastră ea însăși ; ceea ce însă e mai puțin evident și ce pricep puțini e că războiul acesta, venit în urma războiului balcanic propriu-zis, n-a fost un mare

* [Haz de necaz].

neajuns numai pentru noi. Războiul balcanic în general și războiul nostru în special, dacă n-au provocat, apoi au grăbit izbucnirea dezastrului mondial de azi. Dar despre aceasta altă dată.

*

Cînd a izbucnit războiul uriaș de astăzi, o adîncă și mare grijă a cuprins toate clasele sociale ale țării noastre. Și era doar de ce. O țară mică în mijlocul unor împărății gigantice în luptă sălbatică de exterminare, o casă gospodărească în mijlocul unor clădiri uriașe în plin incendiu, mistuite de un foc năprasnic. Da, era de ce să fie și teamă adîncă și îngrijorare mare. Cînd în primele zile de alarmare s-a primit știrea că consiliul de coroană a hotărît completa neutralitate, un simțimînt de mare ușurare a cuprins pe toți, iar cînd mai în urmă s-a aflat că Tripla Înțelegere, ca și Dubla Alianță și-au exprimat marea lor satisfacție față de neutralitatea țării noastre, atunci sentimentul de ușurare a luat proporțiile unui adevărat triumf.

Și iarăși era de ce să jubileze țara. Neutralitatea e un bine suprem pentru o țară mică în vremea oricărui război, dar încă în timpul unui război uriaș ca cel de azi. Belgia nenorocită, cu prețul existenței ei, a apărat pînă la urmă binele acesta suprem. Olanda, Elveția, Danemarca, Suedia au declarat că pînă la cel din urmă om își vor apăra neutralitatea. De asemenea și toate celelalte state mici civilizate.

Și iată noi, o țară mică, nu numai mărginită de două împărății mari, ci strînsă între ele ca într-un clește, o țară cu o configurație geografică nenorocită, cu granițele deschise tuturor invaziilor, de care a suferit atît de mult în viața ei istorică atît de grea, și iată țara aceasta pomenindu-se în mijlocul unei adevărate catastrofe mondiale, cum n-a mai fost de cînd lumea și cum, poate, nu va mai fi cît va fi lumea pe pămînt. Dar, printr-un complex fericit de împrejurări, țara noastră vede posibilitatea de a-și conserva neatinsă neutralitatea! Cînd țările și împărățiile mari zdrobite, sleite de toate resursele lor materiale și morale vor urma zeci de ani să muncească din greu ca să revină în putere, ca să îndrepte ce mai e de îndreptat, ca să panseze rănile adînci, între care atîtea nevindecabile, noi, cu toată viața materială și morală neatinsă, intactă, noi, în plenitudinea forțelor noastre, vom putea urma mai departe pe calea dezvoltării noastre!

Dar prin neutralitate am fi putut folosi și mai mult. Ca preț al neutralității noastre — prin ea însăși atît de neprețuită — aveam posibilitatea să obținem avantaje importante, dacă n-ar fi decît drepturi însemnate de liberă dezvoltare a transilvănenilor și bucovinenilor și poate, cine știe, poate un început de tratament omenesc pentru basarabeni. Și acestea toate nu prin sacrificii distrugătoare de țară, ci prin neutralitate.

Ce noroc neasemănat de mare pentru țară și ce cinste pentru conducătorii ei dacă aceștia, în astfel de grele și grave împrejurări, ar ști să ducă barca țării printre valuri furioase, printre stînci ascuțite și între maluri incendiate!

D-l Take Ionescu, unul dintre reprezentanții de vază ai oligarhiei noastre, a formulat în trei cuvinte sentimentele și dorințele tuturora pe vremea aceea atît de apropiată și totuși — vai! — cît de depărtată: *neutralitate definitivă și leală.*

Din nenorocire, și satisfacția, și triumful, și armonia aceasta au ținut așa de puțin, iar schimbarea a venit, bineînțeles, iarăși de la oligarhia noastră, întocmai ca și anul trecut.

Nu trecuseră nici trei săptămîni după declararea războiului și, după zilele acelea de spaimă, o bună parte a oligarhiei noastre s-a și liniștit. Văzînd că războiul mondial nu e atît de groaznic cînd se petrece... la vecini, o parte a oligarhiei a și început să declame și să proclame că ea nu e deloc mulțumită de perspectivele ce se deschid țării noastre. „Neutralitate și pace pînă la sfîrșitul groaznicei catastrofe, drepturi mai întinse pentru transilvăneni și bucovineni? Numai atîta? Apoi atît și nimic tot una e; decît atît mai bine lipsă. Totul sau nimic! Cine nu îndrăznește nu ajunge niciodată departe și cine nu riscă nu cîștigă!".

Și pe baza unor astfel de maxime profunde a început să se formeze curentul războinic de azi. Se înțelege, obiectivul e astăzi cu totul altul ca anul trecut, dar și riscurile sînt astăzi cu totul altele: neasemănat mai mari,

imens de mari ! E în rizic însăşi existenţa ţării ! Iar în catastrofa mondială de azi ceea ce trebuie doar să preocupe în primul rînd e păstrarea ţării înainte de orice !

Curentul de azi, deşi obiectivul lui e altul, e totuşi atît de asemănător cu cel de anul trecut !

Aceiaşi oameni, aceleaşi mijloace, aceeaşi metodă de a discuta şi agita, aceleaşi fraze, aceeaşi argumentare, aceleaşi manifestaţii de stradă ale studenţimii, aceeaşi spargere de geamuri şi aceeaşi presă de partid şi, mai ales, aceeaşi presă aşa-zisă independentă, cu aceleaşi procedee şi metode de a agita şi a aţîţa spiritul public. Aceiaşi actori, deşi drama e alta.

Ba nu, unul din actorii principali s-a schimbat, a fost înlocuit cu altul : d-l Şebeko prin d-l Koziell-Poklevsky, dar despre diplomaţi în general, despre cei ruşi în special, se poate zice totdeauna împreună cu francezul : *plus cela change, plus c'est la même chose* *.

Şi tocmai această totală asemănare e dezesperantă. În altă ţară, cu alte instituţii şi moravuri politice, o grupare socială de oameni şi cu presa ei, cînd ar fi stîrnit un curent războinic şi ar fi provocat un război cu urmări absurde ca acela din anul trecut, această grupare, cu presa ei cu tot, dacă chiar n-ar fi fost înlăturată din viaţa publică, apoi ea singură, cel puţin pentru o vreme oarecare, s-ar fi *jenat* să mai stîrnească curente similare. În sinea ei chiar şi-ar fi zis : „Anul trecut am făcut-o fiartă, ia să n-o facem anul acesta friptă !". Şi acelaşi lucru ar fi zis şi opinia publică.

Dar la noi, unde domneşte oligarhia, care nu se îndoieşte absolut de nimica, jena e înlocuită prin dezinvoltură şi faptele trecute nesocotite devin o încurajare pentru fapte viitoare şi mai nesocotite.

În privinţa aceasta e curat adorabilă, ca să n-o numim altfel, atitudinea senină şi placidă a presei independente „democratice" : anul trecut am făcut o gafă, un război greşit şi am luat, ce e adevărat, pe nedrept bulgarilor o provincie a lor. Ei bine, să le dăm bulgarilor înapoi provincia luată şi să ne împăcăm cu ei ! Ce le-am luat dăm înapoi ! Ce-am avut, ce-am pierdut ! Să facem acum un alt război ca să nimerim mai bine.

* [Cu cît acesta se schimbă, cu atît situaţia rămîne aceeaşi.]

Ce poţi să mai zici de o astfel de politică experimentală a războaielor pe încercate ? Fac un război. O nimeresc ? Bine ! Nu ? Fac altul ! ! Cine nu riscă, nu cîştigă !.

*

Cu toate că articolul de faţă riscă să devină prea lung, trebuie totuşi să vorbim aici neapărat despre un fenomen social de mare importanţă pentru vremurile noastre atît de grele, şi anume : dezorientarea completă, ca să nu zicem debandada claselor noastre dominante, a păturilor conducătoare, a politicii noastre externe faţă de războiul de azi.

Să vedem care sînt ideile precise ale conducătorilor politicii noastre faţă de războiul actual. Să începem cu Partidul conservator, care are fruntaşi politici mai mulţi şi mai cu vază. D-l P. P. Carp, fruntaşul între fruntaşi, întemeietorul junimismului politic şi fostul şef al Partidului conservator, omul despre care d-l N. Filipescu a zis că e inteligenţa cea mai vastă şi omul de stat cel mai mare din ţară, d-l Carp, care a conlucrat patruzeci de ani şi a fost unul din întemeietorii politicii noastre trecute, d-l Carp e pentru acţiune războinică alături de Germania şi Austria şi împotriva Triplei Înţelegeri. D-l Maiorescu, de asemenea fost şef al Partidului conservator ş.a.m.d. şi despre care d-l Filipescu a zis şi zice că e un mare om de stat şi capul cel mai echilibrat din ţară, d-l Maiorescu e de părerea d-lui Carp, deşi mult mai atenuată, e pentru neutralitate acuma, însă cu preferinţă pentru puterile centrale. D-l Marghiloman, actualul şef al Partidului conservator, e pentru neutralitate în prezent, are preferinţe pentru Germania şi Austria, dar nu exclude ca la un moment dat să mergem cu Rusia. D-l Filipescu e un partizan hotărît al unei acţiuni războinice alături de Tripla Înţelegere, după cum d-l Carp e partizan al acţiunii războinice alături de Dubla Alianţă. D-nii Delavrancea şi Grădişteanu sînt de părerea domnului Filipescu ; d-nii Lahovari şi C. Arion sînt de părere să stăm neutri ori să mergem cu unii sau cu alţii, dar să facem o politică prudentă care convine intereselor ţării. D-l T. Rosetti e de părerea d-lui Marghiloman ; d-l Greceanu e de părerea d-lui Filipescu ş.a.m.d. Iar cînd se strînge comitetul consultativ al partidului în

întregimea lui, atunci votează o moțiune de încredere șefului, d-lui Marghiloman, pentru politica sa, exprimă simpatii adînci d-lui Filipescu pentru politica sa diametral opusă celei dintîi și în unanimitate hotărăște o acțiune energică... pe loc.

În Partidul conservator-democrat e mai multă concordanță și coeziune, pentru că e mai multă disciplină de partid : majoritatea membrilor partidului sînt de părerea șefului chiar atunci cînd șeful n-are nici o părere. Așadar, majoritatea fruntașilor Partidului conservator-democrat e de acord cu d-l Take Ionescu ; din nenorocire, d-l Take Ionescu nu e de acord cu sine însuși. Astfel, în consiliul de coroană d-sa a fost hotărît pentru neutralitate. Două-trei săptămîni după declararea ei, d-sa, încîntat de neutralitatea noastră și de rezultatele ei, s-a declarat pentru *neutralitate definitivă și leală*, iar la vreun preț de cîteva zile după aceasta d-sa a devenit un fervent și ireductibil partizan al unei acțiuni războinice alături de Rusia. Care sînt cauzele acestei schimbări atît de bruște și atît de radicale ? Ea s-ar putea explica prin faptul că, în acele cîteva zile în care s-a operat această transformare, Austria ar fi arătat atîta slăbiciune încît s-ar fi ivit putința realizării întregirii țării dacă ne-am alia cu Tripla Înțelegere. În definitiv, pe baza aceasta s-a și creat la noi întreg curentul războinic. Dar nu. D-l Take Ionescu protestează și vorbește cu dispreț de aceia care se conduc în privința aspirațiilor pentru realizarea idealului național, care e etern, de niște considerații trecătoare, utilitare și brutale, cum e aceea : care din beligeranți e mai tare, care mai slab, cine va învinge, cine va fi învins ? Dar, idealul național fiind etern, el a existat și acum cîteva săptămîni, cînd d-l Take Ionescu a fost pentru neutralitate. Pe atunci idealul național se împăca doar foarte bine cu neutralitatea noastră definitivă și leală. Cum dar s-a schimbat acuma idealul național atît de mult încît nu se mai împacă decît cu o acțiune războinică alături de Rusia ? Pentru că una din două. Sau d-l Ionescu a avut, și în calitate de șef de partid trebuia să aibă, argumente și motive extrem de serioase și puternice pentru a se pronunța cu atîta hotărîre pentru neutralitatea *definitivă* și *leală* și atunci să le spună care sînt acestea, sau d-sa face, cum zice neamțul, *Stimmungspolitik*, pe

românește *politică de ambalare ;* d-sa s-a ambalat pentru neutralitatea definitivă, și atunci care ne e garanția că preconizarea acțiunii războinice alături de Rusia nu e de asemenea o ambalare, care se va sfîrși prin altă ambalare ?

D-l Dissescu, teoreticianul partidului, a simțit situația grea a șefului și de aceea i-a venit în ajutor scriind un comentar filozofic la cuvintele d-sale : „neutralitate definitivă și leală“. D-l Dissescu, care colecționează fapte noi și recente cu aceeași pasiune cu care amatorii colecționează obiecte vechi din vremi trecute, a scris un comentar asupra unor cuvinte noi și recente, parc-ar fi fost pronunțate în vremuri vechi, pierdute în negura trecutului. În acest comentar logico-filozofic, d-l Dissescu dovedește că cuvîntul *definitiv* din formula d-lui T. Ionescu nu înseamnă etern. După acest comentar ar urma că tot ce e definitiv nu e etern, tot ce e etern nu e definitiv, iar tot ce e leal nu e nici una, nici alta, de unde urmează că, preconizînd neutralitatea definitivă și leală, d-l Take Ionescu a înțeles din capul locului acțiunea războinică alături de Rusia. Comentarul acesta ar fi destul de plauzibil și de convingător dacă n-ar avea un defect, și anume : dacă neutralitatea definitivă și leală înseamnă din capul locului acțiune războinică alături de Rusia, atunci și acțiunea războinică alături de Rusia înseamnă din capul locului neutralitate definitivă și leală și atunci n-am făcut nimica !

Afară de d-l Take Ionescu, mai sînt în partid doi oameni cu mare trecere, doi subșefi : D-l Dissescu și d-l Bădărău, care e de fapt șeful conservatorilor-democrați din Moldova. D-l Dissescu e rusofil și un partizan, definitiv și hotărît, al unei acțiuni a noastre alături de Rusia ; d-l Bădărău e germanofil și un tot atît de hotărît partizan al unei acțiuni alături de Germania și Austria.

În Partidul liberal, d-l I. Brătianu, șeful partidului și prim-ministru, avînd toată răspunderea și cunoscînd în toate detaliile ei grava situație politică de azi, d-l Brătianu e pentru neutralitate. D-l Costinescu, cel mai influent fruntaș din partid după d-l Brătianu, a fost la început pentru neutralitate, a fost unul dintre aceia cari au determinat-o. Pe urmă, ca și d-l Take Ionescu, a devenit un fervent partizan al acțiunii războinice alături

de Rusia, iar azi pare a fi partizan al unei neutralități expectative. Întru cît privește pe ceilalți fruntași ai Partidului liberal, apoi unii sînt hotărîtor de părerea d-lui Brătianu, alții de părerea d-lui Costinescu, alții tot așa de hotărîtor de părerea și a unuia și a celuilalt, iar restul nu e de părerea nici a unuia, nici a celuilalt.

Și, ca și la fruntași, aceeași dezorientare și diversitate multicoloră de păreri găsim la publicul oligarhic și neoligarhic al țării. Iată, spre pildă, corpul profesorilor universitari, care, după ce a jucat pînă acuma un rol atît de mare în politica internă a țării, începe să joace același rol și în cea externă.

Printre profesorii universitari, excelentul meu amic, d-l dr. I. Cantacuzino — un vechi și statornic pacifist —, e acuma pentru război, deoarece după război neapărat va urma pacea. După cum a explicat într-un interviu din „Adevărul", d-sa e partizan al acțiunii războinice alături de Franța, în tripla sa calitate de pacifist, de european și adept al culturii greco-latine, deoarece Franța are toate aceste trei atribute: e pacifistă, europeană și reprezintă cultura greco-latină. Dat fiind însă că Franța e departe de noi, peste mări și țări, și nu putem merge cu ea, de aceea d-sa se mulțumește să ne războim în alianță cu Rusia, care nu e nici pacifistă, nici europeană și care nu reprezintă cultura greco-latină, ci aceea bizantino-slavică. Vorba românului: de dorul căpșunilor mai mănîncă omul și frunzele. Dar d-l dr. Cantacuzino, în interviul de mai sus, mai aduce alte argumente pentru acțiunea noastră războinică. Germanii, zice d-sa, sînt pesimiști, dovadă poezia lui Goethe *(Faust)* și muzica lui Wagner, care exprimă pesimismul german. Ca pesimiști, germanii sînt și materialiști. Francezii însă sînt optimiști și idealiști. Veți întreba desigur: ei, și ce are a face scripca cu iepurele? Are, și iată cum: germanii fiind pesimiști și materialiști, iar francezii optimiști și idealiști, războirea dintre ei e inevitabilă pînă ce germanii, învinși și distruși, se vor preface și ei în optimiști și idealiști! Iar întru cît ne privește — noi fiind europeni și avînd tot interesul ca în Europa să domnească optimismul și idealismul, iar nu pesimismul și materialismul —, noi trebuie de aceea să intrăm în război alături de Rusia și, împreună cu cazacii idealiști de la Don, Kuban și din Siberia orientală, să pornim ca să ne masacrăm cu nemții; ei pe noi, noi pe ei, ca să le mai scoatem pesimismul din oase și să le treacă gustul să producă niște pesimiști ca Goethe și Wagner. E cam confuz, în schimb foarte original și arată că, deși țară mică, imensele probleme politice, economice și sociale care zguduie azi din temelie societățile moderne sînt tratate la noi cu toată competința cuvenită.

Așadar, d-l dr. Cantacuzino e de părere să mergem cu Franța, respectiv cu Rusia, o minoritate din corpul profesoral e de părere să mergem cu Germania, respectiv cu Austria, d-ni profesori G. Diamandi și C. Istrati sînt de părere să mergem cu Italia, respectiv cu Ginta latină, iar majoritatea profesorilor e de părere să mergem cu d-l Take Ionescu, respectiv cu un minister național.

Și aceeași diversitate de păreri și aceeași dezorientare în restul publicului.

Se va zice, desigur, că exagerăm, că în țară există curente hotărîte, cum sînt: acela care cere acțiune războinică alături de Rusia sau acela care cere neutralitate expectativă, și că înăuntrul fiecărui curent partizanii lui sînt de acord între ei. Așa e dacă ne luăm numai după aparențe, după nume și cuvinte. În fond nu e deloc așa. Partizanii acțiunii războinice alături de Rusia sînt de acord numai întru atîta întru cît cer război și acțiune alături de Rusia, și nu cu Austria, dar cît privește cînd, cum și ce aci e o divergență fundamentală, ireductibilă.

Astfel, sînt războinicii impulsivi care cer acțiune imediată, fără nici o condiție sau restricție; aceștia cer să trecem imediat granița, ei socotesc ca un semn de lașitate toate pregătirile și tergiversările și consideră chiar că am pierdut de mult trenul; ei se tem strașnic să nu se apropie pacea prea curînd, așa ca să venim abia la spartul tîrgului, cînd nici noi nu vom mai avea destul timp să masacrăm pe inamici și nici ei nu vor avea destul răgaz să masacreze destui dintr-ai noștri, avantajele războiului fiind, după ei, în proporție directă cu sacrificiile făcute.

Alții însă spun, dimpotrivă, că trebuie să așteptăm pînă spre sfîrșitul războiului cu intrarea noastră în acțiune pentru că țara nu poate să suporte un război lung de un an și mai bine. Peste trei-patru luni ni se vor slei toate resursele, vom fi la capătul forțelor noastre și ce ne vom face atunci lunile următoare?! Vom ieși

din război și striviți, și ridicoli. Războiul făcut în așa condiții ar fi o aventură nebună care ar periclita existența însăși a țării.

Alți războinici spun că trebuie neapărat să așteptăm pînă ce se va desemna hotărît cine învinge, pînă ce se va stabili definitiv că învingătoare va ieși Tripla Înțelegere, căci în caz contrar riscăm, după imense sacrificii, nu numai să nu ne întregim țara, nu numai să nu cîștigăm, dar să pierdem și ce avem.

Alții pun cel mai mare preț pe aranjamentul diplomatic: să căpătăm garanții absolut suficiente că vom primi Transilvania în schimbul sacrificiilor imense ce vom face, altfel după jertfe colosale vom fi trași pe sfoară; deci fără aceste garanții acțiunea războinică ar fi o aventură riscantă, fără rost.

Și... și așa mai departe.

Așadar, între războinicii înșiși care cer acțiune alături de Rusia există, ce-i drept, o concordanță principială, întrucît toți sînt pentru război, dar totodată și imense și fundamentale divergențe practice, care fac pe războinicii mai impulsivi să acuze pe ceilalți de trădare de neam, pentru că prin nehotărîrea și lașitatea lor compromit idealul național de întregire a țării, iar pe aceștia din urmă să reproșeze celor dintîi impulsivism nesocotit și nebun, care împinge țara într-o aventură ce-i poate deveni fatală.

Și, logic vorbind, e evident, dacă lăsăm la o parte injuriile, că toți au în felul lor dreptate să ajungă la acuzări așa de grele. E doar vădit că, dacă admiți că părerea și tactica unora din cei de mai sus e cea adevărată și care convine țării, atunci toate celelalte păreri și tactici, fiind așa de fundamental divergente, din punct de vedere practic devin acte de lașitate care compromit realizarea idealului național sau aventuri nesocotite care împing țara în prăpastie! Atît de fundamental diferă părerile înseși ale războinicilor noștri!

Și același lucru e și cu aceia care preconizează neutralitatea. Nu vorbesc, bineînțeles, de noi, de Partidul social-democrat și de lucrătorii noștri organizați și conștienți, care sîntem pentru neutralitate strictă, fără bizantinisme și arguții, și din convingere și din pricepere clară a lucrurilor. Nu vorbesc nici de acei cîțiva oameni de stat care au vederea clară și care în neutralitate sin-

ceră văd unica atitudine posibilă și necesară, care în situația de azi atît de gravă corespunde adevăratelor interese ale țării. Vorbesc de neutraliștii ceilalți, de neutraliștii temporari, care se împart iarăși în grupe diferite după neutralitatea pe care o cer: neutralitate expectativă, semidefinitivă (nu eternă!), facultativă, fictivă ș.a.m.d. Aceasta e un fel de neutralitate care clocește acțiunea războinică, un fel de neutralitate cu secret: la un moment dat apeși pe un buton și neutralitatea expectativă se preface în acțiune războinică activă. În treacăt fie zis, ce păcat că nu se poate și un secret contrar: apeși pe buton și acțiunea războinică activă se preface iarăși în neutralitate expectativă. Toți neutraliștii temporari de toate categoriile au de comun aceasta: ei cred că trebuie să vină *momentul* cînd neutralitatea se va transforma în acțiune războinică. Dar cînd anume trebuie să vină *momentul* și ce *moment* trebuie să fie acela care să determine acțiunea războinică, aci deosebirea dintre neutraliștii temporari e tot așa de adîncă și mare ca și între războinici.

Și aici, ca și la războinici, dacă admiți ca adevărată părerea unora asupra *momentului*, atunci părerea celorlalți devine practicește sau temporizări lașe care compromit idealul național, sau aventuri nesocotite care împing țara în prăpastie.

Această dezorientare completă a păturilor conducătoare ale țării și a politicii lor față de războiul nostru eventual arată mai bine ca orice că războiul acesta nu trebuie să se facă. Am arătat mai sus, într-o serie de articole, un șir de argumente convingătoare care pledează împotriva războiului și pentru neutralitate; ele ar putea fi mult înmulțite, sînt așa de numeroase încît ai un adevărat *embarras de richesse* în alegerea lor, și această bogăție de argumente e prin ea însăși un puternic argument în sprijinul neutralității. Dar de n-ar exista un singur argument, apoi chiar și atunci dezorientarea, imensa divergență de păreri și idei, enorma diversitate practică dintre membrii mai de seamă ai oligarhiei noastre conducătoare, acest unic fapt ar pleda îndeajuns împotriva războiului ca să nu-l facem! Chiar și atunci am avea aci un argument puternic și practic, și logic, și sociologic.

Tocmai pentru că războiul acesta nu trebuie făcut, tocmai de aceea produce el în capetele acelora care vor totuși să-l provoace o dezorientare așa de mare, o diversitate de idei practice atît de profundă. Dacă războiul ce ni se preconizează ar fi, practicește vorbind, posibil, logic, socialmente necesar, dezorientarea aceasta, divergența enormă de idei practice, această adevărată debandadă nu s-ar fi produs nici măcar în oligarhia noastră, atît de accesibilă pentru dezorientări.

Războiul e un anacronism monstruos. Dar, așa de monstruos cum e el, are totuși propria sa logică, cum au toate fenomenele sociale bune sau rele. S-ar putea presupune oare serios ca Franța, în loc de a merge alături de Rusia împotriva Germaniei, să meargă în ultimul moment cu Germania împotriva Rusiei? Ar putea oare să încapă discuție pentru clasele conducătoare franceze pe această temă? Ar fi putut Anglia să meargă cu Germania împotriva Franței? Era vreo îndoială că Germania va merge cu Austria împotriva Rusiei, și nu invers?

Dar la noi? Să presupunem că un om simplu din popor, din poporul și nația cea adevărată, așa de neluminată și inconștientă încă cum e, dar care are mult bun-simț, să presupunem, zic, că un om din popor ar fi ținut d-lui N. Filipescu următoarea cuvîntare: „D-le Filipescu! D-ta ne chemi și ne îndemni să facem cele mai mari sacrificii, să dăm avutul nostru, să ne jertfim copiii, sînge din sîngele nostru, să vărsăm pînă la ultima picătură ca să înfăptuim idealul național. Foarte bine, s-o facem și pe asta! Tot dăm noi sîngele nostru picătură cu picătură, să-l dăm acum cu ghiotura. Bine! Dar cu cine să mergem și pe cine să ascultăm? Dacă ne luăm după spusele d-lui Carp, d-ta zici nu numai că ne risipim degeaba viața și sîngele copiilor noștri, dar prăpădim și țara. Dacă ne luăm după d-ta, d-l Carp zice că dăm țara de pagubă și rușine, dacă ne luăm după unul dintre dv., d-l Brătianu, primul ministru al țării, zice că dăm țara de rîpă. D-ta zici că greșesc d-lor, d-lor zic că greșești d-ta, fiecare zice că greșește celalt. Și de ce ne-am lua după d-ta și nu după d-l Carp, om bătrîn despre care d-ta doar ai zis și zici că e mintea cea mai ageră și omul de stat cel mai mare al țării? Pe urmă vin d-nii Maiorescu, Teodor Rosetti și alții, mari și ei, dar care vorbesc altfel, și tocmai pe urmă vii și d-ta.

Și, iarăși, de ce să nu ne luăm după rege și d-l Brătianu, care conduc trebile țării? După cine să ne luăm? După toți nu ne putem lua, că un om mare de stat trage la dreapta, alt om mare de stat trage la stînga, doi trag înainte, trei înapoi. Și atunci, d-le Filipescu, nu e oare mai cu minte să stăm mai bine acasă și să vedem de nevoile și de sărăcia noastră? Cît privește întregirea țării și a neamului, se vor întregi ele neapărat odată cînd le va veni vremea, se vor întregi neapărat, că așa e mersul lumii. Dar dv. care sînteți acolo sus, o mînă de oameni, dacă nu puteți înfăptui unirea și întregirea dv., cum voiți să înfăptuiți unirea și întregirea unei coșcogeamite țări și neam?".

Se înțelege, un reprezentant conștient al poporului ar ține cu totul alt logos d-lui Filipescu, dar chiar la vorbele acestea ale unui om simplu și neluminat, dar cu bun-simț, ce-ar putea să răspundă d-sa?

Dar se va zice, desigur, dacă beligeranții din războiul actual au avut o politică clară și hotărîtă, în schimb sînt țări neutrale care au, ca și noi, o politică șovăielnică, în care sînt în luptă felurite curente și în care divergența de idei e tot așa de mare ca și la noi. Chiar ca și la noi nu, dar mai mult sau mai puțin ca la noi, să zicem că da.

Dar tocmai de aceea țările acelea rămîn în neutralitate și declară că o vor apăra cu toată hotărîrea și cu toate jertfele. Dacă dezorientarea, dezacordul, marea diversitate de idei între oamenii politici ai țării ar avea de efect să facă imposibil războiul și să statornicească o neutralitate leală, aceasta ar avea un efect excelent și ar fi și aci locul să se zică: nici un rău fără de bine. Dealtfel, diversitatea de idei și lupta dintre ele e totdeauna un bine, întrucît din lupta de idei iese lumina.

Dar în regimul oligarhic se petrec toate de-a-ndoasele. Oligarhul nici n-are propriu-zis idei de exprimat, el are ordine de dat. Nu numai fruntașul, dar și acela care face parte din caracuda oligarhică nu exprimă idei menite să fie dezbătute; el formulează cereri menite să fie executate, iar dacă nu ești de acord cu el atunci îți sparge geamurile sau capul, și atunci vă închipuiți unde duce diversitatea de idei într-un regim oligarhic.

În regimul oligarhic, un director de teatru, cu de la sine putere, pleacă într-un turneu diplomatic în țări străine pentru a trata cu ele și a determina politica lor

față de noi și a noastră față de ele și pentru a le arăta și lor cînd și pe unde să iasă din neutralitate și pe unde să intre în acțiune!

În regimul oligarhic, un ziarist oarecare, sub pretext de ziaristică și reportaj, face zilnic adevărate și autentice delațiuni și denunțuri țărilor străine în privința unor călcări de neutralitate, reale sau imaginate, comise de țara sa, expunînd-o astfel la cele mai grave represalii din partea marilor puteri beligerante!.

În regimul oligarhic, un om de stat rămas în opoziție nu se mulțumește cu rolul de opozant care în regimul parlamentar are menirea să controleze guvernul. Nu! El lucrează parc-ar fi la guvern, el caută să guverneze din opoziție, el intră în relații și tratative cu reprezentanții puterilor străine, dă promisiuni, ia angajamente; astfel, alături de guvernul oficial și responsabil, se stabilesc guverne oculte și neresponsabile, care îi paralizează și îi zădărnicesc întreaga lui politică externă.

Toate acestea nu se cheamă exprimare liberă a opiniilor, ci: *anarhie oligarhică.*

Regimul oligarhic, judecînd după aparențe, este un regim foarte democratic și liberal, întrucît oligarhia uzează și abuzează de toate libertățile imaginabile. În fond însă e un regim absolutist și reacționar, la fel ca toate regimurile reacționare, întrucît exclude cu desăvîrșire din viața publică masele populare, iar în vremuri excepțional de grave, cînd se cere unitate de vedere și de acțiune în politica externă a țării, regimul oligarhic e mai rău chiar și decît un regim absolutist, pentru că acesta din urmă, atît de detestabil cît e, permite totuși la momentul necesar unitatea de vederi și acțiune, pe cînd cel oligarhic o împiedică.

Un ziar bulgăresc „Volea", scria zilele acestea că în România nimeni nu vrea război — nici guvernul, nici poporul — și cu toate acestea războiul probabil că se va face, ca și anul trecut, cînd nu l-au vrut nici guvernul și nici poporul și totuși s-a făcut. Gazeta se miră, probabil, de acest paradox, și pentru ea el va rămîne inexplicabil, deoarece ea nu cunoaște acel personaj foarte important din istoria țării noastre care poartă numele de *Hîncu.* Poporul nostru, care a trăit și în trecut sub regimuri oligarhice, i-a dat adevărata explicație prin zicătoarea: „Vodă zice da, dar Hîncu ba!"

Cine e Hîncu?

Hîncu e simbolul regimului și spiritului oligarhic și în aceeași vreme întruparea lui politică cea mai caracteristică. Hîncu e politicianul influent sau politicianii influenți ai regimului oligarhic, e deci un nume personal, ca și un nume colectiv; Hîncu e politicianul cu trecere care caută să guverneze țara și din opoziție. Din motive și cu mijloace care îl privesc, din motive de obicei personal-politice, dar care printr-un proces de autosugestie morală îi par chiar lui Hîncu însuși, în forul conștiinței sale, uneori ca motive impersonale, Hîncu caută să creeze un anumit curent în oligarhie și în opinia publică sau, mai bine zis, se asociază la un curent existent, făcîndu-l cît se poate de dominant, pentru ca astfel să-și mărească vaza și influența lui personală.

Om inteligent, abil, avînd o clientelă însemnată politică, avînd cu el și presa de tiraj, care se gudură totdeauna pe lîngă curentele triumfătoare în virtutea însăși a firii sale tirajiste, Hîncu reușește să creeze în oligarhie și în opinia noastră publică fie curente noi, fie, mai ales, să întărească și să-și apropie un curent în formație și care poate să servească scopurile sale politicianiste. Și îi reușește cu atît mai ușor cu cît pătura oligarhică, pe de o parte, e foarte puțin numeroasă, pe de altă parte îi lipsesc cultura, tradiția și experiența politică, astfel că devine o pastă foarte maleabilă în mîinile unui om abil și inteligent. Cu cît curentul crește, cu atît devine mai gălăgios, mai turbulent, pînă ce, în sfîrșit, partizanii lui ies în stradă, făcînd tămbălău și scandal. Acesta e momentul cînd Hîncu declară că națiunea e cu el.

Din momentul acesta, Hîncu începe să trateze de sus de tot toate puterile constituite ale statului, cum e regele, guvernul, parlamentul, și cam cu drept cuvînt, deoarece regele e reprezentantul națiunii, guvernul și parlamentul sînt alese de națiune, iar el, Hîncu, e însăși națiunea în persoană! Și iată cum se întîmplă și cum se poate întîmpla ca regele să nu vrea război, guvernul să nu vrea război, poporul nici vorbă că nu vrea război, iar Hîncu vrea război și... războiul se face. Nu știu dacă gazeta bulgărească m-a înțeles și nici nu țin grozav să mă înțeleagă, dar cititorii mei m-au înțeles și asta mi-ajunge.

Această politică oligarhică a făcut mult rău țării în trebile ei interne, în cele externe ea e de-a dreptul peri-

culoasă, iar în momentele grave, cum sînt acelea prin care trecem acuma, ea poate să-i devină fatală.

Această politică ne-a şi compromis în bună parte neutralitatea noastră şi acele eventuale avantaje însemnate pe care le putem aştepta de la ea.

Cînd consiliul de coroană a decis neutralitatea, Rusia s-a arătat perfect înţeleasă cu atitudinea noastră. Rusia ştia doar prea bine că avem un tratat de alianţă cu Austria şi, ca atare, cu toate neînţelegerile cu aceasta din urmă, ea se temea cu drept cuvînt că vom coopera cu Austria împotriva ei, ceea ce la începutul războiului ar fi fost o lovitură straşnică pentru Imperiul rusesc. De aceea s-a arătat Rusia încîntată de neutralitatea noastră. Pe de altă parte, Austria, după războiul nostru împotriva Bulgariei, după toate cochetăriile cu diplomaţia rusească, cunoscînd şi curentul care s-a creat de toate partidele noastre în ultimii doi ani împotriva ei şi pentru cucerirea Transilvaniei, Austria se temea cu drept cuvînt ca să nu pornim alăturea de Rusia împotriva ei, ceea ce i-ar fi dat de asemenea pe atunci o lovitură foarte mare. De aceea şi Austria era mulţumită de neutralitatea noastră leală, cu atît mai mult cu cît această neutralitate îi acoperea spatele, îi permitea să retragă de la graniţa română absolut toată armata şi s-o trimită acolo unde-i era de mare nevoie, mai ales la începutul războiului.

Astfel, atît Austria cît şi Rusia au fost perfect înţelese şi mulţumite de neutralitatea noastră. Între altele, faptul acesta ne permitea să rămînem neutrali şi să ne aşteptăm cu drept cuvînt la avantaje însemnate, izvorîte din neutralitatea noastră, prin ea însăşi atît de preţioasă.

Dar toate socotelile acestea atît de frumoase au fost făcute fără oligarhia noastră. În curînd a început mişcarea războinică antiaustriacă, mişcare pregătită dealtfel în ultimii doi-trei ani de toate partidele noastre de guvernămînt.

La această mişcare, simţind chilipirul, s-a alăturat în urmă şi Hîncu cu presa lui independentă, apoi au venit profesorii universitari, au început mişcări de stradă şi s-a decretat că întreaga naţiune e pentru război alături de Rusia împotriva Austriei. Guvernul, adică d-l Brătianu, are noţiunea şi intuiţia perfectă a imensei gravităţi şi chiar imposibilităţi a războiului, după cum a priceput

de la început toate binefacerile şi avantajele neutralităţii noastre. Dar d-l Brătianu e membru al oligarhiei, e primul ministru oligarhic al unei ţări oligarhice: de aceea, pentru a domoli curentul războinic şi pentru a mai împăca pe... Hîncu, d-l Brătianu a dat să se înţeleagă că nici d-sa nu e pentru o neutralitate definitivă, ci pentru una expectativă, şi d-sa e pentru război, dar... văzînd şi făcând... Gazetele oficioase şi oficiale au început apoi să afirme pe şleau că guvernul e de asemenea pentru acţiune războinică în sensul dorinţelor naţiunii, adică alături de Rusia împotriva Austriei, dar guvernul aşteaptă numai momentul propice pentru a declara războiul.

Astfel, în treacăt fie zis, se confirmă aici încă o dată fenomenul sociologic, asupra căruia am scris şi am insistat de atîtea ori, că într-o ţară neoiobagă şi oligarhică o mulţime de manifestaţii sociale se fac de-a-ndoasele. Iată şi acuma. Pretutindeni o ţară neutrală, avînd de gînd să iasă din neutralitate, se arată, pînă să ajungă la război, foarte neutrală şi pacifistă; o ţară oligarhică, avînd de gînd să rămînă neutrală, se arată belicoasă şi ameninţă cu războiul. O ţară oligarhică neutrală îşi motivează astfel neutralitatea sa faţă de beligeranţi: „Sînt eu neutrală, nu-i vorbă, că n-am încotro, nu mi-a sosit *momentul*, dar, lasă, mi-o veni şi mie apa la moară şi ţi-oi arăta eu neutralitate!“.

Dar să ne întoarcem iarăşi la subiectul nostru.

Aşadar, curentul războinic şi atitudinea guvernului, dictată de necesităţi ale politicii interne, şi nu ale celei externe, au creat aparenţa înşelătoare de unanimitate a ţării româneşti în favoarea unei acţiuni războinice alături de Rusia împotriva Austriei.

Faţă cu această situaţie nouă, Rusia, care dealtfel a contribuit enorm de mult la crearea curentului nostru războinic, nu era doar nebună să se mai mulţumească cu simpla neutralitate atunci cînd ţara însăşi cere alianţă războinică. Rusia a început să ne ceară cu o insistenţă din ce în ce mai mare intrarea în acţiune alături de ea. Pentru a ne pune într-un impas greu şi a ne sili la această acţiune războinică, Rusia a făcut adevărate jertfe, adaptînd scopului acestuia o parte din strategia ei: ocuparea Bucovinei, trecerea Carpaţilor, care a costat mii de jertfe omeneşti, au fost făcute în special pentru a ne prinde în capcana războiului. Rămînerea noastră în neu-

tralitate constituie deci pentru Rusia nu numai înşelarea frumoaselor ei speranţe, dar şi o reală şi însemnată pagubă faţă de jertfele aduse. De aceea ziarele ruseşti ne atacă violent, iar Rusia, din prietenă a neutralităţii noastre, ne devine din ce în ce mai ostilă.

Pe de altă parte, Austria, văzînd curentul războinic cvasiunanim din ţară împotriva ei, văzînd că nu se aşteaptă decît momentul pentru a o ataca, a fost nevoită să concentreze o parte din armată în Transilvania, pierzînd astfel toate foloasele neutralităţii noastre. Pe lîngă aceasta, zilnicele ameninţări de război proferate împotriva ei de oligarhia noastră războinică fac ca Austria, prietena de odinioară a neutralităţii noastre, să ne devină şi ea ostilă la rîndul ei.

În felul acesta, noi nu numai că riscăm să pierdem toate avantajele care ar fi putut rezulta cu siguranţă din atitudinea noastră neutrală, dar sîntem pe cale să ajungem într-o situaţie cu adevărat îngrijorătoare şi precară.

Acestea sînt roadele politicii oligarhice aplicate la treburile externe !

Un alt rezultat al acestei politici oligarhice şi al consecinţei ei : aparenţa de unanimitate războinică a naţiunii, un alt rezultat deplorabil e starea de spirit fatalisto-războinică, o adevărată hipnoză şi obsesie, care se creează chiar în păturile mai largi ale populaţiei ţării. În spiritul public războiul începe să apară ca inevitabil. Nu vorbim, bineînţeles, de războiul care ar putea să ne fie impus din afară, nu vorbim de un război de defensivă ; vorbim de războiul cerut de războinicii noştri, război provocat de noi, pornit din propria noastră iniţiativă.

Acest din urmă război începe să fie socotit în mod fatalist ca inevitabil. Vorbeşti, de pildă, cu un om care are vederea clară a lucrurilor şi care abundă în sensul opiniilor d-tale, că anume nu ne trebuie război, că războiul ar fi pentru noi o adevărată catastrofă, iar la sfîrşit ca un refren plin de resemnare : „...şi totuşi vom intra în acţiune..., vom face război“. „Dar, bine, de ce ? N-ai spus d-ta... ?“. „Aşa e, dar n-ai ce să-i faci, trebuie să facem război, n-avem încotro“. „Dar de ce ?“. „De ce, de ne ce, n-ai ce să-i faci“. E o adevărată hipnoză colectivă, produsă de politica oligarhică şi de presa noastră zilnică... „Trebuie să facem război, n-avem încotro !“.

Unii, războinicii, o spun cu multă satisfacţie, alţii, indiferenţii, cu resemnare, cei mai mulţi, cei care nu doresc războiul, o spun cu mare îngrijorare, dar toţi încep să fie convinşi că de război nu vom putea scăpa, cum nu vom putea scăpa de moarte. Această stare a spiritului public e foarte îngrijorătoare pentru orice ţară, şi în special pentru o ţară oligarhică.

În această stare de spirit, în această atmosferă, orice eveniment mai important, orice fapt nou din bogata colecţie a d-lui Dissescu — s-o nimeri, nu s-o nimeri — poate deveni prilejul unei aventuri războinice care să ne ducă la dezastre. Şi aceasta cu atît mai mult cu cît într-o ţară oligarhică nu poţi fi niciodată sigur că acei cîţiva oameni din sferele conducătoare care văd clar şi au răspunderea situaţiei vor avea pînă la sfîrşit autoritate îndestulătoare sau măcar putinţa să se opună curentului şi obsesiei războinice care se întinde tot mai mult în special în cercurile oligarhice. Nu se poate şti dacă acei cîţiva oameni din sferele conducătoare care şi-au păstrat pînă acum calmul şi limpezimea judecăţii, avînd a lupta mai mult cu oligarhismul intern decît cu pericolul extern, nu vor fi învinşi în cele din urmă de curentul lui Hîncu, nu se poate şti dacă, slăbiţi de luptă, nu vor cădea la rîndul lor sub hipnoza războinică, nu vor vedea în cel dintîi fapt nou aşa-numitul *moment*, căzînd astfel victime ale propriei lor abilităţi oligarhice. Nu se poate şti... şi tocmai de aci rezultă acea atmosferă de nesiguranţă care apasă atît de mult asupra conştiinţei ţării întregi, nu nesiguranţa provocată de evenimentele extrem de grave externe, ci nesiguranţa şi mai mare provocată de oligarhismul intern.

O dovadă foarte sugestivă de veracitatea celor zise mai sus am avut-o acuma, în urmă cu ocazia ocupării Belgradului. După ocuparea capitalei Serbiei, o mare frămîntare şi agitare a cuprins cercurile noastre politice şi politicianiste şi chiar neutraliştii cei mai convinşi au început să şovăie. Pretutindeni auzeai declaraţii vesele, îngrijorate ori triste, dar care toate ajungeau la aceeaşi concluzie, că de acum înainte n-avem încotro, trebuie să intrăm în acţiune.

M-am întîlnit în zilele acelea cu un cetăţean cunoscut, să-i zicem X, care face multă politică şi care îmi serveşte întrucîtva de barometru al opiniei politice a

marelui nostru public. D-l X m-a întîmpinat cu o mină foarte serioasă, aproape gravă :

„Ei, d-le Gherea, de acum trebuie să concezi şi d-ta că n-avem ce face, trebuie să intrăm în acţiune. Ştii că şi eu am fost totdeauna pentru neutralitate şi împotriva aventurilor războinice, dar de acum înainte n-avem încotro ; vrei nu vrei, bea, Grigore, agheasmă".

„Dar de ce, d-le X ?"

„Cum de ce ? N-ai văzut ? Au ocupat austriecii Belgradul".

„Ei şi ? Şi dacă l-au ocupat ? Din primele zile ale războiului, toată lumea, dar absolut toată lumea, a fost convinsă că Belgradul va fi ocupat. Sîrbii, convinşi şi ei de această eventualitate, l-au şi evacuat. Aceasta nu ne-a împiedicat deloc să proclamăm neutralitatea. De ce dar n-am rămîne neutrali şi acuma ?"

„Aşa e, decît acuma situaţia e cu totul alta ; acuma, dacă austriecii ocupă Serbia, ne taie comunicaţia cu Occidentul, cu lumea din afară, rămînem la discreţia Austriei, care ne poate izola de toată lumea".

„Bine, argumentul e serios, desigur. Dar ia să stăm liniştit şi să judecăm drept. Comunicaţia cu Occidentul e pentru noi într-adevăr de o imensă importanţă ; ea reprezintă pentru noi, mai ales acuma, cînd Dardanelele sînt închise, legătura noastră cu lumea din afară. Acuma, cînd stăm în neutralitate, avem două căi de comunicaţie cu Occidentul. Prima, o cale mare, largă, bătută, prin care de zeci de ani sîntem în legătură cu Occidentul european ; aceasta e comunicaţia prin Austria. Afară de asta, mai avem o comunicaţie mult mai puţin însemnată, ocolitoare, prin Serbia.

Dacă Austria ocupă Serbia, iar noi rămînem neutrali, atunci urmăm să avem aceleaşi două căi de comunicaţie cu Occidentul — cea mare şi cea mică —, însă am rămîne la discreţia Austriei, ceea ce nu e agreabil, desigur, deloc. Dar dacă facem război Austriei ? Atunci chiar din primul moment calea cea mare, largă, tradiţională prin Austria o pierdem cu totul, hotărît, definitiv. Întru cît priveşte calea cea mai puţin însemnată, de ocol, apoi aceasta poate, dacă batem acolo pe austrieci, ne-o vom asigura, dar şi acolo rămînem la discreţia Serbiei, adică a Rusiei.

Astfel dar, dacă Austria ocupă Serbia, iar noi rămînem neutrali, atunci ne sînt asigurate amîndouă căile de

comunicaţie cu Occidentul, dar rămînem la discreţia Austriei. Dacă facem război, ne asigurăm *poate* numai calea cea mică, şi atunci rămînem la discreţia Rusiei *.

Şi pentru a ajunge la acest rezultat minunat să ne aruncăm într-un război cumplit cum n-a mai fost pe lume, riscînd existenţa însăşi a ţării ? Se poate una ca asta ? !

Şi, afară de asta, ce fel de judecată o fi şi aceea : cînd Austria se arată slabă în războiul de faţă, atunci încep strigăte că a sosit *momentul* să intrăm în acţiune ; cînd Austria se arată tare, atunci iarăşi a sosit *momentul* să intrăm în acţiune. Rogu-te, spune-mi acuma cam ce fel de fason trebuie să aibă *momentul* menit să determine neutralitatea noastră ?".

D-l X m-a ascultat cu atenţie, pe urmă, om cu mult bun-simţ, mi-a răspuns rîzînd : „Aşa e, ai dreptate ; vezi la toate acestea nu m-am gîndit. Ce vrei, gazetele zăpăcesc lumea. Cine le-o mai fi inventat şi pe ele ! ?"

„Acela care a inventat gazetele — i-am răspuns eu —, acela n-are nici o vină, că el, săracul, nu ştia pe ce mîini vor ajunge, că, dac-ar fi bănuit-o măcar, nu le-ar mai fi inventat".

Sfîrşitul oligarhiei române [35]

...Regimul nostru politic oligarhic trebuie să dispară. Trebuie să moară pentru că s-a supravieţuit pe sine însuşi şi pentru că toţi şi toate mor pe lumea asta : mor şi aceia care n-ar fi trebuit să moară, mor şi aceia care n-ar fi trebuit să se nască. Şi nu mai încape îndoială că regimul oligarhic face parte din categoria celor ce n-ar fi trebuit să se nască.

Regimul oligarhic va dispărea pentru că nu mai găseşte apărători interesaţi, care în luptele sociale sînt cei mai siguri.

Marea proprietate rurală — obiectul de predilecţie al regimului oligarhic, care la rîndul ei i-a dat vlagă şi

* De altfel, sârbii ne-au făcut un mare serviciu reocupînd Belgradul şi luînd războinicilor noştri acest argument.

putere şi l-a susţinut cu devotament — începe să se dezintereseze de el, ba chiar să-i întoarcă spatele. Această schimbare neaşteptată de atitudine îşi are explicaţia în faptul că *astăzi* regimul oligarhic, departe de a mai aduce foloasele de altădată, începe să aducă de-a dreptul pagubă. Vremea cînd oligarhia politică era în întregimea ei la discreţia marii proprietăţi pentru a domestici neoiobăgimea şi pentru a ridica pe toate căile renta pămîntului pe socoteala statului a trecut. Acum au apărut în oligarhie elemente noi, destul de numeroase, care se uită chiorîş la marea proprietate; altele îi sînt de-a dreptul vrăjmaşe.

Birocraţia agrară începe să devină foarte plicticoasă; arbitrarul administrativ, care altădată aducea gratuit pe ţăran, legat, la muncă, cere acum pentru orice fleac de serviciu fîn şi ovăz pentru cai (în ţara românească arbitrarul administrativ se plimbă cu cai şi trăsură) şi simbrie pentru posesorii lor. Risipa, birurile, bugetul sălbatic încep să apese greu, fonciera se măreşte. Socoteala bine făcută arată că foloasele care rezultă pentru marele proprietar din regimul oligarhic încep să fie întrecute de pagube.

Din cauze asemănătoare nu mai e mulţumită cu regimul oligarhic nici *negustorimea*. Politica economică greşită a regimului se răsfrînge dezastruos şi asupra comerţului. Negoţul are, în societatea capitalistă, funcţiunea de a distribui bunurile produse între consumatori şi producători. De aci îşi trage toate veniturile. Cu cît retrage însă statul mai mult din suma totală a producţiei ţării, cu atît rămîne mai puţin producătorilor şi consumatorilor, cu atît rămîne comerţului mai puţin de distribuit, cu atît mai mult scad deci veniturile sale. Dar negoţul român mai are o cauză de adîncă nemulţumire împotriva regimului oligarhic. Acesta a încurajat totdeauna burghezimea parazitară, care face parte din rîndurile sale, prin tot felul de avantaje de stat şi afaceri cointeresate. În schimb negustorimea adevărată, auxiliară producţiei, nu e încurajată deloc. Dimpotrivă. Din cauza prea marii creşteri a numărului oligarhilor şi a clientelei acestora, regimul e nevoit să-şi întindă competenţa, să-şi mărească izvoarele de venit şi astfel caută

să prefacă în funcţie birocratică şi o parte din comerţul ţării. Asupra birocratizării comerţului ar fi multe de spus, dar ceea ce e clar, fără multă vorbă, e că aceasta nu-i convine deloc negustorimii.

Mica burghezie, care cuprinde şi pe meseriaşi şi care constituie o clasă numeroasă şi însemnată, suferă în special de toate urmările nefaste ale regimului oligarhic. Birurile din ce în ce mai grele, scumpirea nemăsurată a vieţii, arbitrarul administrativ, ilegalismul şi lipsa de garanţii legale personale, acestea şi altele lovesc greu viaţa amărîtă a acestei clase.

Funcţionarii — clasă atît de numeroasă la noi — au, desigur, puţine cuvinte să fie mulţumiţi cu regimul politic oligarhic. Înmulţiţi peste măsură şi fără socoteală, ca rezultat fatal al mecanismului regimului oligarhic, sînt osîndiţi a fi prost plătiţi, iar scumpirea crescîndă a traiului îi reduce la ultimul grad de mizerie. Nici o clasă nu suferă atît de mult din cauza scumpirii vieţii ca funcţionarii.

Profesiunile libere, intelectualii, clasă destul de numeroasă şi puternică, au, în afară de nemulţumirile clasei căreia aparţin, şi pe aceea izvorîtă din priceperea răului imens pe care-l pricinuieşte ţării regimul oligarhic — pricepere izvorîtă din cultură.

În sfîrşit sînt masele adînci ale poporului, *muncitorimea întreagă*, care duce tot greul regimului, după cum duce toate celelalte greutăţi. Masele acestea sînt încă inconştiente, totuşi acolo unde ajung la conştiinţă, în mişcarea muncitorească, în social-democraţie, ele constituie — în afară de cîţiva ideologi ai burgheziei — unica forţă vrăjmaşă ireductibilă a regimului.

Astfel, regimul oligarhiei politice nu are nici o clasă, nici chiar acelea din care se recrutează, care să-l susţină cu toată tăria, dimpotrivă, chiar şi acelea au serioase motive de nemulţumire împotriva lor. De aci provine marea slăbiciune a regimului, nu însă şi necesitatea dispariţiei sale. Clasele arătate mai sus au serioase motive de nemulţumire, dar la nici una nemulţumirea nu e destul de acută, interesele adînci ale clasei nu sînt încă atît de vital atinse încît ar necesita şi ar produce o mişcare de distrugere împotriva regimului oligarhic. Social-democraţia, unicul adversar ireductibil, e încă prea

slabă ca să-i vină de hac. În asemenea condiții, el ar fi putut să hălăduiască încă hît și bine dacă în însuși sînul organismului regimului nu s-ar fi început anumite procese de descompunere, care-i grăbesc dispariția. „Pieirea ta prin tine însuți, Israele!“ Acest precept reprezintă un adînc adevăr sociologic, care se potrivește tuturor organismelor sociale intrate în descompunere.

Procesul acesta de descompunere care se petrece în însuși sînul oligarhiei, grăbindu-i dispariția, are două serii de cauze: prima e mai veche, cealaltă e mai recentă. Întîia e lupta diferitelor elemente din sînul oligarhiei — nu lupta dintre partidele ei, aceasta i-a fost, dimpotrivă, o condiție de viață —, lupta între elementele felurite ale aceleiași oligarhii, luptă datorită deosebirilor de clasă, deosebirilor de funcțiuni și deosebirilor de interese provenite de aci. Organismul oligarhic e orice, numai un organism solidar și armonic nu. A doua cauză e schimbarea adîncă survenită în structura și funcționarea regimului oligarhic, în anatomia și fiziologia lui, ca rezultat al dezvoltării economice, politice și culturale a țării.

Prima cauză e veche. Ea a început să se manifesteze din primii ani de existență ai regimului. „Domnule Gherea — îmi spunea cu multă căldură, acum vreo 12 ani, un mare elector din provincie, al cărui nume va rămîne istoric în analele alegerilor românești —, dv., socialiștii, sînteți pentru sufragiul universal. Nu dv., ci noi, oamenii politici burghezi, sîntem și trebuie să fim pentru sufragiul universal, că doar așa vom scăpa de pacostea alegătorului român. Apoi știi dumneata ce pățim noi, oamenii politici? Cum se naște dumnealui, trebuie să-l botez, căci tată-său și unchiul său sînt alegători. A intrat în școală? E imbecil și leneș? Trebuie să stărui pe la profesori să-l treacă din clasă în clasă, să nu rămînă repetent. A intrat la universitate? Trebuie să-i mijlocesc o bursă. A terminat studiile? Trebuie să-i caut slujbă. A făcut în slujbă confuzie între banii lui și banii statului? Trebuie să-l scap de bucluc, să nu înfunde pușcăria. I s-a făcut de însurătoare? Trebuie să-l cunun. În sfîrșit, cînd a murit, cînd să zici și tu că ai scăpat — că atîta doar are bun alegătorul român, că nu e nemuritor —, aș! de unde! trebuie să te îmbraci în haine negre, să pui crep la cilindru și, înaintea unei lumi întregi, să-l lauzi, domnule, pe pungașul acela și să-l dai ca pildă generațiilor viitoare. De-ar veni odată sufragiul universal să scăpăm de corvoada asta!...“

Cu cît țara s-a dezvoltat economicește și culturalicește, cu atît a crescut, în conformitate cu legea noastră electorală, numărul alegătorilor privilegiați, oligarhia noastră fiind o oligarhie deschisă. Pe de altă parte, cei mai mulți dintre noii veniți aparțineau micii burghezimi și profesiunilor libere, intelectualilor. Astfel, oligarhia a fost invadată de „mitocani“. Această creștere și invadare a oligarhiei i-au devenit fatale. Pe de o parte invazia elementelor democratice, a „mitocanilor“, trebuia să înteţească lupta din sînul oligarhiei între elementele feluritelor clase, lupta pentru întîietate, pentru avantajele puterii. Înrăutățirea cîștigată de noile elemente devine un pericol grav pentru oligarhia mai veche, cu poziții cîștigate, care conduce partidele istorice și aparține în special marii burghezii și boierimii. Astfel, în însuși sînul oligarhiei de sus începe să dispară interesul pentru regimul oligarhic. Pe de altă parte, creșterea prea mare a numărului oligarhilor compromite de la sine existența regimului. Oligarhia are înțeles și poate să existe numai restrînsă; o oligarhie prea numeroasă e un nonsens și etimologic și logic și sociologic. Oligarhia politică se formează nu de florile mărului, ci în vederea unor anumite foloase materiale, morale, politice. Devenind prea numeroasă, aceste avantaje nu mai ajung, interesul pentru existența ei scade în sînul oligarhiei înseși, lupta îndîrjită, care începe în propriile rînduri ale regimului, îi scurtează și îi compromit existența. Oligarhia prea numeroasă nu mai poate să încapă în două partide, care sînt rațiunea de a fi a regimului oligarhic. De aceea trebuie să se formeze cu vremea neapărat și alte partide. Țara românească nu poate să suporte însă mai mult de două partide oligarhice. Chiar așa, cu două partide care se alternează la putere, un partid nu poate sta la putere o legislație parlamentară întreagă. Deși cu unanimități parlamentare, după doi-trei ani trebuie să cadă de la putere pentru că, după termenul consacrat, *se uzează.*

Aceasta înseamnă că în doi-trei ani partidul de la guvern face atîţi nemulţumiţi între propriii săi partizani, neputîndu-le satisface toate poftele, că pe de altă parte nerăbdarea şi neastîmpărul opoziţiei devin atît de mari încît guvernarea ajunge cu neputinţă şi guvernul cade de la putere cu toate unanimităţile parlamentare. Ce va fi deci atunci cînd, prin creşterea continuă a numărului oligarhilor, vor fi trei, patru, cinci partide de guvernămînt? Cum să mai guvernezi? Să aştepţi zece-cincisprezece ani pînă să-ţi vină rîndul e absurd. Să guvernezi pe baze oligarhice împotriva şi sub controlul a trei-patru partide din opoziţia unită e cu neputinţă. Să vină la putere două-trei partide deodată — imposibil să se înţeleagă asupra însemnătăţii foloaselor puterii.

Pe cînd greutăţile din cauza înmulţirii oligarhiei cresc astfel, resursele specific oligarhice pentru îndestularea ei scad şi ameninţă să dispară cu totul. E adevărat că bugetul şi veniturile statului s-au mărit. Dar nevoile imperioase ale acestuia cresc şi mai mult. Slujbele create trebuie plătite, pensiile idem, anuităţile pentru împrumuturile contractate de asemenea, şi acestea sînt enorme. Serviciile statului modern costă mult, politica externă inaugurată de oligarhie cere cheltuieli imense, hegemonia în Balcani ne-a şi înghiţit integral excedentele, faimoasele noastre excedente. Ministrul de finanţe ne-a arătat, în termeni calculaţi şi reci, ce dau fiori, perspective dezolante şi foarte apropiate; cîmpiile înverzite ale veniturilor statului, udate azi de excedente, arse şi pustiite mîine de seceta dogorîtoare a deficitelor bugetare. Ce te faci în asemenea împrejurări cu o oligarhie şi o clientelă oligarhică atît de numeroase? Nu numai că nu se mai pot crea misiuni, slujbe, catedre fantastice noi, dar mai trebuie să fie suprimate şi din cele vechi. Elemente numeroase rămîn neplasate, se creează un proletar parazitar, foarte păgubitor ţării şi imposibil de suportat pentru un regim oligarhic.

. . . .

Astfel, problema regimului electoral la noi devine clară ca lumina zilei şi, dacă logica ar fi hotărîtoare în viaţa socială, n-ar mai încăpea nici cea mai mică discuţie în privinţa aceasta. Regimul electoral cenzitar oligarhic în vigoare nu mai poate dăinui în forma lui actuală. El nu poate fi restrîns pentru că l-ar doborî puterile rămase în afară de regim, dar nu poate fi nici lărgit, pentru că s-ar prăbuşi din cauza propriilor procese lăuntrice. Nu-i mai rămîne deci altceva mai bun de făcut decît să dispară, făcînd loc unui alt regim: *votul universal*.

Ni se va obiecta desigur: regimul nostru electoral şi-a trăit traiul. Aceasta e clar, iar dispariţia lui neîndoielnică. Dar pentru ce trebuie înlocuit numaidecît prin regimul sufragiului universal şi nu printr-un regim intermediar, astfel ca trecerea de la un regim la altul să nu fie bruscă?

Un regim intermediar nu se poate, adică nu trebuie să se poată. Nu trebuie să se poată pentru acelaşi cuvînt pentru care noi trecem de la căruţa hodorogită la drumul de fier cel mai perfecţionat, şi nu la o formă de locomoţiune şi transport intermediară. Noi introducem tramvaiele electrice de ultima invenţie, iar nu o formă intermediară, introducem maşinile agricole cele mai moderne, iar nu o formă intermediară, aducem modele şi purtăm hainele aşa cum se poartă azi la Paris, Londra, Berlin, şi nu purtăm hainele intermediare din secolul trecut. În ştiinţa şi cultura noastră aducem procedeele, metodele şi concepţiile de azi, şi nu pe cele intermediare din secolele trecute. Într-un cuvînt: ţările înapoiate în civilizaţie, din care facem parte şi noi, introduc din ţările înaintate în civilizaţie toate formele de viaţă socială, de viaţă materială, economică, politică, juridică, morală, intelectuală şi le introduc nu în forma lor intermediară, ci în ultima lor formă, modernă. De ce adică numai sufragiul universal să facă excepţie?

Acum o jumătate de veac, cînd ţara era mult mai înapoiată decît acum, cînd toate formele şi manifestările noastre de viaţă socială se deosebeau atît de mult, atît de radical de acelea ale Occidentului civilizat, am introdus de acolo formele materiale, economice şi politice, juridice şi culturale cele mai moderne, iar nu forme intermediare. Am introdus Codul lui Napoleon, constituţia cea mai liberală de pe vremuri, nu forme interme-

diare. Introducîndu-le, ne-am croit în aceeași vreme un regim electoral monstruos, care a falsificat, a corupt întreaga noastră viață politică, iar prin intermediul acesteia a otrăvit în parte și toate celelalte manifestări ale vieții sociale...

Argumentul de căpetenie care pledează pentru introducerea sufragiului universal, și nu a unui sistem intermediar *, argumentul hotărîtor, argumentul fără replică posibilă și care face de prisos orice discuție este acesta : sufragiul universal, ca regim electoral, e un produs firesc, necesar, inevitabil al societăților moderne capitaliste dezvoltate. Ca atare el corespunde necesităților sociale ale acestor societăți, e adoptat de ele și devine, la rîndul lui, una din bazele și condițiile de existență a țărilor moderne. Fiecare epocă mare istorică, bazată pe o anumită întocmire și organizație economică, își are un regim politic corespunzător, produs de ea. Regimul politic corespunzător epocii capitalismului modern e parlamentarismul și sufragiul universal. Acesta nu este deci o invenție democratică, ci este, o repet, un produs firesc al societăților moderne, care li se impune ca o necesitate intelectabilă... Sufragiul universal se realizează pe două căi deodată, ca să întrebuințăm termeni uzuali și consacrați : se realizează de sus în jos și de jos în sus.

Societatea capitalistă aduce cu sine mai multă lumină și conștiință în masele muncitoare, le grămădește în fabrici, prefăcîndu-le într-o mare putere socială. E deci foarte natural ca aceste mase muncitoare să ceară și să obțină egalitatea votului, unica egalitate care poate fi obținută în societatea capitalistă — cea politică. Egalitatea economică nu numai că nu se poate obține în societățile capitaliste, dar acestea, prin însăși organizația lor, duc inegalitatea economică la proporții necunoscute în societățile trecute. Așadar, masele muncitoare realizează prin sufragiul universal acea egalitate care se poate realiza în societate actuală și, odată obținut, votul universal devine o condiție esențială și necesară de trai pentru ele ; prin sufragiul universal, muncitorii își îmbunătățesc soarta actuală, în măsura în care aceasta este cu putință în cadrul societății capitaliste, și sufragiul universal devine, în mîinile lor, o armă de transformare a societății actuale într-o altă societate, în care se va realiza alături de egalitatea politică și egalitatea condițiilor economice de trai — sursa tuturor egalităților. Sufragiul universal devine astfel o condiție de trai tot atît de necesară maselor muncitoare ca și aerul.

C. Dobrogeanu-Gherea

VIAȚA SOCIALISTĂ *(BUCUREȘTI), ANUL I, NR. 1, NOIEMBRIE 1920, P. 3—9 ; NR. 2, DECEMBRIE 1920, P. 13—22 ; RĂZBOI SAU NEUTRALITATE, BUCUREȘTI, ATELIERELE GRAFICE „SOCEC", 1914, P. 65—117 ; „MIȘCAREA SOCIALĂ" (BUCUREȘTI), ANUL I, NR. 8, MAI 1930, P. 343—350.*

---

* Se propunea pe vremea aceea colegiul unic. [Nota redacției revistei „Mișcarea socială".]

SOCIALISMUL ȘI RĂZBOIUL

„Viitorul" urmează campania sa obișnuită împotriva lui Racovski și împotriva socialiștilor români pentru propaganda și agitația lor antirăzboinică. Și campania „Viitorului" se face iarăși pe tema obișnuită ; el susține că socialiștii români sînt antipatrioți și trădători de neam, pe cînd socialiștii străini au dat exemplul celui mai înalt patriotism luptînd și murind în primele rînduri pentru patria lor, cum a fost cazul cu cunoscuții deputați socialiști Frank și Wendel.

Citind aceste obișnuite și invariabile atacuri ale „Viitorului", mi-am pus întrebarea : ce e aceasta, rea-credință manifestată sau necunoștința cea mai crasă a tacticii și doctrinei socialiste internaționale ? Și, punîndu-mi această întrebare, mi-am răspuns — cu toate că voi fi tratat de prietenii și tovarășii mei de naiv, iremediabil naiv —, mi-am răspuns că e cazul al doilea, că, „Viitorul" atacă pe socialiștii români pentru că habar n-are nici de doctrina, nici de tactica socialismului mondial. Și, tocmai fiindcă am această credință, voi căuta să scot „Viitorul" din rătăcirea lui. Bineînțeles că nu e vremea acum de discuții doctrinare și teoretice, și ceea ce voi spune sînt nevoit s-o fac numai în cîteva fraze sau declarații scurte, clare și precise.

Între socialiștii din lumea întreagă există oarecare deosebiri de vederi teoretice și mai ales deosebiri destul de însemnate de tactică. Aceste deosebiri rezultă din deosebirile de viață socială ale fiecărei țări. Dar sînt și vederi teoretice și procedee și norme tactice care sînt

identice, comune tuturor, absolut tuturor partidelor socialiste, tuturor socialiștilor din lumea întreagă. Între aceste norme teoretice și tactice comune tuturor partidelor socialiste și tuturor socialiștilor din lumea întreagă e și lupta lor continuă și înverșunată împotriva acestui anacronism absurd, criminal, abominabil care se cheamă: războiul. În privința aceasta nici o deosebire, absolut nici una, între socialiștii și partidele socialiste din lumea întreagă. Cînd războiul abominabil de astăzi amenința civilizația lumii, socialiști francezi, ca Jaurès, și socialiștii nemți, ca Haase, Frank, Wendel, au venit la Bruxelles, la Biroul Socialist Internațional, încercînd să oprească prin comună înțelegere catastrofa aceasta — fie și prin grevă generală simultană. Cînd umbra neagră și nefastă a războiului plutea deja deasupra Europei îngrozite, ba chiar și în ziua ce l-a precedat, mulțimea socialistă din Paris și Berlin și din toate orașele din provincie, sub conducerea deputaților francezi și a membrilor Reichstagului german, manifesta împotriva războiului. Și astfel de manifestații grandioase pentru pace s-au făcut și în Anglia, în Belgia și în toate țările și de toți socialiștii din lumea întreagă. Iar cînd, odată cu pacea lumii, a căzut ucis marele și gloriosul ei apostol Jaurès, și atunci dacă ar mai fi putut, cu buzele învinețite, să profere un singur cuvînt, acela ar fi fost un cuvînt de înfierare a războiului.

Apare zilnic

LUPTA

5 BANI

(„ROMINIA MUNCITOARE")

Organul Partidului Socialdemocrat și al Uniunei Sindicale

PUBLICITATEA

SOCIALIZMUL ȘI RAZBOIUL

C. Dobrogeanu-Gherea

Dar socialiștii erau încă prea slabi, ei n-au fost în stare să împiedice catastrofa : războiul a izbucnit.

Și atunci ? Și atunci socialiștii din toate țările respective, descărcînd întreaga răspundere a acestei catastrofe mondiale asupra capului acelora care au provocat-o, s-au dus acolo unde îi cheamă datoria cetățenească, s-au dus

să apere independența, integritatea, existența însăși a țării lor.

Dar atunci e o contrazicere enormă în conduita socialiștilor? Nu! Nu în ei și nu în conduita lor, ci în condițiile noi și abominabile de viață, create nu doar de ei, ci împotriva lor, acolo e această enormă contrazicere. Contrazicerea aceasta rezultă din acea deosebire fundamentală, imensă, nesfîrșită, care e între o societate civilizată în timp de pace și în timp de război — o deosebire atît de imensă încît par a fi două societăți din planete diferite. Și, fiindcă nu pot intra aci în dezvoltări teoretice sociologice, de aceea voi da „Viitorului" un exemplu explicativ care va reliefa, va plasticiza aserțiunea de mai sus.

În orice țară europeană, în Franța, în Germania, România ș.a.m.d., uciderea unui om indigen sau străin se pedepsește cu dezonoarea, cu lanțuri, cu munca silnică pe viață în ocne adînci sau cu spînzurătoare, cu moartea abjectă. Dacă ucigașul a fost un om cunoscut, istoria îi va acoperi numele cu dezonoare și oprobriu pînă în secolele viitoare.

Pe cînd în timp de război dacă un om, același om, a ucis nu unu, ci zeci de oameni, și cu cît a distrus mai abil și feroce, cu cît a distrus mai multe vieți omenești, mai multe opere omenești, cu atît e mai mult încărcat cu glorie și onoruri, poeții îl cîntă, istoria îl slăvește și îl dă de exemplu, generațiilor viitoare.

Astfel același fapt care în timp de pace e dezonorant, fioros, monstruos, în timp de război devine frumos, eroic, glorios, epic. În timp de război toate relațiile omenești sînt fundamental schimbate, toate normele sociale, toate valorile morale sînt răsturnate. Între societatea ca organism social în timp de pace și cea în timp de război e un abis fără fund.

În aceste condiții sociale de viață atît de catastrofal deosebite, deosebită e și datoria socialismului. În vreme normală de pace, el predică înfrățirea popoarelor, lucrează și luptă pentru desființarea abominațiunii războaielor. Dar dacă războiul, cu toată lupta lui, împotriva voinței lui, s-a dezlănțuit, atunci el, în aceste condiții noi, atît de fundamentale și catastrofal deosebite, își face datoria în conformitate cu aceste noi condiții triste

și amare: el merge, luptă și moare pentru independența, integritatea, existența țării sale.

E datoria întreagă, în două cazuri imens, nesfîrșit de deosebite. A înțeles-o „Viitorul"?

Cînd relațiile dintre Franța și Germania au început să devină tot mai încordate, deputatul socialist Wendel în plin Reichstag a strigat în franțuzește: „Vive la France" în aplauzele entuziaste ale lui Frank și ale tuturor deputaților socialiști din parlamentul german. Și știe oare „Viitorul" ce însemna atunci strigătul acesta? Același lucru dacă anul trecut în parlamentul român un deputat ar fi strigat în bulgărește: Trăiască Bulgaria sau anul acesta ar striga în ungurește: Trăiască Ungaria. Cu o zi încă înainte de izbucnirea războiului, deputații socialiști Frank și Wendel mergeau în fruntea manifestanților, cerînd pace, înfierînd războiul, șarjați de poliția și armata patriotică.

Astfel a știut socialistul Frank să-și facă datoria în timp de pace.

Cînd a izbucnit războiul, Frank a plecat ca voluntar pe cîmpul de luptă și a căzut luptînd pentru existența patriei sale.

Astfel a știut socialistul Frank să-și facă datoria în timp de război.

A înțeles-o acum „Viitorul"?

Dar socialiștii români?

Socialiștii români au avut aceeași, absolut aceeași tactică și atitudine ca și frații lor din celelalte țări. Ei totdeauna au luptat împotriva războiului, împotriva șovinismului naționalist și împotriva imperialismului nostru născător de războaie, au luptat împotriva imperialismului nostru născînd, care s-a arătat în toată splendoarea lui anul trecut, în războiul nostru absurd împotriva Bulgariei și în avortonul schilod al acestui război — tratatul de la București.

Acuma socialiștii români luptă pentru rămînerea noastră în neutralitate, și aceasta în acord, în absolut acord cu partidele socialiste și cu socialiștii tuturor țărilor neutre din lumea întreagă. Aceeași atitudine, absolut aceeași, au socialiștii și partidele socialiste din Italia, Portugalia, Elveția, Olanda, Suedia, Norvegia, Danemarca, Bulgaria și doar cele mai multe din aceste state au de formulat, ca și noi, revendicări naționale. Peste tot, dar

absolut peste tot socialiştii şi partidele socialiste luptă pentru neutralitate definitivă, pentru mărginirea furiei şi nebuniei războinice, pentru mărginirea cîmpului acestuia de incendii, de măcel, de vaste abatoare omeneşti.

Dar dacă războiul se va dezlănţui totuşi şi peste ţara noastră nenorocită, dacă paharul acesta amar nu va trece de la noi ?

În cazul acesta, socialiştii români, ca şi fraţii lor din Occident, îşi vor face datoria. În ziua aceea, să n-aibă grijă „Viitorul", pe socialiştii români, pe adevăraţii socialişti, el nu-i va găsi nici între legionarii sedentari de la „Capşa" şi de la Terasa „Oteteleşeanu" şi nici între notarii onorifici ai statelor române.

LUPTA (ROMÂNIA MUNCITOARE), *(BUCUREŞTI)*, *ANUL X, NR. 106, DIN 12 SEPTEMBRIE 1914.*

RĂZBOI SAU NEUTRALITATE[36]

Prefaţă

În prima parte a lucrării de faţă e retipărită o serie de articole apărute în ziarul „Lupta", în ordinea în care au fost scrise şi tipărite acolo. Deşi împărţite în articole de ziar, ele reprezintă totuşi *un tot* întreg, întrucît în planul autorului trebuiau chiar să apară ca un singur studiu de revistă şi tocmai în urmă, pentru trebuinţele gazetei, au fost împărţite în articole de ziar. Ca atare, cred că articolele de faţă vor avea un interes oarecare chiar pentru aceia care le-au citit răzleţ în „Lupta".

Unele din aceste articole, deşi scrise numai în decurs de două-trei luni, au pierdut din actualitate, întrecute de evenimente — trăim aşa de intens şi repede acuma — ; ele apar totuşi aici pentru că, încă o dată, articolele acestea, reprezentînd un tot, sînt în legătură unele cu altele.

Unele din argumentele dezvoltate în articolele de faţă au devenit de domeniul public, altele sper că vor deveni curente de acuma înainte ; aceasta, bineînţeles, nu mi-o atribui mie — articolele au fost foarte puţin citite —, o atribui vremii, marelui învăţător, care, mai ales acuma, ne învaţă într-o zi mai mult decît învăţa altădată într-o lună dacă nu într-un an.

Studiul *Oligarhia şi politica externă* *, din partea a doua a lucării de faţă, e inedit.

* [Vezi volumul de faţă, p. 191—223.]

C. DOBROGEANU-GHEREA

RĂZBOI

SAU

NEUTRALITATE

BUCUREȘTI
Atelierele grafice SOCEC & Comp., Societate anonimă
1914

În acest articol * fac abstracție și nu cercetez politica noastră externă și schimbările ei în legătură cu transformările profunde, economice și culturale, care s-au operat în țara noastră în ultimele decenii. Și nici nu vorbesc de influența imperialismului economic și politic mondial asupra politicii noastre externe. Pentru astfel de studii teoretice aprofundate nu e acum nici loc, nici vreme. Articolul acesta are pretenții mult mai modeste. Aci vreau să arăt numai, după cum indică și titlul articolului, influența practică a oligarhiei noastre politice, ca instituție și oameni, asupra politicii noastre externe în ultimii ani, și asta foarte fragmentar. E un articol din domeniul politicii practice și care are și scopuri imediat practice : *scopul de a servi cauza neutralității noastre, de care, în mijlocul evenimentelor și vremurilor imens de grave prin care trecem, e legată, după adînca mea convingere, însăși existența țării.*

Neutralitatea noastră

Cînd a izbucnit catastrofa mondială la care am fost sortiți să asistăm acuma, cînd s-a dezlănțuit cu o furie oarbă războiul european, reprezentanții tuturor partidelor politice s-au întrunit într-un consiliu de coroană, sub președinția regelui, pentru a chibzui și hotărî ce atitudine trebuie să ia țara noastră față de această catastrofă mondială. De această atitudine, fără cea mai mică exagerare de limbaj, depindeau doar soarta, viața, existența țării. Și acolo, în unanimitate, s-a hotărît că această atitudine trebuie să fie *o strictă neutralitate*. A fost o singură voce discordantă — și vocea unui om însemnat al țării, a d-lui P. P. Carp —, care, în numele unei politici pe care țara a dus-o zeci de ani, a unei politici care a fost urmată de Rosetti, Kogălniceni, Brătieni, a cerut cu desăvîrșire o altă atitudine.

Greșeala d-lui Carp, ca și în urmă a d-lui Stere, e aceasta : d-lor au judecat războiul european, care în primul loc e un război de stăpînire economică mondială între Germania și Anglia, a cărui soartă se hotărăște pe

* [Studiul *Oligarhia și politica externă* este reprodus în volumul de față în grupajul *Despre oligarhia română*, la p. 191—223.]

cîmpiile Franței și Germaniei și în Marea Nordului, d-lor au judecat războiul acesta cu criteriul unui război austro-rus. Se înțelege că din această greșeală fundamentală trebuia neapărat să urmeze și concluzii fundamental greșite. Se zice că în urmă, după declararea neutralității Italiei, d-l Carp și-a recunoscut greșeala și, la rîndul său, a devenit partizanul unei stricte neutralități.

Înainte și în vremea consiliului de coroană, Partidul socialist și muncitorimea organizată au început să propage și să agite pentru neutralitatea țării, devenind cei mai aprigi și consecvenți apărători ai ei. Astfel, la Congresul nostru socialist din București [37], Racovski, în aprobarea tuturor asistenților, a putut să spună că, de astă dată și pentru astă dată, sîntem și noi guvernamentali. Deci unanimitate completă.

De unde provenea această unanimitate într-o țară unde e destul ca un politician să emită o părere ca ceilalți, fără să cerceteze întîi dacă sînt în acord sau în dezacord cu ea, să înceapă s-o combată cu înverșunare ?

Gravitatea momentului, frica de necunoscut, groaza dinaintea forțelor oarbe dezlănțuite, pericolul mare, iminent pentru însăși existența țării și evidența, absoluta evidență că neutralitatea definitivă e unica atitudine posibilă și necesară în aceste groaznice împrejurări, toate acestea au fost în stare să producă minunea aceasta : concordia și unanimitatea în sînul oligarhiei politice române.

★

Au trecut de-abia 6 săptămîni de atunci. În vremea asta atît de scurtă, dar — vai ! — și cît de imens de lungă, evenimentele s-au desfășurat mai grozav decît își putea închipui cea mai sinistră și mai dantescă imaginație. Cîmpiile bogate și înflorite ale Europei s-au prefăcut în vaste abatorii de oameni și, la lumina satelor și orașelor incendiate, în bubuitul tunurilor, în trosnetul granatelor, în țipetele de disperare ale masacraților și jertfiților, omenirea cultă de astăzi săvîrșește cu metodă și sistemă opera de distrugere a civilizației omenești. Furia neînchipuită a războiului acestuia, milioanele de oameni luptînd pe fronturi de sute de kilometri, nesiguranța totală a victoriilor sau a înfrîngerilor, amenințarea Angliei și Rusiei că vor prelungi războiul ani întregi,

întinderea războiului peste continente și rase prin aducerea în luptă a negrilor, a indienilor, a japonezilor, apoi mizeria economică apărînd din primele momente chiar și în țări atît de bogate ca Englitera, mizeria financiară care face ca Franța — bancherul lumii — să alerge numai după o lună de război pînă în America după un împrumut mizer de cinci sute de milioane și să nu-l poată obține, toate aceste fapte și nenumărate altele trebuie să convingă pînă și pe cei mai orbiți cît de cuminte, cît de salvatoare a fost pentru țara noastră adoptarea atitudinii de strictă neutralitate.

Și cîți dintre noi, observînd desfășurarea evenimentelor din săptămînile acestea, nu-și vor fi zis cu groaza în suflet : „Dar dacă ne-am fi luat după cei impulsivi, entuziaști, după fanfaroni, ar mai exista oare astăzi țara românească ? Cine știe ?“. Și nu numai noi, dar toate statele mici europene, față de desfășurarea evenimentelor războiului, au rămas și ele într-o neutralitate definitivă. Neutrale au rămas țări mari ca Italia și Spania și neutrale au rămas toate țările mici : Portugalia, Olanda, Elveția, Danemarca, Suedia, Norvegia, Bulgaria, Grecia, deși multe din ele au, ca și noi, revendicări naționale de formulat. Unele din ele au arătat la începutul războiului oarecare veleități de a părăsi neutralitatea, dar față de împrejurările grozave în care se petrece războiul acesta cumplit au împietrit într-o neutralitate definitivă.

Totuși este cineva în Europa care nu se poate mulțumi cu nici un preț cu neutralitatea : *aceasta e oligarhia noastră politică*, cu presa ei multicoloră. N-au trecut decît cîteva zile și publicul obișnuit de la „Capșa“ și de la alte cafenele, care la un capuținer pune țara la cale, dar care într-o țară oligarhică ca a noastră, oricît ar fi aceasta de straniu, are influență asupra afacerilor publice, publicul acesta a și început să se pronunțe împotriva neutralității noastre. Pe urmă a venit presa oligarhiei, presa de tiraj, presa pe cît de independentă pe atît de dezinteresată, care de doi ani derutează, falsifică și otrăvește spiritul public. În sfîrșit au venit politicienii vînători de popularitate ieftină, doritori de portofolii sau de situații politice, s-a amestecat politicianismul nostru oligarhic și a venit și tineretul de la școli, și astfel s-a format un curent care, într-o țară oligarhică ca a noastră,

poartă nume de opinie publică și care înlocuiește adevărata opinie publică, așa cum ar trebui să fie și cum există în țările cu adevărat democratice. E aceeași *opinie publică*, absolut aceeași, care anul trecut a hotărît absurda și nefasta campanie împotriva Bulgariei. Și sînt aceleași puteri interne și externe care îi dau viață și propulsiune. Tot opinia aceasta publică cere acuma neîntîrziată și imediată declarare de război Austriei și Germaniei, împingînd țara în prăpastie. Și a fost destul un eșec serios sau o înfrîngere parțială a Austriei — și doar în acest război imens înfrîngerile și victoriile alternative se vor ține lanț — și la curentul format s-au aliat oameni pe care nu eram învățați să-i vedem făcînd cor cu legionarii sedentari de la „Capșa".

S-a creat în ultima săptămînă o întreagă literatură de către curentul acesta gălăgios și războinic. Am recitit-o cu toată atenția, căutînd măcar un singur argument valabil împotriva neutralității noastre. Erau doar atîtea argumente puternice și decisive care acum cîteva săptămîni hotărîseră această neutralitate. Unde sînt argumentele decisive contrare care să ne hotărască să facem acest pas fatal de care depinde existența țării ? *Nicăieri !* Peste tot am găsit numai exprimări de sentimente, în special dorința de întregire a țării. Dar aceasta nu e și nu poate fi în discuție. Într-o țară care are nenorocirea ca o parte din trupul ei să fie sub stăpînire străină, întregirea țării e o dorință comună tuturor cetățenilor. Această dorință e în afară de discuție. Ceea ce e în discuție e metoda, e vremea, e forma și felul acestei întregiri, împrejurările, consecințele, *putința* realizării ei. Aceasta e de o logică elementară.

Legionarul însă sedentar din cafenele și presa de tiraj mai mult sau mai puțin independentă judecă altfel. Ei exprimă gălăgioși dorința de întregire a țării ca un sentiment particular și exclusiv numai al lor, iar aceia care îndrăznesc să discute putința acestei întregiri pe aceia îi declară, fără vorbă, lași și trădători de neam. Scurt și cuprinzător !

„Vrem întregirea țării !" Foarte frumos, cine n-o vrea ? Dar prima, primordiala și esențiala condiție a acestei întregiri e *existența însăși a țării* pe care vrei s-o întregești. Și nu se gîndesc oare legionarii sedentari de la „Capșa" și Terasa „Oteteleșeanu", cu presa lor, că,

dacă țara ar fi procedat de la începutul războiului după metoda lor, însăși existența ei ar fi fost primejduită și pînă acum, poate, n-am mai fi avut ce întregi ? Nu se gîndesc ei oare că un pas greșit în vremurile acestea cumplite poate să-i devină fatal ?

Propovăduitorii războiului

Aceia care vor să împingă țara în cea mai înfricoșătoare aventură, care poate să-i devină fatală în războiul imens de acuma, aceia procedează, trebuie să recunoaștem, cu multă abilitate.

Pentru a nu alarma și înspăimînta opinia publică — vorbim de opinia publică a oamenilor de bună-credință și cuminte —, ei nu vorbesc de război și nici nu se știe, propriu-zis, dacă vor războiul. Ei vorbesc numai de acțiune — țara trebuie să intre în „acțiune". Dar ce fel de acțiune, războinică ? Nu. Țara trebuie să intre în acțiune ca să ocupe Transilvania. Atîta ! Dar războiul crîncen, distrugător împotriva Austriei și Germaniei care va urma de aici cu toate gravele lui complicații posibile ? Despre aceasta legionarul gazetar vorbește cu multă economie și mai totdeauna, și asta în treacăt, numai de Austria.

Dealtfel, aceasta e natural. Războiul e doar un amănunt destul de dezagreabil, desigur, dar un amănunt. Principalul este ocuparea Transilvaniei. Se înțelege, războiul e o problemă formidabilă pentru țara noastră. O țară mică, cu rezistență și resurse puține, aruncată în cel mai uriaș război din cîte au fost pe lume, aruncată între competitori puternici care o pîndesc și îi amenință independența ! Aici fiecare pas necugetat poate să devină fatal pentru cele mai esențiale interese ale țării, aici fiecare act mai însemnat poate să devină o problemă de viață și de moarte ! Aici esențiale probleme economice se ciocnesc cu grave și puternice interese politice și se încrucișează cu formidabile probleme pur militare ! Așa e ! Decît toate acestea nu sînt în discuție, pentru că nu e vorba de război, e vorba, încă o dată, de ocuparea Transilvaniei !

Odată problema uriașă a războiului simplificată și redusă la ocuparea Transilvaniei, procesul de simplificare merge mai departe.

Părăsită de Austria — despre care d-l Mille de mult a hotărît că e pierdută, „iremediabil pierdută" —, Transilvania șade acolo părăsită în mijlocul drumului, așteptînd să vină cineva ca s-o ocupe. Și e doar la mintea omului că cine va veni mai degrabă și o va ocupa mai înainte a aceluia va fi. Pentru că în Europa, ca și în vechile prerii ale Americii, domnește doar dreptul primului ocupant.

Iată de ce întreaga politică socială a întregirii neamului se reduce la grabă și iuțeală. De aceea și toți propovăduitorii și provocatorii războiului sînt așa de teribil de grăbiți. Astfel, d-l Cocea proclamă și declamă în „Facla" că nu mai vrea să aștepte nici o zi, nici un ceas, ci imediat vrea să treacă în Transilvania „peste trupul învins al regelui". Iar d-l Mille, mai grăbit, scrie : „Am impresiunea că totul este pierdut, că trenul a plecat cu cinci minute înainte de a sosi noi...". De n-am fi întîrziat trenul cu cinci minute, întregeam țara și neamul !

Se înțelege că, fiind atît de grăbiți, d-lor n-au vreme să cugete la formidabila problemă a războiului, la greutățile lui imense, aproape insurmontabile, la consecințele lui imens de grave ș.a.m.d. Cum să le mai judeci cînd peste cinci minute fluieră mașina... și apoi șterge-te pe bot de Transilvania ! Și nu mai vorbim că pentru a le judeca mai trebuie și altceva afară de vreme și tihnă !

★

Să intrăm cît de puțin în realitatea lucrurilor.

Pentru a intra în Transilvania trebuie să declarăm război Austriei și *ipso facto* Germaniei. Războiul e declarat. Din momentul acela sîntem deodată definitiv rupți și brusc izolați de centrul Europei și prin el de Occidentul european. Dar de centrul și Occidentul Europei sîntem legați pînă acuma prin toate fibrele existenței noastre economice, materiale și chiar culturale și morale. Toate băncile noastre lucrează cu capital german sau austriac, întreaga noastră datorie publică e făcută în Germania. Toată ființa noastră în întregimea ei, ca și întreg comerțul nostru, de acolo sînt legate, tot ex-

portul nostru pe uscat pe acolo se face, iar drum pe apă, mai ales atunci, nu vom mai avea (ba nu-l mai avem nici acum prin închiderea Dardanelelor), întreg importul nostru, toate necesitățile vieții noastre economice, materiale, culturale și morale pe acolo le îndestulăm. Și iată că într-o singură zi, deodată, totul stopează, se oprește, încetează !

S-au gîndit măcar un moment războinicii noștri la acea imensă perturbare care se va produce brusc în întreg organismul economic al țării și la acele extrem de grave consecințe economice care vor urma chiar în primele zile după declararea războiului ? Mai ales acuma, cînd avem un an agricol rău și întreaga noastră viață economică e atît de grav atinsă. Cînd la declararea războiului actual Austria, din cauza necesităților mobilizării, ne-a închis cu totul granițele ei pentru 3—4 zile, ne-am trezit deodată parcă am fi fost mutați într-o insulă izolată. Dar cînd se vor închide granițele definitiv pentru luni, pentru un an ori și mai bine ?

Pentru a putea urma viața noastră economico-socială va trebui să-i mutăm centrul de gravitate spre Orient, spre Rusia. Și iată-ne deci din primele zile împinși de la centrul și Occidentul european spre Orient, spre *Asia*, azvîrliți din primele zile în brațele reci ale Rusiei, la discreția ei.

Mai departe. Războiul nostru cu Austria și Germania nu e un război de defensivă, ci un război de ofensivă ; odată războiul declarat, armatele noastre vor trece granița ca să atace trupele austriace, respectiv germane, ce le vor sta în cale. În țară vor rămînea doar legionarii sedentari de la „Capșa" și de la Terasa „Oteteleșeanu" pentru a o păzi de invazia... muștelor de toamnă ; adevărata armată va trece peste hotare. În primele lupte, ca și mai departe, armata noastră va coopera cu armata rusă. Războiul are propria sa logică, cerințe proprii, necesități inexorabile strategice. Armata noastră, cooperînd cu armata rusă, se va bate acolo unde vor cere inexorabilele necesități ale războiului : azi în Transilvania sau Bucovina, iar mîine, de va fi nevoie, pe cîmpiile Galiției sau Poznaniei. În acest caz, armata noastră de două sau trei sute de mii de oameni, luptînd împreună cu imensa armată rusă de trei sau patru milioane, nu numai că va lupta sub conducerea armatei ruse, dar de fapt, într-un

fel sau altul, va fi *incorporată* în armata aceasta imensă, va fi la discreţia ei. Astfel, economiceşte şi socialmente vom fi azvîrliţi din primele zile spre Rusia şi la discreţia ei, iar armata noastră, încorporată în cea rusă, va fi de asemenea la discreţia Rusiei. Faptul ca ţara şi armata ei să ajungă astfel la discreţia Rusiei nu înspăimîntă deloc pe apostolii războiului ?

Dar mai departe. Războiul acesta fiind ofensiv, armatele noastre nu se vor lupta în ţară şi nici peste Dunăre în cîmpiile bulgare, ci acolo, nu se ştie unde, pe cîmpiile Transilvaniei, Galiţiei sau aiurea şi se vor lupta timp de un an, ori şi mai mult, împotriva celor mai bine organizate armate din lume. Pentru un astfel de război îndelungat, dus împotriva celor mai tari armate, sîntem noi oare îndestulător pregătiţi ? Nu vorbesc, bineînţeles, de bravura armatei noastre, aceasta e în afară de orice îndoială ; vorbesc de organizare, administrare, aprovizionare, care sînt tot aşa de esenţiale într-un război modern ca şi bravura. Se înţelege, aici sîntem profani, nu putem să judecăm în cunoştinţă de cauză, şi mie în special nu-mi place să judec chestiile în care nu sînt competinte. Dar am avut campania de anul trecut, am făcut deci un experiment în mare. Şi atunci rog pe apostolii războiului să recitească ceea ce au scris şi au spus oameni aşa de puţin subversivi ca d-nii Vintilă Brătianu, N. Iorga, V. Gh. Morţun, profesorii Gerota, Manicatide, Marinescu ş.a.m.d.

Dar dacă în chestiile de mai sus nu sînt competinte, partea economică şi financiară, legată atît de esenţial de un război, cade întrucîtva şi în competinţa mea. Trei zile după declararea războiului la vecini, întreaga noastră negustorime a început să ceară zgomotos moratoriul, deşi Germania aproape după două luni de război tot nu l-a declarat. Imediat după declararea războiului, nu hîrtia-monedă a Austriei şi a Germaniei a căzut faţă de a noastră, care e doar schimbabilă în aur, ci a *noastră* a căzut faţă de a acestor ţări care sînt în război : hîrtia noastră plăteşte un colosal agio de 10%, iar în străinătate e imens depreciată. După o lună de război la vecini, Banca Naţională a început să emită bilete de bancă pe baza nepermisă a tratelor asupra străinătăţii, ceea ce înseamnă că nu sîntem departe de cursul forţat ! Şi apoi ?...

Ce va fi deci cînd, după declararea războiului, se va produce acea mare perturbare economică pe care am arătat-o mai sus ? Atunci va fi aproape un dezastru. Şi atunci te întrebi : cum vom putea noi suporta un mare război de ofensivă, care va putea dura un an, poate şi mai mult ? Zic război de *ofensivă*, pentru că război de defensivă se înţelege că putem face ; pentru asta ne trebuie de fiecare o puşcă şi un codru de mămăligă şi ne vom apăra ţara bine. După experienţa făcută cu Belgia şi Serbia, le va pieri gustul chiar şi celor mai puternici să mai atace ţările mici. Dar să azvîrlim în cîmpiile străine, în faţa oştirilor ţărilor celor mai puternice, o imensă armată de trei sau poate chiar patru sute de mii de oameni ! Cu ce ? Pentru a întîmpina vicisitudinile războiului se cer cheltuieli imense, nemăsurate, acolo preţul aprovizionărilor ajunge uneori la sume fabuloase, acolo valoarea banului scade derizoriu, iar valoarea obiectelor necesare creşte fantastic. Şi de la început chiar trebuie să ne pregătim pentru imens de costisitoarea campanie de iarnă. Şi războiul acesta poate dura un an şi mai mult. De unde banii ? Să facem împrumut ? Dar imens de bogata Franţă, Franţa — bancherul lumii, nu poate găsi acuma un împrumut mizer de cinci sute de milioane. Atunci ? Dar alte ţări cum vor rezista ? Vor rezista cu imensă greutate şi ţările cele mai bogate şi puternice, iar noi nu vom putea rezista, pentru că sîntem o ţară mică, săracă şi în specie sîntem o ţară neoiobagă şi oligarhică. Pentru a pricepe această din urmă aserţiune, să citească cititorii mei *Neoiobăgia* : aici voi spune numai două cuvinte explicative.

Sîntem o ţară cu o întocmire economică *neoiobagă* şi cu o întocmire politică *oligarhică*. Ca atare, ca ţară neoiobagă şi oligarhică, avem cea mai cumplită mizerie în păturile de jos şi cea mai cumplită risipă în păturile de sus. În Europa or fi ţări mai sărace ca noi, dar ţări cu mai puţine resurse economiste, cu mai puţine rezerve nu !

Iată de ce întreg organismul nostru economic e atît de şubred, iată de ce la prima adiere de vînt mai puternică noi începem să ţipăm după moratoriu, iată de ce hîrtia noastră monedă începe aşa de uşor să se deprecieze faţă de cea străină, iată de ce o lună după începerea războiului la alţii, nu la noi, Banca Naţională a şi început să

emită bilete pe temeiul tratelor asupra străinătății, iată de ce un război ar constitui pentru noi un *dezastru economic*, iar o campanie ofensivă atît de îndelungată, cu sute de mii de oameni pe cîmpiile străine, o imposibilitate economică.

Noi și Peninsula Balcanică

Unul din multele argumente puternice care pledează pentru rămînerea noastră în neutralitate e și acesta că, aruncîndu-ne noi în acest război uriaș, aprindem întreaga Peninsulă Balcanică. Și e doar clar ca lumina zilei de ce.

Mai întîi sînt sentimentele de adîncă vrăjmășie și resentimentele de revanșă care fierb în Bulgaria împotriva noastră după absurdul război de anul trecut. Bulgarii ne acuză și ne urăsc nu numai pentru că le-am luat cea mai mănoasă provincie din trupul lor, dar ei socotesc că noi, și nu sîrbii sau grecii, am fost aceia care am împiedicat realizarea aspirațiilor lor naționale, pentru care ei făcuseră sacrificii imense, neasemănat de mari. Pe de altă parte, întreg războiul balcanic s-a petrecut în afară de granițele bulgare. Nici oștile turcești, nici cele sîrbești sau grecești n-au călcat pămîntul bulgăresc; unica oaste pe care a văzut-o poporul bulgar călcîndu-i pămîntul e a noastră. De aceea, vrăjmășia care fierbe împotriva noastră e nu numai în clasele de sus, dar și în țărănimea bulgară, iar Bulgaria e o democrație rurală, acolo țărănimea are o importanță politică enormă. De aceea, în Bulgaria unicul război popular ar fi un război nu împotriva Serbiei sau Greciei, ci împotriva noastră.

Aceasta e, din nenorocire, situația pozitivă și reală de fapt asupra căreia desigur că nu trebuie să închidem ochii. Va fi problema importantă a viitorului de a ne împăca cu bulgarii, reparînd greșelile făcute; pentru moment, toate tratările vor fi de puțin folos real. Cînd armatele noastre vor intra în lupta uriașă ce se petrece dincolo de granițele noastre, Bulgaria va intra în război împotriva noastră și nici un guvern n-o va putea împiedica. Și aceasta cu atît mai sigur cu cît Austria și Germania, din moment ce le vom declara război, vor

face sforțări disperate pentru a arunca pe bulgari împotriva noastră. Și, afară de asta, Bulgaria are și alte revendicări naționale mai importante încă de ridicat față de Serbia și de Grecia, așa că așteaptă numai momentul pentru a se arunca în război.

De asemenea, relațiile dintre Turcia și Grecia au ajuns la o tensiune atît de mare încît o scînteie poate să aprindă războiul și acolo.

Peninsula Balcanică e deci plină de materii explozibile, e minată de antagonisme și vrăjmășii, și, dacă războiul n-a cuprins pînă acuma și Balcanii, cauza e neîndoielnic și în primul rînd neutralitatea noastră. Intrînd noi în război, războiul se va întinde asupra întregii Peninsule Balcanice. Și atunci te întrebi ce e nu numai mai moral, mai glorios, dar și mai practic, mai conform cu interesele noastre de stat și chiar cu aspirațiile noastre naționale: să stăm în neutralitate, hotărînd astfel neutralitatea și pacea în întreaga Peninsulă Balcanică, sau să ne aruncăm în război, dînd foc orientului Europei! ?

Putem noi să luăm asupra slabilor noștri umeri această imensă responsabilitate de a întinde cîmpul de măcelărie și dezolare asupra orientului Europei? Și incendiul acesta imens pe care-l vom aprinde nu va amenința el în primul rînd chiar existența țării?

Care va fi în adevăr, în cazul acesta, situația noastră?

Noi declarăm război Austriei și Germaniei, armata noastră trece granița și ocupă Transilvania. În vremea aceasta, Bulgaria și Turcia intră și ele în campanie în alianță cu Austria și Germania, deci *ipso facto* împotriva noastră. Și astfel țara noastră, golită de armata care va lupta în Transilvania sau pe cîmpiile Galiției, rămîne deschisă invaziei bulgarilor, în sufletele cărora tremură o ură cumplită contra noastră și setea de revanșă, rămîne deschisă ca în vremurile vechi în fața invaziei turcești. Ne va apăra Rusia? Dar dacă în războiul acesta imens, cu norocul atît de schimbăcios, Rusia va avea nevoie de toate puterile sale acolo la nord împotriva Germaniei și Austriei? Și, afară de asta, chiar ajutați fiind, va trebui totuși să luptăm noi în primul rînd într-un război cumplit de exterminare, cum sînt războaiele de acuma, să luptăm pe felurite fronturi și împotriva ungurilor, a austriacilor, a bulgarilor și a tur-

cilor. Războiul dezlănţuit aici în orientul Europei va incendia în primul rînd ţara noastră.

Şi băgaţi de seamă că, în condiţiile acestea, ieşirea noastră din neutralitate şi intrarea în acţiune războinică poate să devină mai mult păgubitoare decît folositoare chiar şi aliaţilor noştri, Triplei Înţelegeri. Căci să ne înţelegem. Ajutorul nostru, ajutorul celor trei-patru sute de mii de soldaţi români la începutul războiului ar fi fost, desigur, de mare însemnătate pentru acea grupă de puteri cu care am fi intrat în alianţă. Nu degeaba şi unii şi alţii ne făceau înaintea războiului atîtea complimente nesfîrşite. Acuma însă, cînd toate puterile statelor mari sînt mobilizate, acuma, cînd în luptă au intrat pînă la 15 000 000 de oameni, ajutorul nostru nu mai are deloc aceeaşi importanţă.

El ar fi totuşi de o anume însemnătate, dar numai dacă prin intrarea în acţiune alături de Tripla Înţelegere nu vom determina intrarea în acţiune a Bulgariei şi a Turciei, care vor porni împotriva Triplei Înţelegeri. În acest din urmă caz, forţele noastre vor fi nu numai neutralizate, dar covîrşite de cele ce se vor alipi la Germania şi Austria şi, în loc de a servi Tripla Înţelegere, o vom deservi foarte mult, şi aceasta chiar dacă i s-ar alipi şi grecii. Deci, în această supoziţie, chiar şi interesele Triplei Înţelegeri, în special interesele Angliei şi Franţei (nu şi ale Rusiei, şi vom vedea mai pe urmă de ce), chiar şi interesele lor, bineînţeles, cer ca noi să rămînem neutrali şi să păzim şi să determinăm liniştea şi neutralitatea în Peninsula Balcanică.

Iar în caz contrar, intrînd în acţiune, determinînd acţiunea contrară a Bulgariei şi a Turciei, care va fi situaţia noastră nu numai în timpul războiului, dar şi în urmă, în ziua răfuielilor definitive, acolo, la masa verde, cînd Europa diplomatică va sconta tot sîngele omenesc vărsat cu atîta abominabilă îmbelşugare? Care va fi situaţia noastră acolo, înaintea areopagului european, încărcaţi cu această grea responsabilitate de a fi fost provocatorii unor grave complicaţii ale războiului actual, care s-ar putea foarte bine întîmpla să deservească într-un fel sau altul pe toţi beligeranţii? Acolo vom găsi Tripla, respectiv Dubla Alianţă (Germania şi Austria) ca vrăjmaşe neîmpăcate ale noastre, o vrăjmăşie cu atît mai mare cu cît ele se aşteptau să fie ajutate,

nu atacate de noi, şi aveau cuvinte să se aştepte la ajutorul nostru. Vom găsi şi răceala tot atît de firească a Triplei Înţelegeri, pe care, cu toată buna noastră intenţie, mai mult o vom fi deservit decît servit. Şi în politica reală de azi bunele intenţii nu fac două parale, ci contează numai faptele şi rezultatele lor. Iar noi în situaţia asta grea, după un război lung, distrugător, cu forţele cu desăvîrşire sleite şi istovite!

Care ar fi atunci situaţia noastră!?

Şi toate acestea în supoziţia cea mai bună, cînd învingătoare va ieşi Tripla Înţelegere. Dar dacă învingătoare va fi Germania, deci şi Austria? Atunci ce va fi?

S-au gîndit măcar un moment la toate aceste posibilităţi toţi gălăgioşii care aţîţă opinia publică şi împing ţara într-un război catastrofal?

I

Argumentul principal

Argumentul principal al partizanilor războiului e următorul. Momentul acesta, zic eu, e un moment unic în istoria omenirii; cine ştie cînd se va mai repeta, poate peste secole, poate niciodată. Războiul acesta uriaş va bulversa statele, va preface radical harta Europei, va întregi ţările şi va desfiinţa Austria, faţă de care mai ales avem revendicări naţionale de realizat.

Astfel, în declaraţia profesorilor universitari, care consistă din 5—6 considerente, principalul sună astfel:

„Considerînd că niciodată în istoria noastră un război n-a fost mai hotărîtor pentru soarta neamului nostru întreg ca acuma, cînd harta Europei va urma să fie fundamental refăcută, cu noi hotare ce vor fi fixate pentru multă vreme de acum înainte...".

Prin urmare, dacă vom şti să luptăm, să facem ultimele sacrificii, avem toate şansele să ne întregim neamul. Şi trebuie să intrăm în război acuma, pentru că o ocazie aşa de nimerită cine ştie dacă se va mai prezenta vreodată.

Sîntem şi noi de acord că momentul prin care trecem acuma e un moment unic în istoria omenirii, de asemenea credem şi noi, sperăm şi noi că o astfel de catastrofă mondială nu se va mai repeta, cel puţin în

proporțiile uriașe de acum. În sfîrșit, sîntem de acord că războiul acesta uriaș va avea urmări îndepărtate imense asupra viitorului societăților omenești. Astfel, noi credem că războiul acesta va grăbi straşnic acea transformare socială care, între altele, va avea și efectul important să întregească *ea* definitiv și hotărît neamurile trunchiate. Și, în orice caz, e în afară de orice îndoială că, în rău sau bine, urmările acestei catastrofe mondiale vor fi incalculabile.

Aici însă nu e vorba de toate acestea.

Aici evident că e vorba dacă *între urmările acestui război uriaș vor fi și acelea de mai sus, pe care le așteaptă partizanii acțiunii războinice* și prin care ei o justifică. Aici e totul.

Să vedem măcar în cîteva cuvinte întru cît au dumnealor dreptate și regret că într-un articol de ziar nu pot s-o fac decît numai în cîteva cuvinte.

★

Urmările războiului trebuie să fie și vor fi condiționate prin *caracterul lui social*, prin acele puteri, condiții, fapte și factori care l-au precedat și i-au dat naștere.

Războiul acesta e în primul rînd urmarea politicii imperialiste pentru stăpînirea economică a lumii pe care puterile mari capitaliste o urmează de zeci de ani.

Această politică imperialistă domină întreaga viață politico-socială a marilor țări civilizate. În dezvoltarea ei, ea duce la două enorme contraziceri, la două imense absurdități, care au făcut inevitabil războiul uriaș de acuma, îi imprimă caracterul lui special și îi condiționează urmările. Aceste două contraziceri imense sînt următoarele.

Politica imperialistă pentru dominare și îmbogățire economică nu face numai o singură putere, ci mai multe, rivale și în luptă între ele. Pentru a-și învinge rivalele se cer cheltuieli mari, în special cheltuieli militare. Cu cît se înmulțesc bogățiile și invențiile tehnice, cu atît cheltuielile acestea devin tot mai mari și mai mari. Și cu cît o putere sau o grupă de puteri aliate face mai multe cheltuieli în această direcție, cu atît mai multe cheltuieli de felul acesta trebuie să facă și grupa de

puteri adverse, fiecare căutînd să întreacă pe cealaltă. Această întrecere nebună în cheltuieli militare dintre puterile concurente, care observă cu atenție și gelozie toate mișcările adversarilor lor, această întrecere în cheltuieli devine, cu mersul progresiv al tehnicii, atît de costisitoare, atît de grea încît ele încep să întreacă toate foloasele reale ale politicii capitaliste imperialiste ; mai mult încă, aceste cheltuieli nebunești încep să devină amenințătoare pentru întreaga viață economică a țării. Astfel deci politica imperialisto-capitalistă, din instrument de îmbogățire și dominare, în dezvoltarea sa se preface în contrariul său, într-un instrument de ruinare și mizerie pentru țară și chiar pentru clasele ei dominante, ca să nu mai vorbim de cele dominate, care în nici un caz n-au nimic de cîștigat și foarte mult de pierdut de pe urma acestei politici.

A doua contrazicere imensă și enormă absurditate la care a ajuns politica imperialisto-capitalistă e următoarea.

Înarmările se fac într-un anumit scop : apărarea țării, respectiv, în caz de război, înfrîngerea adversarului. Pentru aceste scopuri contează însă nu puterea armată absolută, ci numai cea relativă. Pentru că e evident că, dacă o țară sau o grupă de țări are o armată foarte restrînsă și un armament foarte redus, ea are totuși absolut toate șansele să-și învingă adversarii dacă aceștia din urmă au la un loc o armată și un armament și mai restrîns. În schimb, oricît de imensă armată ar avea o țară, oricît de formidabil armament ar avea, dacă adversarii au o armată și un armament și mai formidabil, atunci cea dintîi nu numai că n-are șanse să învingă, ci, dimpotrivă, să fie învinsă. Aici e doar o problemă clară de mecanică socială elementară. Ceea ce e deci important pentru o țară nu e puterea ei armată absolută, ci numai cea relativă. Or, puterea armată a țărilor mari imperialiste crește imens, vertiginos, dar numai absolut, relativ deloc, deoarece orice perfecționare sau mărire a puterii armate, ce se face întruna, se introduce în mod aproape mecanic și la puterile adverse.

În felul acesta, cheltuielile militare, ca și puterea armată a țărilor imperialiste, au crescut vertiginos și au luat proporții fantastice, dar proporțional și relativ — și doar aci e tot scopul — puterea lor a rămas tot cea

veche. Astfel, sacrificiile imense, cheltuielile fără sfîrşit prin care se scurge toată avuţia naţiunilor se pierd fără rost, fără raţiune, fără scop — bun sau rău, oricum ar fi —, se risipesc în zadar, în mod absurd şi stupid.

În felul acesta, ţările mari capitaliste au ajuns prin politica lor imperialisto-militaristă la un impas, la un punct mort, peste care nu puteau să scape decît în două feluri : sau prin revoluţia socială, sau printr-un război mondial.

Revoluţia socială e menită să rezolve şi să înlăture toate antagonismele şi contrazicerile profunde şi absurde din societatea capitalistă şi, odată cu celelalte, ea ar fi înlăturat de la sine şi contrazicerile monstruoase de mai sus la care a ajuns imperialismul militarist. Moştenitoare a splendidei civilizaţii din epoca burghezo-capitalistă, revoluţia socială ar fi dus-o prin epoca socialistă la înălţimi nebănuite încă. Războiul nu rezolvă antagonismele şi contrazicerile monstruoase care i-au dat naştere decît pentru un moment ; el nu înlătură antagonismele, nu rezolvă definitiv nici o contrazicere profundă a societăţii actuale, ba el le măreşte încă, le arată în toată hidoşenia lor, lăsînd totodată să se vadă la ce rezultate groaznice şi monstruoase duce societatea capitalistă — el arată cum societatea actuală clădeşte o întreagă civilizaţie strălucită pentru a o dărîma în foc, în sînge şi în noroi. În felul acesta, războiul are şi o parte pozitivă revoluţionară : el grăbeşte şi apropie revoluţia socială.

Din nenorocire, vremea revoluţiei sociale n-a sosit încă, istoria nu i-a pregătit încă nici condiţiile necesare obiective, nici pe cele subiective, iar socialiştii n-au fost încă destul de puternici pentru a împiedica războiul, de aceea el trebuia să izbucnească sub un pretext sau altul, trebuia să izbucnească neapărat şi a izbucnit.

II
Caracterul războiului actual

Odată ce a izbucnit războiul acesta uriaş ca un rezultat necesar al forţelor sociale lăuntrice care l-au provocat, caracterul, ca şi rezultatele lui, trebuie neapărat să decurgă şi să corespundă acelor forţe şi fenomene

sociale care i-au dat naştere. De aceea erau şi foarte uşor de prevăzut caracterele speciale ale acestui război.

Astfel e imensitatea lui, care-l preface într-o calamitate şi o catastrofă mondială. Creşterea necurmată — *absolută, nu şi relativă*, a înarmărilor şi a forţelor armate a două grupe de puteri adverse a dus la rezultatul că toţi oamenii valizi ai tuturor ţărilor au devenit soldaţi, iar formidabilul armament modern, ultimul cuvînt al inventivităţii spiritului omenesc, al tehnicii umane, a absorbit cea mai mare parte din resursele muncii omeneşti. Rezultatul a fost că acuma stau în luptă faţă în faţă 15 000 000 de oameni, că masele acestea enorme care se măcelăresc cresc mereu şi că distrucţiunea tuturor producţiilor muncii şi spiritului omenirii şi a vieţilor omeneşti, carnagiul acesta infam întrece tot ce imaginaţia cea mai dantescă ar fi putut să-şi închipuie. Era admis de toţi că sînt sau pot să existe fortăreţe inexpugnabile care nu pot fi luate decît prin foame şi era admis că flota imensă a Engliterei o face invulnerabilă şi-i asigură stăpînirea mărilor şi oceanelor. Dar iată că obuzierul de 42 cm în foarte scurt timp preface în praf şi în cenuşă cea mai puternică fortăreaţă, iar un fleac de submarin cu un echipaj de 15 oameni scufundă în cîteva momente 3 cuirasate imense în valoare de 100 000 000, cu un echipaj de 1 600 de oameni. Şi după isprava aceasta submarinul se întoarce acasă sănătos şi bucuros, parcă ar fi săvîrşit o mică excursie de plăcere. Submarinele şi zepelinurile încep să prefacă iluzorii stăpînirea Engliterei asupra mărilor şi puterea ei mondială. Geniul distrucţiunii dezlănţuit de societatea capitalistă nu mai cunoaşte nici frîu, nici margine şi-i va deveni fatal.

Al doilea caracter al războiului e durabilitatea lui. Sînt mase imense de milioane de oameni care se luptă pe fronturi de sute de kilometri. Aci înfrîngerea, de obicei relativă în anumite puncte, se compensează prin victorii în altele, aci mase mari de oameni înfrînţi momentan şi mai niciodată definitiv, avînd în vedere relativa egalitate de forţe a combatanţilor, se refac iarăşi şi luptă mai departe. Aci sute de mii de mobilizaţi scoşi din luptă sînt înlocuiţi prin alţii, prin alte contingente scoase din marele rezervor al naţiunii întregi sub arme.

Aci armamentul distrus e înlocuit prin arme şi maşini de distrugere noi, fabricate de zeci de mii, de sute de

mii de lucrători ai altor industrii, rămași în timpul războiului fără de lucru. Și astfel imensitatea războiului, care era socotită ca o condiție de scurtime, devine, dimpotrivă, o condiție a relativei lui durabilități.

Alt caracter al lui, strîns legat de cele de mai sus, e că războiul acesta e un război de decimare, de sleire, de istovire a tuturor forțelor beligeranților. Acest din urmă caracter rezultă în primul rînd din celelalte două de mai sus, din imensitatea și durabilitatea lui. Aceasta e doar evident. În al doilea rînd, el rezultă din relativa egalitate de putere a combatanților. Cînd din doi beligeranți puterea armată a unuia e mult superioară adversarului său, atunci rezultatul războiului e ușor de prezis, victoria definitivă e cîștigată cu relativă ușurință de cel dintîi, războiul e relativ scurt și nu istovește puterile, nu numai ale învingătorului, dar nici ale învinsului. Cînd însă puterile imense și nemăsurate puse față în față sînt mai mult sau mai puțin egale, atunci lupta urmează înainte implacabilă, distrugătoare, fără ca să dea un rezultat definitiv, fără ca vreunul să obțină o victorie definitivă și eclatantă asupra adversarului său.

După cum imperialismul capitalist, prin întrecerea nebună a înarmărilor, a ajuns la un impas, la un punct mort peste care nu poate trece decît printr-un război uriaș, tot așa și acuma imensele armate vrăjmașe ajung într-un impas, ajung la un punct mort peste care nu pot trece decît prin alternanta și continua nimicire reciprocă. Și după cum imperialismul capitalist risipea și nimicea prin înarmări formidabile toate resursele economice ale țărilor respective, fără să ajungă ca o țară capitalistă să întreacă pe rivalele ei, tot astfel și acuma oști imense stau față în față, se măcelăresc încontinuu între ele fără ca vreuna să ajungă să obțină o victorie hotărîtoare și definitivă asupra celeilalte. În știrile ce ne sosesc zi cu zi de la război, fiecare din beligeranți anunță după orice luptă victoria sa și înfrîngerea adversarului. Bineînțeles că aci joacă un rol important dorința și necesitatea de a încuraja țara sa, de a descuraja pe inamici și de a influența pe neutrali, dar e și o bună parte de adevăr în aceste telegrame oficiale. Luptele gigantice de acuma între armate de milioane de combatanți pe fronturi de sute de kilometri, luptele acestea nu se caracterizează, ca altădată, prin victoria strălucită a unora și prin înfrîngerea decisivă a celorlalți, ci numai prin pierderi enorme pe care și le cauzează beligeranții unii altora fără să obțină un rezultat decisiv.

Pierderile acestea fiind cu adevărat enorme, fiecare dintre beligeranți se poate lăuda cu aceeași dreptate că ar fi obținut victorii însemnate. Și caracterul principal al războiului acestuia, de a fi un război de decimare, de istovire a tuturor puterilor combatanților, se mai accentuează prin faptul că la el participă nu două țări, ci mai multe.

Astfel ar fi posibil ca după nenumărate sforțări și sacrificii germanii să învingă pe francezi în Franța, dar la rîndul lor să fie învinși de ruși sau viceversa. În acest caz, prin o nouă distribuire de forțe și prin aducerea în luptă a forțelor neutilizate încă din marele rezervor național al cărnii de tun, masele combatante se vor reconstitui și carnagiul va continua pînă la completa sleire a tuturor combatanților, sau, cum a spus-o Englitera, pînă la cel din urmă om și pînă la cel din urmă franc. Și apoi ? Și apoi toți beligeranții vor ieși învinși din războiul acesta.

Se discută acuma cu înfocare și cu drept cuvînt cine va ieși biruitor din războiul acesta uriaș : Dubla Alianță sau Tripla Înțelegere ? Nimeni nu poate s-o prevadă. Dar ceea ce se poate prevedea cu ușurință e că din războiul acesta formidabil, dacă va mai dura cîteva luni, vor ieși cu toții ca și învinși. Se înțelege că formal vor fi învingători și învinși, dar în fond vor fi cu toții atît de istoviți încît nu se va mai ști bine care e cel învins și care învingătorul. Și s-ar putea chiar întîmpla — cine poate ști cîte surprize ne pregătește războiul acesta ? —, s-ar mai putea întîmpla un lucru imens de paradoxal ca chiar după încheierea păcii să mai urmeze încă discuția între adversari asupra chestiunii : care e învinsul și care învingătorul ? !

În războiul actual se poate întîmpla și aceasta, pentru că pe cît e el de imens de mare, pe atît e de imens de absurd : imens de absurd în cauzele lui producătoare, în puterile sociale care i-au dat naștere, imens de absurd în felul cum se pertractează.

Și tot așa absurd va fi el și în rezultatele lui imediate.

III

Din rezultatele războiului

Războiul actual va avea, desigur, urmări incalculabile mai ales pentru viitorul mai îndepărtat și nimeni nu s-ar putea încumeta să le prezică pe toate. Dar ceea ce se poate prevedea cu foarte mare probabilitate e că urmările pe care le așteaptă opinia noastră publică belicoasă și universitarii noștri nu se vor realiza.

„Prefacerea fundamentală a hărții Europei“ nu va rezulta din războiul acesta, oricît de uriaș ar fi, *pentru că această prefacere nu depinde de absoluta mărime a războiului, ci de puterea relativă a combatanților*. Numai dacă învingătorii, după victorii strălucite și decisive, ar conserva încă plenitudinea puterilor pentru a impune orice condiții învinșilor, numai atunci s-ar putea vorbi de prefacerea fundamentală a hărții Europei. Dar așa! Decimați și istoviți de putere, aproape reduși, după propriile lor amenințări, la „ultimul om și franc“, copleșiți cu toții de o imensă mizerie înăuntru care îi va duce în pragul războiului civil și al revoluției, amenințați de celelalte continente care gem sub apăsarea lor — lumea islamică, budistă etc. —, toate gata de revoltă dacă pînă atunci nu și în plină revoltă, beligeranții se vor folosi de primul prilej serios pentru a încheia pacea. Astfel, războiul acesta se arată tot așa de absurd în rezultatele lui cum e în cauzele lui producătoare și în pertractarea lui : cel mai imens război, făcut cu sacrificiile cele mai uriașe din cîte cunoaște lumea, se va sfîrși prin schimbări teritoriale neînsemnate.

Și dintr-o pace încheiată în astfel de împrejurări nu poate să rezulte nimicirea politică a unora dintre beligeranți, condiție primordială a refacerii fundamentale a hărții geografice. Și în nici un caz nu poate să rezulte de aici sfărîmarea Austriei.

Nimicirea și împărțirea Austriei n-ar putea să rezulte nici dintr-un alt război mai favorabil pentru refacerea fundamentală a hărții geografice. De ce ? Pentru că existența Austriei e absolut necesară pentru echilibrul european ; pentru că, afară de Rusia, existenta ei e necesară

tuturor beligeranților, nu numai Germaniei, dar și Angliei, Franței, Italiei, și existența ei e necesară, în afară de sîrbi și români, tuturor popoarelor care o locuiesc. Dar, în sfîrșit, aici ar mai încăpea discuție.

Însă în halul în care vor fi beligeranții după sfîrșitul războiului le va mai arde lor și vor mai fi ei în stare să dărîme la pămînt pe unul din mijlocul lor, să-l împartă și să creeze în centrul Europei un necunoscut : cîteva state noi care după obiceiul știut (vezi statele balcanice) vor începe să se războiască între ele, punînd în veșnică primejdie, și mai mult ca pînă acuma, pacea Europei ? Să creadă cine poate !

Dar să presupunem — presupunerile sînt doar permise cu condiția să nu abuzăm de ele —, să presupunem că în războiul acesta Austria va arăta atîta fragilitate, atîta descompunere încît la sfîrșitul războiului se va prăbuși și va fi îmbucătățită. Atunci de la sine mîinile de aici și de dincolo se vor întinde peste Carpați. Atunci statele europene vor avea tot interesul să ne dea nouă partea românească a Transilvaniei atît pentru evitarea antagonismelor și conflictelor naționale, cît și pentru menținerea echilibrului forțelor în centrul Europei, cum ni s-au dat, după războiul Crimeii, județele basarabene.

Iar cît privește forțele noastre militare trebuie să le menținem întregi și neatinse pentru sfîrșitul războiului acesta, pentru propria noastră apărare.

Marile state imperialiste, sleite de putere, după un lung și istovitor război plin de jertfe imense, neputîndu-se despăbugi pe seama unora dintre ele, a celor învinse, vor căuta să se despăgubească pe seama țărilor mici, vor căuta să se despăgubească în direcția celei mai mici rezistențe : e și aceasta o lege elementară de mecanică socială.

Și atunci se vor adeveri cuvintele profetice ale lui sir Grey — diplomația engleză a fost totdeauna foarte pătrunzătoare, iar imperialismul englez pe cît de brutal, pe atît de sincer —, se vor adeveri cuvintele profetice ale lui sir Grey : țările mici au cel mai mare interes să nu izbucnească un război mondial, pentru că după acel război țările mari, neputîndu-se despăgubi una pe seama alteia, se vor despăgubi pe seama celor mici.

Şi atunci vai şi amar ar fi de acele state mici care sleite, istovite, decimate de războiul acesta uriaş, vor avea drept argument de apărare hîrtiuţe şi promisiuni diplomatice şi titluri la recunoştinţa... Rusiei ! ! Ele vor fi nu numai într-o situaţie grea şi amară, vor fi şi ridicole.

Cea mai mare naivitate sau cea mai cutezătoare falsificare a adevărului e de partea acelora care afirmă că războiul formidabil de acuma se face sub semnul restabilirii naţionalităţilor sau întregirii neamurilor. Războiul acesta e un război cu caracter imperialist şi e provocat de cauze politice imperialiste mondiale. Şi ce altceva e imperialismul şi politica imperialistă decît lupta puterilor mari capitaliste pentru dominarea economică, deci necesarmente şi politică a lumii ? Iar această dominare înseamnă doar distrugerea independenţei ţărilor mai înapoiate, mai slabe, în special a ţărilor mici. Războiul acesta se face deci, ca orice război produs de cauze imperialiste, sub semnul distrugerii şi desfiinţării independenţei şi integrităţii ţărilor, în special a celor mici, şi nu sub semnul restabilirii şi întregirii lor.

Şi atunci ? Şi atunci concluziile se impun de la sine. Şi principalele concluzii care urmează din articolul sau din articolele acestea sînt următoarele.

Afirmaţia opiniei noastre publice războinice şi a profesorilor universitari că războiul de acuma e o ocazie unică în istoria omenirii pentru întregirea neamului se datoreşte unei iluzii provocate, de o parte, de imensitatea războiului actual şi, de altă parte, de nepriceperea caracterului lui şi a puterilor lăuntrice sociale care i-au dat naştere.

Dar ceea ce mai ales urmează din articolele acestea e că intrarea noastră în războiul acesta gigantic de sleire, istovire, decimare a tuturor puterilor beligeranţilor ar fi o catastrofă ireparabilă pentru ţara noastră.

Dacă ţările cu resurse imense, cum sînt Germania şi Franţa, riscă să iasă din războiul acesta uriaş complet istovite şi decimate, ce ar mai fi cu ţara noastră ! Ea şi-ar primejdui în toată puterea cuvîntului însăşi existenţa, care e doar condiţia primordială pentru realizarea idealului de întregire a neamului.

Războiul şi întregirea ţărilor

Opinia noastră publică războinică, creată, susţinută şi constituită chiar din oligarhia noastră — trup din trupul ei —, opinia aceasta e unanimă şi în perfect acord în cererea ei ca să începem războiul, dar e într-un dezacord imens cînd e vorba de felul războiului : cu cine şi împotriva cui să-l facem.

Astfel, d-l Radu Rosetti, profundul cunoscător al istoriei noastre economice, capul admirabil de clar, într-o excelentă şi judicioasă broşură — afară de sfîrşitul ei — zice următoarele :

„Şi, pentru a izbuti să nu ne dăm în lături dinaintea sîngelui ce va trebui să-l vărsăm, istoria ne învaţă că cheagul cel mai puternic pentru state este sîngele vărsat pentru alcătuirea lor. Strigătul nostru să fie de la Dorohoi pînă la Turnu-Severin : „Să trăiască România ! Nici într-un chip cu Rusia ! La Nistru !".

Pe de altă parte, şi d-nii profesori universitari, în faimoasa lor declaraţie, afirmă că neparticiparea noastră la războiul actual ar fi o adevărată „catastrofă naţională".

Pînă aici acordul e perfect. Dar dezacordul, marele dezacord începe cînd e vorba de felul războiului pe care trebuie să-l ducem. Dumnealor, împotriva d-lui Rosetti, cred că strigătul nostru de la Dorohoi pînă la Turnu-Severin trebuie să fie : Trăiască România ! Nici într-un chip cu Austria ! La Tisa !

Şi deosebirea între unii războinici şi ceilalţi e aşa de mare încît partizanii acţiunii războinice alături de Rusia socotesc că ar fi un adevărat dezastru naţional un război în alianţă cu Austria ; partizanii alianţei cu Austria cred, dimpotrivă, că ar fi un dezastru naţional un război alături cu Rusia ; iar corporaţia profesorilor universitari socoteşte că rămînerea noastră în neutralitate e de asemenea un adevărat dezastru naţional !

Astfel, nenorociţii aşa-numiţi „factori răspunzători", orice ar face, tot la un dezastru naţional ajung.

Pentru a-i scăpa din această situaţie dezastruoasă, un om de spirit şi un suflet caritabil a propus ca să mergem în aceeaşi vreme şi cu Tripla Înţelegere, şi cu Tripla Alianţă, împărţind armata noastră în două : o jumătate cu Rusia, o jumătate cu Austria. Această soluţie ar avea avantajul şi meritul de a fi în notă şi concordanţă cu

politica noastră internă, şi doar politica externă e în funcţie de politica internă.

Astfel se ştie, cînd într-o familie sînt doi alegători care fac politică, atunci unul se face liberal, altul conservator, şi în felul acesta familia e totdeauna la guvern şi participă în orice caz la foloasele puterii. Tot aşa, mergînd cu Austria şi cu Rusia, am participa în orice caz la foloasele victoriei definitive.

Dar aceasta e o glumă spirituală. Iată însă o realitate mult mai puţin spirituală.

Acuma două-trei săptămîni, în toiul ambalării războinice, ne-a fost dat să-i auzim pe oamenii serioşi, stîlpi ai oligarhiei noastre conducătoare, zicînd :

— Ceea ce ne revoltă, ceea ce ne dezasperează e starea aceasta pe loc, în neactivitate. Să meargă guvernul cu cine crede că e mai bine, cu Rusia ori cu Austria, dar să iasă odată din neutralitatea aceasta, care distruge toată energia naţională, ne omoară şi ne compromite pentru totdeauna.

Aşadar, război cu orice preţ. Faţă cu această irezistibilă pornire războinică, am riscat şi eu o întrebare modestă asupra cauzelor ei.

— Cum — mi s-a răspuns atunci cu vehemenţă —, cum, nu pricepi ? Sîntem pentru război pentru că numai prin război putem să ne întregim ţara. Istoria doar ne învaţă că numai prin război, prin sînge vărsat cu îmbelşugare, se încheagă independenţa şi întregirea naţiunilor. Uite Germania [38], uite Italia [39].

— Dar — îndrăznii şi eu să obiectez — Germania şi Italia sînt ţări mari care luptă şi pentru întregirea lor, şi pentru distrugerea independenţei şi a integrităţii altor ţări sub cuvînt că au nevoie de colonii şi de pieţe de desfacere a mărfurilor. Altceva v-aş întreba : care ţară mică în Europa modernă a ajuns prin război (nu prin revoluţie, aceea-i altă socoteală), a ajuns prin sîngele vărsat de ea în război la întregirea ei şi a neamului ?

Răspunsul nu l-am căpătat încă ; poate l-oi căpăta de acum înainte...

*

Istoria ne învaţă multe cu condiţia să pricepem învăţăturile ei. Iar pentru priceperea lor se cere să nu facem

confuzie între felurite fenomene istorico-sociologice care sînt aşa de deosebite în timp şi spaţiu.

Să ne mărginim deci la timpurile noastre şi la locul care ne interesează, în cazul de faţă în special la Orientul Europei.

Aici avem în adevăr un complex de state mici, nu de mult formate, iar între ele ţara noastră. Aceste state şi naţii s-au format în adevăr şi s-au închegat după război pe urma sîngelui vărsat, *nu însă de ele*, ci de statele mari, în special Rusia. Se înţelege, Rusia n-a făcut-o de ochii lor frumoşi, ci pentru scopurile ei imperialiste bine definite ; ea le-a liberat şi le-a închegat pentru ca pe urmă să le înghită tot ea ; dar asta e altă socoteală, vorba e numai că statele acestea, printre care şi statul român, s-au format şi închegat prin sîngele vărsat de altele şi nu de ele (vorbim aci de războaie, căci ele sînt în chestie, şi nu de revoluţii), fapt care nu confirmă, ci infirmă teza războinicilor noştri.

În schimb, războiul balcanic de anul trecut ar fi trebuit să dea dovadă strălucită a adevărului acestei teze. Războiul acesta a fost făcut doară, în aparenţă cel puţin, cu scopuri pur naţionale ; el a fost făcut în scop de a întregi ţările şi neamurile cu acele seminţii care gemeau sub stăpînirea barbară a Turciei. Nici nu se poate imagina un război în societăţile moderne care să corespundă mai bine tezei războinicilor noştri. Şi, lucru atît de important, războiul acesta s-a sfîrşit cu o victorie strălucită şi decisivă la care nu se aşteptase nimeni, nici măcar aliaţii beligeranţi. Doar numai amestecul Rusiei i-a împiedicat pe bulgarii victorioşi să ocupe Constantinopolul şi să-şi încoroneze regele în catedrala Sfintei Sofii.

Şi care au fost rezultatele acestui război atît de victorios pentru întregirea ţărilor şi a neamurilor ?

Rezultatele au fost următoarele :

Bulgaria triumfătoare, după jertfe nemăsurate, după ce a vărsat atîta sînge cu atîta înfricoşată profunzime şi îmbelşugare, în loc de a fi întregită, a fost ciopîrţită. Macedonia, scăldată în sîngele revoluţionarilor bulgari, Macedonia, scopul însuşi al războiului pentru bulgari, a fost răpită de alţii şi cea mai mănoasă provincie din trupul Bulgariei luată de noi. Un adevărat dezastru !

Şi băgaţi de seamă la o particularitate de mare importanţă. Dacă Bulgaria, în loc de a instiga în Macedonia

şi a fomenta răscoale şi revoluţii care au dus la război, dacă Bulgaria ar fi căutat în mod sincer şi leal să se înţeleagă paşnic cu Turcia, atunci neîndoielnic că Macedonia ar fi căpătat autonomie, iar autonomia în Macedonia ar fi însemnat imediata întregire culturală, morală, sufletească a poporului bulgar — şi aceasta e doar cea mai importantă parte din întregirea unui neam. Pe urmă ar fi venit ea, sub o formă sau alta, şi întregirea cealaltă ; Macedonia autonomă, ca un fruct copt, ar fi căzut în sînul Bulgariei.

Astfel deci, Bulgaria, care ar fi putut, printr-o politică leală şi cuminte de pace, să ajungă la întregirea neamului, printr-un război neînchipuit de crud, în care sîngele a curs cu o nemaivăzută îmbelşugare, a distrus această întregire.

Grecia, în schimb, a pus mîna pe cea mai mare parte din pradă ; ea nu numai că şi-a întregit ţara, dar a luat şi provincii bulgăreşti şi albaneze. Această întregire e foarte şubredă ; ea poartă în sine germenii unor viitoare războaie şi dezastre, dar, în sfîrşit, pînă una-alta Grecia şi-a întregit în adevăr ţara.

Dar Grecia a jucat în războiul acesta un rol foarte şters. Sacrificiile ei au fost relativ minime ; ea şi-a rezervat mai mult rolul de a asmuţi, de a striga : şo pe el ! Nu Grecia, ci Bulgaria a doborît prin imense jertfe împărăţia turcească. Deci Grecia şi-a întregit ţara nu prin sîngele vărsat de ea, ci de alţii, prin urmare nici Grecia nu confirmă, ci mai curînd infirmă teza războinicilor noştri.

Serbia, după războiul acesta sîngeros, în loc să capete o ieşire la Marea Adriatică atît de vitală pentru ea, în loc de a se întregi cu elemente şi provincii sîrbeşti, s-a ales cu o provincie străină, cu Macedonia bulgărească. Această „întregire“ a fost pentru Serbia o sursă de slăbire, şi nu de întărire, ea a făcut de asemenea ca între Bulgaria şi Serbia să se creeze o prăpastie şi o vrăjmăşie de moarte. Şi, ca rezultat al războiului balcanic, Serbia a fost tîrîtă în războiul uriaş de acuma ; sleită de puteri, decimată şi istovită, ea riscă astăzi straşnic să fie ştearsă cu totul de pe harta Europei.

Albania, care nu numai că n-a luptat alături de aliaţi pentru neatîrnarea ei, ci, dimpotrivă, a luptat alături de turci, Albania e închegată astăzi într-un stat neatîrnat.

Noi, care n-am vărsat o picătură de sînge în războiul balcanic, ne-am trezit cu o provincie bulgărească.

Dar ţara noastră ne dă, în ordinea aceasta de idei, un exemplu cu totul frapant şi convingător. În 1856, fără să fi participat la vreun război [40], fără să fi vărsat o singură picătură de sînge, ne-am întregit ţara cu o provincie importantă ce fusese smulsă din trupul nostru ; iar un sfert de veac în urmă după un război victorios [41], după ce am determinat prin participarea noastră la război victoria aliatului nostru, condus spre biruinţă chiar de domnitorul nostru, după acest război victorios provincia aceasta ne-a fost smulsă tocmai de aliatul al cărui triumf a fost determinat prin sîngele vărsat de noi (! !).

Iată un şir de exemple doveditoare, luate nu din istoria veche a popoarelor mari, îndepărtate, ci din istoria recentă a popoarelor mici, a ţării noastre şi a vecinilor noştri.

Ar putea războinicii noştri să ne aducă în felul acesta măcar un singur exemplu doveditor în susţinerea afirmaţiilor lor ?

Dar în războiul uriaş de acuma nu e oare o ţară mică, Belgia, care cea dintîi a devenit fără nici o vină victima ispăşitoare a acestui război, iar celelalte ţări mici au împietrit într-o neutralitate definitivă de teama unei soarte tragice asemănătoare ? Şi atunci încă o dată : pe ce îşi bazează partizanii războiului afirmaţia lor că numai participînd la războiul acesta ne vom putea întregi ţara şi neamul ? Pe istorie, da, dar pe istorie rău înţeleasă.

Cum, dar nu e adevărat că istoria ne învaţă că statele s-au format şi închegat prin războaie şi prin sîngele cu îmbelşugare vărsat pentru închegarea lor ? Da, e adevărat, decît aici se face o confuzie regretabilă între noţiunile şi faptele istorico-sociologice atît de diferite, confuzie între state şi naţiuni, de o parte, şi state şi naţiuni mari şi mici, de altă parte.

Statele mari s-au închegat în adevăr prin războaie şi prin sînge vărsat din belşug, dar această închegare s-a făcut tocmai prin nimicirea statelor şi naţiunilor mici. Numai închegarea Rusiei pravoslavnice ca stat mare a costat viaţa a peste o sută de state, naţiuni mici şi triburi. *Statele mari se încheagă pe mormintele statelor şi naţiunilor mici.* Războiul e deci un factor de închegare a statelor mari, dar un factor de nimicire şi nu de întregire

a țărilor mici. Nu-i vorbă, și în privința statelor mari ar fi încă multe de zis de n-ar fi atît de restrîns spațiul de care dispunem.

Cuvintele Mîntuitorului că *cine ridică sabia de sabie va pieri* au o adîncă însemnătate istorică și sociologică. Dar, în sfîrșit, pentru anumite epoci și timpuri, neîndoielnic că cei mari și puternici prin sabie își măresc puterea și dominarea lumii.

O țară mică însă, dacă ridică sabia și e învinsă, riscă de sabie să piară ; iar dacă e învingătoare, cei mari și puternici o despoaie de fructul victoriilor ei.

Țară și neam

La noi, termenii : întregirea țării și întregirea neamului se întrebuințează invariabil ca două expresii care corespund la aceeași noțiune și realitate sociologică. Aceasta e însă inexact.

Întregirea *țării* înseamnă mai ales strîngerea și împreunarea, unirea tuturor teritoriilor locuite de același neam într-un stat național, în același stat național, înseamnă mai ales întregirea teritorială. Întregirea *neamului* înseamnă însă mai ales unirea culturală, morală, etnică și sufletească a aceluiași neam. Aceste noțiuni și categorii sociologice sînt strîns legate între ele, și o adevărată și ideală întregire națională e aceea unde ele coexistă.

Nu-i mai puțin adevărat însă că noțiunile acestea sînt și deosebite, întrucît corespund la stări sociale deosebite care există în realitate. Astfel există neamul polonez, dar o țară poloneză și un stat polonez nu există, întrucît teritoriul polonez și locuitorii acestui teritoriu, neamul polonez, sînt împărțiți între trei țări și state deosebite.

Așadar, țara și statul național, deși sînt foarte necesare și favorabile existenței și dezvoltării unei nații, nu formează o condiție absolut indispensabilă pentru existența ei, întrucît o nație poate exista și fără stat național.

Care sînt atunci acele elemente care formează un neam, care sînt acele condiții absolut indispensabile și vitale pentru existența lui ? Acestea sînt, în primul rînd, bineînțeles limba, pe urmă conștiința națională, simțul

de unitate culturală, morală, sufletească, etnică. Acestea sînt elemente și condiții esențiale pentru formarea și traiul unui neam, fără ele un neam nu poate să existe, cu ele neamul poate să existe și să se dezvolte chiar fără un stat național.

Germania a trăit secole îmbucătățită, fără stat unitar național. Dar odată ce s-a format o conștiință națională, o conștiință de unitate a neamului german, Germania s-a prefăcut într-o țară germană unitară. Italia a trăit secole îmbucătățită, în parte sub dominație străină, dar în Italia a trăit și a crescut conștiința unității de neam, și de aceea ea a trebuit să devină o țară unitară și un stat unitar. Polonia e îmbucătățită și împărțită între trei state deosebite ; ea n-are ființă ca o țară de-sine-stătătoare, dar în Polonia există o puternică conștiință de neam unitar, conștiință de unitate culturală, morală, etnică, și iată de ce e neîndoielnic că acestei conștiințe unitare de neam îi va urma mai curînd sau mai tîrziu și reconstituirea Poloniei, într-un fel ori altul, într-o formă sau alta, ca țară unitară.

Din aceste cîteva cuvinte preliminare reiese clar că din două noțiuni și categorii sociale — neam și țară (ca stat) — cea mai importantă cu mult mai importantă e cea de *neam*. Și ceea ce e adevărat despre *neam* și *țară* e tot așa de adevărat cînd vorbim de întregirea neamului și de întregirea țării — întîia e cea cu mult mai importantă.

Dacă o țară și un popor de-sine-stătător, cum e țara noastră, are o parte a neamului sub stăpînire străină și, ca atare, tinde spre întregirea țării și a neamului, această din urmă întregire e cea mai importantă, întrucît ea presupune și implică necesitatea, conștiința și existența unității culturale, morale, etnice, sufletești.

Întregirea de neam odată înfăptuită, cealaltă, de țară, într-un fel sau altul, îi va urma cu vremea. Ea se îndeplinește și se formează în virtutea legilor de afinitate și atracție sociologică, după cum corpurile fizice se formează în virtutea legilor de atracție și afinitate chimică.

În schimb, dacă nu există prealabila întregire a neamului, cealaltă nu se poate realiza ; or, dacă se realizează, nu servește sau deservește cauza neamului. Astfel, Alsacia a fost doar o provincie germană, pe care a stăpînit-o Franța după ce o luase de la germani. Alsacienii germani

s-au atașat de Franța, au pierdut legătura de conștiință națională, morală, sufletească, etnică cu Germania și, ca atare, Alsacia a rămas pierdută pentru neamul german. Și degeaba a reluat Germania Alsacia, prin aceasta ea nu și-a întregit neamul deloc, întrucît alsacienii n-au devenit germani, ci au rămas francezi mai mult ca oricînd.

Prin luarea Alsaciei, Germania și-a întregit țara numai din punct de vedere teritorial politic, dar și această întregire, din cauza lipsei celeilalte, de neam, a devenit mai mult o cauză de slăbiciune decît de întărire pentru Germania.

De aci urmează deci în mod evident că cea mai importantă și esențială întregire e cea de neam.

Ne-a părut important de a preciza mai bine noțiunile : întregire de neam și întregire de țară, mai ales în vremurile noastre de cumplită dezorientare și de răsturnare a tuturor valorilor sociale și a tuturor noțiunilor sociologice.

Cînd oligarhia noastră sedentară și războinică ne vorbește de întregirea țării prin război, spusele acestea pleacă de la o realitate. Cînd ne spune însă că prin război vrea să întregească neamul, atunci greșește mult — atunci ea s-a trezit prea tîrziu. Întregirea neamului întrucît privește Transilvania e îndeplinită mai de mult fără nici un război din partea noastră, pe cale pașnică, de ardelenii ei înșiși. Printr-o luptă pașnică, dar lungă, tenace, devotată, bărbătească, ardelenii au prefăcut Ardealul într-un centru de românism mai puternic decît acel din România independentă. Ardelenii au creat o frumoasă cultură și o literatură românească, au creat un simțămînt și o conștiință unitară de neam românesc și, ca atare, au rezolvat și au realizat ei prin ei, întrucît îi privește, acea întregire de neam despre care am vorbit mai sus. Și, lucru foarte important, această întregire de neam, această imensă problemă au realizat-o ei nu numai fără ajutorul nostru, ci, dimpotrivă, în contra piedicilor puse de noi.

În adevăr, sînt două mijloace și căi prin care noi am fi putut să dăm ardelenilor un mare ajutor pentru întregirea neamului : prin politica noastră externă și cea internă.

Prin politica noastră externă, ca aliați ai Austro-Ungariei, am fi putut stărui să obținem condiții politico-sociale mai prielnice pentru lupta ardelenilor spre întregirea neamului. În loc de aceasta, am îndreptat toate sforțările noastre să devenim un jandarm neînduplecat în Peninsula Balcanică, păzind ca nu cumva să scape popoarele creștine din Balcani de dominația turcească.

Pe de altă parte, pentru a nu ne mai ocupa de lupta ardelenilor, ne-am creat o diversiune, suscitînd în Balcani o chestie cuțovlahă macedoneană, înspre care am căutat să canalizăm toate sforțările noastre pentru a o abandona în urmă în modul cel mai revoltător.

Dar mai ales prin politica noastră internă am fi putut să ajutăm imens de mult pe ardeleni în lupta lor pentru întregirea neamului. Dacă am fi creat în țară la noi, țară eminamente agricolă și țărănistă, condiții prielnice de trai pentru țărănimea noastră, dacă am fi creat o țărănime liberă, sănătoasă, înțolită, prosperă, atunci țara noastră ar fi devenit un punct de atracție irezistibil pentru Ardeal, Bucovina și Basarabia, care sînt doar ținuturi cu totul țărănești. Dacă am fi creat în țară la noi niște norme de viață politico-sociale democratice, superioare, dacă am fi creat o stare culturală, sufletească, o stare morală sănătoasă și superioară țărilor care ne înconjoară și care stăpînesc provinciile românești subjugate, atunci toate mîinile s-ar întinde într-un elan cald către noi, afinitatea și atracția etnică s-ar fi manifestat cu o putere irezistibilă și lupta ardelenilor pentru întregirea neamului ar fi fost considerabil înlesnită.

Dar noi, drept atracție pentru țărănimea ardeleană, am creat țărănimii noastre, prin neoiobăgia noastră, un adevărat infern : am ajuns să avem cea mai mizeră și cea mai nenorocită țărănime din toată Europa. Prin regimul nostru oligarhic politic am creat acel politicianism și demagogism infam care otrăvesc viața publică și amenință existența politică a țării, iar prin combinația acestor două regimuri — neoiobăgie agrară și regim oligarhic politic — am creat în țară o stare culturală, sufletească, morală care nu poate decît să exaspereze pe orice conștient iubitor de neam din provinciile subjugate.

În felul acesta, prin normele de viață socială din țară, noi n-am creat un centru de atracție etnică, noi n-am dat ardelenilor argumente și îndemnuri pentru întregirea neamului, ci am dat argumente puternice protivnicilor lor. Prin normele de viață socială create în țara noastră, noi nu numai că n-am ajutat pe ardeleni în lupta lor

pentru întregirea neamului, dar i-am și împiedicat. Și dacă, cu toate acestea, întregirea culturală, morală, sufletească a neamului s-a realizat, aceasta o datorăm aproape numai ardelenilor.

Cînd deci oligarhia noastră sedentară vorbește de întregirea neamului prin război, ea se trezește prea tîrziu, întrucît această întregire au și realizat-o ardelenii fără nici un război. Se poate întîmpla ca țara să se întregească prin război, după cum se poate întîmpla să se întregească și fără război, aceasta e de domeniul posibilităților ; dar ceea ce e sigur e că printr-un război nenorocit am compromite grav întregirea de neam pe care au realizat-o ardelenii.

Și, dacă n-am contribuit cu nimic la această întregire, acuma putem, în schimb, s-o compromitem definitiv.

Dar așa e firea și soarta oligarhiei noastre politice : ea compromite orice de ce se atinge.

Dacă... ?

„Dacă și dacă-n gură ar crește postîrnac, n-ar mai fi gură, ci grădină de zarzavat" *(zicătoare muscălească ; muscalii-s doar la modă).*

Toate, absolut toate argumentele, justificările, planurile și speranțele oligarhiei noastre sedentare, care cere război, se bazează pe un singur *dacă : dacă* va învinge Tripla Înțelegere.

Dar *dacă* va învinge Dubla Alianță ?

Atunci dezastru în toată puterea cuvîntului. Atunci țara noastră, decimată și pustiită de un lung și sîngeros război, va rămîne la discreția unui învingător răzbunător cu atît mai crîncen cu cît el se socotea în drept să se aștepte să fim aliații, și nu inamicii lui.

Atunci și Transilvania, care acuma e în afară de zona războiului, devenind prin intrarea noastră în acțiune teatru de război, va avea să sufere consecințele și ale unui război, și ale unei revoluții, și ale unui război civil. Oligarhia noastră războinică bineînțeles că nici nu se gîndește la toate acestea. Dacă va învinge Dubla Alianță, atunci Transilvania, pustiită la rîndul ei de un război

dublat de revoluție și război civil, va rămîne la discreția și la răzbunarea învingătorilor, care o vor trata nu numai ca pe o țară învinsă, ci, nespus mai rău, ca pe o provincie răsculată ; în această calitate, ea va fi supusă tuturor represaliilor învingătorilor. În acest caz, Ardealul va risca să piardă cea mai mare parte din admirabilele lui conchiste culturale, morale și etnice pe care le-a realizat pentru întregirea neamului.

Așadar, dezastru pentru țară, dezastru pentru Transilvania și dezastru, poate, ireparabil pentru întregirea neamului. Și acest triplu dezastru trebuie noi să-l riscăm pe baza unui *dacă : dacă* va învinge Tripla Înțelegere. Dar de unde putem noi s-o știm măcar aproximativ — de siguranță absolută bineînțeles că nici vorbă nu poate să fie — că va învinge Tripla Înțelegere ? O afirmă d-l Take Ionescu ? Dar d-l Take Ionescu, după obiceiul d-sale și al țării, poate mîine să afirme contrariul, că d-sa din aceste afirmații opuse nu pierde absolut nimic, pe cînd țara își pune aici în rizic întreaga ei existență.

D-l Take Ionescu, în afară de obișnuitele dovezi care se vîntură prin gazetele noastre de tiraj, mai aduce în sprijinul afirmării d-sale o listă de preziceri de ale d-sale care toate s-au realizat. Aceasta nu e convingător deloc, întrucît se poate prea bine ca toate celelalte să se fi realizat și tocmai aceasta nu. D-l Stere aduce în sprijinul afirmațiilor d-sale o listă mult mai lungă de preziceri realizate și d-l Stere afirmă că va învinge Germania, deci tocmai contrariul prezicerii d-lui Take Ionescu. Iar Iulia Poloneza, a cărei listă de preziceri realizate e incomparabil mai lungă, Iulia Poloneza, întrebată fiind cine va învinge, femeie cu minte a răspuns : „Va învinge acela care va ieși învingător".

D-nii Take Ionescu, Toma Ionescu, Victor Ionescu, C. Dissescu, C. Mille și ceilalți afirmă că va învinge Tripla Înțelegere. Defunctul rege afirma contrariul și tot așa și d-nii P. P. Carp, Al. Marghiloman, Radu Rosetti, C. Stere și alții. Și doar regele Carol avea alte mijloace și alte resurse, și obiective și subiective, pentru a formula preziceri decît le are d-l Take Ionescu. Dacă n-ar fi decît atîta că regele Carol a fost un excelent militar și un bun cunoscător al situației militare din toate țările europene, pe cînd d-l Take Ionescu n-a fost măcar tist de gardiști.

Să zicem că s-ar face în Europa o anchetă asupra chestiunii cine va învinge printre miile de oameni inteligenți și perspicaci care se interesează de aproape și se ocupă serios cu chestiunile politico-sociale și cu mersul afacerilor publice din lumea contemporană, excluzînd însă de la început pe toți aceia a căror judecată e întunecată de simpatii personale și naționale pentru unii sau alții dintre beligeranți. În cazul acesta se vor găsi mii de oameni inteligenți, cu vederea clară, imparțiali, care, bazați pe fapte și argumente cunoscute cititorilor noștri, întrucît ele se vîntură zilnic de gazetăria indigenă și străină, vor afirma că învingătoare are să iasă Tripla Înțelegere. Și iarăși se vor găsi mii de oameni inteligenți, cu vederea clară, imparțiali, care, bazați pe argumente contrare celor dintîi, dar tot așa de cunoscute, vor afirma cu tărie că învingătoare va ieși Dubla Alianță.

Această lipsă de concordanță între mii de oameni deopotrivă de inteligenți, culți și imparțiali în judecata lor arată mai bine ca orice lipsa de orice siguranță, măcar aproximativă, asupra faptului : cine va învinge ?

Și pe baza unei presupuneri așa de șubrede și îndoielnice ni se recomandă să riscăm un război pustiitor, care poate să devină fatal existenței înseși a țării !

Dar, cel puțin, acest *dacă* — *dacă* va învinge Tripla Înțelegere — formează el singura condiție necesară în caz de vom intra în acțiune pentru realizarea revendicărilor noastre ? Da' de unde ! Se poate foarte bine ca Tripla Înțelegere să iasă formal învingătoare (după cum am arătat, înfrîngerea în acest război uriaș poate fi numai formală), iar noi să rămînem tot fără Transilvania.

În adevăr, ce ar face pe Tripla Înțelegere să insiste după război și să lupte pentru realizarea revendicărilor noastre chiar dacă aceasta nu va corespunde cu totul intereselor ei eventuale ? Recunoștința pentru serviciile importante aduse în timpul războiului ? Dar încă acum treizeci de ani lordul Beaconsfield scria cu amărăciune :

„Foarte des ingratitudinea în politică este răsplata pentru cele mai importante servicii aduse".

Recomandăm cu tot dinadinsul aceste cuvinte adevărate spre meditare diplomaților noștri de stat improvizați. Le recomandăm spre meditare pentru că au fost scrise de un mare și adevărat om de stat, și de un om

de stat englez, și pentru că aceste cuvinte amare au fost scrise tocmai cu ocazia pățaniei noastre, cînd rușii, drept răsplată pentru imensele servicii pe care li le-am adus, ne-au răpit Basarabia !

Dealtfel, toate partidele noastre politice, deci toată oligarhia noastră politică, sînt de acord că victoria Triplei Înțelegeri nu e încă o condiție îndestulătoare pentru realizarea revendicărilor noastre, ci mai trebuie un anume aranjament diplomatic, anumite garanții din partea Triplei Înțelegeri. Or, iată trei luni de la începutul războiului și noi n-am putut încă să obținem garanțiile necesare. Și atunci ?

Dar să zicem că am fi obținut garanțiile necesare care să fi fost consemnate într-un act diplomatic solemn. Dar ce valorează în ziua de azi actele diplomatice, fie și cele mai solemne ? Tocmai atîta cît valorează hîrtia pe care sînt scrise. Dealtfel, însuși savantul nostru jurisconsult d-l C. Dissescu, cel mai războinic, dacă nu și cel mai savant dintre jurisconsulți, a stabilit o teorie după care un act diplomatic e valabil atîta timp cît nu intervine un „fapt nou", ceea ce, de altminterea, e și la mintea omului. Actul fiind mai vechi, faptul fiind mai nou, cel dintîi, ca cel mai vechi, rămîne caduc. Ba bine că nu !

În tot timpul cît va dura războiul acesta gigantic și în tot timpul cît vor dura dezbaterile asupra condițiilor încheierii păcii, se vor ivi atîtea fapte noi încît ele vor fi îndestulătoare ca să prefacă în caduce toate actele diplomatice încheiate de la nașterea lui Iisus pînă în zilele noastre.

Și băgați de seamă la o particularitate foarte importantă. Sîntem doi contractanți : noi și Rusia. Noi, semnînd actul solemn de mai sus, dărîmăm *ipso facto* un act solemn care durează de zeci de ani și e semnat de regele și de toți primii miniștri ai țării, iar Rusia, celalt contractant, a semnat pînă acuma atîtea acte solemne fără să se țină de ele încît le-a pierdut de mult socoteala.

Dar să zicem — sîntem porniți pe concesiile cele mai largi —, să zicem că, avînd garanții solemne din partea Angliei și Franței, Rusia ea însăși va rupe hotărît cu tradițiile ei seculare care au prefăcut-o în imensa putere

de azi şi că de astă dată se va ţine de cuvînt. În acest caz şi învingînd Tripla Înţelegere putem noi să contăm cel puţin că se vor realiza cu siguranţă revendicările naţionale? Ba deloc. Se poate întîmpla foarte bine ca Tripla Înţelegere să susţină cu toată sinceritatea revendicările noastre, dar să nu poată să le obţină.

În areopagul diplomatic care va hotărî de soarta Europei, va fi şi Germania şi Austria, deşi formal învinse, dar nu atîta ca să n-aibă cuvîntul lor — în o distrugere totală a Germaniei pe urma acestui război nu mai crede nimeni. Va fi acolo şi Italia şi, dinăuntru ori de afară, îşi vor prezenta pretenţiile lor şi vor avea cuvînt toate puterile europene mari şi mici. De acuma chiar începe Serbia să se uite cu jind la Banat, locuit în parte de sîrbi.

În această uriaşă luptă paşnică acolo, la masa verde, gruparea puterilor va fi doar alta decît aceea din timpul războiului. Atunci la împărţirea prăzii se va ivi şi antagonismul enorm de interese dintre puterile Triplei Înţelegeri ele înseşi. Am văzut doar în războiul balcanic în ce se preface o alianţă războinică atunci cînd e vorba să se împartă prada. În acest nou şi uriaş război paşnic, la care într-un fel sau în altul vor participa toate puterile europene mari şi mici, avem foarte multe şanse ca, susţinuţi fiind chiar de Tripla Înţelegere, să căpătăm numai o parte din Transilvania, iar restul să fie împărţit între Serbia şi Ungaria. Or, dacă obţinerea unei părţi din Transilvania ar fi avantajoasă pentru întregirea ţării, ruperea Transilvaniei în bucăţi ar fi un adevărat dezastru pentru întregirea neamului.

Dar să presupunem — oricîte presupuneri sînt doar permise —, să presupunem că la încheierea păcii Tripla Înţelegere va stărui cinstit şi va fi în stare să obţină realizarea pretenţiilor noastre. În cazul acesta, cel puţin, s-a încheiat şirul de *dacă* şi revendicările noastre naţionale fi-vor în sfîrşit realizate? Nu, nici atunci; mai rămîne şi atunci un *dacă* — şi încă ce *dacă*! —, anume: *dacă* rezultatul acestui război va fi completa prăbuşire şi completa dezmembrare a Austriei.

În orice ţară sînt provincii esenţiale fără de care existenţa ţării e complet şi hotărît compromisă şi sînt provincii mai puţin importante. Astfel, în Austria, Bucovina şi Galiţia nu sînt provincii esenţiale. Dacă după un război victorios pentru Tripla Înţelegere i se vor lua Austro-Ungariei Bucovina şi cea mai mare parte din Galiţia; prin aceasta Austria nu va înceta deloc să existe ca atare. Dacă i s-ar lua însă, afară de Galiţia şi Bucovina, şi toate provinciile de limbă sîrbească împreună cu malul Adriaticei şi dacă i se vor lua poalele Carpaţilor pînă la Tisa, atunci Austro-Ungaria încetează în toată puterea cuvîntului să mai existe, atunci ea de la sine se prăbuşeşte şi se dezmembrează.

Or, după cum am arătat şi altă dată, prăbuşirea totală a Austriei e foarte neprobabilă, oricare ar fi soarta războiului actual. Existenţa Austriei e necesară şi Angliei, Franţei şi Italiei, ca şi Germaniei şi ca şi popoarelor care o constituiesc, afară doar de sîrbi şi români.

Dar să presupunem că Austria în adevăr se va prăbuşi şi se va desface în părţile ei constitutive. În cazul acesta, după cum am arătat şi aiurea, se înţelege de la sine că Transilvania românească ne va reveni nouă, aceasta fiind atuncea în interesul tuturor puterilor europene. În cazul prăbuşirii şi dezmembrării, Transilvania ne va reveni nouă indiferent dacă vom lua sau nu parte la războiul acesta sîngeros. Ba chiar, dimpotrivă, rămînînd în neutralitate, cu forţele neatinse, în vremea aceea de lichidare a rezultatelor războiului uriaş de astăzi, vom avea mai multe şanse să căpătăm Transilvania românească decît aflîndu-ne cu forţele istovite după un război lung şi pustiitor.

Am putea să mai urmăm cu enumerarea acelor condiţii care sînt necesare pentru realizarea revendicărilor noastre naţionale în caz de vom intra în acţiune; am putea să prelungim încă şirul acestor *dacă* problematici. Dar şi cele zise sînt îndestulătoare.

Să ne rezumăm deci.

În caz dacă vom participa la războiul gigantic de acuma alături de Tripla Înţelegere, vom realiza revendicările sau o parte din revendicările noastre naţionale *dacă* va ieşi învingătoare Tripla Înţelegere, *dacă* înainte de a intra în război vom obţine toate garanţiile necesare consemnate în acte diplomatice autentice, *dacă* aceste acte diplomatice vor avea la timpul dat valoarea necesară, *dacă* Tripla Înţelegere se va ţine de cuvînt şi va

apăra cu toată vigoarea pretenţiile noastre, *dacă*, apărîndu-le cu toată sinceritatea, va fi în stare, în condiţiile de atunci atît de complexe şi grele, să le ducă la izbîndă, în sfîrşit *dacă* rezultatul acestui război va fi prăbuşirea şi dezmembrarea Austriei, *dacă*... dar cred că ajunge!

Şi pe baza acestor „dacă" problematici oligarhia noastră sedentară ne împinge într-un război uriaş, în care riscăm şi existenţa ţării, şi întregirea neamului!

E pur şi simplu monstruos!

C. DOBROGEANU-GHEREA : RĂZBOI SAU NEUTRALITATE, *BUCUREŞTI, ATELIERELE GRAFICE „SOCEC", 1914, P. 1—64*

CINE A DAT FALIMENT?

Chiar de la începutul războiului mondial de azi, protivnicii socialismului au declarat cu multă satisfacţie, iar prietenii lui platonici puţin ştiutori cu multă amărăciune, că războiul acesta înseamnă sfîrşitul, falimentul socialismului. Falimentul socialismului!

Dar de unde? De ce? Cum? Doară tocmai socialismul e acela care, printr-o analiză riguroasă, adîncă a organizaţiei sociale moderne, a arătat cum această organizaţie socială bazată pe proprietatea individuală a instrumentelor de muncă, pe libera concurenţă şi pe lupta de clase izvorîtă de aci, a arătat cum această organizaţie socială capitalistă, împreună cu rămăşiţele feudale din trecut, duce societăţile în mod fatal la cea mai mare catastrofă mondială, la care ne e dat să asistăm acum. Socialismul, printr-o analiză amănunţită a organizaţiei sociale moderne, a dezvăluit şi a arătat toate contradicţiile sociale, toate anomaliile, toate antagonismele produse de ea. Socialismul a arătat cum organizaţia socială modernă preface societăţile în tabere de vrăjmaşi, în luptă nemiloasă şi continuă a unora împotriva celorlalţi — preface pe om în lup omului. Aceasta în raporturile sociale, dinăuntrul fiecărei societăţi şi naţiuni. În raporturile dintre societăţi şi naţiuni între ele, în raporturile internaţionale stabilite pe baza acestei organizări sociale se dezlănţuie o luptă asemănătoare, aprigă, neîncetată, sub alte forme. Aci lupta socială ia forma unei lupte crîncene pentru dobîndire de colonii, o alergare nebună după pieţe de desfacere a mărfurilor, o luptă cumplită

pentru expansiune economică. Această luptă creează acele raporturi dintre naţiuni, acea politică internaţională pe care o numim *politică imperialistă*, iar aceasta din urmă duce la înarmările imense, ruinătoare, la înarmările nebuneşti numite în societatea noastră *pacea înarmată*. Această politică imperialistă a statelor capitaliste moderne şi înarmările colosale ce rezultă din ea fac tot mai mult şi mai mult de neînlăturat războiul, care în actualele condiţii ia forma unei catastrofe mondiale.

Războiul acesta devine inevitabil şi din cauze materiale şi din cauze morale şi psihologice. Înarmările acestea, enorm de costisitoare, devin cu timpul atît de dezastruoase, atît de greu de suportat încît popoarele, sau mai bine zis clasele lor stăpînitoare, caută să lichideze această stare de neîncetată sleire a popoarelor, numită pace înarmată, caută s-o lichideze cu orice preţ, fie şi într-un război sîngeros. Pe de altă parte, aceste veşnice înarmări pe întrecute, veşnica teamă de a nu rămîne în urmă, de a nu fi depăşit de adversarul său, veşnica frică de a nu fi atacat de vreunul, această veşnică stare la pîndă a unora faţă de ceilalţi, înarmaţi cu toţii pînă-n dinţi, gata în fiecare moment să se încaiere, — toate acestea creează o atmosferă de atîta nesiguranţă, de atîta enervare, o stare de spirit politico-socială atît de patologică încît în această atmosferă, la un moment dat, armele singure, parcă de la sine, iau foc, gloanţele pornesc pe neaşteptate şi două ţări, fie din motive grave, fie şi din pretexte puţin serioase, pornesc în război una împotriva celeilalte ; iar prin sistemul alianţelor existente alte şi alte popoare sînt tîrîte, vrînd-nevrînd, în măcel, războiul dintre două ţări se preface într-un cataclism mondial, cum e acela la care asistăm acum.

Organizaţia socială modernă preface întreaga viaţă a oamenilor în toate raporturile lor — şi dinăuntrul societăţii şi din afară, şi în raporturile interne, naţionale, şi în cele externe, internaţionale — într-un vast cîmp de luptă zilnică cvasipaşnică, dar aprigă, crîncenă, necurmată. Din această luptă antagonică şi anarhică, luptă care constituie viaţa normală a societăţilor moderne, apar din cînd în cînd în raporturile lor interne acele crize economice care zguduie societăţile pînă în temeliile lor, iar în raporturile lor externe, internaţionale, din această luptă anarhică rezultă din cînd în cînd acele crize înfiorătoare,

spasmodice : războiul modern, care, generalizîndu-se, se preface într-o adevărată catastrofă mondială.

Societatea modernă capitalistă creează enorme bogăţii, o imensă cultură — economică, intelectuală, morală —, o splendidă civilizaţie, dar prin crize teribile, prin adevărate cataclisme provocate necesarmente tot de ea, ea îngroapă şi îneacă toate aceste bunuri materiale şi morale în lacrimi, în sînge şi în noroi. Şi, lăsată în voia ei, ea va reîncepe jocul acesta nebun, cumplit şi sinistru din nou. Desigur că nici nu se poate imagina o absurditate mai ignobilă şi mai sinistră, desigur că pentru o organizaţie socială nici nu se poate un faliment mai mare, mai decisiv, mai ruşinos !

Dar socialismul ? De unde falimentul socialismului ? Trăim noi oare într-o societate socialistă, sub un regim socialist ? Ah, da, se înţelege. Dacă organizarea socialistă s-ar fi realizat, dacă am fi trăit sub un regim socialist şi *acest* regim, în virtutea însăşi a mecanismului său social, ne-ar fi dus la catastrofa mondială de azi, atunci, se înţelege, socialismul şi organizarea socialistă a societăţii ar fi dat un teribil şi ruşinos faliment. Dar, pe cît ştim, noi trăim sub regimul societăţii burghezo-capitaliste dublat cu rămăşiţe de feudalism. Ce fel de logică e asta ? Societatea actuală, cu organizaţia ei specifică, aduce asupra omenirii această imensă nenorocire, acest dezastru incomensurabil — războiul mondial de azi. Şi totuşi faliment dau nu societatea actuală şi organizarea ei socială, ci tocmai socialismul, care a prevăzut dezastrul, care l-a prezis şi care luptă în bună parte împotriva societăţii de azi tocmai pentru că ea produce şi e menită să producă şi în viitor astfel de dezastre. Vă place logica ? S-ar părea că războiul mondial, între alte falimente, aduce falimentul bunului-simţ şi al logicii omeneşti.

„Dar — ripostează protivnicii socialismului — nu e oare socialismul care a asurzit lumea cu propaganda lui umanitară, care a predicat veşnic pacea, concordia, solidaritatea, înfrăţirea între oameni şi popoare ? Nu este el oare care a organizat Internaţionala muncitorilor, menită să înfăptuiască înfrăţirea popoarelor ? Dar iată că realitatea prin războiul actual a adus, în loc de solidaritate şi înfrăţire între oameni, un măcel îngrozitor, iar socialiştii feluritelor naţiuni, ei înşişi, în loc de înfrăţire, au pornit să se măcelărească între dînşii".

Această obiecţie pare adversarilor noştri teribil de puternică şi doveditoare pe cît e în realitate teribil de superficială şi copilărească şi arată o straşnică nepricepere a socialismului.

Da, e adevărat că socialismul predică pacea, solidaritatea şi înfrăţirea între oameni şi între popoare. Dar socialismul n-a crezut şi nici n-a putut să creadă, în virtutea însăşi a doctrinei sale, că această solidaritate a oamenilor şi a popoarelor se poate realiza în *societatea actuală*.

Dimpotrivă, tocmai de aceea socialiştii şi sînt socialişti şi revoluţionari, pentru că ei au convingerea că idealul unei mai drepte şi mai umane convieţuiri între oameni, înfăptuirea solidarităţii şi înfrăţirii omeneşti nu se poate realiza în organizaţia actuală, ci numai în organizaţia *socialistă* a societăţii. Dacă ar crede contrariul, atunci ei n-ar mai fi socialişti şi revoluţionari, ci pacifişti şi solidarişti burghezi, ei ar fi adepţii acestor concepţii sentimentalo-burgheze, inventate de burghezimea stăpînitoare împotriva socialismului revoluţionar pentru a-i dovedi că nu e nevoie de transformarea revoluţionară a societăţii actuale în altă societate, cea socialistă, că solidaritatea umană poate fi realizată şi în societatea de azi pe baza organizaţiei ei sociale actuale. *Acestor* concepţii utopice, dulcege şi sentimentale, cum sînt pacifismul şi solidarismul burghez, acestora într-adevăr catastrofa mondială de azi le dă o lovitură de moarte. Încît priveşte însă critica şi concepţia socialistă, războiul imens de azi n-o infirmă, ci, dimpotrivă, o *confirmă* hotărît şi pe deplin.

E exact însă că socialismul şi Internaţionala socialistă, cu toate sforţările uriaşe făcute, n-au fost în stare, din nenorocire, să oprească războiul nici între ţările cele mai civilizate, ca Franţa, Germania, Anglia. În privinţa aceasta au fost înşelate şi speranţele unora dintre socialişti. Dar speranţele acestea n-au fost justificate, pentru că Internaţionala socialistă n-a avut încă destule puteri pentru a îndeplini o operă atît de uriaşă. Dacă Internaţionala socialistă ar fi avut atît de multă putere încît să fi fost în stare să oprească războiul mondial, ea ar fi fost în stare şi să păşească îndată la *transformarea socialistă a societăţii*, ceea ce de bună seamă ar pune capăt pentru totdeauna războaielor, cel puţin între popoarele civilizate.

Dar Internaţionala socialistă n-a fost încă atît de puternică încît să poată păşi la realizarea idealurilor socialiste, şi în privinţa aceasta nimeni nu-şi făcea iluzii.

Dar, dacă ea n-a fost atît de puternică ieri, va fi mîine. Ne garantează aceasta mersul firesc al lucrurilor, la acest rezultat ne duce chiar catastrofa înfricoşătoare de astăzi. Războiul acesta infam, măcelărirea aceasta ignobilă a douăzeci de milioane de oameni, asasinatele acestea în masă pe pămînt, sub pămînt, pe apă, sub apă, în aer, această catastrofă cumplită care tinde la distrugerea civilizaţiei omenirii va deschide ochii şi celor ce nu vor să vadă, va suna strident în urechile celor ce nu vor să audă, va zgudui şi va trezi pe cei mai recalcitranţi şi le va arăta şi prăpastia în care sînt împinse omenirea şi civilizaţia ei de către organizaţia actuală a societăţii şi necesitatea vitală de transformare a societăţii pe alte baze.

Rezultatul deci al războiului va fi *o creştere mare* a batalioanelor socialiste. Avem tot dreptul de a crede că sfîrşitul acestui război va fi şi începutul organizării, sub o formă sau alta, a revoluţiei sociale.

În cît priveşte faptul dureros că socialiştii, nefiind în stare să oprească războiul, au fost tîrîţi şi ei în măcelul general şi siliţi să se ucidă între ei, apoi această ucidere între fraţi de aceeaşi credinţă face războiul acesta şi mai ignobil şi mai infam, iar falimentul societăţii care duce la astfel de rezultate infame devine şi mai vădit şi mai odios.

Aşadar, oricum şi în orice fel am judeca războiul mondial de azi, vom da peste tot de falimentul real al organizaţiei *actuale* a societăţilor omeneşti, dar nicăieri de falimentul închipuit al socialismului.

LUPTA ZILNICĂ *(BUCUREŞTI)*, *ANUL XI*, *NR. 88*, *DIN 19 APRILIE 1915*

[INTERVENŢII LA A DOUA CONFERINŢĂ SOCIALISTĂ INTERBALCANICĂ 6—8 IULIE 1915][42]

Ziua I

[Referitor la propunerea lui Cristescu ca în Biroul permanent al conferinţei să fie şi reprezentanţi ai sindicatelor, Gherea afirmă].

Chestiunea e foarte serioasă, dar, dat fiind relaţiile dintre partide şi sindicate, e necesar ca mişcarea sindicală să fie alături în Federaţia balcanică.

Ziua a II-a

Partidele socialiste din Balcani şi restabilirea Internaţionalei.

[...]

Tov. Dobrogeanu-Gherea zice că, dacă ar fi fost consultat atunci cînd s-a formulat ordinea de zi, s-ar fi opus la fixarea punctului al doilea. Nu crede că e timpul pentru a ne apuca de discutarea unei probleme aşa de mare şi vastă cum e aceea de a găsi noi baze pentru restabilirea Internaţionalei.

În Internaţională se desemnează acum trei curente : centru, dreapta şi stînga. Aceste curente poate că sînt reprezentate şi aici şi ar însemna să dăm loc, după discuţii interminabile, la neînţelegeri care ar zădărnici scopul conferinţei actuale — înfiinţarea Federaţiei Socialiste Balcanice ; e de părere ca discuţia să se mărginească la manifestarea nemulţumirii faţă de Biroul Socialist Internaţional, care n-a convocat, din diferite pretexte, pe membrii săi. În acelaşi timp de acord cu tov. Blagoev, crede că trebuie dezaprobate tendinţele oportuniste şi

atitudinile nesocialiste pe care le-au avut unele partide socialiste în conflictul european.

[...]

Tov. C. Dobrogeanu-Gherea. În replică spune că n-a negat nici un moment importanţa pe care ar avea-o discuţia largă asupra atitudinii socialiştilor. Mai mult, acest lucru trebuie făcut în sînul organizaţiei naţionale ; astăzi trebuie să ne mărginim numai la concluziile tov. Blagoev, de a dezaproba tendinţele nesocialiste manifestate în diferitele partide socialiste. Încheie zicînd că nu se poate în acelaşi timp lucra şi pentru întocmirea Federaţiei balcanice şi pentru căutarea mijloacelor de restabilire a Internaţionalei pe alte baze.

[...]

Tov. C. D. Gherea spune că din cuvîntările tov. Kircov şi Racovski reiese adevărul celor spuse de d-sa de dimineaţă. Lămureşte din nou sensul celor spuse, repetînd că nici timpul şi nici scopul conferinţei de azi nu ne îngăduie a stabili partea de vină a fiecărui partid. Nu contestă necesitatea discuţiei asupra chestiunilor internaţionale, dar pentru asta s-ar putea face o conferinţă separată.

Ziua a III-a

Referitor la rezoluţia privitoare la declaraţia de principii, ale cărei prime părţi conţineau considerentele principale pentru Federaţia republicană balcanică, iar a doua este relativă la Internaţională şi partidele socialiste.

C. Dobrogeanu-Gherea insistă ca în prima parte a rezoluţiei să se introducă cîteva exemple care vin în sprijinul propagandei ideii Federaţiei balcanice şi face să reiasă clar pentru muncitori că ideea Federaţiei statelor balcanice nu este utopică, ci-şi găseşte exemple vii chiar în prezent. Citează exemplul Statelor Unite ale Americii şi ale Republicii cantoanelor federate din Elveţia. Prin unirea federală a statelor din Balcani, se va pune piatra fundamentală a viitoarelor State Unite ale Europei pe baze republicane.

LUPTA ZILNICĂ *(BUCUREŞTI), ANUL XI, NR. 157, DIN 8 IULIE 1915, ŞI „DIMINEAŢA“ (BUCUREŞTI), ANUL XII, NR. 4 075—4 077, DIN 8—10 IULIE 1915*

[INTERVENȚII LA CEL DE-AL IV-LEA CONGRES AL PARTIDULUI SOCIAL-DEMOCRAT DIN ROMÂNIA]

[...] Ziua a II-a. Cazul Parvus [43]

Dobrogeanu-Gherea regretă că s-a pomenit între aceste persoane și de numele lui Parvus, care din copilăria lui de băiat sărac a emigrat din Rusia ducîndu-se în Germania, unde a devenit un valoros teoretician socialist. În timpul revoluției din 1905 s-a întors în Rusia, a fost arestat, a fugit, iar s-a întors și a fost arestat, reușind din nou să fugă. Mai tîrziu, stabilindu-se în Constantinopole și fiind un bun financiar, a intrat în unele asociații comerciale unde a putut astfel să doneze și cei 100 000 de lei pentru Institutul de cercetare a cauzelor sociale a războaielor. Nu e însă nici o mirare ca cu prilejul războiului actual Parvus și alți socialiști să aibă păreri deosebite asupra războiului, și noi chiar nu împărtășim punctul de vedere al lui Parvus. El poate să aibă acum păreri greșite, dar este un social-democrat bun, și nu trebuie să se confunde cazul lui cu celelalte încercări de corupție.

Ziua a III-a
Ședința de dimineață

Tov. Marinescu deschide ședința constatînd înainte de a intra în ordinea de zi infamia „Dimineții" cu privire la insinuarea făcută cum că Südekum ar fi căutat să corupă ziarul „Lupta". Propune o moțiune de înfierare.

Tov. C. Ionescu-Ploiești, Racovski și Pop cer ca să nu se permită asistarea la dezbateri reporterului „Adevărului" și „Dimineața", care în permanență falsifică dările de seamă ale ședințelor și întrunirilor.

Tov. *Gherea* și Popovici sînt contra pentru a nu se crede că se fuge de discuție.

[...]

Reformele

Tov. *Gherea*. Cînd mi s-a spus că s-a hotărît convocarea congresului, mi-am spus părerea că nu e timpul propice pentru aceasta. Remarcă faptul că e prea încărcat programul, pricină care ne face ca să ne găsim în ziua a III-a a congresului fără a rezolva discuțiile cele mai importante, situația se îngreună prin vorbirea mare ce se face. Propune ca după tov. Frimu să urmeze tov. Călin și Racovski și apoi rapoartele să fie trimise comisiei de rezoluții.

Asupra ziarului

[...]

Tov. *Gherea* susține părerea tov. Sion ca secțiile să verse ziarului 6 000 de lei, modalitatea aceasta avînd avantajul ca să stîrnească interesul membrilor pentru susținerea gazetei prin faptul că fiecare se simte obligat a susține ziarul.

Alegerea Comitetului Executiv și a Comisiei de control

Se decide ca alegerea să se facă prin vot secret.

Tov. *Gherea*, propus, roagă congresiștii să nu-l voteze, neavînd posibilitatea de a lua parte la ședințele Comitetului Executiv.

LUPTA ZILNICĂ, *(BUCUREȘTI), ANUL XI, NR. 251 ȘI 252, DIN 28 ȘI 29 OCTOMBRIE 1915*

PRIMA MANIFESTARE A VOTULUI UNIVERSAL

Chiar în ziua venirii în țară am avut surpriza de a asista la prima și de nimenea, dar absolut de nimenea așteptata izbîndă a votului universal [44]. E un eveniment considerabil pentru viața politico-socială a țării noastre și e numai regretabil că mulți caută să întunece sensul acestui eveniment.

Pentru ei sensul întreg consistă în aceea că a strivit partidul liberal, partidul brătienist. Aceasta nu e adevărat și în orice caz numai în parte este adevărat.

Însemnătatea rezultatului primei manifestări a votului universal a fost nimicirea unui sistem politic bazat pe ignorabila lege electorală a celor trei colegii cenzitare. Întreagă această șandrama care a otrăvit viața noastră politică de aproape o jumătate [de] veac a fost nimicită. În acest sens a fost învins nu numai partidul liberal, ci absolut toate partidele oligarhice, care timp de 50 de ani au ținut țara sub stăpînirea lor politică. În acest sens, tot ca și partidul liberal, a fost învins deopotrivă și partidul conservator și cel democrat și cel progresist, cu toate diviziunile și subdiviziunile lor, ce s-au perindat timp de jumătate [de] veac la guvernarea țării. Pentru a participa de acum înainte la treburile politice ale țării, aceste partide vor trebui să se adapteze noilor condiții create de votul universal.

Și ce abil a fost totul organizat de partidul liberal. Prin votul universal, foarte democratic, liberalii au înecat

pe alegătorii orășeni în masa alegătorilor rurali, iar pentru aceștia din urmă, pentru influențarea și supunerea lor ei au creat o rețea imensă de bănci populare, analoage cu marile bănci liberale din orașe, care țineau în stăpînire pe alegătorii orășeni. Apoi au format obștile țărănești, de-a lungul țării întregi, sub conducerea învățătorilor și popilor liberali, pentru a avea în mînă țărănimea. În urmă au dat, chipurile, pămînt țăranilor, le-au dat dreptul de vot, tot cu același scop.

Avînd în felul acesta țărănimea, care totdeauna a fost zestrea guvernamentală și a votat cu guvernul, și numai cu guvernul, liberalii au fost absolut convinși că reînviază „colegiul minciună". Sub altă formă, o formă universală, iar rezultatele vor fi absolut identice cu acelea de altădată. Astfel ar reînvia vechiul sistem politic, care ar începe să funcționeze sub acoperămîntul formei celei mai democratice a votului universal, după cum de o jumătate [de] veac o sclavie, o neoiobăgie feudală a crescut și a înflorit sub acoperămîntul și formele cele mai liberale, cele mai radicale ale Occidentului.

Se înțelege că la trecerea puterii politice în mîinile unei alte facțiuni, cum le numește cu drept cuvînt Caragiale, întregul sistem politic ar trece în mîinile celor nou veniți la putere, pentru a căror unanimitate s-ar manifesta acest nou colegiu minciună. Pentru moment însă, de această nouă formă politică, cu fondul ei atît de vechi, ar beneficia, și cine știe pentru cîtă vreme, partidul liberal. Partidul liberal își alege unanimități, alegîndu-și o opoziție miluită, în forma și numărul cît i-ar conveni pentru a conserva forma și aparența democratică și pe urmă, față și de toți factorii politici și poporul din țară și față de străinătate, ar putea să zică triumfal: Iată cine sînt adevărații și adecvații reprezentanți ai țării românești. Astfel, pentru moment, stăpînitorii triumfători ar fi fost liberalii, care aveau și nevoie absolută de această stăpînire necondiționată pentru a legaliza decretele-legi, cheltuielile de miliarde și de atîtea și atîtea fapte extra legale, care au nevoie să fie vîrîte și botezate în apa legalității. Așa gîndeau liberalii și așa au fost convinși că se va întîmpla. Opoziția gîndea absolut la fel.

Opoziţia zicea : „Daţi-ne puterea să facem noi alegerile şi unanimităţile, după obiceiul ţării le vom avea noi, altfel liberalii, făcînd ei alegerile, îşi vor scoate unanimităţile obişnuite". Şi atunci, faţă cu convingerea tuturora, o repet a tuturora, opoziţia a hotărît să se abţină de la alegeri. Ea n-a vrut să facă jocul liberalilor, ea n-a vrut să aibă rolul sclavilor care mergeau legaţi de carul de triumf al învingătorilor.

Avînd în vedere sistemul politic de pînă acum, abţinerea opoziţiei a fost o lovitură abilă. De acum liberalii puteau să-şi realizeze unanimităţile lor cît ar fi poftit, dar nu mai puteau să spună nici în ţară şi nici în străinătate : „Noi sîntem adevăraţii şi adevăraţi reprezentanţi ai ţării acesteia".

Aşa au crezut absolut toţi şi, iată, vine votul universal şi printr-o singură lovitură, din prima zi a manifestării sale, răstoarnă întregul sistem politic de altădată cu toate calculele subtile şi abile ale politicianismului român. Întreaga manifestare a votului universal a fost un puternic protest împotriva sistemului politic detestabil de altădată şi o afirmare hotărîtă pentru o viaţă politică nouă.

Prin voturile exprimate şi prin cei aleşi, prin anulările şi prin abţinerile, sutele de mii de voturi depuse cu protestare la Partidul socialist [45], prin alegerea de deputaţi, împotriva voinţei lor, chiar prin toate acestea s-a manifestat dorinţa de a rupe cu detestabilul trecut. D-l general Averescu este incontestabil unul dintre învingători în aceste alegeri.

D-sa nu-i om politic ; el n-are la drept vorbind deloc program politic. Cîteva fraze banale nu constituie un program. Dar d-l Averescu e un om cinstit, om de omenie şi are cea mai mare calitate pentru votul universal că n-a făcut politică militantă sub vechiul sistem şi, ceea ce e mai important, n-a fost un reprezentant caracteristic al vechiului sistem. Şi atunci sute de mii de voturi sub forma de anulare şi abţinere s-au concentrat asupra numelui d-sale.

De acuma e clar că dacă ţărăniştii ar fi avut o puternică organizaţie politică în toată ţara şi dacă socialiştii ar fi avut aceeaşi organizare ei ar fi format majoritatea din vechiul teritoriu în parlament.

După această manifestare a votului universal, toate elementele democratice din ţară, nu numai socialiştii, trebuie să vegheze cu ultima energie şi grijă ca votul universal să nu fie ştirbit. Sînt sigur că se vor face multe încercări, sub felurite pretexte, pentru ştirbirea lui. Deci de acum înainte veghere neadormită.

C. Dobrogeanu-Gherea

LUMEA NOUĂ, *(BUCUREŞTI), NR.* 13 *DIN* 1 *DECEMBRIE* 1919

FRIMU

De cîte ori, departe de ţară [46], mă gîndeam la mişcarea socialistă din România, de atîtea ori îmi apărea înaintea ochilor Frimu aşa de clar desluşit de parcă stăteam la masă la sfat împreună. Şi de cîte ori mă gîndeam la Frimu — şi mă gîndeam atît de des, ne lega doară nu numai solidaritatea socialistă, dar şi o prietenie caldă de 20 de ani —, de atîtea ori vedeam mişcarea socialistă din ţară. Atît de mult s-a identificat Frimu cu mişcarea socialistă de la noi şi ea cu el că nu te poţi gîndi la unul fără ca înaintea ochiului sufletesc să nu apară cealaltă. De unde provine această identificare desăvîrşită ? Cum se face că Frimu, mai mult decît oricine, reprezenta, însuma, personifica mişcarea socialistă din ţara noastră ? De unde acea mare înrîurire pe care o avea el asupra maselor lucrătoare ? De unde provine, în sfîrşit, faptul că Frimu a devenit cel mai mare socialist din cîţi a produs ţara noastră ?

Frimu nu era un mare orator, care, în cuvinte de foc, să ridice în picioare, să electrizeze masele populare. Nu. Mai curînd era un orator mediocru. Frimu nu era un mare scriitor, care, prin verbul de foc, răzvrăteşte popoarele, sau un mare învăţat, care, prin învăţăturile propovăduite, educă generaţii. Atunci ce a făcut din el un mare socialist ?

Frimu era un suflet mare, de o bunătate de inimă nesfîrşită. Ceea ce a făcut pe Frimu să vină în rîndurile socialiştilor era, desigur, ca şi la alţi lucrători, mizeria vieţii lui de lucrător, lupta grea, suferinţele nenumărate

ale lui cît şi ale clasei sale. Dar ceea ce a făcut ca nu numai să rămînă socialist, dar să se prefacă într-un *mare* slujitor al socialismului e faptul că motivele ce l-au adus la socialism s-au *socializat*, dacă putem să ne exprimăm aşa. El n-a mai suferit atît de mizeria lui proprie, ci de mizeria celorlalţi ; el nu s-a revoltat atît de nedreptatea care i se făcea lui, ci de nedreptatea ce domneşte în lume.

În nesfîrşita lui bunătate, era plin de compătimire pentru suferinţa celorlalţi. Baza şi motivul principal şi *generator* al socialismului lui a devenit marea lui iubire pentru semenii săi. Şi această bază e cea mai sigură pentru socialism, pentru statornicia socialistă şi pentru rodnicia lui. Au fost lucrători care au venit la socialism din cauza mizeriei vieţii lor de lucrători, dar întîmplîndu-se să se îmbogăţească, trecînd în clasa triumfătorilor, ei se lăsau de socialism sau îi deveneau adversari. Încetînd cauza, încetă şi efectul. Frimu, dacă prin întîmplare ar fi devenit milionar, ar fi murit tot socialist şi mare socialist.

Frimu era un om inteligent, o minte clară şi clarvăzătoare. Avea mult bun-simţ — o calitate a clasei căreia aparţinea —, avea mult tact şi, ceea ce e şi mai important, avea foarte dezvoltat simţul realităţii. Pe Frimu nu puteai — cum zice românul — să-l îmbeţi cu apă rece. El nu se ambala uşor ; fire entuziastă, el ştia să-şi pună entuziasmul sub controlul minţii sale clare şi al spiritului său de realitate. Frimu avea şi altă calitate : un spirit profund de răspundere, care izvorăşte totdeauna din marele devotament şi din iubirea curată pentru o cauză mare. Toate aceste calităţi enumerate mai sus sînt de cea mai mare însemnătate pentru un conducător socialist. Principiile socialiste sînt sigure, idealul şi ţelul socialist sînt limpezi, dar drumurile care duc acolo sînt aşa de multe, aşa de grele, atît de nesigure, aşa de întortocheate şi spinoase încît e fără seamăn de greu de a găsi drumul cel drept şi sigur. Pentru asta trebuie minte clară, tact, simţ de realitate, devotament adînc pentru cauză şi un simţ mare de răspundere ; toate acestea Frimu le avea din belşug.

Frimu era un admirabil, un mare muncitor. Aceasta, desigur, nu e o raritate în partidul nostru ; avem aşa de mulţi buni muncitori. Dar felul cum muncea el îi era în cel mai [mare] grad caracteristic. An cu an, zi [cu zi],

ceas cu ceas, muncea în acelaşi fel, cu aceeaşi metodă, cu aceeaşi sistemă, cu aceeaşi rîvnă şi cu aceeaşi linişte şi seninătate sufletească, de parcă îndeplinea o datorie religioasă. De aceea şi munca lui a fost tot aşa de rodnică şi binefăcătoare. Una din trăsăturile cele mai caracteristice ale organizaţiei morale, sufleteşti a lui Frimu era *adevărul, veridicitatea.* Şi nu că el ar fi avut un cult deosebit pentru adevăr şi veridicitate ; nu, el nici [nu] se gîndea la aceasta. Adevărul şi veridicitatea erau părţi necesare, constitutive ale personalităţii sale morale, erau funcţii fireşti ale organismului său sufletesc, după cum respiraţia e o funcţie firească a organismului fizic, fără ele n-ar fi putut trăi.

Îmi închipui că, chiar torturat, Frimu n-ar fi putut spune minciuni.

Şi acest om, în care adevărul şi veridicitatea trăiau ca părţi constitutive, ca funcţii fireşti ale organismului său sufletesc, a închinat viaţa lui unei cauze — celei socialiste, a cărei coloană vertebrală, a cărei esenţă însăşi e adevărul. Această închinare era un mare noroc şi pentru el şi pentru cauză.

Ceea ce făcea marele farmec al personalităţii morale a lui Frimu şi ceea ce-i dădea o ascendenţă şi-i asigura o influenţă binefăcătoare asupra celorlalţi era marea lui armonie sufletească. Toate calităţile sufleteşti ale lui Frimu se combinau şi se îmbinau într-o unitate şi într-o armonie superioară, fără disonanţe, fără note discordante, fără sentimente şi fără calităţi sau defecte adverse şi antagonice care, aducînd discordia, lupta şi dezarmonia în sufletul omului îl reduc şi-i micşorează energia sufletească şi, ceea ce-i şi mai rău, reduc, micşorează şi întunecă influenţa binefăcătoare asupra celorlalţi. Frimu n-a fost ambiţios personal, n-a fost vanitos, nu căuta măriri. Toate acestea au fost absolut străine lui ; nici una n-a tulburat armonia sufletului său. Această desăvîrşită armonie sufletească este rară, foarte rară şi de aceea şi aşa de preţioasă.

Calităţile sufleteşti, puţin comune, ale lui Frimu, ridicate la cea mai înaltă a lor potenţă prin armonia desăvîrşită ce domnea în sufletul lui, au făcut din Frimu un mare socialist. Iar faptul că el era lucrător, un lucrător ce vorbea lucrătorilor, un lucrător care pricepea şi simţea aşa de bine psihologia maselor populare, acest fapt, se înţelege, a contribuit mult ca influenţa lui asupra maselor muncitoare să fi fost aşa de mare.

*

Frimu a fost unul din acei oameni de elită, cărora natura şi soarta le-au pus în inimă şi în suflet focul sacru. Acest foc nu e bengal şi nici foc de paie, care pîrleşte fără să încălzească, care arde numai o clipă, iar cînd se stinge lasă în urma lui un frig şi mai pătrunzător, un întuneric şi mai [de] nepătruns şi sugerează în minţile întunecate gîndul că lumina este numai un atribut al întunericului. Focul cel sacru arde potolit, dar sigur ; continuu şi neîncetat, el încălzeşte inimile cele reci, pătrunde în sufletele nepătrunse, luminează minţile întunecate. E foc din focul pe care l-a smuls Prometeu de la cruda oligarhie a lui Zeus pentru a descătuşa omenirea din cea mai grozavă robie în cîte s-a zbătut vreodată. Acei aleşi, în al căror suflet soarta a aprins focul acesta sacru, trebuie să plătească această cinste supremă printr-o viaţă plină de zbucium ; iar moartea le e de multe ori pe rug sau pe Golgota. Dar şi după moartea lor focul urmează să ardă în sufletele urmaşilor, iar lumina produsă de ei întovărăşeşte etern memoria celor dispăruţi.

C. Dobrogeanu-Gherea

SOCIALISMUL, *(BUCUREŞTI), ANUL XIV, NR. 33 DIN 19 FEBRUARIE 1920*

PROBLEMELE DE DUPĂ RĂZBOI ȘI SOCIALISMUL[47]

Războiul acesta imens, măcelărirea între ei a zeci de milioane de oameni, distrugerea unei civilizații întregi, toate acestea au răsturnat și răstoarnă mereu toate normele vieții sociale. Nimic n-a rămas în loc ; totul e pus în mișcare și prefacere. N-am găsit în Occident, chiar între burghezi, un singur om cuminte care să nu repete, în esență, cuvintele lui Lloyd Georges, care doar numai socialist nu e : „Societatea veche se duce și alta nouă va veni în loc ; aicea nu mai ajută nici un fel de argutie".

Dacă m-ar întreba cineva, fată de ceea ce se petrece acum în toată lumea, cînd va veni revoluția socială, întrebare care ne-am pus-o noi de atîtea ori, aș răspunde acum că această întrebare este pusă tardiv. Revoluția socială nu va veni, ea a venit și e în plin mers.

Care vor fi formele pe care ea le va lua, ce va realiza imediat din socialism, în această mare criză trecătoare ce elemente va fi nevoită să conserve din capitalism și din forma capitalistă a societății pentru a face posibilă funcționarea producției și vieții sociale care nu poate să se oprească fără ca să se oprească însăși viața socială, la aceste întrebări și multe altele și probleme nenumărate care se pun astăzi socialismului, cine ar putea răspunde ? Ele se vor lămuri și se vor închega prin muncă neobosită, prin lupte necurmate, prin jertfe și suferințe nemăsurate. Aicea n-ai ce să-i faci ; prefacerea lumii nu-i o problemă ușoară și dulce.

Dealtfel există, fără îndoială, și dezorientare în mișcările socialiste din urmă în Europa occidentală, ceea ce, desigur, este foarte natural față de imensa răsturnare produsă de războiul actual. Această dezorientare și greutățile nenumărate pe care le întîmpină acuma mișcările socialiste în drumul lor se datoresc, între altele, după opinia mea, următorului fapt foarte important. Războiul a răscolit toate pasiunile, toate urile, a luminat sau a răscolit, în orice caz, mințile maselor profunde ale poporului, care, mai înainte, nici n-au voit să știe de problemele sociale și de socialism. Crima făptuită de societatea de azi e așa de grozavă încît în sufletul și conștiința fiecărui om din mulțime se agravează cu litere de foc convingerea că această crimă imensă trebuie să fie expiată, că o societate care a lăsat-o să se săvîrșească nu mai are drept la existență și la conducerea lumii.

În acest sens, războiul a avut o influență revoluționară considerabilă și a adus forțe nespus de mari în făgașul socialismului internațional. Dar în aceeași vreme în care războiul a mărit așa de mult puterile, să le zicem subiective, ale revoluției socialiste, el a distrus însăși baza obiectivă pe care noi putem să zidim societatea noastră socialistă. Este doar îndeobște cunoscut că după noi societatea socialistă putea să se înfăptuiască pe baza imensei producții și a productivității muncii ce s-au dezvoltat în sînul societății capitaliste, pe baza imenselor bogății acumulate. Societatea socialistă trebuia să moștenească societatea capitalistă, ducînd pe alte baze superioare, mai departe și mai sus, dezvoltarea societății.

S-a întîmplat însă ca groaznicul război să distrugă înseși bazele pe care trebuie să construim. Bogățiile acumulate sînt distruse : materiile prime grămădite altădată în stocuri nenumărate — așa de multe și nenumărate încît au trebuit patru ani ca milioane de oameni, prin cele mai perfecționate mijloace de distrugere, să le nimicească — nu mai există. Pămîntul prin lipsa brațelor de muncă, prin cultura insuficientă, prin lipsa îngrășămintelor secătuit pentru ani de zile. Căile de comunicație stoarse și compromise pentru multă vreme. Întreaga industrie prefăcută în producătoare de unelte de distrugere. Producția cărbunelui, de care în mod esențial e legată întreaga producție a societății, este redusă înfiorător. Navlul viviftant al vieții economice a societăților dispărut în

fundul mărilor și oceanelor. Munca ce dă baza însăși a întregii vieți a societății omenești înspăimîntător de redusă, prin acele milioane de căzuți, prin acele milioane de schilodiți, de înnebuniți, de neputincioși a munci. Suma energiilor necesare producerii vieții redusă într-un mod nemaiauzit și nemaiașteptat.

Nu e hrană îndestulătoare, nu e îmbrăcăminte suficientă, nu e căldură iarna. Nu mai pot fi îndestulate necesitățile culturale de altădată. Aceasta a făcut-o groaznicul și monstruosul război, provocat sau neîmpiedicat de clasele dominante, de toate clasele dominante. Pe deoparte războiul a adus în sînul socialismului o influență colosală de elemente și forțe noi revoluționare pentru transformarea societății, iar pe de altă parte a distrus bazele obiective necesare pentru această transformare. Să organizezi în mod socialist foametea și sărăcia lucie?

Iată greaua problemă și contrazicerea extraordinară care se pun în calea socialismului internațional. Și ca un corolar al lor e și altă problemă și greutate foarte mare. Războiul a adus mase noi în cadrele organizațiilor socialiste, mase care n-au fost pregătite în trecut pentru socialism. Aceste noi elemente, mai tinere, pline de energie și de ură împotriva a tot ce a făcut războiul, nerăbdătoare și dornice de o răsturnare imediată a societății, pentru lecuirea nenumăratelor răni pricinuite de război, nu pot și nu vor să înțeleagă — neavînd pregătirea necesară a vechilor mase socialiste — că sînt imposibilități și fatalități sociale peste care nimenea nu-i în stare să treacă.

De aceea, un conflict acut în sînul însuși al maselor socialiste între curentele extreme și între curentele de la dreapta. Unii, cei de la dreapta, pricep mai bine unele imposibilități, dar prefac în imposibilități, din nenorocire, și ceea ce ar putea fi chiar de acum realizat prin nehotărîrile, oportunismul și cedările lor necontenite, astfel că uneori se pun de-a dreptul în serviciul contra revoluției. Alții, cei extremiști, în fuga și dorința lor neînfrîntă pentru imediate schimbări și transformări, nu pricep că o revoluție socială socialistă nu-i deloc același lucru cu o revoluție politică, care într-adevăr se poate face într-o zi, și încă cu ce temeinicie. Revoluția însă și transformarea socialistă care privește întreaga anatomie și fiziologie a organismului social, în toată complexitatea și finețea lui, această revoluție nu se poate face nici în cîteva luni și nici în cîțiva ani. Ea cere vreme și vreme îndelungată de pregătire, de schimbare și transformare chiar acolo unde există condițiile necesare pentru această transformare.

Răsturnări imediate, oarbe și necugetate pot să provoace numai un haos care, dezorganizînd producția, poate să ducă la dezastru spuma de civilizație cît ne-a mai rămas și să compromită grav acea revoluție socialistă care neîndoielnic, din zi în zi, se afirmă tot mai mult.

Cei de la dreapta de multe ori lucrează de-a dreptul pentru și în folosul reacțiunii contrarevoluționare: extremiștii de la stînga fac uneori același serviciu reacțiunii, în mod inconștient. E o mare nenorocire pentru socialism această luptă fratricidă. Ea îngreuiază extraordinar înaintarea socialismului. Gîndește-te numai ce ar fi fost, după revoluția germană, dacă majoritarii, a căror imensă majoritate este fără îndoială socialistă, s-ar fi înțeles frățește cu independenții lui Hasse, ca și cu unele elemente mai cuminte din extrema stîngă socialistă. Ei în cazul acesta ar fi avut — fără cea mai mică îndoială — majoritatea sigură și puternică în parlament, ar fi format un guvern omogen socialist și ar fi luat în mînă, deschis și franc, transformarea Germaniei într-un stat socialist.

Se înțelege că nici atunci această transformare nu s-ar fi putut face în cîteva luni, mai ales după monstruosul război și distrugerile sale, dar, repet, această transformare ar fi început franc și deschis, cu toate avantajele care urmează de aici. Dacă este evident că în cîteva luni nu s-ar fi înfăptuit transformarea socialistă a Germaniei, dar pînă acum s-ar fi făcut transformarea ei democratică, cu învingerea definitivă și hotărîtă a feudalismului german, cu spulberarea monstruoasei clase a iuncherilor germani, una din principalele cauze ale groaznicului război. Pe cînd așa, cînd socialiștii se luptă și se extermină între ei de pe la spatele lui Noske, își ridică capul kaizerismul și iuncherismul german.

Să sperăm că lupta între frați va lua sfîrșit prin eliminarea elementelor prea la dreapta, care nici nu aparțin socialismului, și [a] acelora prea la stînga, care aparțin de-a dreptul anarhismului, și partidele socialiste în-

chegate în forţe mari unitare vor porni spre rezolvarea acelor imense probleme pe care istoria le-a pus în faţa lor.

Dealtfel, pe cît se pare, tonul şi deciziile în luptele socialiste de astă dată nu le va da Germania, ci Anglia. Ceea ce se petrece acum în profunzimile marilor mase proletare din Anglia ne îndrituește la cele mai mari şi frumoase speranţe. Şi, dacă ne gîndim la imensa înrîurire pe care o are Anglia asupra Statelor Unite, putem să nădăjduim că înfăptuirea socialismului va fi săvîrşită sub conducerea imensului proletariat anglo-saxon. Ar fi şi aci încă o dată o realizare a prevederilor lui Marx.

LUMEA NOUĂ *(BUCUREŞTI), NR. 11, DIN 29 NOIEMBRIE 1919*

INTERVIUL MEU

Un biet interviu al meu *, de o coloană şi jumătate de ziar, a avut darul să provoace un şir întreg de tălmăciri, în bună parte absolut greşite. N-am răspuns acestora nu pentru că n-am vrut, ci pentru că n-am fost în stare, neputînd să părăsesc patul.

Mă folosesc de o zi mai liniştită pentru ca, cu ajutorul unui tovarăş, să răspund măcar unora dintre răstălmăcitorii mei. Dar mai înainte vreau să recapitulez în cîteva cuvinte cam ce am spus în interviu.

Am început prin a constata că revoluţia socială, pe care am tot aşteptat-o, a şi început de astădată, ba e chiar în plin mers. Totuşi greutăţile pe care războiul le-a grămădit în calea revoluţiei sociale, deci în drumul activităţii socialiştilor, sînt imense.

Ca exemplu doveditor am citat următoarea grea şi fundamentală contrazicere pe care a creat-o războiul acesta distrugător în calea realizării societăţii socialiste : pe de o parte a răscolit toate pasiunile, a răscolit cele mai profunde mase populare, a luminat întrucîtva minţile cele mai întunecate şi, în felul acesta, a adus mase de luptători noi spre socialism, mărind considerabil forţele de luptă ale socialismului internaţional ; pe de altă parte însă, el a stors şi sărăcit groaznic Europa, a prefăcut popoare în muritori de foame, a zdruncinat sau a distrus în parte aparatul producător, micşorînd gradul

* [Vezi volumul de faţă, p. 294—298.]

de productivitate a muncii, reducînd înălțimea de dezvoltare tehnică la care ajunsesem. Și doar acestea sînt una din bazele de căpetenie pe care trebuie să construim societatea socialistă. Ca să demonstrez și mai bine greutățile pe care le reprezintă această contrazicere pentru activitatea și lupta noastră, am spus acea frază atît de rău înțeleasă: *Să organizezi în mod socialist foametea și sărăcia lucie?*.

Această frază, precum și dezvoltările de mai sus au fost răstălmăcite de unii ca și cum eu aș vrea să amîn revoluția socială la calendele grecești, la vremea cînd societatea va reveni la puterea ei economică și bogăția de altădată. Ar urma că pînă atunci trebuie să încetăm cu activitatea noastră socialistă revoluționară.

Răstălmăcirea aceasta este complet absurdă și, ceea ce e mai original, se contrazice hotărît cu tot conținutul interviului meu. Chiar din capul locului, eu constatam în acesta că revoluția socială nu va veni, ci a și venit.

Cum ar rima aceasta măcar un singur moment cu originala tălmăcire că trebuie să așteptăm întîi refacerea și revenirea în stare înfloritoare a societății capitaliste spre a începe să facem revoluția? Ar fi o contrazicere absurdă.

Mai departe exprimam adîncul meu regret că socialiștii din Germania n-au putut să se înțeleagă pentru a alcătui un bloc socialist, căci atunci ar fi format un guvern omogen, „ar fi luat în mînă, deschis și franc, transformarea Germaniei într-un stat socialist".

Îmi exprimam nădejdea că Internaționala socialistă va ajunge să se închege, excluzînd din sînul ei elementele de la dreapta și cele anarhiste de la stînga, care nu sînt, propriu-zis, socialiste, și atunci, cu o forță omogenă și un bloc puternic, va păși spre realizarea societății socialiste.

Cum ar rima toate acestea măcar un singur moment cu acea răstălmăcire care s-a dat unei singure fraze desprinsă din tot restul interviului?

Acele două sau trei fraze, atît de mult răstălmăcite, sînt constatarea unor piedici grele, reluarea unor probleme grave care se pun acum, după război, de-a curmezișul transformării socialiste. Dar constatarea unor piedici ori relevarea unei probleme n-au fost socotite niciodată și nu puteau fi socotite ca un pretext de descurajare, ca un îndemn la inactivitate, la resemnare sau măcar ca o parțială părăsire a luptei. O asemenea presupunere ar fi o ofensă absolut gratuită pentru un socialist.

Dimpotrivă, constatarea unor piedici, relevarea unor probleme grave constituie pentru noi, socialiștii, un îndemn la luptă mai aprigă, la mărirea energiei, un apel la încordarea sforțărilor pentru a înlătura aceste piedici, pentru a rezolva aceste probleme.

Această politică, și anume aceea de a nu închide ochii asupra piedicilor și problemelor grele, de a nu fugi de constatarea adevărului e politica cea bună, politica cinstită și larg socialistă și, în aceeași vreme, și politica cea mai practică.

Zic larg socialistă, pentru că se întemeiază pe *adevăr*, care e însuși sîngele cald și dătător de viață al socialismului. Fără *adevăr*, socialismul moare. Și zic politica cea mai practică, pentru că a constata limpede niște piedici e un început de învingere a lor, a releva și pricepe o problemă grea e un început al rezolvării ei.

Mai e și o politică contrară: politica care închide sieși și altora vederea asupra greutăților drumului, care privește în mod simplist, reduce și simplifică arbitrar probleme complexe în realitate. Aceasta pentru a nu descuraja pe luptători, pentru a le conserva iluziile. Politica aceasta e antisocialistă și în gradul cel mai mare nepractică.

E antisocialistă pentru că ocolește, travestește adevărul, sufletul însuși al socialismului, și e nepractică pentru că pregătește deziluzii grele, uneori chiar dezastre.

E și jignitoare pentru proletariatul în luptă, pe care-l privește ca pe un copil slab, căruia nu trebuie să-i arăți, să-i spui tot adevărul, ca să nu-i micșorezi hotărîrea, energia și curajul în luptă.

*

Unul din cei mai aprigi și cumpliți răstălmăcitori ai mei e un domn f. a., care într-un articol de patru pagini din „Cuvîntul liber" înșiră un noian de fraze disparate, dintre care cele mai multe n-au nici în clin, nici în

mînecă cu articolul meu și care, la sfîrșit, ajunge la insulte personale.

Dar mai întîi cine este acest domn f.a.?

Nu știu, de unde vreți să știu?

Redacția „Cuvîntului liber" a simțit și ea neajunsul acestui anonimat și, de aceea, într-o notă explicativă lămurește că acest domn f.a. nu este un f.a. ca oricare alt f.a., ci este un scriitor de talent.

Socotesc că explicația redacției este absolut de prisos. E de la sine înțeles că domnul f.a., dacă-i scriitor român, trebuie să fie de talent. Toți scriitorii români făr' de excepție sînt de talent. Nu există scriitor român care să nu fie de talent. Talentul e chiar un atribut special și necesar al scriitorului român. Și mai are scriitorul român un alt atribut: atotștiutor. E un enciclopedist în toată puterea cuvîntului, care știe absolut tot și toate..., cu excepția acelora despre care scrie sau vorbește. Acestea, ce e drept, nu le știe, habar n-are de ele.

Cea mai strălucită dovadă e tocmai d-l f.a. și articolul din „Cuvîntul liber".

Acest domn m-a priceput astfel:

„Pentru d-l Gherea, așadar,... condițiile obiective, supraproducția, nemaiexistînd, societatea cea nouă «socială» nu se va putea înfăptui decît atunci cînd uzinele din lumea întreagă vor începe a măcina din nou generații și generații de muncitori, iar magaziile și docurile se vor umple din nou cu produse în cantități fantastice".

Așa a înțeles d-l f.a. interviul meu. Eu amîn revoluția pînă la termenul cînd „magaziile și docurile se vor umple din nou de produse în cantități fantastice", d-lui nu vrea însă să aștepte atîta.

Din tot conținutul și spiritul articolului ar reieși, după d-l f.a., că controversa între d-sa și mine se reduce la următoarele: eu vreau să aștept pînă ce „magaziile și docurile se vor umple", ca să dăm iureș în ele, d-sa însă nu vrea să aștepte. Vrea să dea iureș imediat, socotind, ca om practic, că ce-i în mînă nu-i minciună.

La ce proporții și aspecte se reduc în unele capete simpliste revoluția socială și transformarea societății într-o alcătuire socială socialistă, care trebuie doar să însemne o mai înaltă formă de conviețuire, o nouă și superioară civilizație!

D-l f.a. neagă, dealtfel, că cele arătate de mine sînt piedici în calea socialismului. D-sa socotește înfiorătoarele pustiiri materiale și morale ale războiului nu ca piedici, ci, dimpotrivă, ca ceva favorabil revoluției sociale, deoarece mizeriile acestea provoacă și produc revoluția.

Mizeria mare și distrugătoare produce de obicei revolte, răscoale, puciuri, dar nu revoluții în adevăratul înțeles al cuvîntului. Acum, după război, mizeria produce revoluția, dar aceasta prin ea însăși nu-i un scop, nimeni nu face revoluție pentru revoluție. Revoluția e un mijloc necesar pentru un scop, în cazul de față pentru transformarea societății capitaliste în cea socialistă. Abia după revoluție începe sau urmează problema cea grea, lungă și complexă de realizare a societății socialiste — și de ea e doar vorba —, iar în drumul acestei realizări (al transformării socialiste) sînt grămădite acele piedici produse de pustiirile imense, materiale și morale, ale războiului.

Aceasta e limpede pentru oricine. Pentru oricine afară de d-l f.a., care peste tot nu vede și nu visează decît revoluție. D-l f.a. e un fanatic al revoluției făcută, bineînțeles,... de alții. Zic făcută de alții pentru că d-l f.a. e un revoluționar sedentar, care la o cafenea, la o ceașcă de șvarț cu un pic de rom, dărîmă împărățiile și îndeamnă la revoluție... pe alții.

În privința aceasta sedentarii din toate categoriile sociale sînt perfect asemănători. Astfel, sedentarul războinic îndemna pe toată lumea la război, pe cînd el își făcea vînt tocmai la Paris, pentru a produce curente... de simpatie pentru întregirea țării. Sedentarul revoluționar, în așteptarea vremii cînd își va face și el vînt, pentru a produce curente, îndeamnă pe alții la revoluție. În această privință e foarte caracteristic ceea ce scrie d-l f.a. despre cei care vor face și trebuie să facă revoluția. „În lupta pentru intronarea socialei, soldații, ei vor avea merite variate: în primul rînd vor veni lucrătorii din fabrici și mai apoi celelalte categorii de oropsiți: funcționarii de toate speciile, «meseriașii», micii patroni..."

Așadar vor face revoluție lucrătorii, funcționarii de la poștă și telegraf, aprozii de la tribunal, slujbașii de la ministere, micii patroni. Dar intelectualii? Scriitorii de talent? Despre ei nici o vorbă, nici o aluzie măcar, parcă nici nu s-ar fi născut încă. Marele nostru Caragiale a caracterizat minunat toate categoriile de sedentari în

grava dilemă pe care o pune unul din personajele sale auditoriului: *„Fraților! sau cu toții să trăim, sau cu toții să murim“.*

Dealtfel, d-l f.a. se avîntă și în cîmpul teoriei socialiste și subliniază în cursive următorul giuvaer teoretic:

„Supraproducția pe care trebuie s-o moștenească sociala poate fi un accident fericit, dar în nici un caz cum ne dovedește întemeierea republicilor roșii, condiția indispensabilă a întemeierii societăților socialiste“.

Mai întîi ar trebui să ne dumirim ce și cine e socială. D-l f.a., în ghilimele și fără ele, repetă mereu *„Socială“*. Dar cine și ce o fi această necunoscută?

Într-o bună limbă românească, știm că există o chestie socială, asistență socială, revoluție socială, mizerie socială; dar socială, tout court, ce-o fi?

E adevărat că francezul zice „la sociale“.

Dar ce se poate în franțuzește nu se poate în românește, și „socială“ adjectiv, fără nici un substantiv, este un nonsens. Românul zice: a izbucnit revoluția socială; d-l f.a. ar spune: a izbucnit sociala. Acesta este un detaliu, dar foarte caracteristic, pentru că arată că d-l în chestie nici n-a ajuns să întrebuințeze corect cei mai elementari termeni socialiști.

Și mai caracteristic însă este începutul frazei: *„Supraproducția pe care trebuie s-o moștenească sociala poate fi un accident fericit“*. Ce o fi înțelegînd d-l f.a. prin termenul *„supraproducție“?*

Supraproducția e o categorie socială care nu există și nu poate exista decît în societatea capitalistă. Ea n-a existat în nici o formă socială trecută și nu poate să existe în cea viitoare.

În societatea capitalistă nu se produc valori de întrebuințare, ci se produc mărfuri de vînzare. Producerea mărfurilor e regulată de o lege oarbă, care se cheamă legea cererii și a ofertei. Pe de altă parte, lucrătorii, care alcătuiesc imensa majoritate a țării, nu primesc sub formă de bani întreaga valoare a muncii lor și de aceea nu pot să răscumpere întregul lor produs. Din aceste cauze de căpetenie se naște acel fenomen social de supraproducție, care este o gravă boală a societății capitaliste, unde, alături de mizeria cumplită a celor care n-au cu ce cumpăra, stau grămădite imense cantități de marfă care n-au cui fi vîndute. De aci supraproducția, cu crizele ei, care subminează existența alcătuirii sociale burghezo-capitaliste.

Dar ce ar căuta și cum ar putea să existe această supraproducție într-o societate socialistă, care produce nu mărfuri, ci valori de întrebuințare? Ce ar căuta și cum ar putea să existe această boală socială, care caracterizează societatea capitalistă, în societatea socialistă? *A vorbi de supraproducție în societatea socialistă e tot așa ca și cum s-ar vorbi de atribuțiile regelui într-o republică.*

Dar d-l f.a. afirmă că, dacă societatea socialistă ar avea noroc, ar moșteni această boală a societății capitaliste, ceea ce ar fi încă un „accident fericit“. Mai sus d-l f.a. afirmă: „Pentru d-l Gherea, așadar, în urma războiului mondial condițiile obiective — supraproducția — nemaiexistînd, societatea cea nouă, «socială», nu se va putea înfăptui...“.

Așadar, pentru mine, societatea socialistă fără supraproducție nici n-ar putea exista. E o culme și aceasta!

Dar ceea ce-l supără îndeosebi pe d-l f.a. e faptul că am spus că pentru realizarea unor anumite forme sociale e nevoie de anumite condiții obiective și subiective. Această afirmație îi pare aproape comică.

De mii și mii de ori omenirea a trecut prin nenumărate forme de conviețuire, prin nenumărate organizații sociale, dar evident că nici o formă, nici o organizație n-a înlocuit pe cea veche, n-a putut niciodată să se realizeze dacă n-a avut condițiile obiective și subiective necesare pentru realizarea și existența ei.

Dealtfel, aceasta e o lege sociologică îndeobște cunoscută și banală, care nu suferă nici o excepție. Dar d-lui f.a. această lege îi pare pură comicărie. Ba îi pare chiar că aceste condiții obiective împiedică realizarea „socială“!

„Dacă ar fi să așteptăm «bazele obiective» așa cum le concepe d-l Gherea — scrie d-l f.a. —, sociala se va înfăptui la calendele grecești...“, iar în altă parte: „Luînd în cercetare ultimele evenimente ale istoriei contemporane, ne izbește acest fapt surprinzător că mișcarea socialistă a crescut tocmai în țările în care condițiile obiective au fost cu desăvîrșire distruse și a dat simțitor înapoi în țările a căror viață industrială a supraviețuit războiului“.

Şi în altă parte ne spune că ţările cele mai industriale şi care au condiţiile obiective pentru realizarea societăţii socialiste, ca Franţa, Englitera, au rămas „organizaţii burgheze", pe cînd ţări ca Rusia, Iugoslavia, Germania s-au prefăcut în republici roşii. De unde ar urma că condiţiile obiective necesare pentru întemeierea unei societăţi socialiste sînt acelea care se opun realizării aceleiaşi societăţi socialiste !

Aşadar, ce mai trebuie condiţiile obiective pentru realizarea „socialei" ? Pentru asta trebuie revoluţie.

Foarte bine, revoluţie. Dar cine să facă revoluţie pentru realizarea „socialei" ? Proletariatul, răspunde hotărît d-l f.a. Dar proletariatul e o categorie specială socială, strîns legată de alte categorii sociale, care caracterizează o anumită societate, o formă de convieţuire socială între oameni. Existenţa proletariatului presupune în mod absolut existenţa industriei mari, de care proletariatul e legat indisolubil. Nu se poate industrie mare fără proletariat şi nici proletariat fără industrie mare. Aceasta, la rîndul ei, presupune anume tehnică, anume grad de productivitate a muncii.

Acestea, tehnica şi gradul de productivitate la care a ajuns societatea hotărăsc o anumită formă de producere, forma capitalistă, hotărăsc anume relaţii între oameni, diferenţierea societăţii în anumite clase, precum şi lupta dintre ele.

Toate acestea — proletariatul, marea industrie, gradul de dezvoltare tehnică, productivitatea muncii, anumite clase, anumite lupte între clase ş.a.m.d. — sînt tocmai acele condiţii obiective care sînt necesare pentru transformarea societăţii, după cum gradul de dezvoltare a proletariatului, cultura lui revoluţionară etc. sînt condiţii subiective necesare pentru transformarea societăţii.

A spune deci că proletariatul este acela care va preface societatea de azi în societatea socialistă, cum spune d-l f.a., înseamnă a introduce acele condiţii obiective şi subiective despre care am vorbit eu. Dar, spune d-l f.a. : iată Rusia, care n-a avut condiţiile obiective necesare pentru prefacerea într-o societate socialistă şi s-a prefăcut totuşi într-o republică roşie, pe cînd Franţa, Italia au rămas „organizaţii burgheze". Dacă d-l f.a. n-ar fi făcut o amestecătură din Rusia, Germania şi Iugoslavia, aceasta ar fi azi ca obiecţie în adevăr serioasă.

Revoluţia rusă a avut şi are, desigur, o înrîurire imensă asupra vieţii sociale din lumea întreagă. Experimentul bolşevist e, desigur, plin de cele mai profunde şi rodnice învăţăminte. Tocmai de aceea despre Rusia nu se poate vorbi în treacăt. Subiectul ar fi prea vast ca să-l tratez aci.

Dar întru cît priveşte numai strict chestiunea care ne interesează imediat, şi anume însemnătatea şi necesitatea condiţiilor obiective şi subiective pentru transformarea socială, am putea spune următoarele :

Sau în Rusia în adevăr s-a realizat o societate socialistă, sau, mai bine zis, începuturile acestei societăţi, menită să se dezvolte ulterior, ca să dea naştere unei adevărate societăţi socialiste, şi atunci Rusia a avut acele condiţii obiective şi subiective care au fost necesare pentru această transformare, şi numai noi sîntem aceia care n-am văzut şi n-am ştiut să desluşim toate aceste condiţii, relativa importanţă a unora dintre ele faţă de altele, relativa însemnătate a condiţiilor obiective faţă de cele subiective ş.a.m.d., sau Rusia n-a avut acele condiţii obiective şi subiective necesare, şi atunci ceea ce s-a realizat în Rusia e un simbolism de socialism, o plăsmuire fără putere de viaţă.

Acestea sînt două ipoteze. Mai pot fi făcute şi altele, dar ceea ce nu se poate admite în nici un caz e putinţa ca o societate să se transforme într-o cu totul altă organizaţie socială fără să aibă condiţiile obiective şi subiective pentru existenţa ei.

În ceea ce priveşte *„sociala"* d-lui f.a., care în caz de noroc va moşteni supraproducţia capitalistă, care se va realiza fără să aibă condiţiile obiective şi subiective pentru existenţa ei, ea nu-i decît un nonsens, o plăsmuire a intelectului d-lui f.a., intelect lipsit şi de condiţiile obiective şi subiective ale existenţei sale.

C. Dobrogeanu Gherea

SOCIALISMUL *(BUCUREŞTI), ANUL XIV, NR. 37, DIN 23 FEBRUARIE 1920*

DEZORIENTARE[48]

Tot în chestia interviului meu

Un tînăr tovarăș, M. George *, care a fost social-democrat la București, iar acuma face stagiu de comunist la Viena, îmi adresează prin „Socialismul" un articol, o întîmpinare tot la interviul meu, bietul meu interviu. Articolul, sau întîmpinarea tinărului M. G., este dintre acelea — cum vor vedea cititorii mei — la care nu se răspunde. Altădată, sănătos fiind, avînd chiar vreme multă disponibilă, și tot n-aș fi răspuns. Dar acuma vremurile sînt schimbate, mult schimbate, iar articolul tov. M. G. e un semn foarte caracteristic al vremurilor de dezorientare și zăpăceală prin care trecem. Iată de ce, bolnav fiind, neavînd putința fizică de a scrie, răspund totuși și răspund pe larg.

Înainte de a intra în materie trebuie să fac rezerve asupra tonului însuși al întîmpinării tînărului M. G. Tonul e foarte agresiv, de multe ori de-a dreptul necuviincios, iar redacția „Socialismului", într-o notă specială, zice că a scos din articol toți termenii injurioși, ca nepublicabili. Poate să-și închipuie oricine ce fel de înjurături cuprindea articolul în forma lui primitivă. De ce aceste înjurături ? Interviul meu nu poate nici să le explice, nici să le justifice ; asta e în afară de orice îndoială. Personal n-am avut cu tînărul M. G. nici în clin, nici în mînecă. Atunci de ce înjurăturile ? Explicația lor psihologică e următoarea : tînărul în chestie a fost — după cum am văzut — social-democrat, acum, la Viena, e comunist. În această calitate, ca toți neofiții, caută să imiteze pe maeștrii săi cei noi. Or, maeștrii aceștia înjură strașnic. Lenin, într-o polemică cu Kautsky, îl numește o prostituată a burghezimii nici mai mult, nici mai puțin. Rosa Luxemburg, într-o polemică cu același Kautsky, îi spune grațiozități pe care prefer să nu le reproduc aici, iar Radek nu în polemică cu adversari, ci într-o scrisoare adresată prietenilor și discipolilor săi din Germania, spartachiștilor, mustrîndu-i pentru faptul că sînt necondiționați împotriva parlamentarismului, are următorul pasaj atît de puțin parlamentar :

„Cînd spunem, în agitarea maselor, că democrația burgheză nu e drumul către socialism, dar că trebuie să intrăm în Adunarea Națională, pentru a o spune și maselor, care nu vin la adunările noastre, *aceasta și un cal o înțelege*" *.

Tînărul M. G., care e spartachist și el, caută să imiteze pe maiștrii lui și, neputîndu-i imita în cele care fac din ei mari revoluționari — pentru asta trebuie altfel de fason de om —, îi imită în ce poate și în ce are și el aptitudini — în înjurături. Uită însă, sau nu cunoaște, tînărul tov. vechea și cunoscuta zicătoare latină care, tălmăcită în românește, ar însemna : ceea ce e permis unei balene nu e îngăduit unei caracude.

Dealtfel înjurăturile acestea n-au nici o însemnătate. Rusul zice : *„Brani na vorote nie visnei"*, adică ; înjurătura nu rămîne agățată de guler. Și, dacă nu rămîne agățată de guler, lasă-l să înjure. Dimpotrivă, eu cred chiar că foarte rău a procedat redacția „Socialismului" ; ea ar fi trebuit să procedeze cu totul invers : să tipărească toate înjurăturile și să lase netipărit restul articolului. Prin aceasta ar fi făcut un mare serviciu autorului, pentru că înjurăturile constituie încă partea cea mai puțin regretabilă din articolul acesta bizar, ca să-i zicem așa.

Tov. M.G. începe articolul său cu următoarea ironie la adresa mea : „Te bucură cînd vezi oameni rămași

* [Este vorba de Gelbert Moscovici, cunoscut și sub pseudonimul Ghiță Moscu.]

* Radek, care pare un bun cunoscător al psihologiei animalelor, nu ne spune dacă ceea ce poate pricepe un cal este în stare să înțeleagă și un măgar. Ar fi interesant de știut.

cu convingerea bătrînă într-o societate nouă". Adică eu sînt un om din lumea veche şi nu mai pot să pricep pe cei din lumea nouă, din care face parte tînărul M.G. Dar în ce constă lumea nouă ? S-o vedem. Începem cu procedeurile, cu metodele noi de polemică. Am văzut înjurăturile, iată acuma altele. Citez textual : „Rosa Luxemburg numită de Franz Mehring «cea mai genială marxistă», de Gherea numită «element prea tînăr», «necuminte», «anarhistă»". Un cititor, văzînd această afirmare categorică, văzînd că epitetele de „necuminte", „anarhistă" sînt puse în ghilimele, pentru a arăta cu siguranţă că eu le-am spus, va fi straşnic de mirat cînd va afla că în interviul meu nu se pomeneşte cu o iotă măcar numele Rosei Luxemburg.

Am fost bun, foarte bun prieten cu Rosa Luxemburg şi, cu toată diferenţa de temperament şi unele vederi tactice, am admirat totdeauna marele ei talent oratoric, abnegaţia ei, energia ei de fier de agitatoare, cunoştinţele ei, cum dar aş putea s-o gratific cu epitete pe care le pune în ghilimele tînărul M.G., s-o fac anarhistă cînd ştiu că ea toată viaţa a combătut anarhismul ? „Aşadar — va zice cu mirare cititorul... Aşadar totul e inventat, cu ghilimele cu tot". Cum se poate ? Nu ştiu, de unde să ştiu, că eu sînt din lumea cea veche, iar procedeurile acestea aparţin, pe cît se pare, celei noi. Şi aceasta nu e un caz excepţional.

Iată un alt citat din interviul meu :

„Dacă este evident — zice tov. Gherea — că în cîteva luni s-ar fi înfăptuit transformarea ei democratică, cu învingerea definitivă şi hotărîtă a feudalismului german, cu spulberarea monstruoasei clase a iuncherilor germani".

La acest citat M.G. adaugă de la sine : „Adică... cu continuarea capitalismului german ! — Frumoasă revoluţie socială !"

Citatul prim e pus în ghilimele şi M. G. afirmă şi verbal că „aşa zice tov. Gherea". Or, acest citat e un complet nonsens şi reprezintă o schimonosire şi refacere *du fond en comble* a următorului pasaj din interviul meu :

„Dacă este evident că în cîteva luni nu s-ar fi înfăptuit transformarea socialistă a Germaniei, dar pînă acum s-ar fi făcut transformarea ei democratică, cu învingerea definitivă şi hotărîtă a feudalismului german, cu spulberarea monstruoasei clase a iuncherilor germani, una din principalele cauze ale groaznicului război".

Aşadar, eu zic că e evident că Germania în cîteva luni ar putea să se transforme într-o societate democratică, M.G. mă face să spun, dimpotrivă, că e evident că în cîteva luni Germania nu s-ar putea preface într-o societate democratică. Ceea ce spun eu în pasajul citat poate să fie exact sau ba, dar e clar şi are un clar sens omenesc ; ceea ce mă face să spun prin citatul falsificat tînărul M.G. e un absolut nonsens. Şi iată deci cum e procedarea cea nouă în materie de citate : sau inventezi singur pe de-a întregul un citat, punîndu-l în ghilimele, sau pasajul, ce trebuie citit, îl prefaci, îl schimbi, îl schimonoseşti, îl prefaci într-un nonsens şi la acest nonsens adaugi drept comentar un alt nonsens de proprie fabricaţie. Şi aşa se citează şi se comentează unele citate în lumea cea nouă. Ba greşeşte tov. M.G. : lumea nouă e altfel, cu totul altfel — n-a înţeles-o el.

Trebuie să mărturisesc însă că tov. M.G. e un om drept şi procedează la fel cu adversarii ca şi cu prietenii. Iată, spre pildă, începutul unui citat din Rosa Luxemburg, unde ea zice că proletariatul învaţă prin fapte, nu prin cărţi : „Masa trebuie prin aceea să exercite puterea, să înveţe timpurile cînd, după cum se spunea, proletariatul învaţă socialism".

E o harababură completă şi un ireparabil galimatia, şi e în afară de orice îndoială că Rosa Luxemburg, care era o scriitoare cultă şi de talent, nu putea scrie aşa. Atunci cum ? Uite-te că n-are noroc tov. M.G. : pasajul cel mai clar şi de cel mai bun simţ din lume cum începe să-l citeze d-sa se preface îndată într-un nonsens complet — e ceva vrăjit la mijloc.

Să trecem acum la însuşi conţinutul articolului tov M.G. Pentru aceasta să dăm un citat mai lung dintr-însul. Făcînd aceste citate, noi nu riscăm să cădem în greşeala tov. M.G. prefăcîndu-le în nonsensuri, pentru că de aceasta s-a îngrijit destul de serios însuşi autorul lor.

„Tot ce vrea să ne spună tov. se cuprinde în această frază : Pe de o parte războiul a adus în sînul socialismului o afluenţă

colosală de elemente şi forţe noi revoluţionare, iar pe de altă parte a distrus bazele obiective necesare pentru această transformare. Adică — şi această parte ne-o explică îndeajuns autorul — 1) există la muncitori conştiinţa şi voinţa necesară pentru transformarea socială; 2) de prisos conştiinţa şi voinţa atîta timp cît nu mai sînt puţuri de miere şi lapte, munţi de unt, sute de mii de tone cu mărfuri gata să fie aruncate în ocean pentru a preîntîmpina lipsa de lucru.

Tov. Gherea ne spune, vrea să ne facă să credem că, «societatea socialistă putea să se înfăptuiască pe baza imensei producţiuni şi a productivităţii muncii ce s-au dezvoltat în sînul societăţii capitaliste: pe baza imenselor bogăţii acumulate».

Însăşi principiul pus de tov. Gherea este fals: am învăţat-o de la economiştii şi sociologii tuturor timpurilor, de la Marx şi Engels, de la Plehanov şi Kautsky, chiar şi de la C. Dobrogeanu-Gherea că *societatea socialistă se va înfăptui pe baza concentrării capitalului pe baza progresului în tehnica industriei: societatea socialistă se va înfăptui din faptul relei împărţiri a produselor.*

După cum se vede, este ceva cu totul contrar de cele afirmate de tov. Gherea. Imensa producţie cade în planul al doilea (sau al doisprezecelea), pentru că este o urmare a concentrării capitalului, a instrumentelor de muncă şi a progresului tehnic a acestora.

Radios se întreabă tov.: «să organizezi în mod socialist foametea şi sărăcia lucie ?».

Nu, aşa ceva nu cere nimeni. Se cere însă ceea ce se poate face: socializarea fabricilor, exproprierea capitalului, forţarea progresului tehnic şi, *principalul, dreapta împărţire a produselor.* Există imense producţii, cînd nu şi acuma, în momentul cînd există imense producţii, cînd nu sînt bogăţii acumulate: îndeplinirea acestora înseamnă socialism. Dar îndeplinirea acestora ar însemna şi un răspuns în prima întrebare pusă de noi: ce înseamnă revoluţie socială ?

Masele proletare rămase încă în viaţă de pe urma războiului vor dreptate: şi dreptatea nu poate fi acuma decît relativă, adică există *o dreptate de clasă.*

Şi, în opunere cu tov. Gherea, ca şi cu foarte mulţi teoreticieni social-democraţi din străinătate, care sfătuiesc înţelepţeşte pe lucrători ca să reia lucrul, adică să mai poarte jugul, exploatarea şi mizeria, *comuniştii sînt pentru muncă, dar în folosul lor, căci ei muncesc.*

„Tov. Gherea nu socoate momentul potrivit pentru o schimbare socială; dînsul îndeamnă la dare de concurs clasei capitaliste, care clasă va reda omenirii (?) imense producţii şi bogăţii acumulate. Cu un cuvînt tov. Gherea recunoaşte că, acuma încă, existenţa capitaliştilor mai este îndreptăţită şi că fără dînşii omenirea n-ar putea exista. Ceea ce cere tov. Gherea este — în termeni europeni — *refacerea producţiei,* adică reintroducerea muncii cu acord, mărirea zilei de lucru la 11 şi 12 ore, reintroducerea muncii de noapte pentru femei şi copii, participare la beneficii etc., adică *continuarea sistemului salariatului,* exploatarea cea mai teribilă.

La ce să se decidă proletariatul ? La concursul de care are nevoie capitalismul pentru prelungirea domniei sale, sau la săvîrşirea revoluţiei politice, pentru a deveni stăpîn pe aparatul statului şi apoi cu ajutorul acestuia să săvîrşească revoluţia economică ? La ce se poate decide proletariatul singura clasă istoriceşte menită să-i aparţină viitorul societăţii omeneşti ?"

Regret că nu pot să citez întreg articolul lui tov. M.G. Ar fi văzut lămurit cititorii mei, ceea ce se vede dealtfel şi din pasajele citate: cît e de disparat şi incoerent. E atîta lipsă de *legătură* în toate, se sare de la o gîndire la alta brusc, fără nici o tranziţie, nu există o legătură logică între ele, frazele sînt aruncate claie peste grămadă parcă la întîmplare. Fiecare frază izolată are, se înţelege, sensul ei, cîteodată un sens foarte onorabil; dar fraza pierde din sensul şi însemnătatea ei în contextul articolului, pentru că nu e la locul ei, nu concură pentru înţelegerea gîndirii autorului, gîndire care uneori chiar lipseşte. Şi tot aşa, absolut tot aşa, procedează d-sa şi cu citatele, care nu explică nimic, care şi ele sînt aruncate acolo la întîmplare din vanitatea de a cita. Se vede peste tot un om care nu ştie scrie, nu e scriitor. Cu toate aceste[a], unele din problemele ridicate de d-sa fără competinţă, aşa de neîndemînatic, sînt totuşi importante prin sine şi merită o discuţie cît mai largă. Se înţelege, urmărind gîndirile disparate ale tov. M.G., voi fi silit să fiu asemenea disparat.

Tov. M.G. rezumează aproape exact marea contrazicere socială produsă de războiul mondial şi pe care am constatat-o în interviul meu. Aş avea numai oarecare obiecţii de făcut la expresia „bazele obiective", întrucît

s-ar părea că războiul a distrus *toate bazele obiective* pentru transformarea socialistă, ceea ce e absurd, dar a distrus cu adevărat unele din condiţiile esenţiale obiective pentru această transformare. Recunosc însă că neprecizimea unei sau două fraze, consecinţa aproape inevitabilă a unui interviu, a dat dreptul tov. M.G. să facă acea exagerare.

Acuma ca şi înainte, mai mult chiar decît înainte, afirm că fenomenul social constatat de mine e foarte adevărat, extrem de important şi cred, fără falsă modestie, că ar fi putut să servească de prilej şi ca pentru discuţii rodnice, pentru lămurirea multora din cele acuma aşa de nelămurite şi confuze. Din nenorocire nu s-a întîmplat aşa, şi iată de ce şi cum. Contrazicerea pe care am constatat-o, ca toate contrazicerile, consistă din doi termeni, şi anume : un termen revoluţionar subiectiv şi unul obiectiv. Războiul a favorizat enorm pe cel dintîi şi a defavorizat foarte mult pe cel din urmă. M-am aşteptat că din curentele socialiste diferite, care sînt la noi, unii se vor folosi mai ales de un termen, alţii de un altul pentru a arăta dreptatea concepţiei lor în comparaţie cu aceea a adversarilor şi cum se întîmplă în polemica aprinsă socială, relevînd termeni din contrazicere, care le convine, vor ignora pe celălalt. Aşa s-a şi întîmplat. Unii, moderaţii, să-i zicem temporizatori ai revoluţiei, au relevat marea importanţă a constatării mele, că pustiirile războiului au distrus unele din elementele esenţiale obiective pe care voiam să clădim societatea socialistă, au tras de aici multe concluzii, unele adevărate şi exacte, altele ba, şi în felul acesta unii din ei au ajuns la concluzia extremă : că revoluţia socială numai atunci va fi posibilă cînd societăţile omeneşti vor ajunge la prosperitatea de altădată. Această concluzie e absolut neexactă, pentru că revoluţia nu se face la un anumit termen, ea e o forţă elementară, o natură care poate să vină mai curînd decît o credem sau mai tîrziu decît o aşteptăm şi în nişte forme pe care nu ni le putem închipui. Greşeala sau greşelile temporizatorilor provin de acolo că în discutarea contrazicerii constatate de mine ei au luat în seamă numai un singur termen al contrazicerii şi în mod unilateral l-au ignorat

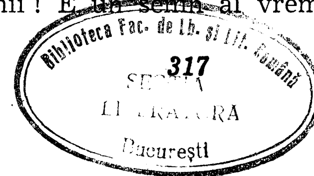
cu desăvîrşire pe celălalt. Mă aşteptam că extremiştii vor releva această unilateralitate, mă aşteptam ca ei să vorbească cam astfel : „Recunoaştem că contrazicerea constatată de Gherea e adevărată, dar această contrazicere are doi termeni şi temporizatorii relevează numai pe acela care le convine. Dar Gherea mai constată că al doilea termen al contrazicerii, că războiul a răscolit toate pasiunile, a aprins minţile cele mai întunecate, a revoluţionat toate capetele, a răscolit pînă în cele mai mari profunzimi masele muncitoare şi le-a adus în lagărul socialist. Or, acest fapt şi factor, cel subiectiv, e altfel de important în cazul de faţă decît cel obiectiv, pentru că cei care fac revoluţiile sînt oamenii şi nu condiţiile obiective de viaţă, oricît ar fi ele importante în alte privinţe". Şi pe urmă ar urma susţinerea acestui din urmă termen al contrazicerii cu ignorarea pe cît se poate a celui obiectiv — o exagerare asemănătoare cu aceea făcută de temporizatori într-un alt sens. Dar fără exagerări nu se poate ? va întreba cititorul meu. Nu, în discuţiile sociale nu, pentru că aici în discuţie se amestecă nu numai raţiunea rece, obiectivă, dar şi sentimente, resentimente, afecte, pasiuni — exagerările sînt deci inevitabile. Dar în cazul de faţă exagerările n-ar fi fost tocmai stricăcioase pentru că, făcute de adversari într-un sens şi direcţie contrarie, ele s-ar fi neutralizat, iar discuţia în acest caz, în cazul arătat mai sus, ar fi fost utilă, rodnică, lămuritoare pentru multe sau măcar unele din cele nelămurite. De ce ? Pentru că în acest caz discuţia s-ar fi făcut pe baza contrazicerii întregi, cu amîndoi termenii ei, dar nu pe baza unei jumătăţi din ea, pe o bază îmbucătăţită, castrată, înjumătăţită. Pe o astfel de bază discuţia e de prisos. Şi din nenorocire s-a întîmplat tocmai cazul din urmă şi iată de ce.

Extremiştii, fie că au fost mai neîndemînatici, mai puţin abili, decît temporizatorii, fie că au fost intimidaţi de argumentarea acestor din urmă, fie că au fost derutaţi de faptul că temporizatorii au început să mă laude, de unde au conchis că eu sînt de „ai lor" şi nu „de ai noştri", extremiştii au părăsit terenul de luptă atît de favorabil lor (termenul întîi al contrazicerii, factorul subiectiv), au trecut cu totul pe terenul adversarilor şi nu

numai că au admis că concluziile trase de temporizatori — urmează în adevăr din interviul meu —, dar au tras, la rîndul lor, concluzii şi mai extreme din aceeaşi jumătate a contrazicerii, au acceptat pe de-a întregul metoda de discuţie a temporizatorilor cu deosebire, bineînţeles, că atitudinea acestor[a] din urmă faţă de constatarea înjumătăţită şi concluziile trase din ea mi-au fost favorabile, pe cînd extremiştilor ostilă. Şi, fiind ostili, ei au început să mă atace. De ce? Pentru contrazicerea aceea constatată? Dar acea contrazicere a fost creată de războiul mondial, nu de mine. Pentru concluziile trase din ea? Dar n-am tras nici o concluzie, pentru asta nu era nici vremea, nici locul într-un interviu. Şi atunci?

De atacuri, bineînţeles, nu-mi prea pasă. Am văzut eu destule altele, sînt bătrîn, dar păcat că în felul acesta s-a zădărnicit discutarea unei probleme importante, care ar fi putut să fie rodnică. Se înţelege de la sine că tînărul tovarăş M.G. n-a lăsat să-i scape ocazia să se facă campionul greşelii făcute de extremişti, exagerînd-o, după obiceiul d-sale, foarte mult, prefăcînd-o în ridicolă ca formă şi revoltătoare ca fond. Zic ridicolă ca formă pentru că d-sa, cum am văzut din pasajul citat, numerotează argumentările — numărul unul, numărul doi —, etichetează, parcă ar fi nişte borcane cu alifie într-o spiţerie. Revoltătoare ca fond, pentru că d-sa inventează şi afirmă lucruri absolut neexacte. Astfel d-sa afirmă că eu aş fi „explicat îndeajuns" că, oricîtă conştiinţă şi voinţă ar avea proletariatul pentru îndeplinirea transformării sociale, totul e degeaba pînă ce nu vor fi puţuri cu miere, munţi de unt ş.a.m.d. Unde am *explicat-o* şi încă „îndeajuns"?. Nicăieri. Travestirea adevărului pare a fi la tînărul M.G. nu numai un procedeu sau sistem, ci o metodă de cercetare. În acelaşi pasaj găsim următoarea frază interesantă: „... Sute de mii de tone cu mărfuri sînt gata să fie aruncate în ocean pentru a preîntîmpina lipsa de lucru". Ce o fi însemnînd fraza aceasta aruncată parcă la întîmplare. Aici e vorba iarăşi de „supraproducţie", supraproducţie care a jucat protagonistului d-sale f.a. o festă aşa de rea şi care îi joacă şi d-sale una la fel. Tînărul M.G. a auzit că în vremea crizelor de supraproducţie capitaliştii aruncau nişte cantităţi considerabile de marfă, să zicem grîu, în ocean. Zic *aruncau* pentru că în vremurile mai apropiate, după ce

s-au format piaţa mondială şi trusturile, fenomenul acesta nu poate să se mai întîmple decît doar ca excepţie. Dar, în sfîrşit, în trecut se făcea — e adevărat. Se naşte atunci, bineînţeles, întrebarea: De ce? Cum se poate ca, capitaliştii, care pricep aşa de bine interesele lor, să-şi arunce averea în ocean. De ce? „Pentru a preîntîmpina lipsa de lucru" — răspunde tov. M.G. Aţi înţeles? Capitaliştii aruncă în mare averile lor pentru a preîntîmpina lipsa de lucru a lucrătorilor! Ce le mai trebuie avere cînd lucrătorii rămîn fără de lucru. Ce mărinimie! Ce solidaritate de clasă! Dar, dacă sînt aşa de mărinimoşi, de ce aruncă grîul în mare şi nu-l împart între nevoiaşi, între aceiaşi lucrători fără de lucru? toate acestea rămîn absolut neînţelese, cu explicaţia dată de tov. M.G. Explicaţia e următoarea: În timpul supraproducţiei de grîu spre pildă, cînd docurile, magaziile sînt pline de marfă, oferta grîului e mai mare decît cererea din piaţă şi atunci, în virtutea legii ofertei şi cererii, preţul grîului scade mult, încît exportatorii sau importatorii de grîu suferă pierderi însemnate, în loc de cîştig. Atunci negustorii mari aruncă o parte, să zicem a patra parte, din grîu în mare, scad deci întru atîta oferta, reuşesc uneori prin asta să facă ca cererea să întreacă chiar oferta, ceea ce face, ca la un articol de primă necesitate cum e grîul, preţurile să se ridice într-un mod disproporţionat de mult şi astfel negustorii, pentru cele trei sferturi din grîu rămas, cu preţurile ridicate să încaseze incomparabil mai mult decît ar fi încasat pentru toată cantitatea de grîu cu preţurile scăzute. Prin aruncarea grîului în mare fac deci o afacere comercială strălucită. De aici se vede clar de ce capitaliştii nu împart gratis grîu nevoiaşilor. Împărţind la nevoiaşi grîul destinat să fie aruncat în mare, cererea grîului nu numai că nu s-ar fi mărit, ci s-ar fi împuţinat încă, preţul deci asemenea, iar prin faptul că grîul ar fi fost împărţit gratis preţurile ar fi căzut vertiginos. Ar fi urmat deci o mare pierdere pentru negustor, poate falimentul. Sînt lucruri absolut elementare din economia politică, dar tov. M.G. nu ştie nici măcar atîta. Cu ce siguranţă, cu ce dezinvoltură vorbeşte însă despre tot şi toate cele de care habar n-are, cu ce cutezanţă se erijează în luminătorul mulţimii! E un semn al vremii şi acesta.

Să trecem acuma la ceea ce constituie însuşi centrul, *le clou,* articolului tînărului M.G. : refacerea societăţii după pustiirile făcute de războiul mondial şi aprecierile, deducţiunile pe care le face de aicea tînărul M.G. Am zis în interviul meu că pustiirile enorme materiale şi morale produse de războiul mondial nu numai că au produs o mizerie înspăimîntătoare pentru clasele nevoiaşe şi producătoare, dar a[u] îngreuiat foarte mult transformarea societăţii de azi în societatea socialistă. De aici tov. M.G. face deducţia că eu doresc refacerea economică, doresc ca să se lucreze, ca lucrătorii să lucreze pentru refacerea economică a societăţii ca să ajungem măcar la prosperitatea de altădată. De astă dată tov. M.G. a avut în adevăr dreptul logic să facă această deducţie. În adevăr doresc să se lucreze ca să scăpăm de mizeria de acuma, ce se manifestează printr-o scumpete fantastică. Cum şi ce vom vedea îndată. Dar tînărul M.G. face de aici o altă deducţie, şi anume că eu aş cere „introducerea muncii cu acordul, mărirea zilei de lucru la 12 ore, reintroducerea muncii de noapte pentru femei şi copii", şi a.m.d. Această nouă deducţie e ridicolă, grotească şi monstruoasă. Cum a putut d-sa să ajungă la această deducţie monstruoasă ? E interesant de explicat pentru că această greşeală o fac şi alţii, nu numai tov. M.G., o fac şi la noi şi în străinătate. Una din greşelile mari ale tov. M.G. e şi aceea că el nu-şi dă seama de sensul şi importanţa *scopului* în sociologie şi etică, nu pricepe lămurit legătura intimă şi indisolubilă care e între scopul şi mijloacele prin care vrem să ajungem la scop, că scopul hotărăşte mijloacele şi felul lor, că împreună deci cu schimbarea scopului se schimbă şi mijloacele. Nu-şi dă seamă că, deşi în înlănţuirea lumii sociale şi etice scopul devine uneori mijloc şi mijlocul scop, nu se poate totuşi arbitrar preface un mijloc în scop în sine. Pentru explicarea tuturor acestora să luăm un exemplu clar, pe înţelesul tuturora : *omul mănîncă.* Faptul că omul mănîncă, procesul însuşi al mîncării, este acesta un scop în sine ? Evident că nu : omul mănîncă pentru a întreţine şi prelungi viaţa. Acesta e deci scopul. Cunoscînd scopul, ştim nu numai că omul trebuie să mănînce, dar şi ce trebuie să mănînce, şi anume : pîine, lapte, carne, ouă, acestea fiind mijloacele pentru a ajunge la scop, la susţinerea

şi prelungirea vieţii. Astfel dar scopul arată şi hotărăşte mijloacele pentru a ajunge la scop.

Să zicem acuma că scopul s-a schimbat, că un om amărît de mizeriile vieţii nu mai vrea să trăiască, vrea să moară. Scopul s-a schimbat, e un scop nou, opus celuilalt, şi deci şi mijloacele sînt cu totul altele. În loc de lapte, pîine, carne, omul va lua otravă, pastile de sublimat. Scopul hotărăşte mijloacele. E evident la prima vedere că dacă confundăm scopurile se va produce ipso facto o confuzie corespunzătoare între mijloacele care sînt hotărîte de scopurile respective. Aceasta poate să aibă consecinţe incalculabile, cîteodată funeste. Astfel, confundînd scopurile din exemplul nostru, s-ar putea să servim otravă celui care vrea să trăiască şi ochiuri cu smîntînă celuia care vrea să moară sau otravă la amîndoi.

Să presupunem acum că cineva, în mod arbitrar, ar preface mîncarea dintr-un mijloc într-un scop, într-un scop în sine : omul mănîncă pentru procesul fizic de a mînca, de a înghiţi. În acest caz omul ar putea mînca sau înghiţi orice : fîn, paie, bumbac sau articole de ale tov. M.G. Rezultatul ar fi lamentabil : o gravă deranjare de stomac sau, respectiv, o şi mai gravă deranjare de cap. Şi acum, cu aceste cîteva lămuriri şi cunoştinţe dobîndite, să ne întoarcem la problema noastră a refacerii economice. Această refacere este ea oare un scop în sine, refacerea pentru refacere ? Se înţelege că nu, ce înseamnă prefacerea arbitrară a unui mijloc în scop şi ce consecinţe are aceasta am văzut-o mai sus. Aşadar, „refacerea" e un mijloc pentru un anumit scop. Şi care e scopul ? Aceasta se vede clar, ca lumina zilei chiar în interviul meu. Războiul prin pustiirile sale a adus o mizerie neînchipuită peste lume : nu e mîncare, nu e îmbrăcăminte, nu e combustibil, scumpetea creşte fantastic. Mizeria aceasta loveşte mai ales pe oamenii nevoiaşi, în special păturile muncitoare. Scopul refacerii e deci scăparea din mizeria neînchipuită a poporului muncitor, în special a proletariatului muncitor. De ce în special a proletariatului muncitor ? Pentru că el e între cei care suferă mai mult şi pentru că el e în special partizanul idealului nostru — societatea socialistă. Alt scop, după cum iarăşi se vede clar din interviu, e transformarea socialistă a societăţii, care e şi idealul nostru. Mizeria neînchipuită, produsă de război, e o mare piedică în

drumul înfăptuirii societății socialiste (pentru socializare, trebuie să ai ce socializa), după cum va fi o piedică însemnată pentru dezvoltarea ulterioară a societății socialiste.

Așadar, scopul e scăparea din mizerie a nevoiașilor, în special al proletariatului, în interesul transformării socialiste a societății. Or, avînd în țară acest scop clar, care, ca orice scop, hotărăște mijloacele care duc la împlinirea lui, cum aș fi putut să cer lungirea la 12 ore a zilei de lucru, munca de noapte a femeilor și copiilor, „exploatarea cea mai teribilă“ ? Cum aș fi putut să cer aceste mijloace, care înseamnă desființarea legislației și protecției muncii și ca rezultat cufundarea în o mare mizerie a proletariatului și degenerarea lui, ceea ce ar fi o teribilă lovitură dată eventualei transformări socialiste. Cum aș fi putut să cer toate acestea în interesul eliberării proletariatului și transformării socialiste a societății ? Cum aș fi putut să cer niște mijloace care prefac în praf și scrum scopul la care vreau să ajung prin aceste mijloace ?

Acum, după lămuririle de mai sus, se vede clar unde rezidă greșeala tînărului M.G. Oare numai social-democrații revoluționari doresc refacerea economică sau sînt și alte grupări sociale care o doresc ? Se înțelege că sînt, și în primul loc sînt marii capitaliști, care o doresc și o cer cu mare insistență. Care e scopul lor ? Scopul lor e clar, nici n-au nevoie să-l ascundă, scopul lor e aproprierea de plusvaloare, cîștigul personal, îmbogățirea personală. Pentru acest scop mijloacele potrivite, corespunzătoare, hotărîte prin însuși scopul lor, sînt : prelungirea zilei de muncă, munca de noapte a copiilor și femeilor, desființarea, de se poate, a legislației protectoare a muncii, exploatarea cea mai intensă. Sînt mijloace dictate de însuși scopul lor. Și acum cred că ați înțeles. Fiindcă Gherea dorește refacerea economică ca și capitaliștii, trebuie să dorească ca această refacere să fie făcută în aceleași condiții și cu aceleași mijloace cum o doresc capitaliștii, deși scopurile care hotărăsc felul condițiilor și mijloacelor la unii și altul nu numai că nu sînt asemănătoare, dar sînt de-a dreptul diametral opuse. Întorcîndu-ne acum la exemplele lămuritoare de mai sus, cred că cititorii nici nu mă vor acuza de exagerare dacă am să spun acuma că cu limpezimea de judecată, cu puterea de lo-

gică cu care l-a împodobit D-zeu pe tovarășul M.G. el ar fi în stare, confundînd scopurile și mijloacele, să servească otravă celui care vrea să trăiască și ochiuri cu smîntînă celui care vrea să moară.

Dar, va zice tovarășul M.G., rămîne faptul că Gherea, ca și capitaliștii, dorește refacerea economică a societății. Da, dar în ce condiții ? Să vedem. Condițiile cele mai ideale ar fi ca refacerea să se facă pe baza instituțiilor socialiste, într-o societate socialistă. Aceasta ar fi admirabil și pentru refacere și pentru societatea socialistă.

Pentru refacere, întrucît ea s-ar fi făcut atunci mai socotită, mai sistematic, rezultatele ei s-ar fi împărțit mai echitabil, n-ar mai fi fost plătit nici un tribut capitalului parazitar și a.m.d. În aceeași vreme instituțiile socialiste, prin faptul însuși că pe baza lor s-ar face refacerea, s-ar întări, ar căpăta mai mult prestigiu și societatea socialistă ar cîștiga astfel încă o șansă bună mai mult pentru dezvoltarea ei ulterioară.

Asta e clar. Aici nu există nici o problemă de rezolvat, aici toți socialiștii sînt de acord. Și e oarecum jenant chiar pentru un socialist, dacă e socialist cu adevărat, să repete mereu ceea ce se înțelege de la sine, și anume că el dorește cît mai curînd posibil realizarea societății socialiste ?

Dar în această societate atîta vreme cît există încă, muncitorii trebuie să lucreze oare pentru refacerea economică a societății, pentru scăparea ei din actuala stare de mizerie și eventual pentru relativa prosperare economică viitoare ? Da, zicem noi, să lucreze. Dar în ce condiții ? Aceste condiții sînt dictate, impuse, hotărîte de însuși scopul, de idealul nostru : în ziua de lucru de opt ore, cea mai largă protecție a muncii, condițiile higienice și morale de muncă cele mai bune posibile, contractul colectiv, comisii de lucrători care ar veghea și ar reprezenta interesele lucrătorilor, remunerarea muncii, salariul cel mai mare posibil în condițiile date și a.m.d. Aceste condiții favorabile proletariatului sînt dictate de însuși scopul pe care-l urmărim. Și în condițiile aceste însăși refacerea economică, producția națională ca atare, cîștigă, e favorizată, nu păgubită, și iată de ce. Nu numai economia politică socialistă, dar și cea burgheză face deosebirea între consumațiunea productivă și cea neproductivă. Consumațiunea lucrătorului e mai ales pro-

ductivă. Ca şi maşina care produce cu atît mai bine cu cît e mai bine întreţinută, şi lucrătorul cu cît să găseşte în condiţii materiale şi morale mai bune, cu cît să hrăneşte mai bine, cu cît e mai mulţumit moralmente, cu cît îşi ştie mai mult familia lui la adăpost de mizerie, cu atît produce mai mult şi mai bine. În schimb consumaţiunea capitalistului parazitar, care nici nu ia parte la producere, e eminamente neproductivă, într-un fel chiar păgubeşte producţia prin faptul că bogăţiile acumulate îndreaptă producţia pe căi false — producerea articolelor de lux şi fantezie — şi prin faptul că prin bogăţia sa seamănă împrejurul său corupţia, desfrîul şi lenea. Astfel, lucrătorul favorizează producţia direct prin îmbunătăţirea condiţiilor de muncă şi indirect prin faptul că ipso facto reduce plusvaloarea ce intră în consumaţiunea neproductivă a capitalistului.

Dar în condiţiile aceste[a] favorabile proletariatul, muncitorimea trebuie sau nu trebuie să lucreze? Da, desigur. În condiţiile aceste[a] favorabile, muncitorimea, proletariatul trebuie să muncească cu toată rîvna, cu toată corectitudinea.

Prin munca ei muncitorimea scapă societatea din mizeria înfiorătoare, din care partea cea care suferă mai mult e tocmai muncitorimea. Prin munca ei muncitorimea (muncitori fizici şi intelectuali) pregăteşte condiţii mai favorabile pentru transformarea societăţii de azi, prin munca ei, muncitorimea creează condiţii mai favorabile pentru dezvoltarea mai departe a societăţii pe bazele cele noi, pe bazele socialiste.

Ştiu că există şi opinii contrare, susţinute de nişte teoreticieni (?) noi, mai ales în străinătate. Aceştia afirmă că lucrătorii, proletariatul, nu trebuie să muncească sau trebuie să saboteze munca în societatea actuală capitalistă, pentru că ei nu pot lucra fără ca să fie exploataţi, nu pot lucra fără ca să producă plusvaloare. În felul acesta, lucrînd, ei singuri produc lanţuri pentru robirea lor. Lucrătorii nu trebuie deci să muncească pentru reconstrucţia economică a societăţii capitaliste. Clasele dominante prin războiul mondial au adus societatea pe marginea prăpastiei şi nu mai sînt în stare s-o salveze. Nu e rolul proletariatului ca muncind să ajute la salvarea societăţii actuale, ci, dimpotrivă, nemuncind, mărind încă şi mai mult mizeria înfiorătoare a societăţii, s-o prăvale

în prăpastie, ca în locul ei să vină societatea cea mîntuitoare, societatea socialistă. Îmi pare foarte rău că nu pot să mă opresc mai mult aici, nici la detalierea spuselor şi argumentelor acestor teoreticieni noi (?), nici să dau eu însumi un răspuns suficient, aceasta ar ieşi cu totul din cadrul articolului acesta, care ia şi aşa nişte proporţii îngrijorătoare. Cîteva cuvinte totuşi trebuie să spun.

E adevărat că muncitorul în societatea capitalistă nu poate munci fără a fi exploatat, fără să producă plusvaloare, fără să făurească lanţuri pentru propria sa robie. De aici s-a şi tras de mult concluzia, o concluzie clară, precisă, hotărîtă, că trebuie prefăcută societatea capitalistă de azi în societatea socialistă, în care anomalia aceasta dispare, ca şi multe altele. Dar nu se poate în nici un chip trage de acolo concluzia că lucrătorul nu trebuie să muncească cît durează încă societatea capitalistă. Nu se poate deoarece, dacă nu va munci, va pieri de foame. Muncitorul produce propriul său salar. Produsul produs de lucrător se împarte în valoarea necesară, pe care o primeşte lucrătorul, şi plusvaloare, pe care o încasează capitalistul. Dacă lucrătorul nu munceşte, dispare plusvaloarea, dar dispare şi valoarea necesară, salariul. Şi atunci ce fel de jucărie e asta? De o parte lupţi, faci greve pentru îmbunătăţirea soartei, pentru mărirea salariului, iar pe de altă parte distrugi însuşi fondul din care se trag salariile. Dacă lucrătorii nu vor munci, va pieri burghezimea capitalistă. Aşa e. Dar împreună cu burghezimea va pieri şi proletariatul. Şi atunci fapta aceasta nu seamănă oare cu aceea a unui dement, care în mijlocul mării dă foc unei corăbii pline de pasageri pentru a pîrli guzganii din ea? Dealtfel, proletariatul muncitor ar pieri mult mai curînd decît burghezimea. Oricît n-ar muncii proletarii, se vor găsi încă mulţi lucrători care vor urma să muncească, pe urmă vor munci meseriaşii, micii patroni, lucrătorii cu ziua şi, în special, marea şi puternica clasă de ţărani proprietari, se vor produce deci mijloace de subzistenţă îndestulătoare cu vîrf şi îndesat pentru marea burghezime capitalistă, care are rezerve de mijloace atît de mari şi care e în stare să plătească oricît de scump. Iar proletarii, şi anume cei mai buni, cei mai devotaţi cauzei, cei mai revoluţionari, ar fi mutaţi rînd pe rînd, împreună cu

familiile lor, în cimitire. Şi cimitirele nu sînt un material potrivit pentru constituirea organizaţiei sociale nouă — pentru aceasta trebuie oameni vii, nu cadavre.

Şi, după cum e adevărat[ă] constatarea cu robirea lucrătorului, şi numai concluzia trasă de acolo e absolut falsă, tot aşa e adevărată constatarea că clasele dominante burgheze şi rămăşiţele feudale prin războiul mondial au adus societatea pe marginea prăpastiei şi nu mai sînt în stare s-o salveze din prăpastia ce o ameninţă. Perfect adevărat. Şi ce ar urma de aici ? Urmează ca noi, partidele socialiste, împreună cu proletariatele respective, să muncim din toate puterile ca să ne organizăm, să ne pregătim ca să fim în stare cît mai repede să luăm puterea în mînă ca să prefacem societatea de azi, ajunsă pe marginea prăpastiei, în societate socialistă. Aici e salvarea. Asta urmează din constatarea de sus. Rosa Luxemburg, citată de tov. M.G., zice cu drept cuvînt : „Dacă proletariatul nu-şi îndeplineşte datoriile sale de clasă pentru realizarea socialismului, atunci pe toţi ne ameninţă prăpastia". Aşadar, salvarea e în „realizarea socialismului", dar nu în faptul ca muncitorii să nu muncească, să dezorganizeze cu totul *producţia*, să mărească în mod înfiorător mizeria existentă şi astfel să ne împingă pe toţi în prăpastia în care cei dintîi nimiciţi ar fi proletarii.

Una din cauzele care fac posibile greşeli de judecată aşa de mari e şi următoarea. Prin faptul că se vorbeşte aşa de des şi mereu de societatea veche capitalistă în opoziţie cu cea nouă, socialistă, în mintea unora involuntar se formează ideea că e vorba aici de două societăţi cu desăvîrşire altele — de o parte e o societate veche, care dispare, moare, pe de altă parte e o societate cu totul nouă, parcă scoborîtă cu hîrjobul din cer, care-i ia locul. În acest caz, în adevăr, problema care se impune e desfiinţarea cît mai grabnică şi cît mai temeinică a societăţii celei vechi, oricîte jertfe ar necesita aceasta, pentru ca în locul ei să vină societatea cea nouă. În realitate însă — ceea ce este deci importanţa primordială — nu sînt aici două societăţi diferite, ci e acea societate, e aceea de azi, cea capitalistă, care, pe baza instituţiilor sociale noi, trebuie să se dezvolte în societatea socialistă. Societatea socialistă se înfăptuieşte deci din materialul pe care îl dă cea capitalistă şi dacă

aceasta din urmă e aruncată în prăpastie piere în faşă şi cea dintîi.

Şi, dacă societatea capitalistă ne dă vitreg materialul pentru construirea celei socialiste, atunci e de ultimă evidenţă că nu poate să ne fie indiferent cum va fi acest material, felul lui, calitatea lui. Nu ni-e indiferent doar cum va fi materialul omenesc care va fi moştenit din capitalism în societatea cea nouă. Proletariatul în primul rînd, pe urmă muncitorii manuali, intelectuali, meseriaşi, muncitorii din comerţ, profesiile libere, mica burghezie şi a.m.d., aceştia sînt aceia care în noua societate socialistă, altfel grupaţi, pe baza instituţiilor noi, vor da conţinutul omenesc pentru noua societate în dezvoltare. Şi nu ni-e doar indiferent dacă aceştia vor fi buni sau răi, sănătoşi la trup şi suflet sau istoviţi şi degeneraţi de mizerie, inteligenţi sau proşti, mai culţi sau analfabeţi, muncitori sau leneşi şi a.m.d. Şi, după cum nu ni-e indiferent starea fizică, morală, culturală, intelectuală a oamenilor, a materialului omenesc pe care îl va moşteni societatea socialistă de la societatea capitalistă, tot aşa nu ne e indiferent dacă va moşteni un aparat producător cu desăvîrşire dezorganizat şi o societate într-o mizerie înspăimîntătoare, ceea ce s-ar întîmpla neapărat dacă la mizeria produsă de război s-ar mai adăuga şi cea produsă de nelucrare sau sabotarea temeinică a muncii. O mizerie aşa de grozavă produce însă de obicei revolte sîngeroase, care se sting prin represiuni şi mai sîngeroase, dar nu produc revoluţii sociale creatoare de organizaţii sociale noi, de valori sociale şi morale noi. Şi, dacă într-astfel de societate, printr-o conjunctură fericită, printr-un complex de împrejurări favorabile, o astfel de revoluţie se va produce totuşi, mizeria neasemuită va fi între condiţiile îngreunătoare, nu uşurătoare pentru o astfel de revoluţie. Şi acelaşi efect îl va avea mizeria cumplită asupra societăţii celei noi, care pe baza instituţiilor socialiste va trebui să se dezvolte în societate socialistă. Pentru aceasta mizeria mare poate să devină fatală. Masele, profundele mase muncitoare, vin spre socialism nu atît pentru realizarea unui ideal înalt — acestea din urmă formează o minoritate, o elită —, ele vin în speranţa de a-şi îmbunătăţi soarta, pentru a-şi găsi condiţii de trai mai bune, pentru a scăpa din mizerie. Şi, găsind în societatea cea nouă,

de la început, aceeaşi mizerie, vor retrage concursul lor societăţii celei noi sau se vor dezinteresa complet de ea, punînd-o în pericol să se prăbuşească într-o reacţie capitalistă. Sau, începîndu-şi existenţa şi dezvoltarea pe baza unui aparat producător complet dezorganizat, pe baza unei mizerii cumplite, societatea cea nouă, în loc să se dezvolte progresiv, înainte către o societate socialistă în toate privinţele superioare celei capitaliste, se va dezvolta regresiv, către societatea medievală, către comunismul primitiv. Dar acestea sînt supoziţii, ipoteze, care pot să fie discutate (şi pentru discutarea cărora n-avem nici loc, nici vreme aici), dar ceea ce e sigur, ceea ce e în afară de orice discuţie este că o societate după o revoluţie socială triumfătoare se va dezvolta ulterior în sensul socialist mai sigur, mai liniştit, mai temeinic, mai rodnic pe baza unui aparat producător organizat şi a unei relative prosperităţi economice decît pe baza unui aparat producător dezorganizat şi a unei mizerii cumplite. Şi atunci iată bilanţul tacticii de nelucrare, de sabotare temeinică a muncii în societatea actuală: creşterea mizeriei şi suferinţelor nenumărate, în special pentru clasele muncitoare în prezent, îngreunarea revoluţiei sociale şi îngreunarea şi periclitarea dezvoltării societăţii şi a societăţii socialiste în viitor.

Frumos bilanţ şi frumoasă tactică, n-avem ce zice.

Am spus, sper, destul de clar şi hotărît părerea mea asupra faptului dacă lucrătorii trebuie să lucreze sau nu trebuie să lucreze, trebuie să saboteze munca. Să vedem care e părerea tov. M.G., care a ridicat doar problema aceasta. Răspunsul d-sale e în cel mai mare grad caracteristic. Iată-l: „Şi în opunere cu tov. Gherea ca şi cu foarte mulţi teoreticieni social-democraţi din străinătate, care sfătuiesc înţelepţeşte pe lucrători ca să reia lucrul, adică să mai poarte jugul, exploatarea şi mizeria, *comuniştii sînt pentru muncă, dar în folosul lor, căci ei muncesc*". Ultima frază e subliniată de autor, probabil pentru a masca faptul că nu conţine nici un răspuns. În adevăr care e răspunsul care reiese clar, logic, hotărît, absolut necesar din cele spuse de tov. M.G.? Să nu lucreze. Răspunsul celălalt: să lucreze ar fi fost făcut în concordanţă, nu în opunere cu tov. Gherea şi ar însemna după tov. M.G. un fel de trădare a intereselor lucrătorilor, aşadar să nu lucreze. D-sa a avut, pe cît se pare, să-şi dea acest răspuns, dar a simţit confuz că aici i se pregăteşte un mare bucluc. Lucrătorul, cu bunul său simţ obişnuit, care pentru el e o armă importantă în lupta pentru existenţă, ar răspunde: „Să nu muncesc, foarte bine, dar dacă nu muncesc mor eu şi ai mei de foame, doar nu sînt rentier, şi atunci foarte mulţumesc pentru aşa un sfat".

A simţit d-sa, asemenea, confuz, unele obiecţii arătate mai sus şi n-a mai îndrăznit să dea un răspuns clar negativ. Şi atunci s-a trezit d-sa în următoarea situaţie mizericordioasă: să zică: „să lucreze" nu se poate, că e trădare la mijloc, să spună „să nu lucreze" iarăşi nu se poate, să lucreze şi să nu lucreze în aceeaşi vreme, iarăşi nu se poate, atunci, la vreme de grea cumpănă, tov. M.G. şi-a adus aminte că e tînăr, viguros, iute de picior şi... a fugit de răspuns — a fugit cu iuţeala unei antilope, aruncînd din fuga mare o frază care nu conţine nici un răspuns: „noi comuniştii etc...". Pentru că ce sens are fraza aceasta, dacă mai are vreun sens? Lucrătorii să lucreze, dar în folosul lor, că ei muncesc. Această afirmaţie, în preciziunea ei, poate fi acceptată şi de comunişti şi de social-democraţi şi de burghezi şi de liberali şi de conservatori. Să muncească în folosul lor. Adică cum în folosul lor? Să primească întreg produsul muncii lor, să nu producă plusvaloare pentru capital şi capitalişti? E posibil aceasta în societatea capitalistă? Nu, răspunde hotărît tov. M.G. chiar în articolul său prezent, în societatea capitalistă nu poate să muncească lucrătorul fără să producă şi plusvaloare, să fie exploatat. Perfect. Dar atunci întrebăm iarăşi: în această societate capitalistă, cît vom mai trăi în ea, lucrătorii să lucreze sau să saboteze munca?". Apoi „noi, comuniştii, sîntem..." — bolmoroseşte tov. M.G. Nu, tov. M.G.! Cu fuga de răspunsuri clare, precise, cu răspunsuri întortocheate, evazive, nu se serveşte clasa muncitoare, ci dimpotrivă.

Şi tot aşa de clar, de bine gîndit, tratează d-sa o problemă şi mai importantă, şi mai vastă, problema revoluţiei sociale. Aceasta din urmă în tratarea profundă a tov. M.G. se reduce, după cum vedem din citatul de mai sus, la o simplă dilemă. La ce să se decidă proletariatul? întreabă d-sa, să muncească, să dea concurs

capitalismului, prelungindu-i domnia, sau să pună mîna pe puterea politică și să transforme societatea de azi într-una socialistă? Una din două. Sau, sau. Se înțelege că alegerea nu e greu de făcut: să pună mîna pe puterea politică. Foarte bine, atunci s-a sfîrșit, de ce deci atîta tura-vura. Ce simplu.

Faza cea hotărîtoare a revoluției sociale de pe urma căreia începe definitiv transformarea societății e: luarea prin proletariat și partidele socialiste [a] puterii politice din mîinile claselor dominante burgheze. Dar ei nu numai trebuie să ia puterea, ci trebuie să știe s-o și conserve, și nu numai s-o conserve, dar trebuie să știe s-o întrebuințeze pentru transformarea societății de azi într-una socialistă. Sînt trei momente revoluționare aici și fiecare reprezintă o problemă formidabilă. Să iei puterea politică din mîna claselor dominante, sînt înarmați pînă în dinți, care au pentru ei întreaga putere organizată a statului, puterea economică, bogățiile acumulate, care au de aliat indolența maselor, obișnuința din generații, cîteodată au de aliat formidabilele mase țărănești și a.m.d. Să știi să conservi puterea căpătată împotriva unei lumi de inamici interni și de multe ori externi. Să știi să întrebuințezi puterea căpătată pentru transformarea societății în alta nouă e problema cea mai grea. Aici e nevoie de un mare complex de cunoștințe, de aptitudini anume, de talente de conducere, administrare și organizare și aici iarăși vei avea de dus o luptă implacabilă nu numai împotriva opunerii intereselor și relei voințe a inamicilor, dar împotriva iarăși a indolenței maselor, obiceiurilor și moravurilor căpătate, tradiției oarbe, tuturor defectelor și viciilor aduse și moștenite din societatea capitalistă. Se va forma un întreg mediu recalcitrant material și moral, care va opune o rezistență, activă sau pasivă, mai grea de învins decît aceea a inamicilor. Cînd un socialist arată toate aceste mari greutăți ale drumului de parcurs, el n-o face, bineînțeles, cum am spus și altă dată, ca un îndemn la descurajare, la inacțiune, la păsuirea luptei, ci, dimpotrivă, ca un îndemn la încordarea mai mare a puterilor, la strîngerea și acumularea de forțe noi, la organizare, la luminare, pentru lupta mai intensă pentru învingerea definitivă. Dar tocmai pentru a învinge trebuie să cunoști bine greutățile drumului, trebuie să cunoști și să-ți dai seama de toate

marile probleme care îți stau în cale sub toate aspectele lor. Altfel, dacă le ignorezi sau dacă le tratezi cu acea ușurință nevinovată aproape comică cu care le tratează tov. M.G., atunci prăbușirea e sigură, e inevitabilă.

Un foarte edificator exemplu ne dă Ungaria [49]. Aici comuniștii n-au avut nevoie să pună mîna pe putere, că le-a căzut din cer: însuși reprezentantul puterii organizate a claselor dominante le-a dat-o lor de-a gata. Fiindcă doi reprezentanți ai social-democrației ungare au intrat în ministerul comunist, ei au fost urmați de proletariatul social-democrat ungar atît de numeros și așa de bine organizat. Și care e rezultatul? Rezultatul, grozavul rezultat e că toate achizițiile democratice ale revoluției ungare sînt pierdute, republica e pierdută, o reacțiune sălbatică, neagră stăpînește Ungaria, mii și mii de oameni asasinați, mulți fără umbră de judecată, mii de oameni torturați pînă la moarte mai rău decît în vremurile inchiziției, elita proletariatului ungar masacrată, toate organizațiile social-democrate dizolvate, bibliotecile bogate socialiste, ce costau milioane, distruse. În ultimul apel al social-democraților unguri ei zic că mișcarea socialistă în Ungaria de fapt e nimicită. Admirabilul meu prieten și tovarăș Friedrich Adler în scrisoarea sa deschisă către Trotky zice că Ungaria proletară socialistă s-a prefăcut într-un cimitir: reacțiunea sălbatică ungară triumfătoare a prefăcut dictatura proletariatului în dictatura morții.

Ziarul „Freiheit“ al marelui Partid social-democrat independent din Germania, „Freiheit“, un ziar socialist, care în entuziasmul lui a ajuns pe comuniști, vorbind despre cele ce se petrec acuma în Ungaria, zice că grozăveniile din Ungaria trebuie să servească de învățămînt tuturor proletariatelor, ca să vadă la ce se expun dacă pun mîna pe putere înainte de a o putea conserva. Iar tov. M.G. reduce totul la o simplă dilemă: sau dai concurs burghezilor, sau pui mîna pe puterea politică. E simplu ca bon jour. Am văzut pe tov. M.G. în felurite ipostaze, ca scriitor, ca polemist, ca tactician, să-l vedem acuma sub ipostaza de teoretician, căci luminătorul mulțimii trebuie să fie și teoretician, nu se poate altfel. Citām textual:

„Capitalismul nu este în stare să rezolve situația în care a ajuns omenirea“. Perfect adevărat; are numai

cusurul că e o simplă afirmaţie zisă, răszisă, ajunsă un loc comun. Tov. M.G. are predilecţia pentru astfel de locuri comune în articolul de faţă ca şi în altul. D-sa crede, probabil, că prin faptul că repeţi mereu locuri * comune devii comunist. De astă dată însă, după cum se vede, tov. M.G. a vrut nu numai să facă o afirmaţie comună, dar s-o şi dovedească. Dar pentru a dovedi trebuiesc cunoştinţe, logică, putere de argumentare. Şi de unde să le iei dacă nu-s ? Atunci tov. M.G. a prefăcut fraza într-una întortocheată, talmudistă, ca să aibă aer mai savant şi să pară că dovedeşte ceva : „Capitalismul nu este în stare să rezolve situaţia în care a ajuns omenirea decît încetînd de a fi capitalism..." Atunci veţi zice dv., va să zică dacă a încetat de a fi capitalism va putea să rezolve situaţia. Tocmai aici am vrut să vă aduc, va zice radios tov. M.G. Dacă capitalismul a încetat de a fi, va să zică că nu mai există, e neexistent şi atunci cum poate un capitalism neexistent să rezolve o situaţie existentă ? S-ar înţelege încă ca un capitalism neexistent să rezolve o situaţie care nu există nici ea, sau un capitalism, o societate capitalistă neexistentă, să rezolve o situaţie dintr-o altă societate neexistentă şi ea, dar ca un capitalism neexistent să rezolve o situaţie din sînul propriei sale neexistenţe asta nu se poate, Doamne fereşte. De unde urmează că capitalismul nu poate rezolva situaţia, ceea ce era demonstrat.

Dar, dacă fraza de sus e savantă, cea următoare e extrasavantă : „*Prefacerea producţiei* (subliniat de autor) înseamnă renunţarea proletariatului ca factor social, căruia îi vine rîndul în domnia claselor". Aici punct. Mai departe urmează un citat din Rosa Luxemburg care n-are absolut nimic a face cu frazele de mai sus, după cum şi ele n-au absolut nimic a face cu frazele care le precedează. Fiecare frază la tov. M.G. are propriul ei sens autonom, de-sine-stătător şi numai în contextul articolului pierde orice sens, afară de fraza din urmă cu *prefacerea producţiei*, care şi prin sine însăşi n-are nici un sens — e un nonsens autonom şi de-sine-stătător. Prefacerea producţiei, transformarea producţiei înseamnă trecerea instrumentelor de producere — pămîntul, fabricile, uzinele şi a.m.d. — din proprietatea privată a capitaliştilor în proprietatea colectivă a societăţii. Odată această transformare făcută, nu va mai exista nici proletariat salariat, nici luptă şi dominare de clasă prin simplu cuvînt că nu vor exista clase. Şi atunci ! Prefacerea producţiei în nici un fel şi chip nu poate să însemne renunţarea proletariatului ca factor social „prin faptul însuşi că renunţarea proletariatului ca factor social" nu înseamnă nimic, e un nonsens.

* [Greşit în original ; corect : lucruri.]

Dacă ne apucăm să descifrăm şarada asta, apoi, pe cît se pare, fraza asta ar trebui să însemne următoarele : Punînd mîna partidul şi proletariatul socialist pe puterea politică va păşi spre transformarea producţiei şi atunci proletariatul ca clasă salariată, supusă, oprimată scapă din robie şi devine, la rîndul ei, vremelnic clasa dominantă. Aşa e clar, şi acuma o să vă desluşiţi cum ştie să scrie tov. M.G., comparaţi fraza explicativă cu aceea scrisă de d-sa. Dar fraza cum am explicat-o noi rămîne încă nelămurită. Ce caută în fraza aceea cuvîntul „renunţare". La ce renunţă proletariatul ? La lanţurile sale. Noţiunea cuvîntului renunţare implică noţiunea de despărţire de ceva care ni-e plăcut, agreabil, folositor, necesar. Regele renunţă la coroană. Omul renunţă la o femeie pe care o iubeşte, o clasă renunţă la prerogativele sale, dar nu se poate zice de un om care a evadat din puşcărie că a renunţat la închisoare, de o clasă care a scăpat de oprimare că a renunţat la robie. Astfel se învederează că tov. M.G. nu numai că nu ştie să construiască o frază omeneşte, dar nu-şi dă seamă nici de sensul etimologic al cuvintelor pe care le întrebuinţează.

Un prieten, mai pricepător decît mine în limbajul păsăresc, îmi atrage atenţia în ultimul moment că „prefacerea producţiei" din fraza citată în intenţia autorului înseamnă : refacerea producţiei. În acest caz, ce e adevărat, fraza e mai clară, dar tot rămîne gramatical şi logic absurdă ca formă şi falsă ca fond. *Refacerea producţiei* înseamnă ridicarea producţiei, pustiită şi dezorganizată de război, la nivelul ei de dinaintea războiului, eventual, de se poate, la un nivel mai ridicat. Dar ea nu poate să însemne „renunţarea proletariatului ca factor social", după cum, invers, renunţarea proletariatului ca factor social nu înseamnă refacerea producţiei — e o absurditate. Mai departe, autorul ne vorbeşte de „renun-

tarea proletariatului ca factor social, căruia îi vine rîndul în domnia claselor". La ce ? Fiindcă răspunsul nu-l găsim în partea citată de mai sus, el trebuie să se găsească în partea necitată, iar necitate au rămas numai acele două cuvinte în litigiu : refacerea producției. Deci renunțarea proletariatului privește refacerea producției, și asta cu atît mai mult cu cît autorul începe chiar fraza cu aceste cuvinte : „refacerea producției înseamnă renunțarea proletariatului..." Așadar, refacerea producției înseamnă renunțarea proletariatului la refacerea producției. Dar dacă proletariatul renunță la refacerea producției ea nu se mai poate face. Și atunci : refacerea producției înseamnă renunțarea proletariatului la refacerea producției care nu se poate reface.

Cred că ajunge. Dacă tălmăcim fraza absurdă de mai sus, din limba păsărească a autorului în clara limbă omenească, apoi ea înseamnă următoarele : dacă proletariatul lucrează la refacerea producției, el renunță prin asta la menirea sa istorică, care e preluarea vremelnică a puterii politice ca clasă dominantă pentru efectuarea transformării societății. Acum fraza e clară ca formă, dar falsă ca fond. E absolut fals că proletariatul, vorbim de cel conștient, muncind în societatea de azi uită prin aceasta menirea sa istorică. El lucrează, și am văzut mai sus că nici nu se poate altfel, dar totodată se organizează, luptă zilnic, strînge puterile, învață, se luminează, se pregătește pentru acel moment care va fi adus de vreme, marele maestru al nostru al tuturora, și cînd își va îndeplini misiunea sa istorică în toată plenitudinea ei. Se înțelege, pentru tov. M. George vremea și spațiul nu există, sînt invenții contrarevoluționare ; totul se reduce la o simplă dilemă, care în ultimă instanță înseamnă : sau faci sau nu faci revoluție, ce atîta tura-vura !

Și acuma încă un citat și sfîrșim : „Dar tov. Gherea se mai plînge de ceva : el duce dorul tov. dinaintea războiului, tov. educați". Un cititor neprevenit se va mira, desigur, de ce mă ironizează așa tov. M. G. pentru că duc dorul tovilor educați, al lucrătorilor culți. Explicația e aceasta, că tînărul M.G., la rîndul lui, plînge de dorul tovarășilor analfabeți. Și, ca să se vadă că nu exagerez, citească cititorul ironiile amare împotriva lucrătorilor educați, citească asemenea citatul din Rosa Luxemburg, pe care tov. M. G. îl aduce în susținerea tezei sale, și din care reiese că muncitorul nu învață socialismul atîta din carte, cît din faptă, din greve, boicotul etc. la care îl silește viața să participe.

Deci trăiască analfabetismul !

Dealtfel în spusele Rosei Luxemburg e o parte de adevăr : lucrătorul devine revoluționar nu atîta prin carte, ci prin faptul întregii vieți de mizerie, de luptă, prin fabrică, prin greve și a.m.d. E dealtfel un adevăr vechi, spus și răspus. Dar aici mi-aș permite să fac următoarea observație :

Lucrătorul devine revoluționar prin lupta zilnică, prin fabrici, prin greve etc... Intelectualul devine revoluționar prin carte. Dar semiintelectualul prin ce ? Prin fabrică, greve și a.m.d. nu, pentru că nu e lucrător, prin carte nu, pentru că Rosa Luxemburg o găsește de prisos. Atunci prin ce ? În disperare de cauză, semiintelectualul se face revoluționar volintir : ce-am avut și ce-am pierdut ? Azi aici, mîine la Focșani ! Și pe urmă dăi cu comunism, dă-i cu spartachism, dă-i cu anarhism, dă-i cu comunist spartachist, dă-i cu spartachism spartachist și dă-i, și dă-i, și dă-i pînă ce omul ajunge într-un așa hal încît vorba lui Conu Leonida : „și nimica mișcă".

Aici e adevărata explicație a articolelor din Viena a [le] tov. M. G.

Dar zăpăceala asta caută să se propage și în țară la noi, ceea ce ar fi foarte regretabil. Intenția de a preveni aceasta e explicația adevărată a articolului meu de față.

C. Dobrogeanu-Gherea

VREMEA NOUĂ, *(BUCUREȘTI), ANUL III, NR. 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, DIN 1, 8, 15, 22, 29 MAI ȘI 5, 12, 19 IUNIE 1921*

ADNOTĂRI

1 — Acest studiu, însoțit de o scrisoare adresată lui N. D. Cocea, reprezintă răspunsul lui C. Dobrogeanu-Gherea la ancheta inițiată de redacția revistei „Viața socială" prin care a solicitat unor oameni politici și de cultură să se pronunțe asupra oportunității și necesității reformei votului universal. Gherea a încorporat aici și textul articolului *Asupra votului universal,* publicat în „România muncitoare", anul VI, nr. 53, din 9 septembrie 1910, marcat în ediția de față între paranteze — p. 18—20. Referindu-se la acest studiu, după ce-l rezumă, ziarul „Adevărul" (anul XXIII, nr. 7 550, din 14 septembrie 1910) scrie: „Se înțelege însă de la sine că n-am putut reda și limpezimea stilului, înlănțuirea de oțel a ideilor, care caracterizează chiar și cea mai mică schiță a lui Gherea. Îndemnăm pe cititorii noștri deci să citească și originalul". Studiul a fost reeditat în *Presa muncitorească și socialistă din România,* vol. II (1900—1921), partea a II-a (1907—1916), București, Editura politică, 1968, p. 288—292. — *11.*

2 — Se referă la articolul *Votul sau glonțul,* apărut în ziarul „Drepturile omului", anul I, nr. 32, din 10 martie 1885, cît și la alte materiale apărute în aceeași publicație, ca și în „Revista socială", în „Desrobirea", „Muncitorul" etc. — *12.*

3 — Este vorba de lucrarea *Neoiobăgia* apărută în 1910. Vezi C. Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete,* vol. 4, București, Editura politică, 1977. — *21.*

4 — Articol republicat la scurtă vreme în revista „Viața socială", anul I, nr. 10, noiembrie 1910, p. 229—233. Editat și în *Presa muncitorească și socialistă din România,* vol. II (1900—1921), partea a II-a (1907—1916), București, Editura politică, 1968, p. 143—146; C. Dobrogeanu-Gherea, *Scrieri social-politice* (sub îngrijirea lui D. Hurezeanu), București, Editura politică, 1968, p. 250—254. — *22.*

5 — Această *Prefață* a fost scrisă de C. Dobrogeanu-Gherea la apariția, în limba română, a lucrării lui Karl Kautsky *Bazele social-democrației,* București, Cercul de editură socialistă, 1911 (p. V—XX); *Prefața* a fost republicată în K. Kautsky, *Bazele social-democrației,* ed. a II-a, București, „Biblioteca socialistă", nr. 82, p. 9—26. — *28.*

6 — Programul de la Erfurt al Partidului social-democrat din Germania, adoptat de Congresul partidului din 14—20 octombrie 1891, a avut un puternic ecou în mișcarea muncitorească internațională, inclusiv în România. — *28.*

7 — A se vedea *Karl Marx în publicistica românească,* sub îngrijirea lui Ion Popescu-Puțuri și Augustin Deac, București, 1972, f.e. — *30.*

8 — Gherea se referă la o serie de social-democrați ca Eduard Bernstein, E. David, L. Bissolatti și alții care, la începutul secolului al XX-lea, au început o campanie de revizuire a marxismului. — *32.*

9 — Studiul *Asupra socialismului în țările înapoiate* a apărut ca postfață la lucrarea: K. Kautsky, *Bazele social-democrației,* Biblioteca „România muncitoare" nr. 30, Cercul de editură socialistă, București, 1911, p. 245—283, iar fragmente în „România muncitoare", an VII, seria a II-a, nr. 65 din 23 octombrie 1911. Sub formă de broșură, cu o prefață semnată de Șerban Voinea, studiul a fost reeditat în Editura P.S.D., București, 1945. Părți însemnate din studiu au fost publicate în: *Presa muncitorească și socialistă din România,* vol. II (1900—1921), partea I (1900—1907), București, Editura politică, 1966, p. 401—403; C. Dobrogeanu-Gherea, *Scrieri social-politice* (sub îngrijirea lui D. Hurezeanu), București, Editura politică, 1968, p. 255—285 și în *80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România. Documente,* București, Editura politică, 1974, p. 127—129; 186—187; 555. — *43.*

10 — Răscoala din 1907 a obligat clasele dominante să recunoască existența serioasei probleme agrar-țărănești în România, dovadă fiind și adoptarea de către guvernul liberal a unui sistem de

reforme menit să îmbunătăţească într-un fel situaţia maselor ţărăneşti. S-au discutat şi votat: Legea învoielilor agricole (23 decembrie 1907), Legea pentru înfiinţarea judecătoriilor de ocoale (30 decembrie 1907), Legea pentru înfiinţarea Casei rurale (4 aprilie 1908), Legea pentru mărginirea dreptului de a lua în arendă moşii — cunoscută mai ales sub numele de Legea împotriva trusturilor arendăşeşti (12 aprilie 1908), Legea pentru modificarea şi adăugirea unor dispoziţii din Legea băncilor populare şi a Casei lor centrale (1 aprilie 1908), Legea pentru arendarea moşiilor statului Casei şcoalelor, Casei bisericilor, judeţelor, comunelor, aşezămintelor filantropice şi culturale (19 aprilie 1908). În plus s-au adoptat şi măsuri de întărire a aparatului administrativ şi de opresiune de la sate prin: Legea pentru organizarea comunelor şi administrarea plăşilor (29 aprilie 1908), Legea pentru modificarea organizării jandarmeriei (25 martie 1908) ş.a. — *53.*

11 — Este vorba de articolul lui C. Stere, intitulat *Cîntarea pătimirii noastre,* apărut în „Viaţa românească", anul I, nr. 1, din 1906, p. 52. — *57.*

12 — Ideea Confederaţiei Balcanice a fost preluată de mişcarea muncitorească de la revoluţionarii democraţi paşoptişti. Ea viza, indiferent de titulatură, în principal, realizarea unei alianţe politice şi militare în faţa tendinţelor expansioniste şi cotropitoare ale marilor puteri imperialiste. Nu se poate omite însă faptul că unii conducători ai partidelor socialiste din Balcani, îndeosebi în anii neutralităţii României, au conferit acestui concept accepţia unei uniuni integratoare a statelor din zona Balcanilor sub forma republicii federative. Acest concept a rămas însă la formularea sa abstractă, fără a se înscrie ca o direcţie de acţiune practică, ceea ce ar fi însemnat implicit o opţiune pentru o soluţie utopică şi în acelaşi timp ignorarea procesului legic de uriaşă semnificaţie, al construcţiei statelor naţionale, proces aflat în curs de impetuoasă desfăşurare. — *58.*

13 — A se vedea articolul lui C. Stere, intitulat: *Situaţia politică şi problema democratismului în România,* publicat în „Viaţa românească", anul III, nr. 1/1908, p. 72 — *66.*

14 — Se are în vedere Congresul socialist internaţional de la Paris, ale cărui lucrări s-au desfăşurat între 14 şi 20 iulie 1889. Delegaţia română, formată din G. Mani, D. Voinov, E. Racoviţă,

I. Procopiu, M. Săulescu, a prezentat un raport despre activitatea organizaţiilor muncitoreşti din ţara noastră, despre dezvoltarea social-economică şi politică a României. — *76.*

15 — Congresul socialist internaţional de la Basel a avut loc în noiembrie 1912, la care au participat din partea proletariatului român C. Dobrogeanu-Gherea şi George Grigorovici. În cadrul lucrărilor acestui congres, delegaţia română a prezentat soluţii constructive privind asigurarea păcii în această zonă a Europei. — *81.*

16 — Studiul a fost însoţit de această scrisoare trimisă de Gherea lui Racovski: „Dragă Racovski, Îţi trimit un articol asupra conflictului româno-bulgar. El este numai un fragment dintr-un studiu mai lung, «Socialismul şi epoca cadrilateră», pe care l-am început şi în care tratez diferite subiecte de ordin general în legătură cu războiul balcanic de acum şi cu starea de spirit ce s-a creat în ţară în urma acestui război. Din nenorocire, *nu scriu atunci cînd vreau, ci atunci cînd pot* şi deci nu ştiu cînd studiul va vedea lumina zilei. De aceea m-am hotărît să termin un capitol — cel mai lung — de la mijlocul studiului, asupra conflictului româno-bulgar, ca unul care, tipărit mai tîrziu, ar pierde din actualitate.

Îmi dau seama de neajunsurile care rezultă din faptul că fragmentul de faţă e tocmai de la mijlocul studiului şi sînt silit să trimit pe cititori la ceea ce am spus înainte sau voi spune pe urmă. Cred totuşi că el are un înţeles de-sine-stătător şi că va prezenta interes pentru cititorii revistei. Salutare şi frăţie, C. Dobrogeanu-Gherea". — *83.*

17 — Se are în vedere răpirea de către ohrana ţaristă a prinţului Bulgariei, Battenberg. — *89.*

18 — Este vorba de războiul ruso-turc din 1877—1878, la care s-a alăturat şi România pentru a-şi consolida independenţa de stat absolută, proclamată de Adunarea Deputaţilor la 9 mai 1877. — *90.*

19 — Primul război balcanic (18 octombrie 1912 şi 30 mai 1913) s-a desfăşurat între Alianţa Balcanică formată din Bulgaria, Serbia, Grecia şi Muntenegru, pe de o parte, şi Turcia, pe de alta, care a fost înfrîntă. Tratatul de pace de la Londra a consfinţit victoria Alianţei Balcanice asupra Turciei, care renunţa la toate posesiunile sale din Europa, cu excepţia Istanbulului şi a unui mic teritoriu din jurul acestui oraş, iar Albaniei i se

recunoştea independenţa proclamată la 28 noiembrie 1912. P.S.D.R. ca şi celelalte partide socialiste din ţările balcanice n-au sesizat caracterul progresist al războiului, de înlăturare de către statele mai sus menţionate a dominaţiei otomne. — *92.*

20 — Austro-Ungaria, care pe baza acordurilor secrete cu Rusia ţaristă de la Reichstag (noiembrie 1876) şi Budapesta (ianuarie 1877) îşi instituie, începînd cu anul 1878, protectoratul asupra Bosniei şi Herţegovinei, trece în 1908 la anexarea directă a acestor teritorii. — *97.*

21 — Vezi adnotarea nr. 15. — *131.*

22 — Este vorba de Congresul Partidului Social-Democrat din Germania de la Chemnitz din 1912. — *132.*

23 — Vezi adnotarea nr. 15. — *134.*

24 — Se are în vedere războiul franco-prusac din 1870—1871, în urma căruia Germania a anexat de la Franţa provinciile Alsacia şi Lorena. — *144.*

25 — Congresul parlamentarilor francezi şi germani de la Berna din 1913. — 151.

26 — Lucrările Congresului al II-lea al Partidului Social-Democrat din România s-au desfăşurat la Bucureşti în zilele de 29 iunie—1 iulie 1912. — *161.*

27 — În jurul proiectelor de reforme electorală şi agrară ale Partidului Naţional Liberal, date publicităţii în septembrie 1913, au avut loc ample dezbateri politice. Socialiştii prin soluţiile preconizate s-au situat în fruntea curentelor social-politice în cadrul societăţii româneşti. — *166.*

28 — „Legea pentru înfiinţarea Casei rurale", votată în Senat la 19 martie, iar în Adunarea Deputaţilor la 24 martie, a fost pusă în aplicare de la 1 mai 1908. A fost una din măsurile cele mai elogiate din programul de reforme al Partidului liberal de după răscoala din 1907. Legea prevedea constituirea unei bănci (o societate pe acţiuni) cu un capital de 10 000 000 de lei, jumătate aparţinînd particularilor, iar jumătate statului, care să cumpere moşiile proprietarilor scoase în vînzare, să le parceleze şi să le vîndă în loturi de cîte 5 ha ţăranilor. Un ţăran putea cumpăra chiar pînă la 5 loturi dacă făcea dovada că posedă uneltele şi vitele pentru lucrarea pămîntului cerut. În momentul cumpărării, Casa rurală percepea de la ţărani un aconto în bani de 15% din valoarea pămîntului cumpărat dacă lua un lot, ajungînd pînă la 35% dacă cumpăra 5 loturi. Cu tot caracterul insuficient şi limitat (beneficiara principală fiind pătura ţărănimii înstărite), această reformă dădea expresie orientării Partidului liberal în ceea ce priveşte chestiunea agrară, corespunzătoare intereselor burgheziei industriale. Casele rurale au satisfăcut în parte şi interesele financiare ale burgheziei, oferind acesteia avantajul plasării capitalurilor, de pe urma cărora încasa cîştiguri mari. Totodată a venit şi în sprijinul moşierimii, oferindu-i posibilitatea de a-şi vinde terenurile, fie ele şi neproductive, cu preţuri avantajoase şi sporindu-i în acest fel veniturile. Casa rurală, aşa cum de la bun început au remarcat socialiştii români, nu putea să rezolve acuta problemă agrar-ţărănească. — *167.*

29 — Probabil C. Dobrogeanu-Gherea s-a referit la cel de-al doilea război balcanic şi la proiectele de reforme electorală şi agrară ale Partidului Naţional Liberal, asupra cărora îşi spune cuvîntul în trei interviuri apărute în „România muncitoare", incluse în volumul de faţă. — *172.*

30 — Sub acest titlu au fost înmănuncheate cele 4 studii ale lui Constantin Dobrogeanu-Gherea despre oligarhia română : *Geneza oligarhiei române ; Din urmările regimului oligarhic ; Oligarhia şi politica externă ; Sfîrşitul oligarhiei române.* Studiul *Geneza oligarhiei române,* apărut în revista „Viaţa socialistă", anul I, nr. 1, din noiembrie 1920, p. 3—9, era precedat de precizarea că este *inedit* şi de următoarea notă : „Fragmentul acesta postum al marelui nostru dispărut face parte dintr-o lucrare mai vastă, rămasă neterminată. Gherea voia să-şi spună acolo cuvîntul asupra problemelor ajunse de imediată actualitate după campania din 1913 : revizuirea constituţiei, adoptarea principiului exproprierii unei părţi din proprietatea agrară şi reforma electorală. De analiza teoretică şi soluţiile generale ce le comportă aceste chestiuni se ocupase încă de mai înainte în scrierile sale. Aici era însă vorba să-şi arate punctul de vedere în aplicarea practică, specială, a problemei care se şi dezbătea în parlament şi să treacă de la generalitatea teoriei la concretizarea vederilor sale — ale partidului nostru deci — faţă de articolele precise de lege care erau menite să prefacă aşezămintele de pînă atunci ale ţării.

Războiul şi boala l-au împiedicat s-o facă. Ne-a rămas numai prima parte a lucrării plănuite, care se opreşte — din păcate — tocmai acolo unde trebuia să înceapă tratarea chestiunii agrare.

în partea rămasă, în care cerceta reforma electorală, Gherea a trasat în treacăt, cu o mînă măiastră, cîteva aspecte din viața societății românești. Din ele desprindem fragmentul acesta". — *176.*

31 — Studiul *Geneza oligarhiei române* a fost retipărit în *Presa muncitorească și socialistă,* vol. III, 1917—1921, partea a II-a, 1919—1921, București, Editura politică, 1973, p. 563—566. — *176.*

32 — Redacția revistei „Viața socialistă", anul I, nr. 2, din decembrie 1920, p. 13, precizează că studiul *Din urmările regimului oligarhic* al lui C. Dobrogeanu-Gherea pe care-l publică este *inedit.* — *182.*

33 — Studiul *Oligarhia și politica externă* C. Dobrogeanu-Gherea l-a inclus, împreună cu suita de articole apărute în ziarul „Lupta zilnică", în broșura *Război sau neutralitate,* București, Atelierele grafice Socec et Comp., Societate Anonimă, 1914, p. 65—117. — *191.*

34 — Al doilea război balcanic (29 iunie—10 august 1913) a avut loc între Bulgaria, pe de o parte, și Grecia, Serbia, Muntenegru, cărora li s-au raliat România și Turcia, pe de altă parte, și s-a încheiat cu înfrîngerea Bulgariei. Tratatul de pace de la București a consfințit schimbările teritoriale survenite în urma operațiilor militare. Grecia primește Macedonia de sud, Tracia de apus și Epirul ; România — sudul Dobrogei, denumit și Cadrilater ; Serbia primește partea de nord a Macedoniei ; Bulgaria — Tracia răsăriteană, iar Turcia — Adrianopolul. Reprezentanții Bulgariei au subscris tratatul de pace sub rezerva unei revizuiri ulterioare a acestuia de către marile puteri europene. Tratatul a fost confirmat la scurt timp și de marile puteri. — *199.*

35 — Redacția revistei „Mișcarea socială", anul I, nr. 8, din mai 1930, p. 343—350, publicînd studiul *Sfîrșitul oligarhiei române,* al lui C. Dobrogeanu-Gherea, menționa că el este *inedit,* însoțindu-l cu următoarea notă : „Fragment dintr-un studiu scris înainte de războiul european și din care o parte a fost publicat în «Viața socialistă», scrisă de tov. Șerban Voinea în 1921", corect 1920. — *223.*

36 — Suita de articole publicate în ziarul „Lupta zilnică", anul X, nr. 112, 116, 127, 128, 129, 137, 138, 149, 155, din 19, 24 septembrie și 6, 8, 17, 18, 19, 30, 31 octombrie, 5 noiembrie 1914, au fost reunite în lucrarea *Război sau neutralitate,* București, Atelierele grafice „Socec", București, 1914 ; Fragmente au apărut în *Presa muncitorească și socialistă din România,*

vol. II (1900—1921), partea a II-a (1907—1916), București, Editura politică, 1966, p. 609—610 ; în C. Dobrogeanu-Gherea, *Scrieri social-politice* (sub îngrijirea lui D. Hurezeanu), București, Editura politică, 1968, p. 285—288. — *237.*

37 — Este vorba de Congresul extraordinar al P.S.D.R. din 10 august 1914, care prin rezoluția *Împotriva războiului, pentru neutralitatea României* a definit poziția partidului față de războiul imperialist mondial al marilor puteri, pronunțîndu-se pentru neutralitatea României. — *240.*

38 — Modul în care a fost înfăptuită unificarea Germaniei era determinat de raportul forțelor social-politice din statele Germaniei în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În urma războiului dintre Austria și Prusia aceasta din urmă s-a transformat în statul german cel mai puternic, avînd o populație de 24 000 000 de locuitori. Guvernul prezidat de Bismarck a obținut crearea Uniunii Germane de Nord, în care au fost cuprinse 22 de state germane de la Nord de Main. Constituția Uniunii adoptată în aprilie 1867 întărea din punct de vedere juridic hegemonia Prusiei asupra Germaniei. În fruntea uniunii se afla regele Prusiei. În urma victoriei Prusiei în războiul franco-prusac, regele prusac s-a încoronat, în 1871, la Versailles ca împărat al Germaniei. — *262.*

39 — Unirea Italiei reprezintă un proces istoric îndelungat, în care s-au manifestat două tendințe politice : cea moderat-liberală, care se pronunța pentru unirea țării „de sus", și cea revoluționară, care tindea spre crearea unei republici italiene democrate. Conducerea luptei de eliberare națională a revenit părții revoluționare a burgheziei. Un reprezentant de seamă al mișcării naționale de eliberare a fost Giuseppe Garibaldi. În parlamentul întrunit la Torino a fost proclamat, în martie 1861, regatul italian, din care făceau parte Sardinia și alte teritorii italiene care s-au unit cu Sardinia. Regele Victor Emanuel a fost proclamat rege al Italiei. În urma războiului pruso-italiano-austriac din 1866, regiunea Veneției s-a unit cu Italia. În afara statului italian au rămas numai Roma și teritoriile aparținînd papei. În 1871 s-a realizat în cea mai mare parte unificarea Italiei. Ea s-a desăvîrșit în 1918 prin unirea cu teritoriile italiene revenite ca urmare a destrămării monarhiei dualiste Austro-Ungare. — *262.*

40 — Tratatul de la Paris a fost semnat la 18/30 martie 1856 de către Congresul Marilor Puteri, întrunit după înfrîngerea

Rusiei țariste de către Poarta otomană în alianță cu Anglia, Franța, Austria, Prusia și Sardinia. Conform hotărîrii congresului, Rusia țaristă a fost nevoită să retrocedeze Principatului Moldovei gurile Dunării și 3 județe din sudul Basarabiei (Bolgrad, Cahul și Ismail) și să renunțe la protectoratul ei asupra Moldovei și Țării Românești. Acestea rămîneau sub suzeranitate otomană, dar congresul le-a pus și sub garanția Puterilor europene. Congresul a hotărît, de asemenea, convocarea de adunări (divanuri) ad-hoc, care să se pronunțe asupra organizării viitoare a celor două țări române, prin revizuirea Regulamentelor organice, potrivit dorinței românilor. Congresul mai restabilea libertatea navigației pe Dunăre și hotăra înființarea Comisiei europene a Dunării, cu sediul la Galați. — *265.*

41 — Între 1/13 iunie și 1/13 iulie 1878 s-au desfășurat la Berlin lucrările Congresului internațional convocat în vederea revizuirii tratatului de la San Stefano din martie 1878, încheiat între Rusia țaristă și Imperiul otoman, după terminarea războiului ruso-româno-turc. Tratatul de la San Stefano consolida influența Rusiei în Balcani, provocînd proteste vehemente din partea Angliei și Franței, ceea ce a determinat convocarea Congresului de la Berlin. Tratatul de la Berlin confirma independența României, a Serbiei și Muntenegrului, recunoscute prin tratatul de la San Stefano ; Bosnia și Herțegovina au fost acaparate de Austro-Ungaria. Anglia lua Ciprul. Congresul de la Berlin confirma, totodată, clauza tratatului de la San Stefano prin care cele trei județe (partea de sud a Basarabiei) intrau în componența Imperiului țarist, iar Dobrogea revenea României. România nu a fost invitată la congres. Reprezentanții ei I. C. Brătianu — prim-ministru și K. Kogălniceanu — ministru de externe au fost primiți numai ca să expună punctul de vedere al țării lor. — *265.*

42 — A doua Conferință socialistă interbalcanică a avut loc la București în zilele de 6—8 iulie 1915. Conferința, la care au luat parte reprezentanți ai partidelor social-democrate din Bulgaria, Grecia și România, a dezbătut și hotărît necesitatea confederării partidelor socialiste din această zonă a Europei pentru a face față politicii imperialiste a marilor puteri. La hotărîrile conferinței s-a alăturat și Partidul Social-Democrat din Serbia. — *282.*

43 — O seamă de gazete burgheze au învinuit P.S.D. din România că a fost corupt de unii socialiști străini pentru a

duce o politică potrivnică intrării României în război. Delegații la congres au cerut să se discute acest caz. În cuvîntul său, C. Racovski, recunoscînd calitățile de socialist ale lui Parvus, a declarat că în urma convorbirii avute cu ocazia sosirii acestuia în România, privind transformarea gazetei „Lupta zilnică" în 4 pagini, Parvus a donat suma de lei 3 000, „care, cunoscîndu-se situația lui socială, s-au admis". — *284.*

44 — Printr-un decret-lege din 3/16 noiembrie 1919 s-a adoptat principiul votului universal egal, direct, obligatoriu, stabilit de parlamentul țării la Iași încă în 1917. — *286.*

45 — Congresul extraordinar al Partidului Socialist Român din 13 și 14 octombrie 1919 a hotărît abținerea de la alegeri a Partidului Socialist din România. — *288.*

46 — În toamna anului 1916, C. Dobrogeanu-Gherea, de teamă ca organele ohranei țariste să nu-l captureze, ținînd seama de alăturarea României la Antantă, a plecat în Elveția, unde a rămas pînă în toamna anului 1919, cînd s-a reîntors în țară. — *290.*

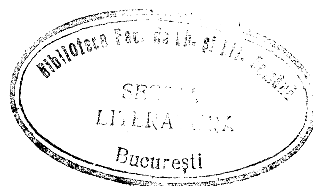
47 — Interviul *„Problemele de după război și socialismul"* luat lui C. Dobrogeanu-Gherea de către Ioan Sion era precedat de următoarea notă : *„De vorbă cu tovarășul C. Dobrogeanu-Gherea.* În drum spre București, de la frumoasa serbare a inaugurării «Casei Poporului» din Cîmpina, m-am oprit la Ploiești spre a avea cu iubitul nostru tovarăș C. Dobrogeanu-Gherea o întrevedere și a nota părerile sale, pentru cititorii ziarului nostru, asupra problemelor care preocupă azi, după războiul mondial, socialismul internațional.

Deși suferind, tovarășul Gherea s-a pus la dispoziția mea cu multă dragoste și bunăvoință, răspunzîndu-mi la toate întrebările pe care i le-am făcut, răspuns pe care îl reproduc mai jos. De prisos să mai adaug că bunul nostru tovarăș a făcut un mare sacrificiu terminînd a-și spune cuvîntul... [cenzurat] rînduri asupra unor chestiuni care după el — ar — ...[cenzurat] dezvoltare mult mai largă și mult mai sistematică.

Chiar în forma în care le publicăm, părerile autorizate ale tovarășului Gherea sînt extrem de interesante și nu pot decît să recomand tovarășilor și cititorilor noștri să le citească cu atenție și să caute să pătrundă marile adevăruri științifice ce ele cuprind, trăgînd încheierile cuvenite. Ioan Sion" („Lumea nouă" nr. 11, din 29 noiembrie 1919 și în „Tribuna Socialistă", an. XV, nr. 61 din 28 decembrie 1919). — *294.*

48 — Studiul lui C. Dobrogeanu-Gherea *Dezorientare* a fost însoţit de următoarea notă a redacţiei ziarului „Vremea nouă“ din 1 mai 1921: *Studiul, a cărui publicare o începem, reprezintă ultima lucrare a marelui nostru Gherea. Prilejul acestui studiu l-a avut articolul* De vorbă cu bunicul meu, *publicat în „Socialismul“, iar scopul i-a fost să contribuie la împrăştierea dezorientării pe care o semănau comuniştii în rîndurile muncitorimii. Din păcate, seria de articole care trebuia să urmeze acestuia a fost întreruptă pentru totdeauna din cauza morţii dascălului socialismului român. — 308.*

49 — Este vorba de instaurarea în Ungaria a Republicii Sfaturilor, vezi în această direcţie lucrarea: *1919. În sprijinul Republicii Ungare a Sfaturilor,* Bucureşti, Editura politică 1969. — *329.*

INDICE DE NUME

INDICI DE ORGANIZAŢII, CONGRESE, INSTITUŢII

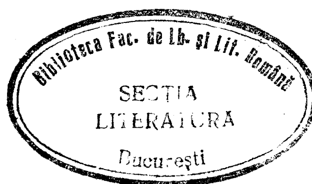
INDICE DE ZIARE ȘI REVISTE

INDICE DE NUMIRI GEOGRAFICE

A

B

CUPRINS

Redactor : MIHAELA DAN
Tehnoredactor : FLORIAN SĂPUNĂRESCU

Coli editură 19,88. Coli tipar 22,50. Planşe 1.
Bun de tipar 16 decembrie 1977.
Apărut — ianuarie 1978.

Comanda nr. 9043/1623.
Întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918",
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97,
Bucureşti,
Republica Socialistă România